MAIRONIS
RAŠTAI

TRYS TOMAI

VILNIUS VAGA 1988

MAIRONIS
RAŠTAI

II

TOMAS

POEMOS

VILNIUS 1988

BBK 84L1-5
Ma-181

Redakcinė komisija

JUSTINAS MARCINKEVIČIUS (pirmininkas)
VITAS AREŠKA
VANDA ZABORSKAITĖ

Knygą parengė,
komentarus parašė
IRENA SLAVINSKAITĖ

Maironis
Ma-181 Raštai: 3 t. / Įvadą, [p. 8—48], koment. parašė, knygą parengė I. Slavinskaitė; Red. komis.: Justinas Marcinkevičius (pirm.) ir kt.— V.: Vaga, 1987—1988.

[T.] 2: Poemos.— 441 p., [16] iliustr. lap.

ISBN 5-415-00086-0

Maironio Raštų tritomio antrame tome publikuojamos poemos: „Lietuva" (1888), „Tarp skausmų į garbę" (1895), „Jaunoji Lietuva" (1907) ir kt. Taip pat apsakymas „Peiliukas išgelbėjo", lenkiškai rašytos poemos „Znad Birutv" vertimas į lietuvių kalbą.

BBK 84L1-5
L1

M $\frac{4702390102—138}{M 852(08)—88}$ 109—88

ISBN 5-415-00086-0

POEMOS

JAUNOJI LIETUVA

ĮŽANGA

Kur šiandieną Jinai?
Miega jos milžinai;
Po žemių jų ilsis krūtinė!
Kaip po audrų didžių
Kad ant marių plačių
Užmiega vilnis paskutinė.
Kur garsioji šalis,
Varius savo vilnis
Lig Dono ir marių Juodųjų?..
Vienas garsas tiktai,
Vien apžėlę kapai
Beliko iš amžių senųjų!
Miega bočių šalis!
Apsiniaukus naktis
Tiek amžių kaip jai nebešvinta!..
Veltui meldi aušros,
Miršta balsas maldos,
Vien gailios tau ašaros krinta!
Gedimino laikus
Vaidelutis garsus
Prikeltų!.. bet kur vaidelutis?
Aukso kanklių balsai
Nebeskamba visai;
Ir dainių giesmynas menkutis.
O tačiau Lietuva
Tik atbus gi kada:
Ne veltui ji tiek iškentėjo!
Kanklių balsą išgirs,

Miegąs kraujas užvirs,
Nes Kryžius gyvatą žadėjo.
  Skausmuos jėgos išaugs,
Atgimimo sulauks:
Jau blaivosi orai aptemę.
Tik į darbą greičiau!
Tik mylėkim karščiau!
Tik, vyrai, pajudinkim žemę!

PIRMOJI GIESMĖ

I

Ar pažinotė Rainį, kurs Atkaičiuos gyveno?
Bus jau ketvertas metų kaip našlė jo pati.
Na, ir buvo gi vyras! Nors prieš mirtį apseno,
Lenkės žilo jo plauko giminėlė plati.
Dieve, duoki jam Dangų! Nieks žmogaus nesutiko,
Kurs ant jo ką galėtų pasakyti piktai:
Patarimo reikėjo ar paskolint skatiko,—
Kur daugiausia išminti kaip ne Rainio takai?
O kaip ūkį žiūrėjo! Tokio, būdavo, javo
Susidėjęs nerasi, nors apeitum pavietą:
Jo kviečiai, vasarojus lyg kad rūtos žaliavo;
O kaip tankūs! Per žingsnį nematai lyg per skietą.
Ir mylėjo gi ūkį! Ar svečiai užvažiuos,
Ar per šventę po pietų su šeimyna visa
Kai išeis apžiūrėti, kaip išrodo laukuos,
Tai jam, būdavo, žodžiai plaukte plaukia tada.
Vieną kliaudę turėjo (kas gi jų neturėjo?),
Nors jį ponai guodojo ir už stalo sodino,
Nuo jo lenkišką žodį nieks išgirst negalėjo,
O jog kalbą sugraibė, kas gi to nebežino.
Ir ne tai patriotas jis ten buvo koksai,
Kaip dabar kad išmano vyrai, mokslus ištyrę!
Bet Rainys taip jau rado; taip kalbėjo tėvai;
Tai pats Dievas, jam rodės, tokią kalbą paskyrė.
Dieve, duoki jo sielai karalystę Dangaus!
Verkė, laidoją kūną, jo kaimynai visi.
Neberasi šiandieną tokio būdo žmogaus;
Kita virto gadynė; patys žmonės kiti.

II

Nebe tie ir Atkaičiai! Ar tai Dievas neduoda?
Ar per daugel išmano mokslus ėję vaikai?
Lig Sekminių iššluosto paskutinį aruodą;
O paskui kaip maitinas, vienas, Dieve, žinai.
Ūkis teko Laurynui. Baigė mokslą paviete.
Nenorėjo prie darbo tėvas spausti sūnaus,
O matušei lyg saulė kaipo pirmgimis švietė,
Per tai, būdavo, vaiko niekados nepabaus.
Nieks nesako, kad būtų sau koksai tinginys,
Kaip Mažeikos dykūnai, ką paimsi nuo krašto;
Bet nedaug nusimano, o kitų neklausys;
Norints galvą guldytum, jis tau, rodos iš rašto,
Vis tą patį bevaro: „E, duonelės užteks,
Ir meteliams galelį šiaip be taip gal sumegs!“
Tikrą tiesą pasakius, ne vieni tik Atkaičiai:
Visur žmonės dejuoja, kad taip ūkis nupuolė;
Laima žmoniška būtų, dirvos deria lig šiolei,
Bet geriausias jų sultis siurbia dielės-maskoliai:
Abrusitelių šerti pilną šalį privarė;
Mums patiems gi į darbą visur kelią uždarė.

III

Jaunesnysis gi Juozas būdo buvo, ant veido
Gyvas tėvo paveikslas. O jog mokslo nebaidės
Ir mažam jam nebuvo neapykantoj raidės
Kaip Laurynui, tai tėvas jį į Kauną išleido.
Čia nemaž patarimais ir Juška prisidėjo.
(Buvo geras tai ponas, pačią vedęs gan šauną,
Bilazaro vienturtę.) Jis tai Juozą mylėjo
Ir tėvams prikalbėjo mokslan leisti į Kauną.

IV

Buvo giedras tą metą, bet ankstybas ruduo.
Vyrai kviečius vagojo; paskučiausi vainikai
Baigė vysti; priskynus jų saujelę, sesuo
Puošė broliui kepurę; liūdnai švilpė sėjikai.
Vis tai dėjos į galvą mažas Juozas tada:
Kaip, bekinkant jam arklius, kudakavo višta;
Kaip matušė kelionei ryšelius dėstinėjo;
Kaip praleido lig tilto ir per visą tą laiką
Glostė vargšą sūnelį; kaip abudu verkšleno.
„E jau, matuš, bent liaukis, vien tik birbinus vaiką",—
Maldė tėvas nepykdams, vien iš įpročio seno.

V

Kiek tai metų praslinko!.. Kiek nubėgo vandens
Į mares tolimąsias nuo to giedro rudens,
Kad kaip mažas paukštytis, dar nematęs vargų,
Skrido mažas Juozelis iš tėvučių namų
Į nežinomą šalį, tarp žmonių svetimų!
Kiek tai skausmo matušei!.. Betgi švietė tada
Jai per ašarų miglą nors žvaigždė tolima
Bent po metų sulaukti tos brangios valandos,
Valandos iškilmingos jos nešioto sūnaus,
Kad mišias prie altoriaus pirmąkart užgiedos
Ir, jai verkiant iš džiaugsmo, seną galvą suspaus:
Kad net motinos kitos su pavydu sakys:
„O, laiminga Rainienė! Vargo ta nematys!"
O dabar?.. Kad ateis netikėta mirtis,
Teks vienam gal Laurynui jai užmerkti akis!..

VI

Kaune Rainio Juozelis tiek tik vargo tematė,
Iki sodžių apmiršo, paverkšlenęs trumpai.

Jo uolumą prie mokslo ir gabumą supratę,
Jam mokytojai sakė: „O, išlėks tas aukštai!“
Nuo mažens neturėdams prie žaislų palinkimo,
Savyje užsidaręs, su draugais maž broliavos;
Jam nuobodžios išrodė linksmos dainos jaunimo;
Vien tik mokslas rūpėjo; vienos knygos sapnavos.
Norint buvo jaunesnis už moksladraugius savo,
Senio vardas jam duota, nieks nežino kada.
To tai senio pagalbos jų visi reikalavo,
Kai kam būdavo moksle teks sunkesnė našta.
O kad vasarą grįžo aplankyti tėvų,
Laukė tėvas kaip saulės parvažiuojant sūnaus:
Bet kalbos ir jautrumo daug nematės tarp jų:
Būdo buvo abudu gana kieto, sunkaus.

VII

Vien gražioji Onytė, atvira visados,
Kaip pavasaris linksma, brolį šnekint mokėjo;
Jai tai Juozas ne kartą lig gaidžių valandos,
Ką iš knygų išskaitė, pasakoti turėjo.
Jis jos lavino protą, ją rašyti mokino,
Jai ant žemlapio rodė viešpatijų ribas;
Kai istoriją šventą ji maždaugel pažino...
Net graikų ir romėnų pasakojo dėjas.
Bet Onytei daugiausia tie patiko karionių
Pasakojimai gražūs iš senovės laikų,
Kuomet papoms paliepus, plaukė minios krikščionių
Šventą žemę vaduoti iš nelaisvės turkų.
Apie šventąją žemę ir Rainienė tankiausia
Dievobaimingai klausės, net jai ašaros krito:
O paskui jai sapnavos, būk pamokslą gražiausią
Sakąs Juozas, o žmonės verkią viens už kito.
Buvo Juozas ne kartą iškalbingas tikrai;
Tada švietė jam veidas, kaip žydrasis dangus;
Ir bažnyčią mylėjo: bet vargu ir patsai
Bežinojo ik šiolei, ar jis kunigu bus.

VIII

Dienos slenka palengva; metai bėga risčia.
Žmogus auga bežiūrint... dar greitesniai pasęsta;
O mirtis netikėta savo jėga slapčia
Ką nuo krašto užgriebia, tas į užmirštį skęsta;
Toks likimas ant žemės čia keleivio-žmogaus!
Pernai šlajomis braukė ant rarotų Rainys,—
Šiandien žemė šaltoji jo krūtinę prispaus,
Gentys smelčių saujelę ant duobės užbarstys!..
Kai į drebančią ranką vaško paėmė žvakę,
Mirdams pašaukė Juozą ir jam tiek tik pasakė:
„Man nebuvo, vaikeli, to žadėta sulaukti
Nors senatvės gale, ko taip troškau karštai!..
Neužmiršk mano žodžio: iki galo ištraukti
Gimnazijos mokslą, o paskui!.. Pats žinai!..“
Ar jam užėmė žadą? Ar širdis gal apsalo?..
Tiek tik sūnui prieš mirtį pasakyti tespėjo;
Bet suprasti jo norą lengva buvo lig galo:
Jį ne vienas tik Juozas numanyti galėjo.

IX

Juk bažnyčios tarnybos Juozas pats nesibaidė:
Kaip malonūs jam buvo subatos vakarais
Tie nešparai prie žvakių! Kur jo mintys neskraidė,
Kai vargonai dudeno dievmaldingais balsais!
Tos apytamsoj žvakės! Tie griaudingi vargonai!
Tas ramumas, kurs dvasiai tiek be žodžių pasako!
Tas nematomas Viešpats, prieš kurį milijonai
Amžiais krinta ant kelių kaip ta dulkė ant tako!..
Vis tai Juozui iš mažo jautrią širdį griaudino
Ir bažnyčios tarnybai atsiduoti masino.
Pašaukimas tai buvo? Dievas geras žinojo!
Bet, jau penktąją klasę baigęs, Juozas galvojo
Užsivilkti suknelę. Jo svajones šviesias
Trukdo mirdamas tėvas: liepia baigti klases.

X

Kas gi tai atsitiko?.. Su Atkaičiais per kelią,
Vedęs pačią vienturtę, valdė dvarą Juška;
Už ausų raitė ūsus, smailią kirpo barzdelę,
Ūgio buvo nemažo, o pakaušė plika.
Buvo geras tai ponas. Nesiskundė kaimynai,
Kad ką būtų nuskriaudęs; tik maž ūkio žiūrėjo:
Svečią vaišinti mėgo; jo aplinkui beržynai
Rudeny ir per žiemą nuo medžioklių skambėjo.
Pas save seną Rainį kvietė tankiai Juška:
Tai bites kapinėti, tai pasėti javus;
Gimus Juozui, prie krikšto nešė pats su teta,
O paaugusiam vaikui siuntinėjo žaislus.
Kad, jam einant į mokslą, gabumus jo regėjo,
Juškai vaiko pagailo: kam tur kunigu žūti?
Ir į mokslą aukštesnį tėvui leist įkalbėjo,
Nes tada tas galėsiąs net ir vyskupu būti.
Bet per vasarą Juozą pas save į jaunimą
Pavadinęs, kaip gyrės, jį mylėti mokino;
Pasilinksminęs vynu, ne tai per užmiršimą,
Ne tai jį malonuodams, savo žentu vadino.

XI

Vienais metais už Juozą Juškos Vanda jaunesnė,
Kad penkioliktus baigė, jau kaip rožė žydėjo;
Panaši į matušę, tiktai ūgiu aukštesnė;
Norint būdo gan lengvo, gerą širdį turėjo.
Rods, matušė gan tankiai jai primint neužmiršo
Bilazarų gentystę, kurie — lenktis nepratę!
Ir širdy rūpestingoj jai Mankauskį jau piršo,
Kurs du šimtu valakų Vilniaus banke užstatė.
Bet jos Vandzia dar maža iki šiol tegalvojo
Apie aukštą matušės pranokėjų kilimą;
Jai tik jupos rūpėjo ir vien tą težinojo,

Kaip prikalbinti tėvą, kad sukviestų jaunimą.
Rods, Mankauskio jai tiko eržilai kaip ereliai:
Rausvos, ilgos jiems kartys, žemę kapsto rūstingai!
Bet vėl Juozui užtraukus skardžią, šauną dainelę,
Jo baritonas mielas širdį gundė jausmingai.

XII

Baigdams šeštąją klasę, Juozas Glinskį pažino.
Glinskis Jonas už Juozą vienais metais tiktai
Buvo moksle aukštesnis ir ne kartą mėgino
Prisiartint prie Rainio, bet šis laikės šaltai.
Na, ir būdai jų buvo jau tikrai nevienodi: —
Vienas atviras, gyvas, pilnas siekių aukštų,—
Antras šaltas iš tolo, kurs net atskirą žodį,
Tarsi sverdamas svėrė, lyg bijodams klaidų.
Kas tikėti galėjo, kad tą kliūtį nemenką
Tuodu priešu pašalins ir sau ranką paduos?
Bet ateina tie metai, kad žmogus neužtenka
Jau pats sau ir nuliūdęs ieško draugo drauguos!
O, laimingi tie metai ir jų gražios draugystės,
Kad nesuteptas širdis ir jų pirmas svajones
Mezgia siūlais auksiniais, idealais jaunystės,
Aukštus gražina siekius kaip artista teplionės!
O, žvaigždėtos svajonės ir jų jautrūs pinikai,
Kaip pavasariui auštant pirmučiausi vainikai,
Kai, dar šalčio nematę, galvą laiko aukštai
Ir, į dangų sužiurę, vien svajoja tiktai!
O, laimingi tie metai, kurių pirmos draugystės
Lyg ant vaško ant dvasios neišdildomu pirštu
Idealus išrašo kaip teises karalystės,
Kad senatvė pati jų paskui neužmirštų!

XIII

Jonas Glinskis ir Juozas kad arčiau pasižino
Jų taip priešingi būdai į akordą gražiausį,

Tarsi pindamies pynės, kaip balsai pianino
Kad ir pakelia dvasią, ir taip lepina ausį!
Kiek tai kartų antrieji begiedojo gaidžiai,
Ir ant Žaliojo kalno mėnuo blyško prieš rytą,
O jiems kalbos-svajonės vis tekėjo saldžiai
Apie aukštą jų siekį, širdyse įrašytą!
Aleksotos pakalnės buvo jų numylėtos:
Čia tai Nemuno vilnys eina juosta plačia;
Čia tai vasaros naktys, tylios, ramios, žvaigždėtos
Apie Dievo gražybę jiems kalbėjo slapčia!
Čia lakštingalas tankiai savo stemplę mėgino,
Pasislėpęs žilvičiuos, ir jų sielas ramino.
Čia, jiems kalną užlipus, kurs vadinas Linksmoji,
Kaip tam Nemunui vilnys Jonui žodžiai tekėjo.
Juozas klausės nurimęs, o dangaus ankstyboji
Vakarinė žvaigždelė jam iš tolo spindėjo.
Čia tai Jonas ir Juozas viens kitam išpažino
Savo paslaptį šventą, ir abudu išvydo,
Kad tas pats pašaukimas juodu gundė, masino,
Kad į šalį tą pačią jų sumanymai skrido:
„Kiek tai pikta ant žemės! Kaip čia klaidžios kelionės!
Žmonės ieško, svajoja... randa laimę vien slidžią.
Ar tai vertos to triūso mūsų tuščios karionės?
Juk verčiau apsiskirti tiesą aukštą ir didžią!
Šviesti žemės pakalnei žiburėliais žvaigždės!..
Vesti klystančius žmones į Dangaus karalystę!..
Ir kentėti, ir vargti vien dėl Dievo garbės...
O, kaip aukštą ir gražų siekį tur kunigystė!“

XIV

Nebužilgo bus metai: Juozas vienas tiktai
Kartais Linksmąją lanko, bet tam proga reta.
Vakarais čia kaip pernai šviečia žvaigždės aukštai!
Naktys žavi!.. Bet draugo jau nebėra greta.
„Seminarijos rūmas taip iš tolo bausmingas;

O kiek atilsio dvasiai! Kiek ten švento darbštumo!
Jonas, juodą suknelę apsivilkęs, laimingas!
Džiaugias, radęs ten dvasiai vietą tikro ramumo.
Kaip prailgo belaukti!.. Dar du mėnesiu liko
Gimnazijai baigti, kaip tėtušiui norėjos!..
Ką per laiką prabėgusį veikt atsitiko?
Kokios mintys belankė? Kokios naujos idėjos?"
Vis tai Juozas netrukus apsakyti ketina
Savo draugui, kurs jį ant Velykų vadina
Pas save į Sokaičius; ir tenai apkalbės,
Kuomet kunigo rūbais apsivilkti galės...

XV

Ar tai rasit iš aukšto jau koksai pranešimas?
Ar pati jau nujaučia širdis valandą savo?
Tik čia Juozui užslinko įstabus nuliūdimas,
Ir baritonu tokią giesmę sau uždainavo:

Lakiok belakiojęs, paukšteli gražus;
Kur tūpsi, ar pats bežinai?
Kai margus per audrą ištiesi sparnus,
Ar skrisi, kur nori patsai?

Tačiau nebijok! Dievas sergės tave,
Be Jo tavo plunksna nekris;
Iš aukšto Jis žiūri Apveizda guvia
Ir sergsti tamsiausias naktis.

Kai vėjas sušvilps ir tau lizdą sugriaus,
Plačiai po miškus išnešios —
Paleisi tada griaudų balsą plačiaus,
Nutūpęs aukštai ant šakos.

O žmonės, nudžiugę dėl tavo stemplės,
Linksmesniai prie darbo pakils;
Ir tavo garbė per girias nuskambės!
Ir šiaurio kaukimai nutils!

ANTROJI GIESMĖ

I

Pavasario dienos išaušo, prašvito;
Pabudo užmigę gamtos veikalai;
Ir meldė nuo Viešpaties apdaro kito
Bailiai iš po sniego išlindę šilai.
Numetusi ledą, nudžiugus Venta,
Bučiuodama krantą, banguoja, putojas
Ją sveikina pempės giesmė įprasta
Ir žagrę išėjęs mėginti artojas.
Prasijuokė saulė skaisčiais spinduliais,
Vaikai vienmarškiniai palangėmis šildos,
Dabinasi girios drabužiais žaliais;
Ir žiedas ant kalno iš pumpuro gvildos.
Velykos! Velykos!.. Kas jūsų nelaukė,
Kaip vaikas margai išrašyto kiaušinio!
Taip jūsų šį metą eilė nusitraukė!
Norėjot atvykti be rūbo žieminio.
Bet štai ir sulaukėm! Giesmė velykinė
Išbėgo į tolimą dangų šaunai;
Užkaito iš džiaugsmo atšalus krūtinė,
Ir laimės ilgėjos nubudę sapnai.
Bet laimę sutiksi ant žemės retai;
Ji taip kaip pavasario šypsos saulutė:
Tai meile nušvinta, tai žiūri šaltai;
Net dreba vainikai, ją rūsčią pajutę.

II

Ant kranto Ventos stovi rūmas švarus:
Išbaltintos sienos, rausvi kaminai,

Į kelią alėjos! Šermukšnių kerus
Net vieškeliui puošti sodina tarnai.
Aplinkui, kur žiūri, net miela žiūrėti:
Šeimyna kaip skruzdėlės kruta, darbuojas!
Dirvonai aparti, takai nuravėti,
O sodnas liepais šimtamečiais didžiuojas.
Tai Goštauto dvaras!.. Pažįsta visi
Jo valdančią ranką tikrai geležinę!
Nečypdo jis žmones: pas jį nebasi
Ir piemenys, bandą į lauką išginę.
Užtai jo dvare vienas ponas tegali
Galvoti. Klausyti — jo sąlygos kietos.
Kiekvienas iš anksto paskirtą tur dalį
Nudirbti, ir tinginiui nėra čia vietos.

III

Jadvyga taip pat, nors duktė jo vienaitė,
Nesėdi sau rankų kaip poni sudėjus:
Sodina jurginų kerus su tarnaite,
Pati jiems su grėbliu ežias išakėjus.
Jai akys kaip našlėse spindinčios rasos,
Šilkais sumazgytos geltonosios kasos,
Meili kaip pavasario pirmas dvelkimas!..
Bet žiūri iš veido slapta nuliūdimas.
Ją Goštautas myli, kaip tėvas tiktai
Tegali mylėti, bet žodis retai
Karštesnis jam sprūste kada beišsprūdo:
Tiek darbo jis turi!.. Ir tokio jau būdo!
Jos motina širdį auksinę turėjo;
Ji niekam žodelio skaudaus nepasakė;
Ar buvo laiminga? Ar daugel kentėjo?
To niekas nežino;, užgeso kaip žvakė!
Su ja tai Jadvyga ilgais vakarais
Galėjo kaip linksmas paukštytis čiauškėti;,
Jai mirus, žodeliais laisvai atvirais
Nebėra prie ko nuo širdies prakalbėti.

IV

Motiejus ant švenčių iš Vilniaus pagrįžo;
Jau baigia klases, o dar vėjus tebgaudo:
Nors raukosi tėvas, jis kaip įsitižo,
Tai žvirblius ir varnas nuo ryto bešaudo.
Su kuo tada žodį prašneksi? Su kuo?..
O saulė taip šviečia! Pavasario oras
Nuo pagirio dvelkia, krūtinę bučiuoja.
Taip sieloje giedra! Pažadintas noras
Lyg, rodos, ko ilgis, lyg meilę sapnuoja.
Bet nėra Jadvygai kada besapnuoti;
Jauniems jos pečiams rūpestys nepigus:
Drabužį ir maistą šeimynai paduoti
Ir, baigiantis metams, suvesti galus.
O čia ir garnys pagiry suklegeno,
Pernešęs po pažasčia kregždę juodmargę:
Reiks pusdienį siųsti, kaip buvo nuo seno,
Nes valgyt norės darbininkai pavargę.
Ant galo, nuo darbo nulikus, Jadvyga
Įbėgo į saliūną prie pianino;
Užgauti nors vieną jo skambančią stygą
Kiek laimės ir džiaugsmo, ji viena težino!

V

Ir skausmą, ir džiaugsmą atdengti laisvai
Vienam pianinui Jadvyga paprato;
Jis vienas ją gali suprasti visai,
Jis vienas, jai rodos, našlystę jos mato;
Kaip skundas į Dangų jo skrysta balsai,
Ir pakelia dvasią, ir širdį sukrato!..
Štai, mirus matušei, bus metai dveji,
Tik jam savo paslaptis paveda ji!
Ir jis ją supranta: širdies paslapčiausią
Jos maldą atjaučia ir jai paklusnus

Tai verkia ar džiaugias, tai skundžias ar klausia,
Tai skelbia skaisčiausius mergystės sapnus.
Šiandieną, kad skleidžiasi spinduliuos lapas,
Kad dvelkia malone pavasario kvapas,
Jadvyga ir draugas taip stygomis šneka,
Taip jiem valandėlės kaip pasakos lekia,
Kad nieko nemato, negirdi svečių,
Kurie, užsiklausę svajonių skaisčių,
Nedrįsta pratarti: akordai prapultų;
Bet irgi klausytis slapta neišpultų.

VI

Jadvyga pakėlė žydrąsias akis,
Ir visas jai kūnas iš karto nutirpo.
Ją diegte nudiegė kita kibirkštis!
Norėjo pašokti; bet kojas pakirpo
Nematoma jėga: jai priešais stovėjo
Jaunikis gražus, nepažįstams visai;
Kaip ugnys safyro jam akys spindėjo.
O veidą dabino pirmieji ūsai.
„Odi profanum vulgus et arceo"*,—
Atsiliepė Glinskis juokaujančiu tonu,
Pertraukdamas tylą.— Varyk mus namo!
Matyt, nebelaukei tokių nevidonų!
Bet mano moksladraugis Juozas Rainys,
Kurį aš prieš tamistą apkalbinėjau,
Taip muziką sakosi mylįs žynys,
Kad mes... nagi teisinkis pats, geradėjau!"
Čia Juozas jau lūpas atverti ketino,
Širdis jam tvaksėjo, plačiau atsidarius;
Bet pana Jadvyga klausyt nemėgino,
Kaip paukštis paspruko, tik „perprašau" tarius;
Pašaukus tarnaitę, jai liepė skubėti

---

* Eilė paimta iš Horacijaus, lib. III, carm. I. Lietuviškai: „Neapkenčiu nepašvęstos gaujos ir varau nuo savęs"

Prašyti ponaitį ir poną greičiau.
„Svečiai iš Sokaičių!.. ir taip netikėtai!..
Dievuliau! Kad būtų dar kiek žmoniškiau,
Švariau apsitaisius! Dabar nuo pat ryto
Ik šiol nesivilkusi apdaro kito!
Plaukai pasišiaušę kaip šiurpės nuo vėjo;
Basa..." Čia net verkti Jadvyga norėjo.

VII

Nuo Goštauto dvaro, už mylę geroką,
Ant rėžių siaurų neturtingai maitinas
Sokaičių bajorai; nors arti temoka,
Savitarpy ponais-paliokais vadinas.
Per teismus nuplikę, basi į bažnyčią
Žingsniuoja ir vien prieš miestelį apsiauna.
Prašnekink lietuviškai juos norints tyčia,
Jie tyli; vien barzdą išpūsdami šauną.
Jų moterys austi marginių nemoka,
Prie darbo gan tingios ir snausdamos ruošias;
Bet polką po aslą patrypdamos šoka
Ir išeigai perkelio jupomis puošias.
Nususę Sokaičiai ne Goštautui pora,
Kurs tūkstantį margų su viršumi valdo.
Bet Glinskį jis gerbia kaip tvirtą bajorą,
Kursai nesipūsdamas ūkio neardo.
Jis Glinskiui ir Joną išleisti padėjo
Į mokslus, sušelpdamas jį reikale;
Todėl neužmiršta ir šis geradėjo
Į petį bučiuot su guodone gilia.

VIII

„A, sveiks, ilgaskverni! — pravėręs duris,
Motiejus pasveikino klieriką Joną.—

Bijau, ar dūšelė į dangų neskris,
Gavėnei supliuškinus juodą sutoną“.
„Ne taip jau tur būti išrodome baisūs,—
Jam Glinskis atsakė — Kad mūsų būrys
Vis auga: štai mano moksladraugis taisos
Taip jau seminarijon: Juozas Rainys!“
„Oi sergėkis, tamista, to geradėjo! —
Į Juozą Motiejus juokaudamas tarė.—
Matyti jam velnias rimtai įkyrėjo:
Prieš jį ne vienam pašaukimą įvarė“.
„O vis tik įtraukt ne kiekvieną jis gali,—
Atkirto Rainys.— Kas velniop jau težiūri,
Tasai, apsirinkęs sau juokdario dalį,
Verčiau ilgaragių pasirenka būrį“.
„Veizėkit! naguotas, nepėsčias Rainys!
Tur būti plėšrių ilgasparnių ainys!..
Aš, tartum nujausdams svečių juodsparnių,
Dvi varni pašoviau; žiūrėkit šitai!
Juk kaip nepavaišint svečių malonių,
Kokių net iš kelmo išspirsi retai“.
„Na, tokia ir puota, koksai medininkas!
Bet varna lyg moterų būtų lyties;
Ne dvasiškam luomui! Verčiau savininkas
Jaunikiui gražiam ją prispaus prie širdies!“
Atsakymas Juozo Motiejui patiko
Už tai, kad skolingas šis jam nepaliko,
Ir ėmė bučiuoti, karštai apkabinęs,
Lyg būtų nuo šimto jį metų pažinęs.

IX

Pagrįžo ir Goštautas; darbus paliko,
Nes svečias aplanko, tai Dievas aplanko;
Ir nors pavardė Rainio jam nepatiko,
Bet, to neparodęs, jam padavė ranką.
O Jonas jam mylimas buvo tikrai,

Kursai, su Motiejum sutikęs širdingai,
Kaip draugas ir perspėjo jį atvirai,
Ir lenkė prie gero gana pasekmingai.
Todėl ir Motiejus dabar nebe tas,
Kaip pirma kad buvo kaip vėjas suklydęs;
Kaip vyras apleido draugystes piktas,
Jų visą paikumą ir blėdį išvydęs.
Ir tėvo gerove dabar nedidžiuojas;
Nestato kaip čiaužiantis sliekas ragų;
Karštai pamylėjęs tėvynę, darbuojas,
Žinodams, jog nėra dienos be vargų;
Tik saujoj sugniaužęs nelaiko skatiko,
Ir norints užmanymus turi gerus,
Bet būdo gan minkšto kaip buvęs paliko;
Ant galo liežuvis ne kartą aštrus.

X

„Bet kur tai Jadvyga?" — jo tėvas užklausė.
„Tur būti,— atrėžė Motiejus,— dar rėdos,
Juk moterų būdas — išrodyt gražiausia!
O čia jaunikaitis — ne vaikas pelėdos".
Net prakaitu Goštautui veidas nubalo:
Ir gėda dukters, ir atsakymo kvailo!
Ir tai dar prieš ką!.. „Paikas!" — tarė ant galo.
Užgautos mergaitės ir Juozui pagailo,
Ir toj valandoj, neapkęsdams giliai
Motiejaus, jau lūpas atverti norėjo;
Jam švietė žnairiai iš akių spinduliai;
Bet čia pro duris ir Jadvyga įėjo.
Kad būtų dabinusi, to neregėti!
Bet pats jai nebūtų galėjęs artista
Ar ką beatimti, ar ką bepridėti:
Gražių moteriškių čia taktas neklysta.
Šneka nesirišo, visus išmėginus
Takus; pats Motiejus, juokuoti pradėjęs,

Nutilo; Jadvyga lyg ko nusiminus;
Mažai tekalbėjo ir josios gynėjas.
Savitarpy vienas, kaip sako, tebus
Ar atbulas, ar įkyriai nešnekus,—
Išdžiūsta kalbos turtingiausia vaga;
Palieka užkrėsti visi jo liga.
Tik Glinskis, kaip Goštauto tikras namiškis,
Šiek tiek dar berišo netvarkią krūvelę,
Juokais pasakodamas: „Šiandie jiems kiškis,
Važiuojant į Aukštdvarį, peršokęs kelią".

XI

Čia Mauša Rudbarzdis, pravėręs duris,
Jarmulką nuvožęs, maldavo karštai:
„Šviesiausias poneli! Juk kaina nukris;
Aš moku brangiau, kaip man gyvą matai!"
„Ta atilsio man nebeduos kirmėlė
Šiandieną",— lyg pykdamas Goštautas tarė,
Bet džiaugės: graži jo teliukų veislė
Žydeliui akis iš kaktos net išvarė.
„Be reikalo, Mauša, neaušink burnos,
Kaip vien kakaryku, taip vien kakaryku
Dainuodams. Sakiau, ir nebus atmainos:
Jei nori derėtis, eik pirkti gvaizdikų!"
(Jau buvo besakąs: keliauk prie mužikų.)
Rods, Mauša žinojo jau Goštauto būdą,
Nekart nuo jo pirkdamas gyvulį, grūdą;
Bet žydo nuo amžių jau toks papratimas:
Ilgiau paderės,— bus laimesnis pirkimas.
Kai Goštautas, perprašęs savo svečius,
Išėjo užbaigti derybas su žydu,
Jauniesiems, dar vingius padaręs kelius,
Lyg papūtė oras sveikesnis į vidų...
Susėdę arčiau, net juokuoti pradėjo;
O Jonas ir Juozas, Jadvygai priminę

Nebaigus jai skambint, labai malonėjo
Išgirsti bent užbaigą jos galutinę.

XII

Jadvyga visaip išsisukti mėgino;
Bet Glinskis ir Juozas taip meldė širdingai!
Ji sakėsi skambinti ant pianino
Tiktai tesimokanti, gal ir klaidingai.
Kitiems nepapratus atdengti jausmų,
Ji žino: skaudu ir nelengva jai bus
Tą draugą prašnekinti tarp svetimų,
Kuriam patikėjo slapčiausius sapnus.
Bet veltui Jadvyga išsikalbinėjo!..
Kai jau įvairiausias spragas išmėgino,
Kai Juozas patsai padainuot prižadėjo,
Ant galo jau sėdosi prie pianino.
Užgavo akordus. Jų vienas už kito
Skardžiai nuskambėjo tolyn kaip gandai!..
Nutilo!.. Jai akys kaip žvaigždės nušvito,
Ant baltojo veido nuraudo skruostai.
Dabar lyg atplaukę balsai iš Dangaus,
Kaip verkiančios vilnys siūbavo ir pynės.
Tai diegė į širdį iš skausmo gilaus,
Tai monais vaidinos skaisčiausios gražybės,
Tai nešė ramumą kaip girios tėvynės!
Šopeno noktiurnai! Kiek slepiat gilybės!
O, veltui nuo jūsų širdis kada gynės!

XIII

Dar ausyse gaudžia, neskamba balsai!
Nutilo!.. Neplojo Jadvygai nieks bravo,
Tik angelas pralėkė, rodos, patsai!
Tik, rodos, per sapną krūtinė siūbavo.

Gal žodį be reikalo davė Rainys
Dainuoti!.. Bet davė ir jo nemainys!
Giliai atsiduso, lyg oro plačiau
Norėdams pasemti iš savo krūtinės;
Ir žodžiai paplūdo kas kartą griaudžiau,
Tarytumei kanklės skambėjo auksinės:

Iš aukšto švietė jaunam keleiviui
Žvaigždė ant dangaus
Ir rodė kelią į giedrą šalį
Ramumo brangaus.
Bet netikėtai užtemdė dangų
Plačiai debesis!..
Ir suklaidino keleivį jauną
Giria ir naktis!..

Kaip jaunas sapnas skaisčios malonės
Dievaitė šitai,
Pamojus ranka, keleivį veda,
Kur švinta rytai!
Antai jau rausta aušros padangės...
Bet liūdna jaunam:
Apleis keleivį graži dievaitė,
Teks eiti vienam!..

XIV

Jadvygai ir žodžiai, ir tonų balsai
Patiko; net akys iš džiaugsmo žibėjo;
Tiktai užganėdintas Juozas patsai
Nebuvo: jam stygos per jautrios skambėjo!
Ir, permainęs balsą jausmingai malonų,
Rimtai uždainavo baritono tonu:

Nors, žinau, rūpestingos čia ant žemės kelionės
Niekados neapšviesi, viltis!
Betgi aš nemaldausiu kaip didžiausios malonės,
Kad man Viešpats užmerktų akis!

Apsiverkti nemoku, pasiskųst negaliu:
Nesupras žmonės mano skundos!
Ir nueisiu pro šalį su tuo skausmu giliu,
Kurs be žodžio paliks visados.

Čia Juozui širdis taip pradėjo tvaksėti,
Kad balsas ant karto nutrūko suklydęs.
Dar buvo iš naujo mėginęs pradėti
Neužbaigtą giesmę, bet, priešais išvydęs
Jadvygą, jos ašarų pilnas akis,
Nutilo tarytum sugautas vagis!

XV

Pabaigęs derybas, jau Goštautas buvo
Linksmesnis: nuo žydo atlupo šimtinę!
Nemaž jų į Krokuvos iždą pakliuvo,
Ir toji, jis tiki, nebus paskutinė.
Nors tiek kaip bevaikis Baduonių Kmita
Jisai akademijai duoti negali;
Bet tautišką mokslą sušelpt kai kada
Ir jis neužmiršta, jam nešdamas dalį.
„Čia mūsų mokyklose žūva dvasia!
Vaikai nepažįsta tėvų praeities!
Ir žingsnis už žingsnio visų akyse
Užlieja verpetai maskolių vilnies!
Vienoj tik dar Krokuvoj aukuras senas
Šventų palikimų lig šiolei kūrenas!..“
Ne taip nusiminę vaikai aimanavo;
Bet Goštautui veltui užginčyt mėgino:
Jis vien tiktai galvą skurdžiai belingavo:
„Pas mūsų tiktai, kaip ištautint, težino!
Todėl ir Motiejų į Krokuvą leis,
Kad, mokslą ten baigęs, pažintų tą kraštą,
Kursai nuo Jogailos kultūros keliais
Mums nešė brolystę, ir laisvę, ir raštą...“

XVI

Svečiai išvažiavo. Jadvyga ilgai
Jų tarškantį briką akelėms lydėjo.
Tarytum ko trūko! Lyg dygūs nagai,
Krūtinę surėmę, gilyn vis skaudėjo!
„Bet argi tai kunigu Juozas jau bus? —
Nuliūdusi klausė Jadvyga savęs.—
Tur galvą nemenką ir moksle gabus,
O mokslas su galva aukštai jį išves.
Taip jautrią tur širdį, o žmonės, žinai,
Be meilės jam karštą atšaldins krūtinę;
Atvės idealai, gražiausi sapnai,
Žmonių melagystę iš anksto pažinę.
Jo alpstančią širdį ji žadint mokėtų,
Jam būtų gaivinančia ryto rasa,
Kaip angelas-sargas karštai jį mylėtų,
Jo siekiams aukštiems atsidavus visa!
Ir vienas ant kito saldžiai pasirėmę,
Bežengtų sau bendrą kelionę greta;
Iš meilės šaltinio sau galią pasėmę,
Nelenktų pečių po sunkiausia našta!“

XVII

Tarytum iš miego pabudus ant galo,
Pati net pabūgusi savo sapnų,
Jadvyga mėgino, užsėdus prie stalo
Bemegzti, bet kliudė per daug atmainų!
Nesisekė darbas. O mintys vis bėgo
Kas kartą tos pačios, lyg tyčia kankino!..
Atsiminė: Juozui daugiausia pamėgo
Noktiurnas nuo „cis-moll“! Ir jau pianino
Akordus paėmus, iš naujo pradėjo
Kartoti Šopeno noktiurną gražiausį;
Balsai vėl žavėdami supos, skambėjo

Ir skelbė raminantį skausmą švenčiausį,
Kurs neturi žodžių, tik balsas stygų
Jį neša į Dangų nuo žemės vargų.
„Kodėl tai, Jadvyne, tau šitas patiko
Noktiurnas? — atsiliepė tėvas ant galo.—
Ar negut Rainys tuos garus tau paliko?
Ne veltui dukrelei ir veidas nubalo!
Girdėjau: ir Rainiui noktiurnas Šopinis
Patiko, tačiau neužmiršk niekados:
Kad tarpas tarp jo ir tavęs begalinis!..
Ir jį išvaryk iš siaurutės galvos!“
Motiejus juokuodamas buvo prataręs,
„Kad žmonės vis lygūs: Adomo veislė!
Neturto užlopiama esant skylė!..“
Bet Goštautas rūstas, plačiai atidaręs
Akis, lyg jam žodžio pritrūko gerklėj,
Nuėjo sau gulti, labanakt netaręs.

TREČIOJI GIESMĖ

I

Pabudo iš miego nuraudę rytai.
Pakilo saulutė, bet dar neaukštai;
Dar braukia rasas nuo kasų:
O rasos kaip perlai ant lapų sužibo,
Vainikų galvelės prie žemės nudribo
Ir tūkstančiais spindi varsų.
Pasveikino rytą budrus vyturys.
Kas kartą išveizdi aiškiau pagirys;
O saulė vis lipa aukščiau.
Keli spinduliai net ir langą užgavo,
Per medžių šakas nedrąsiai sužaibavo
Ir žiūri į vidų skaisčiau.
Bet veltui bežiūri skaisčiau spinduliai:
Dar Juozas ir Jonas tebmiega giliai;
Net Ruzė Glinskiutė pikta:
Seniai pasirėdė gražiais perkeliniais,
Žiedais užsimaustė šviesiai misinginiais!
Atauš pagalios arbata.
Ar žadinti, Glinskienė jau nebežino;
Du kartu sukosyti, rods, pamėgino,
Bet jų nepaleidžia miegai.
Lyg, rodos, ir gaila jų sapną baidyti:
Jau išnaktos buvo, o šviesą matyti
Pas juos buvo vakar ilgai.
Tikrai, apie ką taip ilgai jie kalbėjos,
Žinoti Ruzytei labai gal norėjos,
Bet kas tenai juos besupras?
Tik, rodosi, brolis kalbėjo už du,

O Juozas iš reto: „Aš noriu, žadu:
Bet kaip? Vienas Dievas išras...“

II

„Na, vyrai! — atsiliepė Glinskis drūtai.—
Lig priešpiečiui miegta dykūnai tiktai!
Iš miego nei mano žmona
Neišsuka sviesto, o juk, indaroką
Aukštai pasiraičiusi, suktisi moka.
Gana bekirmyti, gana!“
Užgėdinti vyrai iš lovų kūliais
Išvirto, o saulė skaisčiais spinduliais
Tiesiog į akis jiems žiūrėjo.
„Ir mano jau boboms belaukt nusibodo;
Važiuot į bažnyčią jau laikas išrodo:
Nemaž ten žmonių nubildėjo.
Šiandieną, vyručiai, brangus Atvilkys*;
O jūs besivartot kaip lauže lokys!“
Vis Glinskis jiems varė nuo galo:
„Už Kauną atsiėmėt skolą šiandieną:
Gal vakaruot teko ten naktį ne vieną;
Bet marš nusiprausę prie stalo!“
„Kalbi nežinodamas,— tarė pati:
Paklausk, kuomet atgulė vakar? Kiti
Seniai jau miegojo saldžiai.
Bepumpi kaip ubagas, pupų sau puodą
Pabėręs: užmigt ne tik mokslas neduoda:
Pasiekia visur rūpesčiai“.
„Kas žmoniškai šneka, iš karto suprasi!
Pačios, pasivožęs po puodu, nerasi
Tokios kaip manoji sena!
Kokie rūpesčiai tiems beūsiams tikrai?

* Kitur sakoma: Pravadų diena. Senovės bažnyčioje tą dieną naujai apsikrikštiję nusivilkdavo baltą rūbą; iš to: Atvilkys.

Nevaišino Aukštadvario ponas gerai?
Ar apdavė kuo mergina?“
Čia pažvelgė Ruzė į Juozą slapčia.
Tas gėrė arbatą, esąs kaip ne čia;
Tylėjo, kaip žemę pardavęs!
O Ruzei tarytum kas širdį įgnybė:
Ar būtų jai Juozas šiąnakt per kvailybę
Be reikalo prisisapnavęs?

III

Bildėjo ir rūko nuo ryto keliai.
Kieno kiek įmanomi buvo arkliai,
Tas porą pavalkais užkinkė;
Pėsčiųjų kaip gulbių devyni pulkai;
(Nuo jų apdarų marguliavo takai)
Žingsniavo, būriais susirinkę.
Ant vyrų daugiausia sermėgos milinės;
Mergaičių gi jupos margai čerkesinės;
O rūtos dabina kasas.
Į Užventį plaukė. Didi atlaidai,
Ir bonės raudonos, ir graudūs varpai
Dievotules kvietė visas.
Pratėgminės dvarponių minkštos karietos
Ik šiolei netrinksi: bažnyčioje vietos
Už auksiną vis atsiras:
Sulėkusiems ponams pusiau tik sumos
Vis šveicorius vietą lazda iškamuos,
Daužydams sermėgiams kupras.

IV

Jei Dievui tik lūpų užtenka garbės,
Žemaičiai kaip žvaigždės Danguj bežibės,
Jų balsas padanges aplėks:

Ar gieda Ražančių, ar šventą Antaną:
Ar valandas apie Švenčiausiąją Paną,—
Jų nieks iš tiesų neperrėks.
  Bet maldai ir širdį jie turi nešaltą;
Ledais tik paviršiumi laiko apkaltą;
Ji tirpsta per „Šventas Dieve!"
Ir Vilniuje, ten Aušros Vartų angoj,
Šventoj Kalvarijoj, garsioj Kretingoj,
Stebuklais brangiam Šidlave!
  Bet visą širdies jų suprasi jautrumą
Tada tik, kad „Pulkim ant kelių" per sumą
Užtraukia bažnyčia visa!
Kad dreba net sienos nuo balso ir griausmo,
Už nuodėmes ašaros veržias iš skausmo
Ir krinta kaip Dievo rasa.
  Taip jausti ir melstis tik vargšai tegali,
Kurių nuo senovės nelepintą šalį
Beslėgė vargai ir vargai!
Ir žudė kryžiuočiai, ir baudžiavos spaudė,
Ir kraujo, ir ašarų upės bemaudė,
Retežius gamino draugai!

V

  Tą giesmę, Strazdelio nekaip išgalvotą,
Tą „Pulkim ant kelių", tiek kartų giedotą,
Rainys iš pat mažo girdėjo!
Šiandieną tačiau taip kita jam išrodė:
Kiekvienas jos posmas jam širdį lyg skrodė,
Ir ašara akys žibėjo.
  Štai žmonės pavargėliai meldžia malonės!
Ir jam iš krūtinės nors neina dejonės,
Bet kelias ne rožėmis klojas.
Dar užvakar buvo gražaus pašaukimo
Jam kelias taip aiškus; dabar apšvietimo
Maldauja, ant kryžkelio stojęs.

Ne tai, kad tikrai nežinotų, kur žengti;
Bet skaudančią širdį nelengva palenkti:
Gali tik ją laužti kaip plieną!
Kad norints bent protas jam aiškiai prašnektų!
Dar Juozui šiandieną jo balso užtektų!
O, rodos, užtektų šiandieną!
Ir, matomai, Viešpats išklausė meldimo;
Štai Juozui pagailo gražaus pašaukimo:
Suaugo su juo nuo mažens!
Net pašaipą kartais už jį iškentėjęs,
Ar gal jį bemėtyt, kaip šėlstantis vėjas
Kad blaško lapus iš rudens?

VI

Kad „Pulkim ant kelių" beūžti nustojo
Ir kunigas „Gloria" jau užgiedojo,
Pakėlė ir Juozas akis.
Praslinko tada pro jo pakraštį dvieju:
Tai buvo Jadvyga su broliu Motieju,
Bet ją Juozas matė užvis!
Kas tuokart su juo atsitiko, nežino;
Tik veltui su atida melstis mėgino;
Jo mintys vis klydo ir mišo.
Tai, rodės, iš jo besityčios Juška!
Tai širdį lyg dilgė erškiečių šaka!
Tai, rodės, kas pančiais surišo!
O kartas nuo karto vis grįžo mintis,
Kaip ta paslėpta pelenuos kibirkštis,
Kad, vėjui papūtus, atgyja:
Jadvyga čionai! Ko nuliūdus jinai?
Nejau, angelėli, ir tu pažinai
Skaudžiausią širdies kalaviją?
Dar pažvelgė kartą... Ir viską užmiršo!
Vienintelis jausmas nūn paėmė viršų:
Ar buvo tai meilė? Gal ne!

Gal buvo tik broliškas gailesčio jausmas,
Kuriam mylimosios daugiau sopa skausmas,
Kaip savo paslėptas dugne!

VII

Suma jau pasibaigė. Vienas už kito
Bajorai pro žmones laukan išsirito;
Poroms klebonijon betraukė.
Vikaras pamokslą pasakė griaudingą;
Sutrynė ne vieną širdelę jausmingą!..
Bet ponai pamokslų nelaukia.
Nors Juozas bažnyčios apleist neskubėjo,
Tačiau iš pamokslo nedaug ką girdėjo:
Kitur jo beskraidė mintis.
Jis žino: dabar pas kleboną pilnai
Svečių susirinko, turbūt ir jinai!..
Ten traukte jį traukia širdis.
Seniuką kleboną aplanko visi:
Guodoja jį ponai ir vargšai basi;
Visiems atdari jo namai.
Pas jį ir į teismą ateina kas dieną;
Kaip tėvas skaudžiai jis apšaukia ne vieną,
Tačiau atsileidžia ūmai.
Šiandieną nemaža svečių susirinko;
Pirmiemsiems vežėjai jau arklius bekinko.
Asesorius kunigus skaito:
Atvykti be bilieto jiems nevalia!..
Tačiau valdininką apeisi šalia,
Jei jis nuo degtinės apkaito.

VIII

„Per daug dievobaimingas tamsta esi! —
Atsiliepė Ruzė.— Štai laukiam visi

Mes tamstos seniai... net prailgo!"
„Norėjau,— atsakė Rainys,— paklausyti,
Kaip sakos pamokslas;, juk rasit sakyti
Pačiam prisieis neužilgo".
Jadvyga į Juozą čia taip pažiūrėjo,
Kad tas net prisiekti širdy panorėjo
Daugiau nesijuokt niekados.
Motiejus, kurs apžado tokio nedarė,
Bemaž kone verkti Ruzytę privarė,
Kad ta nesilaiko mados:
„Dabar mat panelės kitoniškai klastos,
Ir uodegas išpučia kaimiškės prastos...
Ne rožės iš dangiško daržo!"
„Iš Dievo malonės!..— Glinskytė stebėjos.—
Tai ar apsileisi?.. kaip sodžių verpėjos,
Kurios net stuomens nesuvaržo".
„Na, gražios merginos! Gana jaunikaičius
Iš kelio klaidinti! Seniai, į Sokaičius
Žiūrėdami, žvengia arkliai!" —
Namo juos beragindams, Glinskis sušuko:
Skilvys mat išalkęs jam grobus susuko
Ir kurkė po pilvą pypliai.
Nors davė klebonas stiklelį išmesti,—
Per tai tik gavai įkyriau pasigesti
Žalibarščių ir lašinių!
„Gana jau, besoti!..— jį Glinskienė mokė: —
Nors kartą bent liaukis su pasaka tokia!
Net gėda kaimiečių žmonių".

IX

Nors Ruzei Motiejus gana įkyrėjo,
Tačiau kad į kelią jai ruoštis padėjo,
Pritūpčiodamas mandagiai,—
Mergaitei širdelė minkšta atsileido,
Skruostai net užkaito ant apskrito veido,

Ir akys nušvito smagiai.
  Užmiršo tada, kas jai šiąnakt sapnavos,
Ir taip su Motiejum meiliai šnekučiavos,
Kad, rodės, ir tam nusibos.
Jadvygai ir Juozui vieniems pasilikus,
Akims jų netyčia bailiai susitikus,
Iš karto pritrūko kalbos.
  Pritrūko iš karto kalbos ir drąsos!
Taip merkias iš karto žmogus nuo šviesos,
Kad trykšta tiesiog spinduliai;
Bet akys daugiau nekaip žodžiai atdengia:
Giliau jos į širdį nedrąsią nužengia
Nekaip iškalbingi piršliai.
  Jadvyga ir Juozas nedaug sau pasakė;
Bet širdys gana sutartingai jiems plakė;
Ir veltui drovėjos aikštės:
Abudu suprato kiaurai širdimi,
Jog sau nebebus niekados svetimi,
Ar džiaugsis kada, ar kentės.

X

  „Mus tamsta per vasarą dar aplankysi? —
Paklausė Jadvyga.— Juk gal atsiminsi
Našlaičių ir savo draugų?"
„O, noro netrūktų,— atsakė Rainys.—
Bet puikūs čia rūmai, o aš vargdienys;
Man skirta vien kelias vargų!"
  „Kodėl gi vargų? Kas kam skirta Dangaus,
Aš to nežinau; tik žinau, nuo žmogaus
Priklauso dažniausiai likimas;
O tamsta, tikiuosi, visai ne iš tų,
Kurie nepasiektų net rūmų aukštų,
Jei tvirtas bus pasiryžimas".
  „Ne koks aš didvyris, kaip tamsta manai!
Bet pertvaros yra, kurių milžinai,

Ir tie nepajėgtų išgriauti;
Jos amžiais išaugo lig mūsų laikų;
Čia jėga neveiksi, o melsti aukų...
Ne! Meilės vargu elgetauti!"

„Jei noras bus karštas, šalčiausius ledus
Sutrupins, bet tamsta per daug išdidus,
O tai nemaža nuodėmė!
Tačiau ateitis, aš tikiuosi, parodys,
Kad tamstos širdelė geresnė neg žodis;
Joj mano vilties ištvermė".

Ir, trilapį neužmaršuolės gėlelės
Nuskynus nuo drebančios rankoj puokštelės,
Nuraudus, lyg kuo nusidėjus,
Piršteliais jam įteikė, per užmiršimą
Net neatsisveikinus, sėst į vežimą
Pasprukus, kur laukė Motiejus.

XI

Kelyje Jadvygai vis dūrė į širdį,
Kad šiandie nuo Juozo tą patį ji girdi,
Ką vakar iš tėvo girdėjo;
Ar būtų Motiejaus čia neatsargus
Liežuvis prikišęs nelemtus nagus?
Tikėkis ko gero nuo vėjo!

O, kiekgi tai kartų kančia ir juokai
Greta sau bendrauja ir rišas paikai,
Ir veltui ieškotum pradžios:
Taip buvo per amžius! Taip buvo ir bus,
Su tuo ir pasaulis nueis į kapus.
Ant paiko čia nėra valdžios!

Bet ne! Rodos, brolis už ją tik užtartų!
Net tėvui pačiam jis išdrįso tiek kartų
Užginčyt, n'apkęsdams skriaudos;
Nors nėra tarp brolio ir jos atvirumo,
Nors juokias dažnai iš sesutės jautrumo;

Bet jos nenuskriaus niekados.
Tos abejos mintys Jadvygą kankino
Per ištisą kelią ir veltui mėgino
Į brolį linksmiau ji prašnekti;
Šneka nesirišo: nelengva kalbėti!
Per prievartą širdžiai nelengva tikėti!
Nelengva, kas plyšo, susegti!
Nebuvo taip pat ir Motiejus šnekus.
Gal kaltas tam murksantis oras sunkus?
Nes debesys dangų aptraukė:
Nekrinta iš aukšto ik šiolei lašai,
Bet debesys juodos praskydo palšai
Ir vien tik griaustinio belaukė.
Nušvito žaibais pagirys vakarinis;
Sugriovė šių metų pirmasis griaustinis,
Ir griauna, ir greit nenustos.
Pabiro lašai vis kaskart didesni;
Ir štai jau upelių šimtai tekini
Į prieglobstį bėga Ventos.

XII

Laimingas, kursai apsiverkti dar gali:
Palengvins jam ašaros skausmo nors dalį!
Laimingas, kam ašaros krinta!
Taip debesys murkso ant palšo dangaus;
Bet iš po lietaus, su perkūnais staigaus,
Dangus lyg kad veidas nušvinta.
Laimingas tasai, kurs tarp žemės vargų
Sau draugą sutiko iš šimto draugų
Ir gali jam širdį atverti!
Laimingas!.. Lengviau jam kentėti tada!
Taip vieno našta, ant dviejų sumesta,
Pečių taip negali nusverti!
Bet Juozas Rainys nuo mažens niekados
Nei skųstis, nei ašaroms savo skundos

Kaip vaško tirpyt nemėgino:
Kaip ežero stiklas — jo veidas ramus!
Kaip užtvenktą upę, karčiausius skausmus
Jis savo širdyj užrakino!
Prieš vieną tik Glinskį, tą draugą širdies,
Jisai neturėjo ikšiol paslapties;
Šiandieną ir tas neišklaus,
Kas Juozo širdy? Tik kai viskas sumigs,—
Gal vienos nemiegančios žvaigždės paliks
Klausytis jo skausmo gilaus.

XIII

„Kame man brangūs jaunystės sapnai?
Kame tie padangėmis skridę sparnai?
Kur aukštas, gražus pašaukimas?
Kaip šalčio užgauti pavydo žiedai!
Lyg debesys tamsios užtraukė juodai!
Beliko tiktai atminimas!
Tik vien atminimas!.. Ir tas nepaliaus
Kaip sąžinė griaužti! Kur žengti toliaus.
Kas man beparodys, oi kas?
Kaip silpnas keleivis, ant kryžkelio stojęs,
Kaip, krušai javus bekapojant, artojas,
Taip aš benuleidžiu rankas.
Kame mano galia, kuriai įtikėjau?
Kaip milžinas žengti per audrą žadėjau
Ir vargti dėl gero kitų!..
Silpnos moteriškės akių spinduliai
Užšvitę įsmigo į širdį giliai...
Ir tiek po visų apžadų!
Motuše brangiausia! Kaip graudūs varpai
Tau bus ta žinia!.. Kad man lopšį supai,
Nemigus per kiauras naktis,
Kad leidai į mokslą paskui ant skolos,—
Ne tos betikėjais sulaukt valandos!..

Linksmesnė tau švietė viltis!
Bet argi jau viskas kaip sapnas išnyko?
Nejau ant švenčiausio, brangaus man dalyko
Paženklint kryželį belieka?
Ir vis, ko taip troškau, dienas beskaičiau...
Kur mano vienintelį tikslą mačiau...
Tai viskas pavirstų į nieką?"

XIV

„Bet argi aš nendrė, belankstoma vėjo?
Ar veltui draugai visados man tikėjo?
Ir milžinu tankiai vadina?
Silpnos moteriškės akies spinduliai...
Svajonės tuščios svetimi sopuliai...
Ir viską ant karto naikina?
Nekrūpčiočiau, regis, nuo griausmo, žaibų,
Nei audros kaukimo, žmonių nelabų,
Nei priešų nuožmiausios gaujos!
Kaip milžinas stočiau į atvirą kovą,
Aprinkdamas Viešpatį sau už valdovą!
Bet jos... o, taip gaila man jos!
Tai angelas, rodos, iš apskričio kito,
Kurs veidu aušros netikėtai užšvito
Ir naują parodė man šalį,
Kas jausmų gilybė! Kiek veide skundos!
O ne! dėl manęs ji kentėt niekados...
Kentėt dėl manęs ji negali!"

Ir kas do naktis! Kaip žvaigždėta, graži!
Užmigo ir paukščiai, ir žmonės visi;
Tik mėnuo per dangų riedėjo:
Tik angelas, įmygio pasiuntinys,
Per sodžius beskrido! Tik vienas Rainys
Akių iki šiol nesudėjo!

KETVIRTOJI GIESMĖ

I

Tiek darbo padėjus! nakčių nemiegojus!..
Tarp baimės, greta ir vilties, ir grasos,
Ant slenksčio gyvatos naujos atsistojus,
dienos susilaukus laisvos,
Kiek aušta iš karto drąsiausių sapnų!
Kiek gema sumanymų! Saulė pati
Kitaip, rodos, šviečia ant tų milžinų:
siaura jiems pasaulė plati!
Laisvi nebužilgo studentai!.. Besems
Tą išmintį gilią, kur mokslo žinovai
Iš katedrų skaito, ir ką tik nulems...
O, rods, tai ne Kauno vadovai!
„O man,— sako Jakštas Smigeikai,— ir Kauno
Tarytumei gaila! Žmogus čia išvarė
Klases ir svajojo! Čia Nemuno srauno...“
„E urvas!“ — Ažukalnis tarė.
„Ne urvas! Bet visgi išpultų ką veikti,—
Sumanymų pilnas pradėjo Smigeika
Karščiuotis: — Gal laikraštį reiktų įsteigti;
tai būtų naudinga ir sveika“.
„Na, vyrai, už mūsų gražias lietuvaites
Išlenksime stiklą! — čia Tumas sušuko: —
Apleisme našlaites dėl mokslo dievaitės:
oi, teks pasigest joms Kaziuko!“
Ir, ėmęs niūniuoti: „Sudiev, mylimoji!“
Per petį žiūrėdamas, Daugirdo klausė:
„Ei ką, balandėli Kaziuk, bedūmoji?
Ar vėl gal kokioji gražiausia?..“

Kazys neatsakė nei žodžio ant to,
Tik šaipės. Rainys prakalbėjo tada:
„Jau skirstytis laikas! Į kelią ryto!..
Ar vėl susitiksme kada?“

II

Dar vakar gimnazijos buvę vaikai,
Direktoriaus seno drausmės pribijoję,—
Šiandieną jau vyrai!.. Drąsiausi takai
svajojas jaunoj jų galvoje!
Pabaigę ant galo vargingas klases,
Aplaistę krūvelėj midum atestatus,
Ryto po šalis išsiskirstys visas,
kur veda sumanymai platūs.
Ar vėlei netyčia kada susitiks,
Sulinkę ant tako siauručio po metų?
Ar vardas kieno nenuskendęs išliks,
kaip valtis vikrus iš verpetų?..
Kas žino? Sudiev, jūs gražiausiosios dienos
Ir Kauno pakalnių išminti takeliai!
Ir jūsų gimnazijos įprastos sienos!
ir jūs ne per sunkūs vargeliai!
Laimingas tasai, kurs bent žino, nuo ko
Kelionę pradėt į nežinomą šalį!
Rainys pas tėvus išvažiuoja ryto,
bet ko betikėtis ten gali?

III

Malonios ir puikios pakalnės Dubysos,
Išpintos žemčiūgų vainikais margai!
Šalis, kur užaugau! Kur atmintys visos
griaudingos kaip mūsų vargai!
Banguoja Dubysa blaiviai vilnimis,

O beržas našlaitis, nuleidęs šakas,
Kad švinta rytai ir išblykšta naktis,
  jai beria sidabro rasas.
Ne rasos, tai griaudžios jam ašaros byra!
Bet veltui šakas garbiniais apdabins:
Dubysa jau myli... bet tolimą vyrą:
  vien Nemunas ją apkabins.
Lietuvės neieško kaip vilnys Dubysos
Sau meilės už kalnų, už girių tamsių;
Bet meilę ir širdį atranda ne visos,
  nes bėga lietuviai nuo jų.
Lietuvės, kur vilnys Dubysos banguoja,
Sau rūtomis pina geltąsias kasas;
Kad pradalges grėbia, griaudžiai uždainuoja,
  bet širdį jų kas besupras?
Ir eina tos dainos per Lietuvą mūsų
Kaip Nemuno mielo blaivioji vilnis!
Joms pritaria balsas nuo Kuršo ir Prūsų;
  jų klausos nutilus naktis.
Kaip rausta jurginai ir rūtos žaliuoja,
Ir pina Dubysos pakrančius margai,
Taip žydi lietuvės, bet liūdnai dainuoja,
  nes spaudžia jų šalį vargai.

IV

Bet kas gi Onytei Rainių beprilygtų?
Kaip spindinčios rasos — akių spinduliai!
Ar kam taip ir širdis pravirkdint pavyktų,
  kaip jai, kad užgieda griaudžiai!
Štai pradalges grėbia, į kupečius deda,
Ir dainas ringuoja mergaičių pulkai;
Jų tarpe Onytė pirmobalsį veda,
  ir skamba nuo dainų laukai:

Trys sesutės grėbia šieną;
Ne tiek grėbia, kiek dūmoja:

Turi brolį tą tik vieną,
Ir tas vienas joms išjoja.

Ir išjoja į tą šalį,
Kur tėvų tėvai nebuvo;
Retas ten ištverti gali,
Daug jaunųjų ten pražuvo.

Oi gegute, tu raiboji!
Kam tau balsas taip griaudingas?
Oi sesute, ko vaitoji?
Spaudžia skausmas gailestingas?

Broli mūsų, tu jaunasis!
Kokias dovanas paliksi?
Margas kraštas tolimasis:
Ar ten laimę besutiksi?

Ar ten laimę besutiksiu,
Ar sunkių vargų pritirsiu,
Betgi dovanas paliksiu
Ir į tris dalis paskirsiu.

Vyresniajai aukso žiedą,
O antrai šilkų skarelį!
Šiai trečiai, kur liūdnai gieda,
Gilų ašarų upelį.

V

Dar gaudžia balsai; bet mergaitės nutilo,
Vien skubina ritinti džiūstantį šieną;
Kodėl? Vakarų debesis neužkilo,
kad giedrą užtemdytų dieną.
„Kodėl tai Onytė taip liūdnai vedžioja? —
Užklausė priėjusi Vanda Juškytė.—
Ar gaila, kad saulė įspindus giedroja?

kad džiūsta žvangučiai pavytę?"
„Kas volungei liepia verksmingai dejuoti? —
Atsakė Onytė.— Ar beržui šakas
Nuleisti!.. Taip širdžiai sunku nedainuoti,
o jausmo kas pradžią suras?"
„Laimingas, kas jausmui išreikšti gabus:
Jis tirpsta tada, kaip prieš saulę ledai!
Kas gali nors verkti, tam ašaros bus
kaip balsimo brangūs žiedai!"
Tik galvą ant to palingavo Onytė.
„Be reikalo,— tarė ant galo,— panytė
Taip kalba, lyg, rodos, tikrai nusiminus,
o vargo sunkaus nepažinus.
Kas kitas mums, vargšams: štai saulė nuo ryto
Bekepina galvas! Ir rankos pūslėtos!
Todėl, kaip tai pievai, ir veidas pavyto,
ir dainos iš skausmo pradėtos!"

VI

Čia Vanda, į šalį pažvelgus, paklausė:
„O brolis ar dar nepagrįžo viešėti?
Dabar išsipildys valia jo karščiausė,
sutoną pradėjus dėvėti".
„Taip juoktis iš mūsų varguolių kančios,—
Prašneko Onytė lig šiol nedrąsi,—
Nereiktų tikrai! Ne be tamstos kalčios
tas viskas!.. Taip sako visi.
Panytė sau juokias! O mūsų matutė
Štai rausta. Tikrai nelaimingas ir brolis:
Juk tie, kur dabar jam apsupo galvutę,
pajuokę nuo jo atsitolys".
„Nugrimzdę į skolą,— Laurynas prašneko
Priėjęs,— tikėjomės: Juozas mums skylę
Užlopys. Duonelės ikšiol dar užteko
šiaip taip, bet štai brolis užvylė!

Panele! tikrai neklaidink nelaimingo
Mums brolio! Juk skriaudą nemažą darai!
Taip sunkūs laikai! Ir šeimyna pabrango,
  o čia dar namai-pragarai!
Ko gero, o to jau tikrai netikėjos
Nabašninkas mūsų tėtušis nuo ponų!
Kad garbins dievotės dvasiškių gerbėjos,
  ar bus tai klausytis malonu?“

VII

Juškytė, akis atidarius plačiai,
Stebėjos ir savo ausims netikėjo!
Jai veidas tai raudo, tai blyško rūsčiai,
  nors nieko suprast negalėjo.
Suprato tiktai, jog kas nors atsitiko
Su Juozu. Bet kas? Ko jie nori nuo jos?
Pats būdas kalbos jai skaudžiai nepatiko:
  juk ji — ne kaimietė vejos!
Kad Juozas per vasarą lankos dvare,
Kad Rainio nabašninką tėvas sodino
Į stalą, tai jiems mat išaugo aure!
  ragai!.. ir ribos nebežino?
„Ko norite, žmonės, nuo mano galvos,
Ir ko susiraukę? — užklausė šaltai.—
Ar negut gal vištgaidis ant sąšlavos
  prieš lietų pragydo keistai?“
Ir nieko nelaukus gentis Bilazaro
Namo atsisuko. „Nepyk taip, panyte!
Mums skausmas, ne apmaudas lūpas atdaro! —
  ją šnekint mėgino Onytė.—
Juk kunigu brolis tegul sau neliktų!
Nelengvas tai žingsnis — tarnyba bažnyčios!
Man rūpi, kad viltyse neapsiriktų:
  juk žmonės paskui besityčios!“
„Begaišus tik! — seseriai tarė Laurynas:

Nežūsme, jei Dievas tik gyvus laikys;
O tamstos dvare laukia mūsų vaikinas
ir paslaptis pats apsakys!"

VIII

Juškytei laimingai išgirsti neteko
Lauryno, bet viską suprasti pradėjo;
Rūstybė kaip upė palengva nuseko,
širdy vien tik juoktis norėjo.
„Tai Juozas į kunigus eit neketina?
Dėl jos tai? Ir ji nepasergėjo to?
Jo būdas slaptus mat jam lūpas rakina!
Reikės jį prašnekint ryto".
Jai taip žingeidu, kaip tai meilės jam žodžiai,
Ilgai pasislėpę, ant galo prašneks?
Ne taip kaip Mankauskiui, kurs kalba nubodžiai,
nes žino, kad Vanda jam teks!
„Už Juozo tekėti? O ne! niekada!
Juk ji ne kaimietė, jis pats tur suprasti;
Bet jo paklausyti šnekos kai kada —
meiliau, negu auksą atkasti!"
Kas širdį žmogaus besuprasti galės?
Ji mainos kaip margos padangės nuo vėjo;
Bet neina pavėju: ir tą pamylės,
kurio sau pavergti nespėjo.

IX

Širdis be karionės nemoka mylėti:
Be kliūčių ji gęsta aistra kibirkšties!
Kur lengva mylėti, nereikia kentėti,—
ten rankos jinai neišties.
Kas skausmo, nemigęs naktim's,nepažino,
Kas neslėpė riedančių ašarų savo,

Kas savo širdies sopuliais nemarino,—
tas meilę sapnuot tesapnavo.
Tas laimei pasiekti gal ranką išties,
Kaip kūdikis menkas, drebėdams bailiai.
Nevertas! Jis rakto neras nuo širdies;
bet jo neužmuš sopuliai.
Ant žemės plačios neišlepę vaikai!
Jiems kaulų ant tako gana pamestų!
Laimingi! Jų meilei taip reikia menkai:
nežino troškimų aukštų!..
Kad Juozas jau taip neužilgo ketino
Į kunigus stoti, Juškytei pagailo;
Dabar gi, kad paslaptį visą jo žino,
jai juokas iš gailesčio kvailo.
Už jo ištekėti! O ne! niekados!
Ir Juozas patsai juk suprasti tat gali,
Išklausiusi jo slepiamosios maldos,
nusuks sau juokais ją į šalį.
Ir linksma kaip paukštis, pabudęs iš ryto,
Pakėlusi jupą, namo beskubėjo.
Aplinkui lig pagirio neužmatyto
šienpjūtė pakvipus krutėjo.

X

Nuo Girdvainių dvaro lig pagirio tęsias
Baltais dobilėliais išpintas žolynas;
Aplinkui, kur žiūri, po pievas plačiąsias
tarytum sujudęs skruzdynas.
Ant dalgių palinkę antai šienpjūviai,
Sakytum mėgina vis kirsti plačiau;
Išvydusi mirtį žolė pusgyviai
lyg prašo: „Greičiau, bent greičiau!“
Kaip vilnys ant marių nuo milžino-vėjo,
Taip pradalgės guldos ant pievos žalios;
Pakritę vainikai gardžiau sukvepėjo,

rasos pasgeidę gailios.
Tenai, ant kalvos, bedainuodami krauna
Mergaitės ir vyrai plačius vežimus;
Paraudusius skruostus jiems prakaitas plauna,
bet veidas sau linksmas, ramus.
„Sakyk man, Petruk! — pasipuošusi rūta
Užklausė Barbutė, primindama pleką: —
Tikrai gi senovėje vilktakių būta?
Kaip mūsų senuoliai dar šneka".
„A Dievas juos žino! Būk daugel galėję
Senovės žavėtojai! — smeigdamas šakę
Į kupetį šieno, Petrukas atsakė.—
Ir žmones užkeikti mokėję.
Į mišką paleisdavę staugti vilkais
Net visą vestuvių būk susirinkimą!..
Ant galo ir žmonės net mūsų laikais
įgauna žvėrių prigimimą!"
„Ir meilė būk esanti amžina bėda,—
Šnekėjo Barbutė.— Iš proto išvaro,
Kaip Šatrijos raganos širdį išėda
ir žmogų paguldo ant maro".
„Padėk Dieve! — tarė Juškytė pro šalį.—
Dailiai gi vežimą bemokanti minti
Barbutė! Iš tikro tekėti jau gali!
Ir laikas Barbora vadinti!"

XI

Nelaukus atsakymo, Vanda kiekvieną
Pro šalį prašnekint meiliai neapleido,
Nežino kodėl? Bet jai linksma šiandieną:
net šypsosi akys iš veido.

Bet štai jau ir Girdvainių dvaras antai!
Sulinkęs į žemę, tarytumei lūžta;
Išbaltintas sienas iš tolo matai

lyg vištą, apžergusią gūžtą.
Aplinkui sodelis; ties durų išbėgo
Du topeliu; langus lig pusės užgožė
Akacijų krūmai; jų tarpus pamėgo
serbentas ir raustanti rožė.
Apsukus sodelį, Juškytė norėjo
Į kambarį savo patekti slapčia,
Švariau pasipuošti; šiandieną reikėjo
juk jai pasirodyt gražia.
Pasakius tikrai, kartą jai pirmutinį
Į galvą atėjo, kad Juozui patikti;
Bent kartą jai norisi gal paskutinį
jam įspūdį gražų palikti.
Bet pėdsakiai-šunys iš tolo pamatė
Mieliausiąją savo globėją panelę
Ir, lodami ją pasitikti įpratę,
nudžiugę užbėgo jai kelią.
Juška su pačia apie Juozą šnekėjo,
Kai šunys „vamt vamt" ant saviškių sulojo;
Pro langą galinį lyg kas subildėjo:
tur būti Mankauskis atjojo.
Nors poni Juškienė ir mėgsta pamigti,
Tačiau jau nuo priešpiečių apsirėdyti
Papratus: „Tu, tėvai, bėk,— tarė,— sutikti;
aš šoksiu bent apsiklastyti".

XII

„Tai tu, mano Vandzia! Tikėjaus ko kito! —
Atsiliepė tėvas.— Kame gi buvai?
Pas mus ponas Juozas kaip šūvis įkrito,
o tu lyg kad tyčia žuvai!
Norėjau bent kiek sulaikyti; kaip vėjas
Įpuolė; lyg vandeniu karštu aplietas:
Tiktai atsisveikinti, sakos, atėjęs!..
Žinai jį: kaip titnagas kietas!..

Palauk, sakau, Vandos! Būk žmogus ant galo!
Su ja atsisveikink!.. Jam tik apsiniaukė
Išvargintas veidas; paskui lyg nubalo!..
  Kodėl jis tavęs nepalaukė?
Bet aš apsakiau tau ne viską pilnai:
Štai šįmet gimnaziją pabaigė jis...
Bet rasit tu viską geriausiai žinai?" —
  čia pažvelgė jai į akis.
Akies neprimerkus, mina nekalčiausia,
„Na, žinoma,— tarė,— turbūt įsitraukė
Į klierikų skaičių!" Širdyje gi klausė:
  „Kodėl gi tai jos nepalaukė?"
„Užtat gi kad ne! išvažiuoja teisių
Mokintis į Varšuvą,— sakė Juška.—
Nors gal valandų ten pritirsiąs tamsių,
  bet tikįs Apveizdos ranka.
Kaip būsią paskiau, jis nežinąs; tik žinąs:
Į kunigus eiti šiandieną negali...
Per vasarą uždarbį gauti ketinąs,
  kur nors išvažiavęs į šalį.
Paskolint pasiūlijau jam pinigų
(Žinai: ir pas mūsų nedaug jų visai),
Tačiau atsisakė: nebijąs vargų;
  galįs užsidirbti patsai.
Šiaip taip prikalbėjau vaikus Bilazaro
Prie mokslo bent kiek lig rudens prižiūrėti.
Tas mokslo jaunuomenei užrašus daro
  ir Juozui galės kiek padėti".

PENKTOJI GIESMĖ

I

Idėjos, jei didžios, nemiršta kaip žmonės;
Tik neina kaip saulė ramiai be karionės:
Jos mėto ne kartą žaibus!
Užtatgi, kad saulė nušvis ant dangaus,
Nustelbę diegai dar sveikiau atsigaus,
Jų vaisius palaimintas bus.
Atėnų ir Spartos pagirtini sūnūs,
Atminę garsius pranokėjų galiūnus,
Iš amžino miego pakyla!
Ir veltui islamas, galybe puikus,
Prieš Graikiją siunčia jančarų pulkus,—
Štai pančiai belaisviams jau dyla!
Pabudo ir slaviai. Kosovo* kapai,
Tarytum tėvų užžavėti varpai,
Prabilo ir širdis sukratė:
Nudžiugo Maldava, Morica raudojus,
Sriauniau išsibėgo nuo Alpių Dunojus,
Kai tekančią aušrą užmatė.
Ir vengras vergauti toliau nesutiko.
Užsigeidė Stepono švento vainiko
Ant savo karalių galvos;
Slovakai, lužičai ir net Pamarys,
Net suomių granitus aplankęs šiaurys
Už švintančią laisvę kovos.
Laimėkite, jaunos pakylančios šalys!

* Nelaiminga kova Kosovo laukuos buvo XIV amž. paskutinioji, po kurios jau visi Balkano pussalio slaviai pateko į turkų vergiją.

Už laisvę kariauti padės Visagalis!
Drąsiai už tėvynę į kovą!
Nors jėgos gal silpnos, bet stiprins dvasia:
Kas eina su meile, su širdžia didžia,
Tam Viešpats patsai bus vadovu.
  Karadzič, Šafarik, Dobrovski, Deake!*
Vardai jūsų garsūs per amžius skambės,
Ir sūnūs sūnums, jūsų darbus apsakę,
Didžiuosis ir, sau panorėję garbės,
Į darbą sustos kaip tėvų milžinai
Ir žadins kitus taip kaip jūsų vardai!

II

  Po Lietuvą miegta tėvynės vaikai;
Per amžius juos žudė vargingi laikai,
O pranašai skelbė kapus.
Nuvargę, nupuolę, nustoję vilties,
Suvystyti pančiais tamsiosios nakties,
Kada, oi kada atsibus?
  Per Lietuvą Nemunas eina platus;
Ne jam atrakydinti pančių raktus:
Banguoja skurdus, nusiminęs!
Kaip milžinas kelias ir daužos į šonus,
Pavasario metais senovės valdonus
Ir savo jaunystę atminęs.
  Užmigo tėvynės bajorai-galiūnai!
Dvasia svetima jų gaivinami kūnai;
Tėvų palikimą užmiršo;
Nustoję senobinio būdo, liežuvio,
Viešai užsigynę net vardo lietuvio,
Tėvynę sau kitą išpiršo!..

---

* Vuk Stefanovič Karadzič — garsus serbų poeta, Šafarik ir Dobrovski — garsūs slavių ir ypatingai čekų praeities tyrėjai, Pranciškus Deak — garbingiausis kariautojas už vengrų laisvę.

Jų garsūs prabočiai į Brastą, Parčovą
Keliavo ginkluoti tarytum į kovą
Apginti Podolę nuo brolių;
Šiandieną kovoja už Vilniaus lenkystę
Ar džiaugias, kad kūdikį-sūnų suvystė
Pati, parvežta iš maskolių!
Neklauskis jaunuomenės jos idealo:
Nuskurdo, sunyko, krūtinės atšalo,
Kaip žemė be šilto lietaus!
O, klaustumei veltui, kame jos tėvynė:
Prabočių didžių kaip vergai užsigynė
Ant vieškelio pilko, plataus.
Jei nori atrasti lietuvį šiandieną,
Ieškok, kur aprūkę šiaudiniai stogai!
Senų padavimų išgirsi ne vieną,
Kurie užsiliko per amžius ilgai;
Tačiau ir tenai, kas atėjo į mantą,
Senelių-tėvų jau kalbos nesupranta.

III

Kas Varšuvos miestą nors kartą aplankė,
Kam teko sau progą atrasti parankią,
Pasprukti nuo globos tėvų,
Tas žino Saksonišką sodną Alėjos
Ten tamsios. Studentai ir rūbų siuvėjos
Sau paskiria ten „rendez-vous“.
Aplanko jį kartais ir ponai, net ponios,
Šilkais pasirėdžiusios, grakščios, malonios;
Už medų saldesnės jų buzės.
Kad šneka, tau rodos, lakštingalas gieda;
Širdies jų nepirksi už misingio žiedą;
Teisingai, tai šiaurio prancūzės.
Lietuvio, kaip sakoma, būdas, šneka
Per sunkūs; jį lenkės vadina meška.
Lietuviams nuo amžių jos tiko:

Jogaila Jadvygą juk taip pamylėjo,
Kad Algirdo tėviškės išsižadėjo
Ir Vytautui Vilnių paliko.
„Tu, Jakštai, žiūrėk! — besityčiojo Tumas.—
Tų lenkių-deivių stebuklingas grakštumas!
Meilingos kaip glostomos katės!
Iš Dievo malonės poeta! Rašyti
Gali joms sonetus ir širdį įgyti!..
Laimingas, eiliuoti įpratęs“.
Sumanymų pilnas, prie ginčų pripratęs,
Smigeika pradėjo užstot lietuves:
„Ne kartą jisai apie Palangą matęs,
Kurias tik papuošk, o tau širdį nuves
Kur tinkant: Kęstutis, Birutę ties mare
Išvydęs, užmiršo kryžiuočius ir karę“.

IV

Studentai kiti: kas užstojo už Tumą,
Kas juokdamas gyrė Smigeikos jautrumą.
Tik Klimui juokai nepatiko:
„Didvyrių vardų bent nekaišiokit,— tarė,—
Kurie mūsų kraštui taip daugel padarė
Ir atmintį šventą paliko“.
Į Jakštą paskui, kurs dažniausiai tylėjo,
Švelniai atsigręžęs išrodyt pradėjo
Poezijos pilną gražybę
Laikų, kad Jadvyga, nors ašaros byra,
Apsirenka baisų Jogailą už vyrą,
Tautų pasišventus vienybei.
„Tu, Klimai, tikrai bene iš kunigų! —
Ažukalnis kirto.— Griaudinti mergų
Nė Jakštas gražiau neparašo;
Tik mat trubadūrų ir bardų laikai
Pragaišo, o žemės suvargę vaikai
Ne giesmių, bet duonos sau prašo!

Nustokit sapnavę! Poezijos laikas,
Taip pat kaip kvailios teologijos tvaikas,
Kaip amžių senų milžinai
Sau laiką paskirtą seniai atgyveno;
Dabar sociališki klausimai peno
Kitoniško ieško šaunai".

Čia ginčai pakilo tikrai ne dėl juoko;
Bet maž kas užstojo už Jakštą ir Klimą:
Jie gavo net vardą naktinio apuoko.
Tik Tumas suirzusį susirinkimą
Sutvarkė, užgėręs už gražiąją lytį
Ir Daugirdui liepęs šį tą apsakyti.

V

„Ne vien apie Palangą gema dievaitės! —
Pradėjo Kazys.— Nemačiau dar mergaitės,
Kaip vakar kad teko regėti:
Ne tai kad jau būtų graži iš tiesų,
Bet gracijos pilno stuomens ir kasų
Negalima atsižiūrėti,

Susekęs jos rūmą, daviau trirublinę
Šveicarui (smulkiausią suteiks jis tau žinią,
Tik nesigailėk pinigų).
Jos tėvas esąs nuo Šiaulių ir nemenką
Dvariuką turįs; gyvus pinigus renka
Ir samdo pusšimtą vergų.

Tačiau nelaimingas! Gal metų du bus,
Apsirgo vienturtė: ligos įstabus
Ją būdas džiovinti pradėjo:
Kur buvus, kur ne, tik, žiūrėk, pianino
Liūdniausias gaidas užsimiršus mėgino
Ar sėdus prie lango tylėjo.

Artistų, matyt, jai sapnavosi glorija:
Vis prašės į Varšuvos konservatoriją
Ištirti Šopeną giliaus,

Pakrapštęs sau galvą ir makšną pakratęs,
Ją išvežė tėvas į miestą, supratęs,
Kad vysti kitaip nepaliaus.
Patsai ant žiemos atvažiavo iš dvaro
Į miestą gyventi; čia turi namus.
Retai kam pavaišint duris atidaro
Ir pats mažkur eina; gana įdomus!
Vadinasi Goštautas; mūsų Juozukas
Rainys, kaip suuosčiau, gan tankiai ten sukas".

VI

„Jei Juozas ten sukas,— atsiliepė Tumas,—
Nedaug tau padės tavo jaunas gudrumas;
Kazeli, oi būk atsargus!
Prikiši patsai netikėdamas kuodą:
Rainys sau už nosies užlįsti neduoda,
Nepjaustytus turi nagus!"
„Jūs Rainį,— atsiliepė Klimas,— mažai,
Matau, bepažįstat: ne meilės daržai,
Ne deivės tam vyrui sapnuojas!
Mus galva peraugęs, aukščiau už mus žiūri;
Jam mokslas terūpi; nors smagenis turi,—
Kaip jautis suplukęs darbuojas".
„Ant margo šio svieto visaip atsitinka;
Ne kartą pasiekia net ir darbininką
Amūrai! — Smigeika prašneko.—
Juk kaip Aleksandras Didysis nebuvo
Didesnio! O ko taip jaunutis sužuvo?
Per daugel mylėti jam teko!"
„Bet visgi Rainys,— ėmė Jakštas kalbėti,—
Nepaprastas tipas; poetos jį dėti
Galėtų į dramą nukalę;
Savy užsidaręs, kai kartais prašneks,
Tai tavo atidą kaip segte prisegs;
Jis slepia nepaprastą galią!

Nuo mūsų jis bėga; nemėgsta jaunimo;
Jam, rodosi, rūpi vien mokslas tiktai;
Bet širdį jis turi: tautų atgimimo
Taip niekas negali atjausti karštai!
Kad užvakar man apie slavius kalbėjo,
Žibėjo jam akys ir lūpos drebėjo!“

VII

Pusiaukelį mėnuo per dangų išvarė,
Kad skirstytis ėmė studentai, nutarę
Vienybėje skinti sau kelią,
Pradėti ir šelpti viens kitą kaip broliai,
Ne taip, kaip kad daugelis elgias lig šiolei,
Šiltesnę sugavę vietelę.
Kad Jakštas ir Klimas, pralenkę kitus,
Ant Krokuvos priemiesčio samdė ratus
(Per daug mat namo pasivėlys),
Ant kampo bestovintį Rainį sutiko;
Abudu iš išgąsčio rikte suriko:
Tai buvo tik Rainio šešėlis.
Stovėjo išblyškęs kaip marmuras baltas;
Tik prakaitas bėgo per veidą jam šaltas;
Draugų iš pradžios nepažino;
Prašnekinus, rodos, ryšiai jam iširo:
Nes ašaros retos kaip pupos pabiro;
Pabudo ir bėgti mėgino.
Bet Jakštas ir Klimas jau jo nepaleido
Pamatę, kaip dega jam akys iš veido,
Supratę nepaprastą kovą!
Neklausdami skausmo baisaus priežasties
Ir net nežiūrėdami noro paties,
Parvežę paguldė į lovą.
Per ištisą naktį akių neuždaręs,
Nei žodžio į savo draugus neprataręs,
Gulėjo Rainys kaip be žado;

Tik saulei jau tekant, blakstėnai pradėjo
Sulipti, krūtinė ramiau atsilsėjo,
Sapne užmiršimą atrado.

VIII

Jadvyga suprasti negali visai,
Kas stojos su Juozu? Ar kitas jisai?
Ar ji taip mažai jį pažino?
Kaip jis, taip lig šiolei jos nieks neužvylė:
Ją vakar kaip vandeniu jis apipylė
Ir juoktis ant karto mėgino.
Mėgino dar juoktis; paskui susipratęs,
Akis pilnas ašarų joje pamatęs,
Lyg, rodos, pratart ką norėjo;
Bet lūpas puikybė, matyt, surakino,
Ar rasit jau širdį savy užmarino:
Nei žodžio netaręs, išėjo.
Ar Juozą dar myli, pati nemokėtų
Dabar atsakyt; bet žaizdų iškentėtų,
Ji žino, užmiršt negalės!
Ji žino, galybės jokios neužteks!
Kas trūko širdy, to jau nieks nesumegs,
Ir ji kaip pirmiau nemylės.
Išblyškus per savaitę tankiai raudojo
Nuo tėvo slapčia ir ramumo ieškojo,
Padėjus Šopeną į šalį;
Ieškojo ir rado maldoj išrišimą:
Jos skausmas pavirto į tą nuliūdimą,
Kurs juoktis per ašaras gali.
Paėmus Šopeną iš naujo tada,
Noktiurnų akordus iš lengvo užgavo;
Dabar jie neskrido kaip dvasios skunda,
Tik opią krūtinę kaip sapnas lingavo;
Jie kalbino tylų širdies nuliūdimą;
Kaip balsimu tepė žaizdų atminimą.

IX

Kas stojos su Juozu? Kokia priežastis
Jadvygai neduoda užmigt per naktis?
Tai Goštautas žino geriausia.
O Rainiui susirgus, kaip jo sveikata?
Malonės silpnybe sau nepaprasta
Per tarną ne kartą pats klausė.
Kad dukterį savo ramesnę išvydo,
Iš džiaugsmo jam veidas nušvitęs pražydo:
Vienturtę kaip tėvas mylėjo.
Jis parodai jausmo statyti nemoka,
Tačiau rūpestingos širdies jam ne stoka,
O labas dukters jam rūpėjo.
Kad savo Jadvygą išvydo ramesnę,
Jam tartum žvaigždė užtekėjo šviesesnė,
Širdies atrakindama raktą:
Pats Juozą aplankė, užmiršęs didybę;
O jauno ligonio pamatęs silpnybę,
Net jam pabučiavo į kaktą.
„Tikėjaus ne veltui, gerutis vaikine! —
Pradėjo iš reto.— Kad tavo krūtinė
Juk tėvišką maldą atjaus;
Matau, kaip sunku buvo mano maldos
Jaunam paklausyti; bet pats kitados
Po metų pažvelgsi ramiaus.
Matau tavo širdį kaip krikštolą gryną
Ir vyrišką būdą, kaip matos retai!
Su juo neįbrisi į melo purvyną
Ir, duok Dieve, rasit išlėksi aukštai!
O, ačiū, kad mano maldos paklausei:
Mokėsiu už tai atsilygint gausiai“.

X

Ant to neatsakė nei žodžio Rainys;
Juk ką apie jį žmonės sau bemanys:

Vis tiek kaip pernykštis jam sniegas!
Ko laimė Jadvygos nuo jo reikalavo,
Jis, vis tai išpildęs, dėl jos paaukavo!..
Dabar... galvą lenkia vien miegas.
Užmigti, užmiršti, nors kiek atsilsėti,
Nors bent valandėlę nejaust, negirdėti,
Net atsikratyti nuo noro!..
Paskui? O, jis žino, kam priekaištus kęsti:
Verčiau idealams gyvatą pašvęsti!
Tik oro plačiau jam, tik oro!..
Čia jam pamažu akyse ėmė temti!
Nuilsus krūtinė dar kartą pasemti
Sau oro plačiau pamėgino.
Užmigo. Tai kartais Jadvyga sapnavos;
Tai slaviai vaidinos, atgimę didžiavos;
Tai Glinskio svajonės masino.
Bet miegas ligonio nebuvo ramus:
Neglostančius, regimai, atminimus
Jaunoji krūtinė beglaudė!
Nes krūpčiojo kartais; įdubę skruostai
Rasojosi prakaitu nepaprastai
Ir degė kaip uogos nuraudę.
„Būk tamsta ramus! — tarė daktaras senas,
Kai Goštautas jo susirūpinęs klausė.—
Nors vyrai tokie taip kaip elksnis kūrenas,
Bet jo organizmas — tvirtainė drūčiausia“.
„Duok Dieve! — išeidamas Goštautas sakė,—
Kad tik neužgestų kaip deganti žvakė?“

XI

Geresnės kaip laikas gydyklos nerasi:
Kentėjęs ir verkęs laiku apsiprasi;
Palaiminta laiko gydykla!
Kas daugel mylėjo, tas daugel kentėjo,
Tas, vyru išaugęs, nelinksta nuo vėjo:

Kančia — tai didvyrių mokykla.
Daug gali pakelti ant savo pečių,
Kas nesveria siekių ir norų plačių
Ant kurčio savimeilės svaro,
Kas laimės neieško kaip tas godulys,
Kuriam vien tikt savo širdies sopulys
Skaudėdamas miegą nuvaro.
Ne savo tik laimės ieškojęs Rainys
Šiandieną ramesnis kaip tas kalinys,
Kursai net prie pančių pripranta;
Aplanko dar retkarčiais jį atminimas;
Bet tai nebe marių audringas bloškimas,
Kurs garlaivius skaldo į krantą
Jam laimė ant žemės, matyt, nežadėta!
Tai norints Jadvyga, taip jo numylėta,
Gal laimę po metų atras.
Tada ir ant jo gal kitaip pažiūrės;
Nejau tada ašaros jai nebyrės,
Kai didžią jo auką supras.
Čia Juozui pačiam nenoroms akyse
Dvi ašari-perlu kaip žvaigždės užšvito;
Ir norints kaip milžinas gynės dvasia,
Žaizdų atminimai jam vienas už kito,
Lig šiol neužmigę, vėl grįžo, kankino,
Ir veltui nuo jų apsiginti mėgino.

XII

Ne tai, kad Rainys savo žingsnio gailėtųs:
Juk metė svajojęs sapnus numylėtus
Dėl laimės ir gero Jadvygos!
Bet Goštautą kaipgi geru paminėti?
Kurs savo didybėj jam liepė kentėti,
Kuriam tik „jų mylistos“ lygūs.
Taip vaišino jį aną kartą širdingai;
Bučiavo kaip sūnų; paskui iškalbingai

Kaip tas, kursai myli karštai,
Pradėjo sakyti, jog kaip nebylys
Jis, dukteriai vystant, regėt negalįs,
Juk ją turįs vieną tiktai!
„Jaunystė nežiūri rytojaus dienos;
Širdies, ne galvos ji beklauso senos!“
Tai buvo jo žodžiai tikri.
Bet jis, kaipo tėvas, užmiršti negali
Vienturtei paskirti atsakančią dalį,
Kaip leidžia jam turtai geri.
„Nors širdį ir būdą aš tamstos aukštai,—
Kalbėjo,— statau, bet ir pats juk matai,
Ar leisti už tamstos galiu
Vienturtę, kuriai net didikų netrūks!
Bepyktų ant tėvo, kai karštis atslūgs,
Patekus vargingu keliu.
Kaip tėvas ant tos nesutiksiu skriaudos! —
Ir tartumei priešais baidyklę patikęs,
Net balsą pakėlė: — O ne, niekados
Ant to nesutiksiu“,— rūstingai surikęs;
Bet greit kaip išauklėtas, rimtas žmogus
Saldžiai nusiblaivė, paslėpęs ragus.

XIII

Čia tartumei Juozui kas lūpas užvėrė,
Kaip žmogui, kurį pirmą kartą nutvėrė
Už rankos slapčioj valandoje!
Ko pats gal nedrįso sau prisipažinti
Svajojęs, tai žmonės gerovei apginti
Štai svarsto ant delno išklojęs!
Bet Goštautas, kartą prašnekęs, skubėjo
Išberti greičiau, kas seniai jam gulėjo
Kaip slėgiąs akmuo ant širdies:
„Neslėpdamas meilės,— jam tarė,— varai
Jadvygą į kapą, žinodams gerai,

Kad jūsų sapnai — be vilties;
Jei trokšti jos laimės, jei vyras esi,
Duok pats jai suprasti, jog raiščiai visi
Tarp jūsų lyg būtų nebuvę!
Ant karto pasveikus, paskui bus dėkinga,
O Goštautas tamstai išpirš ir turtingą,
Ir rasit gražesnę lietuvę“.
„Be piršlio apseis,— tas atsakė šaltai.—
Bet panai Jadvygai, jei reikia tiktai,
Aš nepasigailėsiu ir mirti!“
Ir nieko nelaukęs... O, tos valandos!
To vakaro jis neužmirš niekados,
Kad širdžiai jos uždavė kirtį!..
Dabar, kai į praeitį vis tai nuslinko,
Sudaužęs jam širdį, kapais palydėjęs,
Kai Lietuvą sau mylimąja aprinko,
Ir garsią, ir brangią didžiais pranokėjais,
Prisiekęs prižadint užmigusią šalį,
Dar visgi Jadvygos užmiršti negali.

XIV

Tačiau jau šiandieną bent ant svetimos
Sterblės nesėdės ir sapnų nerymos
Be tikslo slapčia kaip tada!
Kam vargti, darbuotis, dabar bent jau žino!
Nors meilę tėvynės jis metais augino,
Bet meilė tai buvo kita.
Jį traukė tada garsūs Piastų darbai,
Boleslovo Dnepre sapnavos stulpai,
Sapnams Vernyhoros tikėjo*;
Laisvosios respublikos seimų liuosybę,
Rubežių nuo marių lig marių platybę
Jam Zigmanto varpas minėjo.

---

* Vernyhoros pranašystės apie Lenkų karalystės prisikėlimą.

Užkloti kapais milžinai Lietuvos
Jam nieko nesakė! Nelenkė galvos
Prieš juos, jųjų vardą sutikęs.
Net gėda priminti, kad savo liežuvio
Seniai nevartoja, tik vardą lietuvio
Per įprotį sau pasilikęs.
Bet laikas ateina, stačiai akyse
Tie patys vardai jau kitokia dvasia
Atliepia į tavo krūtinę!
Tai prašneka kartais apžėlę kapai,
Tai pergalę priešų paskelbę varpai,
Tai kartais žvaigždė vakarinė!
Ir Juozui prašvito. Ką veltui bekęsti,
Rymojus be tikslo, sapnus besvajojus,—
Jis žino, kam verta gyvatą pašvęsti!
Jis jaučia, ką Lietuvai žada rytojus!
Į darbą tada už prabočių kapus!
Jo darbas ir vargas čia bergždžias nebus!

ŠEŠTOJI GIESMĖ

I

Palaimintas laikas, kada vėversys,
Į dangų iškilęs, viešai apgarsys
Pavasario auštantį rytą;
Kad vėjas, svetys tolimųjų kraštų,
Tirpydamas sniegą, papūs iš pietų
Ir gamtą prikels užmigdytą.
Palaimintas laikas! Ne kartą rytys
Dar rytšaliais galvas žiedams nulankstys,
Bet saulė vis lipa į žiemius,
Vis lipa ir šypsos nudžiugus saulutė;
Nudžiunga ir žmonės, į darbą sukrutę;
Pavasaris lanko pakiemius!
Pavasaris kitas nabašninkus gali
Prikelti, kad bočių užmirusią šalį
Iš amžino miego vadina!
Jo balsą išgirsta kapų pelenai,
Pakyla galingi tada milžinai
Ir ateičiai vieškelį mina!
Palaimintas laikas! Nors priešginiai tingūs,
Gyvatos pabūgę, begarbins laimingus
Ramumo ir miego sapnus,—
Bet veltui trukdytų gyvavimą jauną:
Jis tvinkčiot kas kartą aiškiau nepaliauna
Ir pamatus griauna senus.
Gražu, kai pavasaris, griaudamas ledą,
Pažadina gamtą skaisčiais spinduliais;
Gražiau, kai didvyriai mylėdami veda
Tėvynę naujais atgimimo keliais!

Palaiminti jūs, atgimimo laikai!
Ir jūs, išrinktieji tėvynės vaikai!

II

Nuvargusi amžiais, palikus be vado,
Netekus sūnų, tu miegojai be žado!
O laikas, kurs griauna ir ardo,
Užmigdęs valdovus, išugdė ilgainiui
Pelėsius ir kerpes ant tavo tvirtainių,
O tau net atsakė ir vardo!
Bet laikas jau keltis! Ir taip paskutinė
Europoj, kaip amžiais anais tau krūtinė
Krikštu apsiplaus atgimimo!
Bet rasit įstojus į vieškelį naują,
Tu vėlei kaip tuokart aukosi net kraują
Kaip motina pasišventimo!
O, laikas jau keltis, šalis Lietuvos;
Gana bus globėjų ant tavo galvos,
Kurie tavo turtais dalinos!
O, laikas ir tau savo žodį ištarti!
Jaučiu, kad išganymas laukiamas arti,
Kursai mūsų bočiams vaidinos!
Kai tau Donelaitis prieš metų dar šimtą
Poemą šešimasčiais apmetė rimtą,
Tu jos kaip per miegą klauseis!
Kad Bohuš, Kraševski ar Narbutas rašė
Ir praeičiai tavo stebėtisi prašė, —
Tik žodžiais gėrėjais garsiais.
Paskui Valančiauskas ir Daukantas Simas,
Net pats Baranauskas jei mаž betikėjos,
Kad tau užtekėtų kada atgimimas,
Nesmigo ir tau jų nedrąsios idėjos;
Šiandieną kiti užtekėjo laikai:
Į darbą visi eina tavo vaikai.

III

Kas Vilniuje stabo stovylos nematė,
Kurį Muravjovui maskoliai pastatė?
Jis tvirtas: o visgi suirs!
Bet pats Muravjovas pastatė sau kitą,
Tvirtesnį už rausvąjį suomių granitą:
Jo vardas per amžius nemirs.
Herostratis garso ieškojo sau tyčia,
Uždegęs Efese Dianos bažnyčią,
O šis ir sapnuot nesapnavo,
Kad, Lietuvai spaudą užgynęs ir raštą,
Sau vardą įgis ir sužadins tą kraštą,
Kursai jau menkai bekvėpavo.
Lietuvi! Jei saulė ant tavo dangaus
Kada užtekės, tu nespjauk ant žmogaus,
Nors tavo netroško jis labo!
Tiktai parašyk: „Kas prieš tiesą kariauna,
Pats rankomis savo sumanymą griauna".
Tą žodį iškalk ant jo stabo!
Lietuviškos raidės skaudžiai nepatiko
Didvyriui; nemaž jis paleido skatiko,
Kad jos Lietuvos neapšviestų;
Bet vargšės kelius naktimis sau atrado,
Ir, rūpinant Dievui, dėl jų nėra bado
Gyventojams sodžių ir miestų.
Kaip vaisių užgintą po Lietuvą gaudo
Iš Prūsų slapčia atgabentus raštus,
Bet veltui sargyba ant sienos bešaudo:
Jie eina, kaip vėsulas eina platus!
Jie žadina mūsų užmirusią šalį,
Ir niekas jiems kelio užkirsti negali.

IV

Šnipai Lietuvoj veltui uosto ir skraido:
Lietuvis už knygas nukęst nesibaido,

Bet pats neišduos paslapties!
Kas, degdamas meile tėvynės, spaudina
Tas knygas už sienos ir žmonėms dalina:
Tamsios besiklauski nakties!
„Tai darbas studentų! Ar gal kunigų?
Nes reikia ant to juk nemaž pinigų",—
Taip žmonės savitarpy spėja;
Bet vienas tik Dievas bežino tikrai
Ir rasit dar Juozo ilgi vakarai,
Ir žvakė — jo darbo budėja.
Kai pirmąkart Glinskiui tos knygos pateko,
Skaisčioj jo širdy naujas balsas prašneko:
„Ir aš,— tarė sau,— juk lietuvis!
Juk brangūs ir man Lietuvos milžinai,
Jos pievų kvepėjimas, girios, kalnai
Ir Vytauto Didžio liežuvis".
Nuvykęs tada aplankyti Atkaičių,
Rainienei numirus, paguosti našlaičių,
Lietuviškai ėmė šnekėti.
Mat Jonas vikaras jų buvo bičiulis;
Onytei iš mokslo gan mėgo, tratulis,
Bet lenkiškai apsakinėti.
Tik poniai Juškienei lietuvių darbai
Kaip sodžių srovė nepatiko labai
Ir praminė ją litvomanija:
O senis Kiaulinskis (praminta nedoras),
Kurs valdo du margu, Pariečių bajoras,
Nusprendė, kad tai klopomanija.

V

Keliaujant iš Varšuvos į Vilanovą,
Kurią Marisenkai Sobieskis, mat kovą
Ties Viena laimėjęs, pastatė,
Nebėra jau girių kaip Vazų laikuose,
Kai šaudyt mokinosi tuose miškuose

Karaliai, medžiot neįpratę.
Dabar čia kur ne kur išvysi giraitę,
Kur ieško pavėsio, nuo saulės sukaitę,
Miesčionys per vasaros tvaiką;
Raibajai gegutei kukuojant, nemenkas
Čia mokslo jaunimas dainuodamas renkas,
Praleidęs egzamino laiką.
Štai dvidešimt vyrų pavėsy beržyno,
Susėdę į ratą ant pliko žolyno,
Raštus įsigilinę varto;
Kieno ne visai teišdygo ūsai,
Juos tartum norėtų ištraukti patsai,
Raitydamas kartas nuo karto.
Lietuviškai šneka. Nuo Vilniaus lietuvis
Stebėtųs išgirdęs, kad sodžių liežuvis
Svetur net ponaičiams patiko!
O juk Lietuvoj, kur net vokiškai vaiko
Išlavint didžiūnai mokytojus laiko,
Už jį nebeduotų skatiko.
Jau dvidešimts vyrų greta tartum broliai
Susėdo; dar Rainio nebėra lig šiolei;
Jo žvalgos kaip skęstąs salos!
Be jo susirinkę ne ką benuveiktų:
Kas dvasią pakeltų, vienybę suteiktų
Be jo sumaningos kalbos?

VI

„Žiopsok bežiopsojęs! Sulauksi jį sveiką! —
Nerimdamas ėmė karščiuotis Smigeika.—
Begaudyk kaip paukštį po girią!"
„Nebūk, susimildamas, pirmas prie maištų!
Be reikalo,— teisino Klimas,— negaištų:
Jam užvakar motina mirė.
Kaip giltinė vaikščioja, vietos negauna;
Nelaimės pribaigs jį bežiūrint dar jauną;

O tau niekados nesiskųs!
Ir, rodos, užgauti skaudžiau neužgausi,
Kaip jį apie kančią jei kuomet užklausi;
Neklauskit šiandieną nei jūs!"
„Ar žinote, vyrai,— atsiliepė Tumas.—
Kuo dieną užbaigsme? Jau skaitė daugumas,
Ką Jakštas sumąstė andai!
Užtrauksme tą giesmę; nes štai Goštautytė
Net gaidą suskubo skambiai sustatyti!..
Ir Rainiui išnyks apmaudai".
„Kuri Goštautytė? Ar ta geltonplaukė,
Kuriai taip bravisimo publika šaukė
Per koncertą?" — Jakštas užklausė.
Čia truput nuraudęs ir glostydams plaukus,
Pridūrė: „Ir ją į ratelį įtraukus,
Mums būtų žvaigždė nemenkiausia!"
„Nereikia geresnės už ją lietuvaitės! —
Atsiliepė Daugirdas, ūsą užraitęs.—
Jau taip kaip ir mūsų jinai".
„Tas viską suuostys,— Ažukalnis tarė.—
O vis dėl tėvynės ponaitis tai darė!
Tai ką apie deivę žinai?"

VII

„Žinau irgi paslaptis tų demagogų,
Kurie vien apdriskėlį laiko per žmogų,—
Užpykęs Kaziukas atsakė.—
Jie kęsti neapkenčia aristokrato,
Nes patys po užkampius grūstis paprato
Ir maigyti Magdę vienakę".
Ažukalnį buvo pagavęs piktumas,
Net akys žaibavo;, bet nuvertė Tumas
Tai viską ant juoko laimingai:
„Žiūrėkite, vyrai, ir mano vaikinas,
Į širdį užgautas, kaip milžinas ginas,

Tiktai ne per daug sąmojingai“.
Bet Jakštas, dainų atidaręs skrynelę,
Į žmones paleidęs, norėjo, joms kelią
Kad tikras pravestų artista:
Jas salėse būtų taip miela parodžius!
Ikšiol tedainuojamos buvo po sodžius
Ir platinos per vargonistą.
„Be reikalo,— tarė,— per savo netaiką
Tiktai begaišiname bėgantį laiką!
Kazeli, sakyk iš tiesų!
Tai tą Goštautytę pažįsti gerai?
Ir ji mano giesmę suprato tikrai?
Sustačiusi ją dėl balsų“.
Nors Daugirdas ir taip užgautas skaudžiai
Ažukalnis tartum nuilsę gaidžiai
Žnairiai dar jautojos viens kito;
Tačiau, kai visi ėmė Kazį prašyti
Apie Goštautytę šį tą apsakyti,
Ir tam pykčio ūpas nukrito.

VIII

„Seniai Goštautytę pažinti rengiausi,—
Pradėjo Kazys.— Juk tikrai nemenkiausį
Mums garsą iškelti galėtų:
Daug gal moteriškės! Tokios gi žvaigždės,
Maniau sau, pats vardas daugiau mums padės,
Kaip šimtas kitų kad padėtų.
Ir štai įsitikinus jau lietuvaitė;
Ji Rainio brošiūras gėrėdamos skaitė,
Net, rodos, širdelė jai plakė;
Juk buvo ir Jakšto dainų pamėginus;
Bet riešutas — kietas, gerai nepažinus
Grynosios kalbos, kaip man sakė“.
Čia Jakštas nuraudo, kaip rytas užgimęs,
O greitas Smigeika, dar vis nenurimęs,

Vėl ėmė ant vietos nestygti:
„Dabar gana aišku, kur Juozas užtruko:
Artistės, matyt, aplankyti užsuko;
Sakykite, kaip čia nepykti?“
„Ten Juozas nevaikščioja,— Daugirdas tarė.—
Ar nėra jie kartais dėl ko susibarę?
Juk lankės pirmiau neretai.
Rods, pereitą žiemą pats Goštautas rašė;
Žinau tai gerai, ir lankytis jo prašė,
Bet tam nei primink apie tai.
Jį šnekinau kartais; nenor nei klausyti,
Kas nors ten turėjo sutikt mūsų vytį!
O ji taip simpatiška matos:
Mokinas lietuviškai; tėvas patsai,
Nors nėra dar tikras lietuvis visai,
Bet jau nuo to vardo nekratos“.

IX

Čia Tumas sušuko: „Antai ir Rainys:
Kapos jį Smigeika kaip margas genys!
Ir verta: reikėjo tiek laukti!
Tačiau: kaip tai paprasta, sau susibarę,
Paskui atsileidę ir viską aptarę,
Atminkime dainą užtraukti“.
„Nepykite, broliai, kad taip užtrukau! —
Prašneko Rainys.— Pakeliu apsukau
Jautrių raudonsiūlių padangę;
Tie pėdsakai-giltinės viską išuosta,
Nuo mūsų apaštalų Lietuvą šluosta,
Prigrūdę jais cypę-belangę.
Buvau aplankyti, belaisvių paguosti;
Bet būkim atsargūs; pradėta užuosti
Ir mūsų lietuviškos pėdos;
Štai mano keli jau sužuvo laiškai;
Maskviečiai gi rašo: „Ten šėlsta vilkai!..

Nakčia pasibaldo pelėdos!..“
„Kad jie nesulauktų! Tų kurtų bijoti? —
Sušuko Smigeika.— Nejau užsikloti
Ir sau bemiegoti saldžiai?
Gana tų baidyklių! Jei reikia aukų,—
Aš pirmas! Žiūrėti staugimo vilkų,
Kai gieda antrieji gaidžiai!“
„Be juoko, Smigeika paliks dar šventuoju
Kankintiniu mūsų! — betyčiojos Tumas.—
Ko gero, vyručiai, geruoju-piktuoju
Teks šventąjį garbint! Tiktai jau ramumas
Pragaiš tarp šventųjų Dangaus karalystėje,
Kaip kartais suyra ir mūsų draugystėje“.

X

Matyti, Rainys nieko kito nelaukė
Iš Tumo burnos, nes pečius tik sutraukė!
O Klimas užklausė tada:
„Tai ką apie mūsų sumanymą rašo
Maskviečiai? Ar vėl teologų neprašo,
Kad šelptų juos savo malda?“
„Juk tiesą pasakius,— Ažukalnis tarė.—
Ką mums kunigai, protą gulti nuvarę!
Jie mūsų tik darbą trukdys!“
Čia Tumas nusijuokė: „Be kunigų?..
Tai šok tu į darbą ir be pinigų,
Kaip tas be pentinų gaidys“.
„Per daug tu, Ažukalni, jau neteisingas! —
Atsiliepė Jakštas.— Kas plėšė vargingas
Pirmąsias vagas rašliavos?
Tai Sirvydas, Daukša, Tolkiemių klebonas*,
Juška, Valančiauskas, Antanas Baronas!
Tai vyrai širdies ir galvos!

---

* Tolkiemių klebonas — Kristijonas Donelaitis, mirė 1780.

O juk ir šiandieną...“ Čia Vincas Darbinčius,
Draugų pramanytas: mislinčių mislinčius,
Nes aušino burną retai:
„Bet kam čia,— prašneko,— tikybos dalykus
Prikaišiot? Ar, sąžinės pančiams išnykus,
Ją rišime patys šitai?“
Tačiau ir kiti atsiliepę balsai
Talkos kunigų nenorėjo visai;
Iš principo jos nenorėdami:
„Laikai nebe tie maloningi užstojo,
Kada kunigėliai už nosies vadžiojo,
Žmonijai šviesos pavydėdami“.
„Gaištis, daugiau nieko! Tik gaudymas vėjo“,—
Nerimti iš naujo Smigeika pradėjo;
Pradėjo žvalgytis ir Klimas.
Bet Juozas tylėjo. Isspaustas ant veido,
Sakytum jam skausmas pratarti neleido,
Ar paveikė nusiminimas.

XI

Ant galo prašneko: „Netoli keliausme,
Jei dešimtį kartų statysme ir griausme
Tą patį, ant vietos bemynę;
Kalbų? E, gana iki sočio kalbų
Ik šiolei turėjom! Šiandieną darbų,
Darbų reikalauja tėvynė!
Ne kartą net apima nusiminimas:
Taip iširas mūsų jėgų sutarimas,
O darbo tebėra pradžia.
Šitai neapykantos tiek milžinų!
Bet maž darbininkų, tėvynės sūnų,
Didvyrių su meile didžia.
Nenorit, kad eitų su mums kunigai?
Bet tie neapykantos šaunūs raugai
Iš gryno šaltinio nebėga:

Jūs norit už sąžinės laisvę kariauti,
O drįstate patys tą jausmą užgauti,
Kurs daugeliui alfa omega.
Esi tu bedieviu — tai tavo dalykas!
Už ką gi berūgsti, kad aš katalikas,
Kurs tavo sapnais negyvena;
Ant galo be Dievo nerasi žmogaus:
Tik vieno Jisai — karalystėj Dangaus,
O kito — po žemę replena".

XII

Čia Juozas nutilo, supratęs patsai,
Per daugel pasakęs; bet priešų balsai
Nedrįso dabar prieštarauti.
O jog kunigai — įtekmingi vadovai,
Daug gali padėti lietuviškai kovai,
Tai nutarta jų neužgauti.
„Taip pat ir maskviečiai studentai sutiko,—
Kalbėjo Rainys,— nors patiems mums paliko
To laikraščio straipsnius tvarkyti,
Bet talką žadėjo; tik rašo: jums siena
Į Prūsus arčiau; juk reikėsią šiandieną
Į Tilžę slapčia tik rašyti.
Taip pat iš Petrapilio, Kauno, Seinų
Turėsme nemaž darbininkų jaunų;
Tikiuos, nepritrūks ir skatiko;
Sumanymui mūsų netrūks ir gyvatos:
Lietuviško laikraščio garsas, kaip matos,
Visiems žingeidingai patiko".
Smigeika, iš džiaugsmo pašokęs ant vietos,
„Ar matot,— sušuko,— nors sąlygos kietos,
O ką padaryti gali!
Ant laikraščio balso, to aido brangaus,
Trijų milijonų dvasia atsigaus,
Nors mūsų čia tėra keli!"

„Ne ką dar padarėm!“ — pasergėjo Tumas;
Tačiau, kai Smigeikai pritaręs daugumas
Pradėjo net rankomis ploti,
Visiems pasirodė: šitai milijonai
Lietuvių sukyla kaip amžių valdonai
Ir rengias į kovą barzdoti.

XIII

O Jakštas,kaip pranašas balsą pakėlęs,
Sušuko: „Lietuviai! nuo šios valandėlės
Mums era kita prasidės!
Tas pirmas lietuviškas laikraštis mūsų,
Kuriam naktimis teks keliauti iš Prūsų,
Tai draugas aušrinės žvaigždės!
Po Lietuvą mūsų — naktis iki šiolei!
Ir lenkai ją migdė, ir slėgė maskoliai;
Bet usnys ilgai nekeros.
Štai laikraštis eina jos dvasią gaivinti;
Jis neša jai rytą; tai kaip pavadinti
Tą pranašą mūsų *aušros*?“
Sužiurę kaip vienas į Rainį draugai
Jo nuomonės laukė;, nemąstęs ilgai,
Tas ėmė tik rankomis ploti
Ir tarė: „Štai vardas „Aušros“ netikėtai,
Gal per įkvėpimą ištrūko poetai!
Šaunesnio ne kam beieškoti.
Teeina tada, pasislėpę nakčia,
Tebrėkšta tėvynei padange plačia
Tos mūsų Aušros spinduliai!
Gal jos neapkęs kas papratęs vėlai
Pramerkti akis, kam šilti patalai;
Bet vargšas ją sveikins meiliai.
Kur gryčios aprūkusios, vargšo duba,—
Ten mūsų ik šiolei išliko kalba;
Jų mylistos jos užsigynė:

Gal mes nesulauksime tos atmainos,
Tačiau kad išaušus aukštai padienos,
Ir juos prisižadins tėvynė“.

XIV

„Tautiečiai! mums pavesta uždavinys
Ir šventas, ir didis! — kas kartą Rainys,
Karščiau užsidegęs, kalbėjo: —
Mums teko pravesti pirmuosius takus;
Sutiksime priešų; bus kelias sunkus;
Be to nieks kovos nelaimėjo.
Bet ką mums ar vargas, ar audros verpetai!
Mes žinom, jog mūsų — ateinančiai metai!
Į darbą! O Dievas padės.
Pavasaris aušta! Jo žingsniai pirmieji —
Palaiminti žingsniai! Laikai tolimieji
To rytmečio mums pavydės.
Į darbą! Į darbą, kam dega krūtinė!
Apleisto dirvono vaga pirmutinė —
Sunkiausia, bet kiek ten sapnų!
Ir mūsų tėvynei, tiek amžių vaitojus,
Ar žinom, ką auštantis žada rytojus?..
Tik reikia darbų, milžinų.
Smigeika! buvai apsukrus visados:
Tarp sąlygų mūsų sunkios valandos
Tau Tilžėje „Aušrą“ tvarkyti!
Ažukalnis klausimą kels darbininkų!
Mums Daugirdas, Tumas suras šalininkų
Po aukštdvarius — gražiąją lytį.
Kas būsime talentą savo užkasę,—
Tu, Jakštai, pakelsi tam miegtančią dvasią!
Tau slaviai giesmės tepavydžia!
Lietuvių istoriją paėmė Klimas
Ištirti: tai aukštas, gražus pašaukimas:
Parodys mums praeitį didžią.

Daugiau mokslo vyrų! Galingas jų žodis,
Ką gal Lietuva, svetimtaučiams parodys,
Jos vardą aukštai užrašys!
Į mokslą! Į mokslą su norais giliais!
Jis vardą lietuvių apdengs spinduliais!
Jis mūsų didvyrių lopšys.
Į mokslą! Į darbą kiekvienas, ką gali:
Iš miego prikelsime mylimą šalį!
Tekaukia sau veltui šiaurys!"
Čia Juozas nutilo, beržai tik šlamėjo;
Tylėjo visi, bet kai Tumas pradėjo,
Šitaip uždainavo būrys:

Jau slaviai sukilo. Nuo Juodmario krašto
Pavasaris eina Karpatų kalnais.
Po Lietuvą — žiema. Nei žodžio, nei rašto
Neleidžia erelis, suspaudęs sparnais.
Petys gi į petį, na, vyrai, kas gali,
Sustoję į darbą už mylimą šalį,
Prikelkime Lietuvą mūsų!

O laikas jau, laikas iš miego pakilti;
Štai penketas amžių — naktis be aušros!
Gana aimanavus! Prižadinkim viltį
Ir stokim į darbą, nelaukę giedros!
Petys gi į petį ir t. t.

Kas tiki į Dievo Apveizdą galingą,
Tas baimės vaikų nepažįsta silpnos!
Mums teko per amžius dalis nelaiminga,
Bet niekas nežino rytojaus dienos.
Petys gi į petį ir t. t.

Aplinkui jau žydi visur atgimimas;
Išpančiotos tautos gyvuoja plačiai;
Ir Lietuvai lemtas ne kitas likimas,
Ir Lietuvai laisvės nušvis rytmečiai.
Petys gi į petį ir t. t.

Prikelkim darbais Gedimino tėvynę!
Priminkime Vytauto Didžio ribas!
Prižadinkim kalbą, ką proseniai gynė,
Ir vardą, kurs vietą Europoj atras!
Petys gi į petį ir t. t.

Gražu už tėvynę pavargti, kentėti;
Palaimintas darbas šalies prigimtos;
Laimingas, kurs, pradedant aušrai tekėti,
Su broliais į darbą kaip milžinas stos!
Petys gi į petį ir t. t.

O tu, kurs lietuvio tik vardą nešioji,
O dvasią užspaustum tėvynės jaunos...
Tegul ir tave ateitis tolimoji
Minėja... kaip išgamą mūsų dienos!
Petys gi į petį, na, vyrai, kas gali,
Sustokim į darbą už mylimą šalį!
Prikelkime Lietuvą mūsų!

SEPTINTOJI GIESMĖ

I

Ir kas do naktis! Dega žvaigždės aukštai,
Bemirkčioja tartum akutės;
Iš užgirio pilnas mėnulis antai
Įspindo į langą grinčutės.
Šarmotas rytys nebeblaško sniegų,
Tik, kvapą užimdamas, spaudžia
Ar pirštais gudriais ant grinčutės langų
Žvaigždelėmis verpalą audžia.
O taip neseniai vertė pusnį žiemys
Ir kaukė kaip liūtas užklydęs;
Iš girios pagrįždams, kraupus įnamys
Žegnojos, jo rūstį išvydęs.
Bet priešais — rytys, ir žiemys atsargus,
Giliai įsikasęs į sniegą,
Per sieksnį į žemę suleido nagus
Ir tartum lokys sau bemiega.
Gražumas dangaus! Tarp žvaigždžių įsikirtę
Septyni antai Šienpjūviai!
Aukščiau dar šviesiau — Grigo Ratai apvirtę
Ant kelio, išgrįsto blaiviai.
O kelias žvaigždžių milijonais nušviestas:
Kur žiūri, vis žydros akelės;
Kaip juosta per apvalų dangų ištiestas —
Tai Paukščių vadinamas Kelias.
Aplinkui nei balso! Tiktai vargdieniai —
Bekyšo iš pusnių eglytės;
Tik kartais nuo beržo šarmos garbiniai
Nukrinta kaip lapas nuvytęs.

Tik pusnys aplinkui ir žvilga, ir spindi;
Tik spengia kas kartą skaudžiau...
Girdėtis!.. Iš tolo lyg skambalas dindi
Ir, rodos, kas kartą arčiau.

II

Pas Jušką nemaža svečių susirinko:
Aplinkiniai, gentys, draugai;
Tiktai Bilazaras atvykt nepaslinko:
Užpykęs mat rūgsta ilgai.
Juškienei pačiai lyg kas būtų įgnybęs,
Nešviečia saulutė iš veido;
Ir Vandai reikėjo nemaž atkaklybės,
Lig motina jai nusileido.
Bet Vanda pasakė: už to, ne už kito
Ji nor ištekėt... ir ištvers!
Ir veltui Juškienė į nuomarį krito:
Neperlaužė ginčo dukters.
Ant galo, juk Vandai tekėti ir laikas;
Ne ko jau per daug belėbauti.
Mankauskis? Bet tas prasiskolino paikas!
Šunims vien tik šėką bepjauti!
O čia inžinierių, ir dargi turtingą,
Pasisekė Vandai užburti.
Tik ta pavardė!.. pavardė nelaiminga!
Ar antrą jai „s“ nepridurti?*
Taip mąstė Juškienė. Juška ir patsai
Gal žento norėjo sau kito,
Bet metai, kaip Rainio negirdžias visai,
Tarytum į vandenį krito.
Galop rasit Juozu ne ko ir tikėtis:
Pats užpernai Vandai juk piršo
Karštai inžinierių; kaip matos, mylėtis

* Pavyzdžiui, kai kas savo pavardę rašydavo: „Usass“, kad bent tuo būdu paslėptų savo lietuvystę.

Nemoka patsai ar užmiršo.
O Vanda ar draugą jaunųjų dienų
Užmiršo taip pat? Ar nuduoda?
Sau čiauški ir skraido tarp meilės tarnų
Lyg kregždė, užmačiusi uodą.
Rods, Dievas, neskriausdamas veido skaistumo,
Sutvėrė jai kūną! Bet skolos karščiausią
Malonę atšaldo; o kraičio didumo
Tik Tumas iš aukšto neklausė.
Šiandieną, kaip sutarta susižieduojant,
Žadėjo nuo Volgos atvykti;
Bet veltui belaukia svečiai atvažiuojant,
O Vanda net pradeda pykti.

III

Kur Tumas? Pas kunigą Glinskį sugaišo.
Nekaip per pusnis ir išbris!
O čia dargana su žeme dangų maišo:
Net žengti baisu pro duris.
Sutemo visai, kai pailsęs ant galo
Žiemys apsimalšė nedoras;
Rytys atsisuko; iš sykio atšalo,
Ir ėmė blaivytisi oras.
Pro varpnyčią išplaukė mėnuo raudonas,
Šešėlį nutiesdamas ilgą;
Pražiuro žvaigždžių ant dangaus milijonas;,
Tiek pat jų nuo pusnių sužvilga.
Ramumas mirties! Užpustyti laukai —
Lyg baltos sustingusios jūrės!
Nei kelio, nei ženklo! Tik dunkso miškai,
Ir šviečia dangus tik sužiuręs.
Gerai, kam apylinkė ne svetima,
Kas medį kiekvieną pažįsta!
O ne, tai verčiau tau namų šiluma,
Nes tas tik iš kelio neklysta.

Seniai jau žiemos nevažiavęs keliais,
Beskubinas Tumas greičiau
Pas Jušką; bet Glinskis jo vieno neleis,
Pats kelią išvedęs arčiau.
Abudu šnekučiai, tik užpernai metą
Pas Rainį arčiau pasižinę,
Bet porą tikrai besutiktumei retą
Taip bendrą ir taip sutartinę.
Tiek turi šnekos nesimatę ilgai!
Tiek klausimų! Tiek atmainų!
Rods, kalbos nelinksmos: dejonės, vargai
Jiems veržias iš lūpų jaunų.
O Glinskis, ne kartą visai nusiminęs,
Tik mosteli ranka ir tyli;
Tai skundžiasi vėlei, skriaudos begalinės
Atmindamas sopantį gylį.

IV

Gyvatos pradėdami rytmetį šviesų,
Tiek daug padarysią tikėjos!..
Bet žmonės jų siekį ir aukštą, ir tiesų
Sulankstė kaip siūlą verpėjos.
Sumanymai gražūs be vaisiaus paliko,
Sutikdami ginčą tiktai.
Išjuokdami žmonės juos priešais sutiko,
Perskrodę krūtinę šaltai.
Tikėjos prikelti kapus Gedimino
Ir kalbą senovės gadynės;
Užtai litvomanais visi išvadino
Ir net piktadėjais tėvynės.
Kur jųjų draugai, tiek iš ryto žadėję?
Ar skursta, paskendę varguos,
Ar linksminas, puotų stiklus pamylėję,
Ar šąla Sibiro snieguos!
Jaunuomenė mūsų, gražiausia viltis,

Maskolių mokyklose žūva;
Nes mokslo šventyklose niurkso naktis,
Kurioje ji doriškai pūva.
Po visą Europą visur atgimimas,
Tiktai Lietuva — nelaiminga!
Maskolių nežmoniškas užsikirtimas
Suvaržė ją pančiais vargingą.
Ją žudo liga, o gydyklos užgintos:
Nuodus vien tegalima gerti!
Švenčiausios ir teisės, ir tiesos pamintos,
Vien leista žaizdas jai atverti.
Užginta jai prosenių šventas liežuvis;
Jai uždrausta mokslas ir raštas;
Net motinos vardą užmiršo lietuvis,
Ir jam Lietuva — ne jo kraštas!..
Iš vargo jis bėga į svetimą šalį
Ir plaukia Atlanto marias;
Ne auksas jį traukia: mylėti jis gali
Tik savo žaliąsias girias.
Kaip Burba pabėgo, ir Kaupas, ir Šliūpas,
Milukas... ir daugel kitų!
Varguoliai ir ten nebe vygėse supas,
Ilgėdamos savo kraštų.

V

Nors Tumas, mąstyti šaltesniai pypratęs,
Ne taip nusiminęs žiūrėjo;
Tačiau abrusitelių margos gyvatės
Lig soties ir jam įkyrėjo.
„Šitai devynioliktas amžius ryto
Kvailiai savo galą užrauks,
O tiek barbarizmo! Ir, broli, ant to
Europoj nei šuo neužkauks.
Kada geresnių ar sulauksme laikų?
Tikėkis!.. Tikėtis belieka!

O kiekgi per tai žūva mūsų jėgų!
Kiek talentų eina per nieką!
Paimkime Rainį! Tikrai be pavydo
Jam Viešpats ir proto, ir būdo
Gausiai nepaskundė; vos jėgos pražydo,
Žandarai į šiaurę išgrūdo.
Visiems jis atsakantį žodį atrado;
Pažadint mokėjo... ir rišo!
Šiandieną būrelis, palikęs be vado,
Kaip žydų bitelės sumišo.
Gal Jakštas ir Klimas, giliai įsikasę
Į savo raštus, ką ir veikia;
Bet žodžio reik gyvo, kurs pakelia dvasią!
Vienybės ir ryšio mums reikia!
Nustojo bešvitus ir mūsų „Aušra“:
Ją kitos dabar pravardžiuoja,
Maitinasi ginčais... nelaimė tikra!
Ir mėnesį, du tegyvuoja!
Nelinksmas šiandieną man susižiedavimas
Išpuolė iš Dievo rankutės,
Ir Rainio man rūpi daugiau paliuosavimas
Kaip Vandos viliokės akutės“.

VI

Čia Glinskis, staigiai atsisukęs į Tumą,
„Nejau atsirastų? — paklausė,—
Kas jį paliuosuot išgalvos galimumą?
Žandarą papirkti — sunkiausia“.
„Neminkštas tai riešutas,— Tumas atsakė.—
Daug, žinoma, auksas padaro;
Maskoliai jį mėgsta, taipjau kaip baltakę!..
Bet jais neprigausi žandaro.
Čionai ne iš pažemio klebinti reiktų:
Visų neužbursi šunų.
Čia vien pažintis gal šį tą tepaveiktų,

Bet reikia pečių nesilpnų“.
„Ar Goštautas kartais sušelpt negalėtų? —
Atsiliepė kunigas Jonas.—
Tiktai abejoju, ar pats panorėtų:
Didus tai ir atbulas ponas.
Bet visgi pas jį parašysiu ryto:
Daug darė jis man kitados;
Tik klebint už Rainį... o ne, jis ant to,
Žinau, nesutiks niekados“.
„Sakai: nesutiks?“ — klausė Tumas keistai,
Akis žingeidžiai atidaręs;
Bet Glinskis tylėjo, galvodams tiktai,
Ar bus ne per daug išsitaręs?
Ir kaipgi nustebo, kai Tumas, pažvelgęs
Į tekantį priešais Sietyną,
Jam tarė: „Petrapilin Goštautas rengias
Ir klebint už Rainį ketina“.
„Ar galimas daiktas? — akis išsproginęs,
Tasai lyg iš miego suriko.—
Pats Goštautas Rainį užtarti ketinęs?
Sakyk, kaip tatai atsitiko?“

VII

„Važiuojant čionai,— ėmė Tumas sakyti,—
Nekaip buvo Vilnių aplenkti:
Reikėjo pažįstamus ten aplankyti
Ir savo žvalgoms prisirengti.
O argi lietuvis, kurs praeitį myli,
Aplankęs buveinę Gedmino,
Nebėgs parymot prieš tą griūvančią pilį,
Kuri mūsų tėvus augino?
Tie brangūs griuvėsiai senovės galybės
Nuo kalno tarytumei sako:
Ir mūsų dienų apginkluotos didybės —
Lig laikui ant amžino tako!..

Man ten berymojant, štai Goštautai dvieju
Praslinko į artimą kiemą;
Tai buvo Jadvyga su broliu Motieju,
Mat Vilniuj gyvena per žiemą.
Prašnekint baudžiaus, nes manęs nepažino;
Bet, rodos, kas gerklę užkišo.
Paskui užėjau. Prie pietų pasodino;
Tačiau mums šneka nesirišo.
Tarp jųjų pačių lyg kas ryšį sutraukė;
Motiejus juokuoti mėgino,
Bet veltui; o tėvas kad sprukčiau lyg laukė;
Jadvygą lyg kas užmarino".
„Jadvygos gyvenimas,— Glinskis prašneko,—
Nelengvas! Jau ką besakyti!
Kiek ašarų vargšei išvarvinti teko,
Ant jaučio odos tik rašyti!
Bet visas likimo tragizmas tame,
Kad tėvas jos labo širdingai
Norėtų, o savo puikybės name
Nemato, skriaudžiąs nelaimingą".

VIII

„Klausyk gi, kas bus, mano mielas globėjau! —
Vėl ėmė bepasakot Tumas.—
Kada apie Rainį šnekėti pradėjau,
Sužiuro visų neramumas.
O Goštautas taip paveizėjo keistai,
Kad man net širdužė atšalo;
Kaip dvasios išganymo laukiau tiktai
Pietų užsitęsusio galo.
Tada tik gyvesnį mačiau pritarimą,
Net Goštautas senis prabilo,
Kada apie mūsų tautos atgimimą
Šneka netikėtai pakilo.
Pasibaigė pietūs. Nelaukęs kavos,

Jau štai atsisveikint rengiausi,
Nustūmęs nuo savo pečių ir galvos
Lyg Šatrijos kalną sunkiausį.
Jadvyga išėjo. Motiejus prašneko
Tada jau kitonišku tonu.
„Girdėjome,— tarė,— kad Juozas pateko
Naguosna nuožmių nevidonų.
Nenorim Jadvygai minėt apie tai:
Tur širdį per daug gailestingą!
Bet kas iš tiesų gal žiūrėti šaltai
Į skriaudą, taip mums pragaištingą?
Kuo buvo mums Juozas, dabar tik supratome:
Tai siela visos Lietuvos!
Dabar jo nustoję, su gailesčiu matome
Nustoję tarytum galvos.
Mums dangų ir žemę pajudinti reikia,
Kad jį „coûte que coûte"* išliuosuoti.
Čia nieko tėtušis ir aš nepaveikę,
Petrapilin žadam važiuoti".

IX

Čia Tumas nutilęs ant karto užklausė:
„O ten bene Juškos langai
Taip žiba? Ir tarpdury mano mieliausia
Su žiedu belaukia ilgai".
Bet, matomai, Glinskiui kas kitas rūpėjo:
Užklaustas negreit teprašneko,
Tiktai į Atkaičių grinčaitę žiūrėjo,
Kur tankiai užgaišti jam teko.
Lauryno langai tik nuo mėnesio švietė;
Nieks naujo nelaukė ten meto;
Tik rudkis ir margis, greta susirietę,
Į mėnesį vampsė iš reto.

* Kad jį kaip benors išliuosuoti.

„Jau ko man užvis,— Glinskis po valandos
Atsiliepė tartum plonai,—
Tai gaila Onytės! Nieks Juozo skriaudos
Giliau neatjaus kaip jinai.
Rainiai apie brolį dar nieko nežino;
O man neišteko drąsos,
Nors lūpos ne kartą ištarti mėgino,
Visos jiems pranešti tiesos.
Laurynas, žinau, ne per daug nusimins:
Beskursme, sakys, susitraukę;
Bet vargšę Onytę ar kas nuramins?
Ir kas ateity ją belaukia?
Be Juozo nekoks jai gyvenimas bus:
Tik jis buvo jos parama!
Plačiai apsiskaičius, toks protas gabus —
Saviesiems jinai svetima,
O širdį tur aukso: tas džiaugtųs tikrai,
Kam meilės sapnams ji pritartų;
Juk kalbant tarp mūsų, broliuk, atvirai,
Už Vandą vertesnė daug kartų".
Bet Tumas tiktai atsiduso giliai:
Ar tai apie Vandą sapnavo?
Ar jogei per vėlu: nes bėgę arkliai
Po Juškos langais pavažiavo.

X

Juškienei net smagenis gėda paėdė
Ir debesys veidą aptraukė:
Suprašė svečius, kaip lėlė pasirėdė,
O žento sulaukt nesulaukia,
Nejaugi užviltų? Tik to dar betrūksta,
Gyvatos priskubint jai galą!
Sau vietos nerasdama vaikščioja, rūgsta,
O čia sėst jau laikas į stalą.
Svečiai ar nemato, ką kenčia Juškienė,

Ar maž sau į galvą tai deda,
Užmiršo net saldžią marčios vakarienę,
Nes karštą polemiką veda.
Lietuviškas klausimas tarp bajorijos
Šiandieną — opus skaudulys:
Ne vienas kaip žaizdą užgauti jį bijos,
O jis, kur nebuvęs, išlįs.
Šitai ir dabar, net jiems akys sužibo,
Vieni kaip geniai į Mašiotą,
Kiti gi į Bytautą jauną sukibo
Už jų litvomanišką protą.
Stripeika net rėkia: „Tai darbas maskolių!
Už sienos tai jų pinigai
Net laikraščius leidžia! O kerštą tarp brolių
Sukėlė jauni kunigai!"
„Gyvenome amžiais su lenkais kaip broliai,
Jie savo kultūrą mums davė,—
Kalbėjo Sągaila.— Be jos gal ik šiolei
Dar būtume apsamanavę.
Šiandieną, užmiršę tėvų palikimą,
Mus perskirti žada vaikai,
Penkių iš istorijos amžių veikimą
Norėtų išbraukti paikai".
„Norėtų išbraukti! — Žvirblinskis kvatojos.—
Nuo lenkų mus perskirti žada!..
Juokai,daugiau nieko! Apskretusios kojos
Greičiau pabučiuotų sau padą!
Su lenkais iš vieno mes liejome kraują
Už bendrą tą pačią tėvynę;
Jie mus į vainiką kultūriškai naują
Apšvietę kaip broliai įpynė.
Su jais giminiavomės; gentiškas būvis
Mus sumezgė ryšiu taip tvirtu,
Kad šiandien tarp mūsų kas lenkas, lietuvis,
Saliamonas pats nebatskirtų".
O drūtas Strumila, kurs valdo Bezdanus,
Raitydamas ūsus geltonus,

Iš aukšto nusprendė: „Sun gente lithuanus,
Tačiau natione polonus“.

XI

Matyt, privadžiojimai ėjo ant vėjo,
Nes Bytautas šaipės stačiai,
O jogei liežuvį kaip ylą turėjo
Ir gnybti mokėjo skaudžiai,
Jau hermafroditams užkirsti ketino
(Taip puslenkius jis pravardžiavo),
Bet Tumas polemiką jiems sugaišino,
Nes štai po langais pavažiavo.
Nuduodama, skambalo būk negirdėjus,
Ir ginčų nelaukdama galo,
Juškienė paprašė svečius-geradėjus
Užkąsti prie auštančio stalo.
Tik vienas Juška, nesistiepdamas ponu,
Išbėgo žentelį sutikti.
Dievuliau! tačiau kaip jam būtų malonu
Šioj valandoj apsirikti!
Kaip būtų malonu ką kita prispausti
Prie tėviškos savo krūtinės!
Ir apsikabinus, bučiuojant beklausti,
Ar grįžta, jau meilę pažinęs?
Ar jau kunigystės sapnai išgaravo,
Kai tiek tarp žmonių pagyventa?
Ar senas Juška neakylai sapnavo,
Sau rimtą išlavinsiąs žentą?..
Bet veltui, poneli gerasis, svajoji!
Tu Juozo į žentus nelauk!
O Tumui greičiau tu, Juškyte gražioji,
Žiedelį ant piršto užmauk!

XII

Visoj Lietuvoj ne tik žodis ir raštas,—
Lietuviškas vardas užginta:
O Vytauto žemė lyg Rusijos kraštas
Šiaurės vakarų pavadinta!
Tik Vilniuje rūmai, kur lavinas popai
Ir Lietuvą rusint mokinas,
Užtai, kad lietuviams kenksmingi dvejopai,
Lietuvių sodyba* vadinas.
Petrapily pučias kairėje Nevos
Kiti dar lietuviški rūmai**,
Taip skelbias dėl to, kad sūnums Lietuvos
Iš tolo jau kartūs jų dūmai.
Lietuvių kalėjimas! Vargšas ne vienas
Čia nyko už brangią tėvynę;
Ilgėjimo ašaros laistė tas sienas,
Pelėsiais drėgnumas išpynė!..
Jau metai, kaip durys čionai geležinės
Prieš Rainį sunkiai užsivėrė,
O sausgėla, kritus jaunam ant krūtinės,
Sveikatą ir kraują išgėrė.
Nors kūnas nustelbo, bet dvasios negali
Supančioti keturios sienos:
Ji grįžta kas dieną į mylimą šalį;
Jai laisvės sapnuojasi dienos;
Ji lanko ilgėdamos Nemuno krantą,
Atmindama savo jaunystę;
Jai rodos: šiandieną geriau ji supranta
Svajotą tada kunigystę.
O, kaipgi norėtų su kunigu Jonu
Dabar kaip tada pašnekėti!
Jam žodį, be abejo, duotų malonų
Jau kryžkeliais neklaidinėti.

---

* Litovskaja seminarija.
** Litovski zamok.

Rods, tankiai, pabudęs iš miego, Rainys
Viliokį regėjimą mato,
Bet žodžio mainyti daugiau nemainys —
Per daugel su juo apsiprato.

XIII

Ir kas do naktis! Dega žvaigždės aukštai;
Į dangų viliodamos kviečia;
Riedėdamas pilnas mėnulis antai
Isakijo* bokštą nušviečia.
Vidurnakčio dvyliktą muša iš reto
Bonė Petropaulo nušvitus
Ir, skelbdama pradžią užgimusio meto,
Atliepia į cerkvių granitus.
Kelintą jau kartą pabunda Rainys:
Tas pats vis regėjimas matos!
Jadvygos dvasia? Ir budrus kalinys
Nuo mielo pagundymo kratos.
Skaudžiai pasirėmęs į pogalvę kietą,
Lyg buvo pradėjęs sapnuoti,
Tačiau kad atsiminė atbulą svietą,
Taip pusbalsiu ėmė dainuoti:

Ir vėl, kaip viliokia pagundos dvasia
Suvargusios mano kelionės,
Tu stoji kas valandą man akyse;
Vilioji kaip jaunos svajonės.

Nejaugi, mieliausia, ikšiol negana
Tau mano žaizdų atkartoti?
Ar širdžia manai pasidžiaugt kruvina,
Kankintoja mano nesoti?

---

* Didžiausia ir gražiausia Petrapily cerkvė.

Ar atilsio jau neatras niekados
Suvargusi mano krūtinė?
Ar vien atsimuš balsas mano maldos
Į sieną šaltai akmeninę?

Aukščiausi! Tu vienas našlaitį matai,
Kurio nebepriglaudė žmonės;
O atilsio, atilsio vieno tiktai
Prašau kaip didžiausios malonės!

Gana nuo žmonių betikėtis širdies:
Juk žemė — pakalnė dejonių!
Tik vien beprotys sausą ranką išties
Sugauti šešėlį svajonių!

Daug žada nuo anksto žmogaus gyvata,
Krūtinę viliodama jauną;
Bet štai su svajonėmis eina greta
Ir skausmas, ir viltį apgauna!

Tu vienas, Aukščiausi, keleivio žmogaus
Pavargusią širdį atjausi
Ir, atilsio nepavydėdams brangaus,
Kaip sūnų ant galo priglausi.

AŠTUNTOJI GIESMĖ

I

Jau mažai Lietuvoj tų beliko senelių,
Pas kuriuos dar mažučiai, sutūpę ant kelių,
Beklausydavom pasakų, ausis atvėrę,
Kaip už turką prancūzas ir anglas užtarę
Prieš maskolį sukėlė smarkiausiąją karę
Ir jam ties Sevastopoliu kailį išpėrė.
  Mums beaugant į metą, galybė Maskvos
Irgi augo! ir pančius vaikams Lietuvos
Kalė išsivyravus kaskart baisesnius;
O prancūzas, anuomet gynėjas liuosybės,
Ranką laižė dar autokratų galybės
Ir jiems pinigus skolino paskutinius.
  Aleksandro* galybę beskelbė Europa
Ir, tarytum pavirtus į paklusną popą,
Jo malonėje savo išganymą matė.
Patį Bismarką griaužė kaimyno galybė;
Bet ir šis slapčia kartais draugui įgnybė;
Vien bulgarų Stambolovas keterį statė.
  Ant Dubysos nutilo tada dainininkės;
Nebedrįso senelis, į žemę sulinkęs,
Prieš maskolius nei žodžio ištarti aštraus;
Tik kad Kražių bažnyčią kazokai uždarė,
Senis Glinskis sukruvintas keikdamas tarė:
„Ar nors kartą velniai tų žalčių neberaus?“

* Aleksandras III — maskolių caras.

II

Bet šitai iš rytų audrą atnešė vėjas.
Ir maskolis, ik šiolei kaip vergas kentėjęs,
Prasimanė aiškiau ant valdžios pasiskųsti:
Nes štai paskalos baisios kaip debesys slinko:
Būk visoj Maskolijoj kariuomenę rinko
Ir ją ėmė į tolimą Aziją grūsti.
Sako, caras, seniai ant japonų rūstingas,
Prieš mikado ilgai raitė kumštes galingas
Ir ant galo, palaiminęs šimtą pulkų,
Chrizantemų tėvynę užpulti paleido;
Generolams net saulė spindėjo iš veido:
Prisilupsią tikėjos nemaž pinigų.
Ne vienam gi iš jų, knutą sau už aulų
Užsikišus, įvest ant mikados salų
Savo cerkvę ir savo kultūrą svajojos:
Bet po Rusiją visą, nuo Volgos ir Dono
Lig Sibiro sniegų ir Kitajaus geltono,
Nuo to karo valstiečiai suvargę žegnojos.
Koks gi buvo Europos tačiau nustebimas,
Kada Mukdenas, Šachė, ant galo Cusimas*
Ant maskolių galvos kaip perkūnas užgriovė,
O po Rusiją visą,nuo Volgos ir Dono
Lig Sibiro sniegų ir Kitajaus geltono
Biurokratų klausyti piliečiai paliovė.

III

Nuo Ivano Baisaus biurokratų ragai,
Amžiais augę didyn, pasiduoti ilgai
Revoliucijos vėsului, rods, nenorėjo:
Daugel kraujo nekalto į žemę sumirko;
Daug be mokslo jaunuomenės žuvo, ištvirko;

* Per karą su japonais tose ypač vietose maskolių kariuomenė buvo baisiai sumušta.

Daugel turtų ir rūmų ugny supleškėjo.
Visgi galo gale sunkūs pančiai nukrito
Nuo valstiečio pečių, o kad laisvė prašvito,
Suvažiavę į Vilnių vaikai Lietuvos
Prakalbėjo drąsiau. Jau lyg vaisiaus užginto
Nebeslėpė kaip užpernai žodžio spausdinto;
Raudonsiūliai-žandarai negriaužė galvos.
O kai sušaukė Rusija pirmąją dūmą,
Atkeliavo tada į Tauridišką rūmą
Ir nuo Kauno, Seinų, nuo Švenčionių atstovai;
Tai ne Montvilas, Karpis, po kojų pamynę
Dėl kultūros kitos savo bočių tėvynę,—
Tai jaunos Lietuvos šaunūs vadovai.
O kai tie autonomijos pareikalavo,
Lenkomanai, kurie apie tai nė sapnavo,
Vien tik šaipės, susėdę prie kupino stalo;
Bet Europa visa mūsų prijautė kovai,
O kai pritarė jai net maskolių atstovai,
Praregėjo tada ir didžiūnai ant galo.

IV

„Kaip lietuvių darželyje auga lelijos,—
Tarė Jakštas į Klimą,— taip mūsų draugijos
Auga Vilniuje naujos kas dieną ir žydžia;
Ten kur vienas negali, ten veikia trise;
Auga, bręnda pabudus lietuvių dvasia
Ir Lenkystės dienas į kapus jau nulydžia".
„Toks visų ir visur juk tautų atgimimas;
Ta pati jo istorija! — pritarė Klimas.—
Rūbas svetimas dera ir šildo lig laiko.
Bet, man rodos, per daug tų prieš lenkus raugų:
Juk prireiks gal istoriškų mūsų draugų,
Atsisėdus kada ir ant savojo kraiko".
Čia jau Klimas, įsėdęs į savo vežimą,
Ėmė skrist apie aukštą tėvų palikimą,

Apie Liublino uniją, Žalgirio kovą.
(Klimas idealista, matyti, ir mirs;
Nors retai kas istoriją taip beištirs:
Patys priešai jį gerbia kaip gilų žinovą.)
„Nieks juk ginčyt neginčys,— užmegzdamas tarė,—
Kad ir skriaudą ne vieną mums lenkai padarė;
Bet vienybė su jais „Drang nach Ost“ sugaišino“,
Jakštas, būdavo, Klimui užginčys karščiau;
Bet jam noris į Kanklių draugiją greičiau:
Ten jo himną rytojui mėginti ketino.

V

Jau į Kanklių draugiją nemaž susirinko;
Tik dar nėra rimtaus Lietuvos darbininko:
Kompozitoriaus nėra: gražios Goštautaitės!
Ne vienai ji draugijai, rods, pirmininkauja:
Jų šelpimui nelaiko sugniaužusi saują;
Po jos priežiūra mokos lietuvės-našlaitės.
Tartum angelas-sargas ji viską prižiūri;
Kartais klausi, iš kur tiek energijos turi,
Tiek pakėlus ant savo pečių ir galvos!
„Bet šiandieną pradėsme,— kalbėjo Naujalis,—
Gal be jos; nes vargiai beišleis ją tėvelis,
Tiek sulaukęs svečių iš visos Lietuvos“.
Ir pakėlę batutą, dar truputį palaukė;
O kad mostelė juo, dainininkai užtraukė
Jakšto himną taip šauną, net augo dvasia!
Rodės, Vytauto Didžio užburtas šešėlis
Prakalbėjo patsai, iš kapų prisikėlęs;
Jakštui ašaros ėmė žibėt akyse.
„Kad tik Dievas ryto neužtemtų padangę! —
Malonėjo visi.— Ir tą iškilmę brangią
Mums nušviestų skaisčiai! Tiek ji metų garsinos!
Tiek atvyko svečių! Net latvių, baltgudžių!..

Norint gal ne per daug tų galiūnų didžių,
Kurie šventė stovylą didžios Katerinos"*.

VI

Ir pas Goštautą susirinkimas nemenkas:
Ne tiktai komitetas šį vakarą renkas,
Savo darbą užbaigęs, suvesti galus:
Ir kitų susirinko nemaža svečių:
Įvairiausios spalvos deputatų pačių
Suprašytas būrelis gana apvalus.
Tiek žmonių gal nei kartą, kaip stovi, nematęs,
Lyg užburtas tiek metų tylėti bipratęs
Pono Goštauto rūmas ant karto net ūžia!
Taip ledais mūsų Nemunas, žiemą sukaltas,
Lig pavasario rūstas išrodo ir šaltas,
Iki šniokšti pradės jo paviršiai sulūžę.
Ir kaip tuomet jisai ant pečių-milžinų
Iš visos Lietuvos, nuo visų vandenų,
Neša vilnis putojančias viena vaga,—
Taip prieš keletą metų sumanymas didis,
Mus suvienijęs, rasit bent kartą išgydys
Mūsų partijas, apimtas ginčų liga.
Ir šiandieną pas Goštautą ne demokratai,
Ne kokie socialai, ne aristokratai...
Susirinko lietuviai vienos motinėlės!!!
Juos suvienino Vytauto amžinas vardas,
Tas didžios praeities tartum magiškas skardas
Jau ne vieną lietuvį iš miego prikėlęs!

VII

Atsibudus iš amžino miego tėvynė,
Kad ant karto akis užmiegotas pratrynė,

* 1904 m. rugsėjo 11 Vilniuje atidengta carienės Katerinos Didžiosios stovyla;, kai kurie mūsų sulenkėję dvarponiai nesidrovėjo irgi dalyvauti toje iškilmėje.

Nusiminus aplinkui vien mato kapus!..
Atsigręžus tada nuo rūsčios dabarties,
Praeityje raminančios ieško vilties,
Ir paveikslas jai švinta tada įstabus.
Kaip tą valtį bedaužo putojančios marės,
Žudė Lietuvą barniai, netaikos ir karės;
Bet štai Vytautas valdančias ima vadžias:
Ir nuo marių lig marių, nuo Pruto lig Dono,
Vakarykščiai jo priešai privengia valdono!
Pats kryžiuotis jo gerbia valdybas plačias!
Pranokėjų didžių atsiminus gadynę,
Kad didvyrio šešėlį išvydo tėvynė,
Jaunas kraujas jai gyslose tvinkčiot pradėjo,
Ir nulenkusi galvą prieš Vytauto vėlę,
Tarp didžiųjų jo vardą nudžiugus pakėlė,
O jo kapą gudams neužleist prižadėjo.
Ant to kalno, kur Vilniuj senovės griuvėsiai
Baigia irti, vidurdienio ramūs pavėsiai
Nors galvos gal ryto nuo kaitros nepridengs,
Bet kai raitą stovylą tam dvasios galiūnui
Atidengus tėvynė pašvęs savo sūnui,
Be kepurės šimtai prieš jį galvą nulenks!

VIII

Kad programa tvarkos ant rytojaus dienos
Sustatyta, „Mums ypatos trūksta vienos! —
Ponas Goštautas tarė iš pirmsėdžio vietos.—
Trūksta Rainio šio vakaro susirinkimui:
Ar kas tiek bepadarė tautos atgimimui,
Kai dar sąlygos buvo taip sunkios ir kietos!
Jo tai buvo sumanymas: Vytauto vardą
Prieš visuomenės sąžinę tartumei skardą
Pranokėjų galybės iškelti aukštai!
Kaip šiandieną tarp mūsų jam būti norėjos!..
Bet neleido atvykt sveikata susilpnėjus;

Argi toj valandoj jį užmiršme per tai?“
„Telegramą nusiųskim!“ — atsiliepė Klimas:
O kad pritarė vienbalsiai susirinkimas
Ir, ant karto sustoję, tarytum ko laukė,
Tumas, jaunas studentų dienas atsiminęs,
Atsiduso giliai iš plačiosios krūtinės
Ir „ilgiausius metus mūsų Rainiui“ užtraukė.
Nors Onytė žinojo, kaip brolis darbavos,
Bet pagrįžus dabar nuo ligonio iš Davos,
Kad viešai apie jį tiek ant karto girdėjo,
Net per ašaras žvalgės kaip rožė raudona
Tai į poną Motiejų, tai į kunigą Joną,
Lyg pagalbos nuo jų besulaukti norėjo.

IX

Prisiklausęs gana iškalbingų bylų
Ir daugiau negu kuldamas nuo spragilų,
Senis Glinskis apkurtęs, sermėgoj sušilęs,
Kai jau aptarta viskas ant ryto dienos
Ir aptilo balsai, „Ar sušlapint burnos
Nereikėtų?“ — užklausė bent kartą prabilęs.
Kad nekiurktų pypliai viduriuos ant tuščios,
Glinskis išlenkė stiklą degtinės karčios,
Pasipurtė ir, kraujui apšilti pradėjus,
„Prisiklausęs,— atsiliepė,— tamstų apsčiai,
Būčiau kvailas per apskritą pilvą stačiai,
Kad pažeminti drįsčiau tėvynės veikėjus:
Mūsų Vytautas buvo tai didis galinčius;
Jam reikėjo paminklo, to nieks neužginčys;
Daug padarė tėvynei ir mūsų Rainys;
Jį anuomet pažinęs, mačiau iš akių:
Kunigų seminarija nė dėl tokių!
Tas ne tik aveles, sau tariau, beganys.
Bet patarčiau čionai susirinkusiems ponams
Dar padirbdinti Vilniuj stovylą japonams:

Kad ne jie!.. kad ne ta su japoškomis karė!..“
Čia vėl ėmė visi net juokais nesitverti
Ir jau rengės seniuko sveikatą užgerti,
Kai svetys netikėtas duris atidarė.

X

Buvo aukštas; aplinkui galva apskusta;
Veidas švietė pailgas, barzdelė reta;
Brangūs rūbai ir akys didybe žiūrėjo.
Vien totoriškai švelbė;, vos Tumas ant galo,
Geležinkelį tiesęs andai nuo Uralo,
Susitarti su juo šiaip be taip sugebėjo.
Pasiskųst Šig-Achmetas iš Kauno atėjęs?*
Ar vainiko prašyt Devlet-Hadži-Girėjas?**
Tochtamyšas pabėgęs iš Aukso ordos?***
Ar tai Vytauto vardas totoriškas vėles
Net iš amžino atilsio būtų prikėlęs,
Kad prie Vilniaus beglaustųsi kaip kitados?
Ne! tai vienas iš mirzų kilmės Edigėjo
Su totoriais nuo Kamos atvykt panorėjo
Čia pasveikinti Vytauto Didžio paminklą;
Ir kaip jo pranokėjas suteikt dovanų:
Ne tabūną Arabijos žirgų šaunų,
Tik Damaske iš plieno nukaldintą ginklą.
Svetį tolimą Goštautas vedas prie stalo,
O paskui, kad arčiau pasižino ant galo,

---

* Šig-Achmetas, Kipčako chanas, papuolęs lietuviams į nelaisvę, pasimirė Kaune, Aleksandrui viešpataujant; kartkartėmis skundas siuntė Vilniaus seimui neteisingai kalėjamas.

** Devlet-Hadži-Girėjas, jaunas Krymo chanas, atminęs, kad Vytautas kitą kartą Betsabulą ir Gerempergą Vilniuje apvainikavo, dėl didesnio autoriteto atvyko į Vilnių prašyti, kad Kazimieras jį apvainikuotų; ką tasai ir išpildė 1443 m.

*** Tochtamyšas šaukės ne kartą Vytauto pagalbos prieš Tamerlaną, pabėgęs iš Aukso ordos.

Ėmė gestais šiaip taip susitarę šnekėti
Apie buvusius amžius, karus ir vienybę,
Apie mūsų ir jų kitą kartą galybę,
Į kurią vos gali jau dabar betikėti.

XI

Pažiūrėjęs į aukštą kaip per įkvėpimą,
„Ar ne sapnas tiktai! — tarė Jakštas į Klimą.—
Tartum pajautei amžių senobinių kvapą!
Tiek atsimena vienkart gražiausių dienų,
Į totorių pažvelgus!.. Ir tiek milžinų!
Lyg kas būtų atskleidęs istorijos lapą!“
Nors užkalbintas Klimas negreit beatsakė:
Atsiminus senovę, ir jam širdis plakė;
Apie ją nemokėjo mąstyti šaltai:
Jam praėjusiai amžiai ir dėjos, ir vyrai
Tai nebuvo be žado užmirusi tyrai!
Jam kaip gyvi kalbėjo senovės raštai.
Jį vadinta per dideliu idealista;
Gal teisingai, bet kas gi iš mūsų neklysta?
Gal per daug jam prabočių sapnavosi dienos!
Ir dabar, į totorio žiūrėdamas kardą,
Jis garsingą atsiminė Algirdo vardą,
Prieš kurį net Maskvos sudrebėdavo sienos.
„Kiek poezijos! — tarė.— Ir rūsto gražumo;
Kiek didybės ir kūdikio naiviškumo,
Kai Dimitro ir Algirdo atmeni kovas!
Vienas siunčia nedėgulį, antras kiaušinį!
O pribuvęs į laiką Maskvoj velykinį,
Trenkia kardą į Kremlių lietuvių valdovas!..“

XII

Maž įdomino Daugirdą naujas svetys:
Jautrią širdį jam griaužė kitsai rūpestys,
Nes prislinkęs štai kunigą Joną užklupo,
Klausinėdamas su rūpestybe reta,
Kas girdėt apie Rainį? Kaip jo sveikata?
Ir kame pasigydymui grašį sučiupo?
Rasit Glinskiui tikrai išsisukti norėjos,
Ir tik būdas jo atviras melo drovėjos,
Gal pagundymas išsikalbėti kuteno?
Nes sau tarė: juk Daugirdas pats numanys,
Kas nereikia, kad gautų žinoti Rainys,
Kiek bespėja: anuodu geruoju iš seno.
„O, kad pranašu būti galėčiau klaidingu! —
Besigailinti tonu pradėjo verksmingu.—
Bet Rainys iš ligos jau vargiai išsikas!
Tiek varguolis pakėlė ant savo pečių!
Tiek jam suteikė Viešpats kryželių karčių!
O kalėjimas aiškiai pakirpo jėgas.
Kad galėtum žmogus, rodos, dangų prilenktum;
Nuo mirties kad apgint, savo kūnu uždengtum;
Bet iš džiovos išlikti — vilties per menkai.
O kiek teko privargti! Kiek Tumas darbavos!
Iki jam prikalbėjo važiuoti į Davos!..*
Tie ligonys tikrai kaip mažučiai vaikai!“

XIII

Čia nuleidęs žemyn mėlynąsias akis,
Kaip sugautas ūmai neįpratęs vagis,
Lyg norėdamas teisintis Glinskis kalbėjo:
„Kaip vaikučiui gydyklos karčios neįduosi,
Jei užkalbinęs pasaka, nesumeluosi,

* Davos — gydymos vieta nuo džiovos Šveicarijoje.

Taip ir Rainiui šiek tiek sumeluoti reikėjo.
Juk į Davos jį siunčiant, reikėjo skatiko,
O kišenėje mano variniai beliko:
Daug išleidau, vaikams knygutes davinėjęs;
Daug padėjau Onytei, mokintis pataręs;
(Juk už tai Žvingalaitis net buvo įtaręs
Ir jo mylistai vyskupui daug prikuždėjęs).
Tiesa, Vilniuje Tumas — tai Krezas tikrai;
Bet nemaž literatiški jam vakarai
Pakėlimui lietuviško vardo kainuoja;
Daugel knygų spausdindamas, veltui dalina;
Daug jaunuomenės šelpia, nors Vanda ir gina,
Ir dėl jo patriotiško jausmo vaitoja.
Tai ne ką jau per daugel nuo jo reikalauti,
Juk ne viską ant vieno pečių besukrauti!..
Bet su grašiais ant galo nebuvo bėdos:
Ponas Goštautas sakė: jų nesigailėsiąs,
Norints tūkstančiais reiktų, už jį užmokėsiąs
Ir dar kaltas paliksiąs prieš jį visados.
Ar tai Juozas gal nujautė kiek apie tai,
Nes ant karto nuo Davos žegnojos griežtai,
Vos tada nuo manęs pasiskolint sutiko,
Kai jam žodį daviau (pasakyk, geradėjau!
Ar be melo tikrai išsisukti galėjau?)
Pats neimsiąs nuo nieko nei vieno skatiko".
Čia užbaigdamas pašneką, kunigas Jonas
Apsidairė aplinkui, ar Goštautas ponas
Negirdėjo? Nes kunigas teisintis gautų.
Taip, raškydamas nuo svetimos obelies,
Besižvalgo vaikelis, kad kas iš šalies
Netikėtai sučiupęs plaukų nenurautų.

XIV

Bet kitiems nė galvoj buvo jų paslaptis:
Prakilnesnė visiems vadovavo mintis;
Jiems rytojaus rūpėjo graži iškilmė;

Kai didvyriui tėvynė paminklą atdengs
Ir prieš Vytautą Didį šimtai nusilenks,
Jį pagerbs įkvėptoji giesmė!..
Kad išmiklinus chorą, atvyko Naujalis;
Giesmininkų ten buvo nemenkas būrelis,
Jakšto himną rytojui prirengti turėjo.
Deputatai, nors buvo beiešką kepurių,
Vėl sugrįžo dabar sulig vieno nuo durų;
Dar šiandieną to choro išgirst panorėjo.
Ir jau chorvedys buvo batutą pakėlęs;
Bet čia Jakštas jį perprašė dėl valandėlės:
„Supratimui geresniam — vienintelis žodis!
Kad ryto atidengsme didvyrio paminklą,
Štai nuo kalno ant žirgo, laikydamas ginklą,
Iš griuvėsių išjojęs, jisai pasirodys...“
Dar Naujalis, batutą iškėlęs, palaukė;
O kad mostelė juo, giesmininkai užtraukė
Jakšto himną taip šauną, net augo dvasia!
Rodės, Vytauto Didžio užburtas šešėlis
Prakalbėjo patsai, iš kapų prisikėlęs!
Ašarėlės pražibo visiems akyse.

Pasveikinkim rytą naujosios gadynės!
Jo gandas plačiai nuskambės.
Šiandieną tėvynė didvyriui tėvynės
Uždėjo vainiką garbės.
Nuslinko naktis.
Atgimimo viltis
Teeina po Lietuvą mūsų,
Kur skaisčios sesutės,
Kur vargšės motutės
Nuo Vilniaus lig Kuršo ir Prūsų!

Štai vadas, ant žirgo užsėdęs galingas,
Saulėgrąžas rodo naujas!
Raminkis, lietuvi! Prabočių garsingas
Jis žada priminti dėjas!

Jo garsūs darbai
Kaip perkūno žaibai.
Aplėks mūsų nuskriaustą šalį;
Prižadins kaimietį
Ir rūmų pilietį!
Pabus, kas pabusti dar gali!..

Ant Vytauto vardo, lyg magiška gale
Atgimę tėvai-milžinai,
Sukils didžiavyriai, krūtinę apkalę,
Ją meile uždegę jaunai!
Naktis kruvina
Juos bežudė gana;
Šiandieną kita jau gadynė!
Gana jau dejonių
Ir kryžiaus kelionių;
Atgimusi kelkis, tėvyne!

Tu, Vytaute, didis valdove tėvynės!
Tu skardas dienų milžinų!
Tu, Lietuvai garsų vainiką nupynęs,
Būk pranašu saulės dienų!
Tarp amžių prašnek!
Mums krūtinę uždek
Darbais milžinų-pranokėjų!
Aprinkę vadovą,
Teeina į kovą
Auklėtiniai tavo idėjų!

DEVINTOJI GIESMĖ

I

Bėga kaip upės srovė tekina
Laikai į nežinomą šalį;
Veltui teirautųs gudrybė sena:
Rytojaus atspėti negali.
Kiek tai jie nunešė amžių, kartų
Į šaltą nabašninkų kraštą!
Vien tik negali vargų-sielvartų
Iš vietos pajudinti naštą.
Mainos kaip apdaras būdas žmonių;
Tėvai jau vaikų nesupranta;
Pažiūros naujos naujų vargdienių
Beveržias kaip vilnys į krantą.
Buvo laikai, kad kilmės aukštumu
Didžiavos nutukęs bajoras;
Nūn proletarą skriaudos šaukimu
Užėjo pamėgdžioti noras.
Vien tiktai saulė per dangų aukštai
Per amžius tekėjo ir teka;
Vienos tik Baltosios marės rūstai
Per amžius šnekėjo ir šneka.
Atmainos didelės ir Lietuvoj:
Pirmeiviai, anuomet pramynę
Pirmąjį taką nelygioj kovoj,
Vargiai bepažintų tėvynę.
Jei prisikeltų dabar jų dvasia,
Jau savo vargų neminėtų;
Ašaros džiaugsmo skaisčiai akyse
Kaip marėse perlai žibėtų.

Dvasios galiūnai, tėvai-milžinai!
Pavasario mūsų vadovai!
Ramūs ilsėkit kapuos pelenai,
Nutilus palaimintai kovai!

II

Goštauto rūmas ant kranto Ventos,
Nors dvidešimts metų praėjo,
Baltuoja, rodosi, kaip kitados,
Kai jaunas Rainys čia viešėjo.
Rodos, kaip tuomet šermukšnių plati
Alėja į vieškelį šviečia;
Tiesa, suaugus!.. Bet žmonės — kiti!
Kitus ir svečius pasikviečia.
Trečias jau mėnuo: pasirgęs trumpai,
Pasimirė Goštautas-tėvas;
Kūną jo priglaudė Roso kapai,
O sielą nemirštančią — Dievas.
Mirdamas iš giminės neplačios
Taip nieko nabašninkas ponas
Nesigailėjo apleist kaip marčios.
(Išpiršo ją kunigas Jonas.)
Amžiną atilsį, ponas tasai
Valdyti ir liept vien mokėjęs,
Baigdamas amžių, kaip sako, visai
Nuo savo marčios prigulėjęs.
Tiesą pasakius, ne vieną tik jį:
Visus sužavėjo Onytė;
Mažas ir didelis ją Aukštdvary
Vadindavo „mūsų paukštytė“.
Atviro būdo, širdutės lipšnios,
Bečiauškanti nuo rytmetėlio:
Niekas ant veido jaunutės ponios
Nematė tamsaus debesėlio.
Vos kaip pavasaris, linksmas, skaistus,

Į Goštauto įžengė rūmą,
Laužo ant karto namiškių ledus,
Įnešdama naują gyvumą.
Tėvas patsai, jai prisėdus šalia,
Beglostė meiliai geltonplaukę!..
Dievo tačiau tokia buvo valia:
Krikštynų seniuks nesulaukė.

III

Antrą jau savaitę, kaip Aukštdvary
Ramumas ir miegas išnyko;
Vakar ant galo ponios kambary
Rėksnys mažutėlis suklyko.
Pirmgimio savo sulaukęs sūnaus,
Gražučio, smagaus ir didoko,
Daugel jau žadančio ir numanaus,
Motiejus net šokte pašoko.
Kiek tai atsineša su savimi
Vilties tas opus sutvėrimas,
Klyksmu pareikšdamas savo „esmi“,
Lyg būtų nemielas gimimas!
Džiaugias gimdytojai, gentys, draugai,
Svečiai, į krikštynas atvykę,
Jam gi šios žemės, matyti, vargai
Vaidinas, ir verkdamas klykia.
Klyksmas tasai — tai jaunosios kartos
Prieš senąją ginčas pirmasis;
Metams beslenkant, vienos ir kitos
Daugiau prieštaravimų rasis.
Eina kariaudamos kartos žmonių,
Viena jau kitos nebsupranta;
Eina kaip bangos plačių vandenių
Ir daužos į amžiną krantą.
Kartais nuilsusios ant valandos
Tarytum paliaubas sulygsta;

Snaudžia ramumas tada be skriaudos,
Bet irgi gyvumas pranyksta.

IV

Linksmas Motiejus gal būtų svečių
Iš viso pasaulio suprašęs,
Straipsnių tačiau pabijojo skaudžių,
Kuriuos būtų „Skardas“* prirašęs.
Skurdūs bedarbiai, sakytų, matai,
Ant gatvių per streikus badauja,
O kapitalo išlepę antai
Ištvirkėliai sau bepuotauja.
„Tiesa,— sau tarė,— aš pats vargdienys;
Darbuojuos, liežuvį iškišęs;
Bet buržua! Būk verčiau tinginys:
Nuskųs, jei drybsosi nuplyšęs.
Marksą dabar net plikbambiai vaikai
Po kaimas išvardinti moka;
Socialistais net knibžda takai!
Ko? Ko? bet to gero ne stoka.
Žmones bekursto. O kvaišų gana,
Kurie kaip avigalviai klauso;
Darbą pametę, paskui alkana
Gauja meldžia plutgalio sauso.
Kaltas ir mūsų klebonas gyvai!
Štai vietoj pamokslo tik šaukia:
„Vargšai, jūs vargšai!..“ Paskui tie pilvai
Bežiūri į mus susiraukę“.
Tokios tai mintys Motiejaus galvoj.
Kaip debesys džiaugsmą aptraukė;
Ir ant krikštynų mažutėj krūvoj
Iš Vilniaus svečių jis telaukė.

---

* „Skardas“ — lietuvių socialistų laikraštis.

V

Baigės rugsėjis. Po orą bailiai
Oratinkliai draikės be vėjo,
Šypsojo saulė; bet jos spinduliai
Tarytum sudiev tekalbėjo.
Klykdamos žąsys ir gervių pulkai
Į pietus padangėmis traukė.
Apdaro žalio nebtekę miškai
Tik pirmojo šalčio belaukė.
Veltui Motiejus iš Vilniaus svečių
Bežvalgos: iki šiol nematyti!
Bėrį užsėdęs, šiųmečių rugių
Išjoja tada aplankyti.
Lygūs sužėlę tamsiai vilnimis
Rugiai lyg kad rūtos žaliuoja;
Kiek tik apimsi aplink akimis,
Kaip žaliosios marės liūliuoja.
Žiema, užklojus baltais patalais,
Nukąs jūsų pumpurą žalią;
Šalčiai ir speigos ledų verpalais
Suspaus, jūsų lovą apkalę.
Vargšai, užmirste po žemių šaltai!..
Bet argi tai rankos artojo
Veltui jums žemę pureno minkštai
Ir sėdamos grūdą žegnojo?
Linksmo pavasario saulė užšils:
Ir jėgos, kur slepiamos miega,
Naujos iš patalo šalto pakils,
Auklėdamos rausvąjį diegą.
Vasarai kaitinant, laimūs suaugs
Rugiai kaip palaimintas gojus!
Varpoms nunokus, širdy besidžiaugs,
Jų rišdamas pėdus, artojas!..

VI

Gražūs sužėlę ant dirvos rugiai
Motiejų bent kiek nuramino,
Kitą jam dirvą priminę staigiai,
Kurią dar aukščiau jis brangino.
„Lietuva, žemė tėvų-milžinų,
Senovėje taip įgarsėjus;
Nuo Baltijos lig Juodų vandenų
Vedžiojus didžius pranokėjus;
Žemė, kuri numylėjo karštai
Kaip gyvastį laisvą tėvynę
Ir statydavo priešams rimtai
Be išgąsčio karštą krūtinę!..
Vargšė! ir tu neišvengei žiemos,
Į prieglobstį lenkų patekus!
Globoje brolių kalbos svetimos
Miegojai, ilgai neprašnekus!
Betgi ne veltui už laisvę sūnų
Prigėrei tiek prakaito, kraujo!
Betgi ne veltui kapai milžinų
Ilgėjos pavasario naujo!
Vos atsidusus iš miego sunkiai,
Jau stoji į lygias lenktynes;
Amžių istorijai nepasakei
Dar savo minties paskutinės!
Tyli, griaudi vaidelučių giesmė,
Kryžiuočiai neskelbia mums karo;
Dainiams tačiau įkvėpimo versmė
Šiandieną plačiai atsirado!..
Lietuva, myliu ir tavo laukus,
Kuriuos savo rankomis sėju!
Ir atgimimo gražiausius laikus!
Ir darbus tėvų-pranokėjų!“
Taip įsimąstęs, užmiršo visai
Motiejus svečių bežvalgytis;

Žirgas sužvengęs parodė patsai,
Kad kas ten iš tolo matytis.

VII

Jakštas ir Klimas, ir Tumas greta
Nuvargę karietoj lingavos;
Šypsąs ruduo ir sunykus gamta
Aplinkui griaudžiai malonavos.
Šarpūs žemaičiai, sarti eržilai,
Dvi valandi bėgę, apšilo;
Jau nesidaužė į šonus aklai,
Vežėjas niūniavęs nutilo.
Mintys kaip skurdūs paveikslai rudens
Keleiviams nelinksmos minėjos;
Spaudė jos, slėgė tarytum akmens
Per amžius širdis užkietėjus.
„Rodos, nebūtume dar per seni,—
Atsiliepė Jakštas ant galo,—
Rodos, nuo vakar žmogus gyveni;
Dar plakus širdis neatšalo.
Kiek tai įvyko tačiau atmainų!
Kiek matėme audrų-verpetų!
Kiek tai vardų praskambėjo jaunų
Per pastarą dešimtį metų!
Tiesa, subrendo jauna Lietuva;
Aukštai savo vardą iškėlė:
Bet sumažėjo pirmeivių krūva,
Kurie ją iš miego prikėlė.
Retinas mūsų kas dieną būrys,
Kursai kitados už tėvynę
Stojo pirmasis, kad vedė Rainys
Į kovą ir pirmkelį mynė!
Kur pasidėjote, brangūs laikai?..
Kaip priemonė nereikalinga,
Užpakal minių dabar palikai,

Atlikęs tarnybą naudingą.
  Užima vietą kareiviai kiti!
Kitus bematai darbininkus!
Bangomis eina kaip upė plati,
Savuosius kelius apsirinkus!"

VIII

„Toks jau nuo amžių keleivio žmogaus
Ant žemės paskirtas likimas;
Juk ne su saule ant giedro dangaus
Gyvensi! — jam patarė Klimas.—
  Būtų, sakyčiau, dar pusė bėdos,
Kad mūsų vaikai, mus pavarę,
Veiktų tikrai dėl tėvynės naudos,
Kaip mes, kitados susitarę.
  Betgi, nelaimei, jaunoji karta
Tik peikti ir griauti temoka,
Manija siekių naujų apimta!
O mokslo ir meilės jai stoka.
  Kosmopolitai! Dienos milžinai,
Tėvų praeities nepažinę!
Markso ir Darvino paikūs sapnai
Jiems rūpi daugiau kaip tėvynė".
  Tumui pačiam ant jaunųjų gaidžių
Nesyk užsirūstinti teko;
Bet, neapkęsdamas raudų tuščių,
Ne taip nusiminęs prašneko:
  „Buvome,— tarė,— ir mes kitados
Tėvų akyse protestantai;
Kiek sugaišinom jėgų be naudos
Pradžioje ir mes, diletantai!
  Patriotizmo šiandieną tikrai
Mažiau, o per daug ištvirkimo;
Reikia tačiau pripažint atvirai:
Netrūksta ir pasišventimo.

Nenusiminkime, vyrai, perviršl
O laikas išgydys ne vieną:
Nuopelnų mūsų vaikai neužmirš,
Kaip garbina Rainį šiandieną".

IX

„Nėra šiandieną tėvynės sūnų,
Kaip mūsų Rainys kad bebuvo! —
Jakštas kalbėjo:— Tokių milžinų
Gadynė jau rasit pražuvo.
Nebeužilgo pabaigti žadu
Poemą, jo amžių apsakęs;
Gal susirišę su Rainio vardu
Ir mes neužgesme kaip žvakės".
„Tiesa, jog nėra!.. Negreit ir bebus
Tokių kaip Rainys patriotų! —
Pritarė Tumas.— Užtat jo kapus,
Teisinga, kad amžiai guodotų.
Taip dar norėjos varguoliui ilgiau
Patęsti ir už numylėtą
Savo tėvynę dar vargti daugiau!..
Bet Dievo nebuvo žadėta.
Na, ir tėvynė didvyrio-sūnaus
Ir jo veikalų neapvylė:
Visas juk Vilnius jo kūno brangaus
Išėjo sutikti už mylę.
Mūsų jaunuomenė, norints karti,
Ne sykį net jį kritikavus,
Nešė jo kūną ant rankų pati,
Pati jį parvežus iš Davos".

X

„Žinoma, Rainiui nebuvo vilties
Išgyti,— atsiliepė Klimas.—

Sako tačiau, būk jam laiką mirties
Paskubinęs susikrimtimas,
  Sako, anonimas vargšą skaudžiai
Užgavęs, lyg kūju užtvojęs;
Niekas tačiau taip jo kūno griaudžiai
Kaip Daugirdas neapraudojęs".
  Tumas nusijuokė: „Kaip neraudos?
Jadvygai negal įsiiršti;
Liepė tam vargdieniui ant visados
Ji meilę ir viltį užmiršti".
  „Na, ir be takto Kazys suvisu! —
Pritardamas Klimas šnekėjo;—
Buvo ant jos net pažvelgti baisu,
Kai Rainį kapuosna lydėjo.
  Tartumei marmuras, be kibirkšties,
Išblyškus, be ašarų akys!..
Žėdnas suprato: nuo meilės-vilties
Ta bus amžinai atsisakius!"

XI

  „Aukštdvario ponas!" — pabudęs staigiai
Iš miego vežėjas sušuko;
Žirgas Motiejaus, sužvengęs smagiai,
Varguoliui net ausį atsuko.
  „Laukiame,— tarė Motiejus,— svečių;
Nuo ilgesio veidas nuvyto,
Galima buvo akelių skaisčių
Netekti, bežiūrint nuo ryto.
  Mano mažutis bedievis rėksnys
Beklykdams galėjo užkimti;
Krikšto ir krikšto kasdien vargdienys
Negal reikalavęs nurimti.
  Laukia atvykęs ir kunigas Jonas;
Bus kūmais Jadvyga ir Klimas.
Nutarta Juozu rėksnys nevidonas

Pakrikštyt — brangus atminimas!“
Ir šnekučiuodami grįžo draugai,
Žvalgydamies tartum ko laukė;
Rudenio skurdūs aplinkui vargai
Tačiau jų akies nebetraukė.

Rausvai geltonus lapus nuo šilo
Pavėju blaško ruduo;
Nuliūdo girios; laukai nutilo;
Tik šniokščia upės vanduo;
Tiktai sušvilpi aukštai sėjikai;
Tik murkso tartum sunykę grikai,
Skurdžios rugienos
Vienintelės vienos
ant lauko!

O ne, ne vienos! Nagai artojo
Pureno žemę vargiai,
Žegnojo, sėjo, saldžiai svajojo:
Derėsią laimūs rugiai.
Kaip jaunas amžius, galvas iškėlę,
Kaip žalios rūtos, kerais sužėlę,
Gražūs, linksmučiai
Banguoja rugučiai
ant lauko.

Nelinksmas laikas, nesveikas oras;
Pakiemiais lankos drugys;
Pagavęs krečia senius nedoras:
Vargiai seniukas pagis!
Jau atsikosėt rečiau begali
Ir štai, vaikučiams paskirstęs dalį,
Paėmė žvakę,
Sudiev pasakė
kaimiečiams!

Sužvengė žirgas, šunelis loja;
Dukrele, aslą pašluok!
Ant juodbėrėlių piršliai atjoja!..
Piršleli, tik nemeluok!
Piršlys meluoja ir kraitį deria:
Jaunoji rausta, bet midų geria.
Kepk, svočia drūta!
Karvojų su rūta
kaimiečiams!

Laurynas duoną nors valgo juodą,
Bet darbus baigęs laukuos,
Pusiau nupilstęs javų aruodą,
Į mugę skuba brikuos,
Išlenkęs stiklą, namon raliuoja,
Nes metų galą sumegzt sapnuoja,
Apsimokėjęs,
Vaikams išderėjęs
riestainį.

Palaimins Dievas: sulauks krikštynų,
Viršaičiu valsčius apšauks,
Ar ant vestuvių gal nuo kaimyno
Su rūta kvieslio sulauks,
Tada užmiršęs vargųverguvę,
Būry atgimęs, išves lietuvę
Šokt skepetinę,
Čigoną, suktinę
ar žvirblį.

Juška senukas medžiot aptingo;
Išnyko patys miškai;
Kur veisės stirnos, ten neturtingo
Dabar ukėso laukai.
Už banko skolas ne be dejonės
Atkirpo ponams bežemiai žmonės

Skverną nemenką:
Mat ponams užtenka
ir centro.

Juška sau tarė, bent kiek pasveikęs:
„Tuščia su mūsų dvarais!
Nuobodų laiką, ruduo, suteikęs,
Atsiųsk ilgais vakarais
Bent mielą svečią: žmogus atgimtų,
Senus medžioklių laikus atmintų:
Vėjus begaudęs
Ir šernus šaudęs
ar vilką“.

Ruduo nutaisė gamtos stebuklus;
Nudraskė jos vainikus;
Talkon pakvietęs šalnos pabūklus,
Paliko tyrus plikus.
Gamta sau šypsos; ant lauko pliko
Pribarsčius sėklų nemaž paliko:
Mylinčias poras
Pavasario oras
palaimins.

Nelaisvėj gimę, nuskurdę žmonės,
Varguos sulinkę žemai!
Kai jums beveržias tik vien dejonės,
Nejau giedosiu linksmai?
Užgims didvyriai laisvos gadynės:
Linksmesnė mūza sūnums tėvynės
Kitą poetą,
Daugiau numylėtą,
palaimins.

Pabaigiau Villa St. Charles Šveicarijoj
liepos 25 d. 1907 m.

RASEINIŲ MAGDĖ

LIAUDIES PASAKA

Il n'est pire sourd, que celui qui ne veut pas entendre.

Prancūzų priežodis

Mylėk, lietuvi, tą brangią žemę,
Kame nuo amžių tėvai gyveno:
Čia tavo kūnas sau maistą semia,
Čia grynai dvasiai tiek sveiko peno!
Mylėk jos kalbą, senovės būdą,
Jos girių kvapą, žaliąsias pievas;
Į jos dirvonus pasėjęs grūdą,
Žinai, jog vaisių palaimins Dievas.
Mylėk prabočių kapus garbingus,
Kur amžiais ilsis tėvynės sūnūs!
Mylėk tuos amžius vardais garsingus,
Kurie išugdė tautos galiūnus!

O tu, sesute, kada, nupynus
Vainiką rūtų, kasas dabinsi,
O naują dūmą slapčia pažinus,
Varguole-širdžia kitur beskrisi,
Kada atjoję iš margo dvaro,
Piršliai tau garbins anytos naštą,
Oi netekėki, kaip pliuškės daro,
Už svetimtaučio į kitą kraštą!

Ir tu, jaunime, kursai į šiaurę,
Išalkęs mokslo, badu keliauji,
O ten neturto išgėręs taurę,

Paskui už Marksą rūsčiai kariauji,
Paliauk gyvenęs sapnais kaimynų!
Sugrįžk į savo tėvučių šalį!
Čia atsikvėpęs bent oru grynu,
Nešk šviesą broliams, kiek jėgos gali!
Mylėk, kas amžiais brangu ir dora!
Neskelbk tarp luomų prakeikto karo!
Net lenkomaną mylėk bajorą,
O meilės žodžiai stebuklus daro.

O jūs, didikai, kurių prabočiai
Už laisvę ėjo varguos kariauti,
Dabar, pavalgę dvaruos lig sočiai,
Už garbę skaitot kitiems tarnauti.
Jus lenkų gundo garbė minėta!
Tėvynės meilė širdy užšalo!
Tačiau lietuvių taikus poeta
Ševčenkos* tulže neskelbs jums galo.
Bet amžiai žino teisybę skaudžią!
Jos patys klauskit, ištautę broliai!
Net girios, jūsų parduotos, gaudžia:
Svečiais mums este sunkiais lig šiolei!
Tėvų-didvyrių dėjas pamynę,
Ne jūs šiandieną tautos vadovai!
Už bočių kalbą, už jų tėvynę
Be jūsų skydo pradėjom kovą!
Ne jums šiandieną bevadovavus!
Bet stot į bendrą darbą, oi laikas!
Pamesti laikas kitiems tarnavus!
Nes mums išsektų kantrybės saikas.

Mylėk, lietuvi, tą brangią žemę,
Kame nuo amžių tėvai gyveno!
Čia tavo kūnas sau maistą semia.

---

* Tarasas Ševčenka — didžiausias ukrainų poeta (mirė 1861); jo neapykanta prieš lenkus bajorus matoma ypatingai „Haidamakai“ poemate.

Čia irgi dvasiai tiek sveiko peno.
  O aš, ant kanklių padėjęs pirštus,
Užtrauksiu dainą, tylėt paliovęs,
Ir tau priminsiu laikus užmirštus!
Raseinių Magdę senų senovės.

Ties Raseiniais, prie dulkančio kelio,
Kurs ateina nuo Kražių miestelio,
Kai dar buvę senovės žyniai,
Sako, Magdės spoksojus stovyla!..
Bet kaip viskas per amžius sudyla,
Taip ir jos nesimato seniai.
O tačiau Lietuvoj ir šiandieną
Ar sutiktumei žmogų bent vieną,
Nuo barzdylos lig pupų-vaikų,
Kurs negarbintų pliuškės-apuoko:
„Oi, Raseinių tu Magdė, be juoko!"
Ir neleiptų patsai nuo juokų.
Žmonės šaipos, bet jau nebežino,
Kas ta Magdė? Ir kuo pagarsino
Savo vardą per amžius visus?
Ar užrūstino Mildą-dievaitę?
Palytėjo Perkūno giraitę?
Ar koks milžinas buvo garsus?
Bet ar vienas tik Magdės likimas
Užsimiršo? Šiandieną jaunimas
Vien tik žiūri rytojaus dienos!
O paklausk apie seną gadynę,
Apie bočių, prabočių tėvynę,
Tai nemoka atverti burnos.
Štai Betygalos klauskis artojų,
Ar nematė bažnyčios sienojų,
Tos bažnyčios, kurią dėl garbės

Mūsų Mindaugas* buvo pastatęs,
O ne vienas, tik galvą pakratęs,
Su tavim nei kalbėt nekalbės.

Kiek tai žūva senų atminimų!
Kiek sunyko tėvų palikimų!
Pranokėjų nemyli vaikai:
Viską sveria šykštai ant skatiko;
Ką prabočiai-senuoliai paliko,
Tai paleidžia ant vėjo paikai:
Štai ant kranto senutės Dubysos
Aukšto pilkalnio nugaros visos
Išvagotos smulkučiams rugiams;
O kas išarė kardą ar skydą,
Tai nuneš jį pas kalvį ar žydą,
Ar už grašį parduos vokiečiams.
O juk visos tos liekanos senos
Mums apsako, kaip bočiams gyvenos;
Jų paslėptą ten dvasią matai;
Ir gal išmintį žmonės šiandieną
Ten atrasti galėtų ne vieną,
Kad skaityti norėtų tiktai.
Ir Raseinių gal Magdės šešėlis,
Iš po žemių-kapų prisikėlęs,
Ne į vieną pratartų tada;
Ir gal tiesą kai kam nebemielą
Pasakytų į miegančią sielą,
Bet dabar... na, kitokia mada!
Kad bent kvosti mokėtų jaunimas
Žilą plauką: tėvų padavimas
Gal išliktų ne vienas svarbus;
Bet dabar ir senelių mažėja,
Ir ne viena senutė verpėja
Neša paslaptis sau į kapus.

---

* Sulyg naujosios hipotezės, Mindaugo sostinė ir pirmoji Katedros bažnyčia buvusi Betygalos apylinkėje.

Kaip man gaila to balto senelio,
Kurs, užstojęs ant amžino kelio,
Jau nebkelsis ant balso varpų
Ir, ant kelių ainius pasodinęs,
Nebepasakos bočius atminęs,
Nepratars iš šaltųjų kapų!
Amžinatilsį! atmenu vieną,
Kurs jau vyru vagojo rugieną,
Kuomet Gelgudo garsūs pulkai,
Nuo Chlopickio talkos nesulaukę,
Iš po Vilniaus į Prūsus patraukė
Ir ten vadą nušovė paikai*.
Kaip mylėjau tą baltą senelį,
Kurs dar, būdavo, mažą vaikelį,
Pasišaukęs žiemos vakarais,
Man pradėdavo kaip iš rankovės
Berti pasakas amžių senovės,
Kai gyventa po ponais gerais;
Kai didžiūnai valstiečių nespaudę;
Kaip dabar, į kareivius negaudę;
Patys jodavę gint Lietuvos;
Ir ką šneka, suprasti galėjai;
Buvę mūsų, ne lenkų globėjai;
Dar nebūta tada baudžiavos.
Kaip iš užmario krašto valdonas
Atkeliavęs garsus Palemonas
Ir aplankęs Dubysos šalis:
O kadangi jam kraštas patikęs,
Tai jis čia ir valdyt pasilikęs
Ir pastatęs tvirtoves-pilis.
Kai atjodavę nuožmūs, šarvuoti
Ir norėdavę mus išterioti
Baisūs raiteliai iš vakarų;
Bet tada mūsų brangią tėvynę
Dar mūsiškiai didžiūnai begynę,
Nors plačių neturėję dvarų.

* Per pirmąjį lenkmetį, 1831 m.

Buvęs Vytautas didis, galingas
Ir šalis užkariavęs gausingas,
Ir priėjęs prie marių Juodų;
O prieš aukštą ano didenybę
Kunigaikščių nulinkus galybė:
Ir totorių, ir rusų-gudų.
Tų laikų jau jisai nebematęs,
Tik jo bočius mat buvo papratęs
Pasigest tų laimingų dienų...
O, tai buvo seniai! Tas gadynes
Vien beatmena dainos tėvynės
Ir apžėlę kapai milžinų!..

Vieną kartą, dar mažas bėgiojau
Ir ant knygos raides bespėliojau,
Iš Raseinių pagrįžo tėvai;
O parvežę gardžių medauninkų,
Pasakojo, kas girdžias aplinku,
Ko dar buvo nematę gyvai.
Mano baltas senelis sulinkęs,
Iš pavalkų širmoką iškinkęs,
Pasakojimų klausės patsai;
Nors iš kalno žinojo, jog mirsi,
O jau gero dabar neišgirsi:
Ne senovės gadynė visai!
Bet kai ėmė matutė sakyti,
Ką Raseiniuose teko matyti:
Kad jau čerkeso nyksta mada,
Kad net mūsų lietuvės-mergaitės
Rėdos lenkiškai kaip bajoraitės,
Net žiūrėti bjauru kai kada,
Tai seneliui kantrybės pritrūko:
„Ar tos Magdės Raseinių padūko?“ —
Nusispjovęs pasakė rūsčiai;
O kad juoktis visi pasileido,
Net paraudo senelis iš veido
Ir jau keikti pradėjo stačiai:

„O, ateis, pamatysite, laikas:
Tos beždžionės, tas skarmalas paikas
Taip ant galo palaidos ištvirks,
Kad ne tik prašmatniai blizgeliuoti,
Ims net lenkiškai tau švebeldžiuoti,
Ir barzdylai kokiam įsipirks".
Nebuvau dar senelio bematęs
Taip rūstingo;, akis tik pastatęs,
Bežiūrėjau baisiai žingeidus:
Kas tos Magdės? Nejaugi beždžionės?
Ir kodėl nesuvaldo jų žmonės
Už jų darbus tur būti piktus?
Bet paklausti senelio rūstingo
Pabijojau, o čia dar sužvingo
Svetimi po palange arkliai;
Tai Bandūros mokytas Baltrukas,
Kurs šauniai po Petrapilį sukas,
Atpyškėjo išpuoštas dailiai.

Skurdo Baltro tėvai neturtingai,
Bet gerovei sūnaus rūpestingai
Negailėjos skatiko sunkaus;
Dėdė-kunigas irgi padėjo;
Sakė: „Tas neužmirš geradėjo,
Susilauksiu žmogaus prielankaus".
Ir išmoko Bandūra skaityti,
Net ir plunksna gražiai parašyti;
Bet Aukščiausiojo tokia valia!..
Eit į kunigus nebepaslinko,
Sau kitonišką duoną aprinko:
Petrograde berašo staie.
Girias, duoną ten valgąs nejuodą,
O kadangi jiems vasarą duodą
Paviešėti po sodžius liuosai,
Tai namo ir Baltrukas pagrįžo;
Nes tėtušiai bepykę atlyžo;
Mat jų buvo vienturtis jisai.

Ir pas mus apsilankė Baltrukas,
Gelumbėtas kaip koks vokietukas;
Tupinėja aplinkui visi.
Jis tik pučiasi kaip kalakutas;
Jau nuo batų nedvokia degutas,
Ir ant piršto akutė šviesi.
Iš kalbos, kaip klausais, tai jau moka
Pašnekėti, ir žodžių ne stoka;
Tik jau perdėti mėgsta gana;
Ant klebonų nemažą tur rūstį;
Apie juos, kai pradėjo beplūsti,
Tai tikrai nemazgota burna.
Tai jie nieko naudingo nedarą,
Tik į makšną sau pinigus varą
Ir į pilvą beaugą tiktai;
Žmonės griaužią vien plutgalį juodą,
O jie pasninkus vargšams užduodą,
Norints patys sau valgą baltai.
Mano tėvas, kad kalbą į šalį
Kiek nukreipus, supratęs: negali
Beklausyti tokių plepalų;
„Ė jau,— tarė,— dėl mūsų klebonų
Dar gyventumei sveikas; ant ponų
Mes daugiau beatrasme krislų“.
„Tai ir jais apsileisti nereikia! —
Tarė Baltras.— Tik nieko neveikę,
Nesulaukste ant žemės dangaus;
Neužleiskite ponams tos žemės,
Ant kurios jie į šonus sau remias!
Kas nenori, vien tas jos negaus“.
„Neatrasi, užžibinęs žvakę,
Kas netrokštų,— tėtušis atsakė,—
Kaip išganymo žemės savos!
Bet neplėši užpuolęs nuo ponų!
Kam į šaltąją lįsti malonu?
Nieks už tai nepaglostys galvos.
Juk už svetimą Dievas vis barė!“

„Kur nebarsis,— Baltrukas jam tarė.—
O klebonas iškeiktų viešai;
Bet mat Dievas aukštai ir nemato,
O klebonai ir patys paprato
Nuo varguolių belupt nemažai“.
Čia ant karto šneka kaip nutrūko;
Tik žiūrėjo visi ant Baltruko;
Ar tvarkoj smagenų kamara?
Ir tik mano senelis baltutis
Beišsitarė pats nepajutęs:
„Oi, Raseinių tu Magdė tikra!“
Visi nudavė būk negirdėję,
Vos netrūkti juokais begalėję;
Pasidarė tačiau įkyru;
O tėtušis, kad pertrauktų tylą,
Sako: „Turim su ponais mes bylą:
Juk ganyklos negausi geru.
Ar ponelis sugrįžti negali
Vėl į mūsų suvargusią šalį?
Čia užtartum už mus kai kada.
Juk ir valsčiaus raštinės mokėtum
Vesti knygas, ir duoną turėtum,
Ir matytum, kur mūsų skriauda“.
„Mat aš gyvas į urvą belįsiu! —
Atsikirto Bandūra.— Mainysiu
Baltą duoną čionai ant juodos!“
Ir, puikiai įsirėmęs į šoną,
Lyg nuduodamas Aukštdvario poną,
Glostė plaukus rėsvutės barzdos.

Apie ką jie paskui bekalbėjo,
Man tas visas mažai terūpėjo:
Vien tik Magdė sėdėjo galvoj;
Mat ant svieto mažai ką tematęs,
Nebuvau dar tada besupratęs,
Kad tų Magdžių nemaž Lietuvoj.
Nebuvau dar beskaitęs Darvino,

Kurs, matytis, iš dugno pažino,
Kaipo protas gilus ir platus,
Kai kuriuos vėją gaudančius žmones,
Nes pasakė, kad jie nuo beždžionės
Veda savo gimimo raštus.
Ir tikrai: nuo pat lenkų draugystės
Mums netrūksta beždžionių gentystės,
Mums patinka, kas blizga naujai.
Kas pastūmė bajorą lietuvį
Savo vardą užmiršt ir liežuvį?
Ar ne močės-beždžionės kraujai?
O paskui tie kontušai, robronai,
Volterizmas, prancūzai, masonai...
Juk tai vis atavizmo ainiai!
O dabar viršžmogiai, dekadentai,
Mokslą uostę mokovai-studentai...
Vis tai blizga naujai, neseniai.
Dar kokių susilauksme malonių,
Nežinau; bet jau Magdžių-beždžionių,
Kaip ir „istų" skalsių uodegų:
Ateistų, marksistų, deistų,
Nyčeistų, materialistų,—
Nepritrūks kaip pasaulei vargų.
Nepritrūks, iki svetimu protu
Beieškosime laisvių svajotų,
Iki jas donkichotai sodins.
Na, ir Magde už tai raseiniečių
Sveikas protas mūsiškių sodiečių
Instinktyviškai juos bevadins.

Kas buvai gi tu, Magde pirmoji?
Ir kodėl ikišiol beklajoji
Po Žemaičius užkeikta dvasia?
Tavo vardo nekenčia kiekvienas,
Tavo pavyzdį seka ne vienas,
Nors ir ginas žmonių akyse.
Kas buvai gi tu, Magde garsinga?

Ir už kokią tai kaltę teisingą
Tau pateko nelemta dalis?
Iš mažens jau tu man berūpėjai,
Kaip ir mūsų tautos pranokėjai,
Pragarsėję plačiai po šalis.
  Oi tu, mano baltasis seneli!
Kurs da, būdavo, mažą vaikelį
Pasišaukęs žiemos vakarais,
Man pradėdavai bočių senovės
Berti pasakas kaip iš rankovės,
Man patark savo žodžiais tikrais!
  Šimtą metų gyvenęs ir matęs,
Bočių amžių brangybę supratęs,
Juos mylėjai, tik jais gyvenai!
Praeities palikimų nešėjau!
Kaip aš pasakas tavo mylėjau!
Man sapnuojas lig šiol milžinai.
  Veltui alkanas mano meldimas!
Vargšui svetimas mūsų jaunimas:
Nesikels nei ant balso varpų!
Ir ant kelių ainius pasodinęs!
Nebepasakos, bočius atminęs!
Nepratars iš šaltųjų kapų!
  Nepratars, pas tuos bočius nužengęs,
Pas kuriuos su pamėgimu rengės,
Savo žodžiais jautriais neprašneks!
Bet kaip amžinos pranašų vėlės
Taip jo kapas, vainikais apžėlęs,
Nebe vieną prižadins, uždegs.

  Amžinatilsį! Rodos, šiandieną
Ir tą vakarą, ir mėnesieną
Dar matau, kad, išleidęs svečius,
Užsipuoliau senelio prašyti
Apie Magdę bent syk apsakyti,
O jisai tik sutraukė pečius.
  „Užsigeisi,— juokuodamas tarė,—

Net sau dūdos bepirkt į Žagarę,
Į kurią varė Marę vaikai!..*
O tos Magdės kvailios ištvirkimo...
Jau verčiau nelytėt atminimo:
Nemalonūs ir tamsūs laikai!“
Mat seneliui, per daugel išgyrus
Mūsų bočių senovę, jos vyrus,
Buvo Magdę atmint įkyru;
Bet juk vaikas — grasus egoista;
Svetimos nuoskaudos nepažįsta,
Savo noru mastuoja siauru.
O čia vakaras, pilnas ramumo,
Nebemigdė; iš dvasios gilumo
Paslaptingi giedojo balsai;
Tai gamtos iškilmybe gėrėjais,
Tai ko tolimo, rodos, ilgėjais,
Nežinodamas ko ir patsai.
Štai saulutė už miško nuslinko,
Ir tik svirplio, nakties giesmininko,
Monotoniški eina aidai;
Iš dangaus, nesumerkęs blakstėnų,
Žiūri-budi nemiegantis mėnuo;
Jo šviesoj besvajoja žiedai.
Kas tą vakarą, ramų, malonų,
Kaip tą gloriją dieviškų tonų
Amžinosios be žodžių dainos,
Kas tą vakarą, tylų, be vėjo,
Nesvajojęs užmigti galėjo
Ir be gailesčio laukė dienos?
Nepavyko seneliui užmigti:
Nenoroms, bet reikėjo sutikti
Ant nerimstančios mano maldos;
Ir šitai apie Magdę prašneko;

* Žemaičių patarlė sako: Norvaišiškiai vaikai varė Marę į Žagarę, kad nupirktų dūdą vario.

Bet jau daug jam supainioti teko,
Daug užmiršt iš senos valandos.

„Ties Raseiniais, prie dulkančio kelio,
Kurs ateina nuo Kražių miestelio,—
Taip pradėjo sakyti jisai,—
Jo dar tėvas regėjęs stovylą;
Bet kaip viskas ant žemės sudyla,
Taip ir jos nesimato visai.
Tą stovylą bajorai pastatę
Savo Magdei; jų sūnūs, pamatę,
Kad ta Magdė apjuokta visų,
Savo keistą stovylą užkasę;
Bet jau kur? Nežinia! O jos dvasią
Matom verkiančią perlais rasų.
Sako: verksianti daugel dar metų!
Būsią kraujo ir audrų-verpetų,
Bet ant galo aušra patekės!
Tuomet Magdė sulauks išrišimo,
Kai, privengę tėvų palikimo,
Vėl lietuviškai ponai šnekės".
„Kas gi buvo ta Magdė, tėveli? —
Neiškentęs užpuoliau senelį.—
Ir kodėl tebeverkia griaudžiai?
Ir už ką taip apjuokia ją žmonės,
Kad jos vardą, stačiai be malonės,
Plaka savo liežuviais skaudžiai?.."
Valandėlę senelis tylėjęs,
Kaip prieš auką kūrėjų kūrėjas,
Ir nesyk atsidusęs giliai,
„Kuomet lenkai,— vėl ėmė sakyti,—
Mūsų kraštą pradėjo lankyti,
Jie išrodė mūsiškiems kvailiai:
Ir jų švarkas, ir keistas liežuvis...
„Na,— sau tarė pamatęs lietuvis,—
Kito plauko turbūt vokietys!"
Ir žvairiai į ateivį žiūrėjo,

O slapčia savo tarpe kalbėjo:
„Neilgam tas ūsus beraitys!“
Jie pradžioj net ir mūsų didžiūnams
Nepatikę; ir jų pirmtakūnams
Buvo šiurkštūs takai Lietuvoj:
Susirinkę Brastoj ar Parčove,
Ir mūsiškiai, ir jie nesiliovė
Besigінčyti nuolat kovoj.
Tuomet buvę: Radvilos, Sapiega,
Goštautai (jie kapuos šiandie miega,
Bet dvasia jų nemirs niekados).
Tai tikrai buvo ponai iš ponų,
Iš šviesių kunigaikščių valdonų,
Iš kilmės Gedimino aukštos.
Dar ainiai tų didžių pranokėjų
Atėjūnų anų nenorėjo
Lietuvon įsileisti greta;
Bet paskui tų sūnų jau vaikeliai,
Nebe ponai, tik smulkūs poneliai
Jau bučiavos su lenkų šlėkta.

Kuomet Zigmantas Augustas mirė,
O ryšiai, netikėtai suirę
Tarp lietuvių ir lenkų tautos,
Net visai jau galėjo sutrūkti;
Ėmė lenkai didžiausiai bedūkti
Dėl vienybės, kaip sakė, šventos.
Ir su mūsų bajorais sutarę,
Lietuvoj didį lermą bevarė
Po bajorų seimelius mažus,
Kad karalių išvien apsiskirti:
Kad galėtų paskui besigirti,
Jog tarp jų sutikimas gražus.
Ir karalium Valezą* išrinko.

* Zigmantui Augustui mirus be sūnaus ir tuo būdu pasibaigus Jogailaičių šeimynai, pirmuoju rinktiniu karaliumi buvo Enrikas de Valois 1574 m., paprastai vadinamas Valezu.

Kad tasai viešpatauti paslinko,
Tai į Varšuvą ant eržilų
Susijojus didžioji ponybė,
Kad drūtesnę sutvertų vienybę,
Taip nusprendė prie midaus stiklų:
  Kad jau žlugtų tos bendros peštynės,
Tai lietuvių bajorai tėvynės
Atsisako ir jos neatbos;
Dėl drūtesnės su lenkais vienybės
Atsisako nuo bočių valstybės,
Nuo jos vardo, nuo savo kalbos.
  Taip lietuvių bajorai nutarę,
Kone priesaiką buvo padarę,
Ir tik Daugirdas vienas tada,
Lietuvos išdavimą pamatęs,
Tokią sąlygą lenkams pastatęs,
Pirm subeldęs maršalkos lazda:
  „Tiek jau to! Vardas buvęs nebuvęs!
Mus surišo Jogailos vestuvės,
Tegul antros vestuvės pribaigs!
Atsisakę nuo bočių-galiūnų,
Pasiduosme su siela ir kūnu,
Ar lietuviai mus keiks, ar nekeiks.
  Bet tada įsikūnys tas žodis,
Kuomet lenkas stebuklą parodys:
Kai žemaitis juo taip patikės,
Kad net dukterį duos jam už žmoną;
Kad mūsiškė pamils nevidoną
Ir išdrįsus už jo ištekės".
  Jaunas Zbignevas, galvą pakraipęs,
Įsirėmęs į šoną, bešaipės
Ir dėl meilės vienybės šventos
Į Žemaičius keliauti sutiko;
Kas bajorams be galo patiko,
Atsiskyrėliams savo tautos.
  Bet tas Zbignevas daug važinėjo;
Kur nebuvo ir ko nežadėjo,

O lietuvė: kaip ne, taip ir ne!
Nei jai gudas, nei juodas čigonas,
Nepatinka nei lenkiškas ponas:
Vien lietuvis svajojas sapne.
O tačiau atsirado lietuvė!..
Ką beveiks smalsūs mulkiai nebuvę!
Atsirado vapsa-mergina,
Ir tam lenkui Raseinių bajorė
Štai ant kaklo kvailiai užsikorė,
Lyg nebūtų mūsiškių gana.

Ties Raseiniais, prie dulkančio kelio,
Kurs ateina nuo Kražių miestelio,
Švietė Buivydo rūmų langai;
Ėjo tamsios į kelią alėjos;
Jų liepais šimtamečiais gėrėjos
Privažiavęs keleivis ilgai.
Daug pas Buivydą turtų-gėrybių!
Savo girių ir žemės platybių
Jis patsai nežinojo ribos.
Kas iš to, kad sūnaus neturėjo
Ir palikt savo vardo nespėjo
Dėl didesnės ainių pagarbos.
Ką paveiksi? Taip Dievui patiko.
Bet už tai jaunikaičių vainiko
Jo Magdutei visi lig Šiaulių
Pavydėjo; o jaunos merginos
Veltui rūtų vainikais dabinos,
Nesulaukdamos žvalgės piršlių.
Ir ne tiek pono Buivydo turtai
Paviliojo jaunimą, kiek burtai
Jo vienturtės; mat buvus graži;
Sako, buvusi kraujas ir pienas,
Būk iš proto išėjęs ne vienas
Ir dėl jos nusižudę šeši.
Bet jinai bemylėjo tik viena:
Nuo pat ryto per apskritą dieną

Kaip į kūną įkibus dielė
Tik prieš veidrodį vien bestovėjo,
Prieš jį klastės, in jį bežiūrėjo
Pasipuošus kaip rožė-lėlė.
  Ponas Buivydas laukė vestuvių;
Bet jo Magdė ant mūsų lietuvių
Ir žiūrėt nežiūrėjo kvailiai;
Kito krašto dažais išsitepus,
Per naktis besapnavo išlepus,
Kito krašto atjosią piršliai.

Į Raseinius atklydo tą metą
Lenkų Zbignevas; svečią taip retą
Viens už kito begaudė dvarai;
O po žmones, lyg kas į bažnyčią
Varpą liedamas*, leido tat tyčia,
Apie jį daug kalbėta tikrai:
  Tai jį Papa palaiminęs Ryme,
Tai totorius pasiekęs net Kryme,
Kaip narsiausis tarp lenkų visų.
Tai esąs iš karalių šeimynos,
Tai būk džiūstančios lenkų merginos
Dėl gražiai jo užriestų ūsų.
  To tik Magdei seniai bereikėjo:
Ji nepaprasto vyro norėjo.
Kad bajorai dėl lenkų naudos
Ėmė Zbignevą piršt susitarę,—
Ką tėvai nė kalbėjo, nė darė,
Jau neklausė tėvelių maldos.
  Veltui Daugirdas, ponas iš ponų,
Kurs neapkentė lenkiškų mõnų,
Prašė, meldė su meile didžia,
Kad ji Viešpaties Dievo bijotų
Ir lietuvišką būdą guodotų;

* Naujus varpus liejant, leidžiama melagingos paskalos; kuo plačiau jos pasklystančios, tuo garsesni būsią varpai.

Bet tik aušino burną tuščia.
Lenkų Zbignevui meilę prisiekus,
Bočių būdą palaikius už niekus,
Įsirėdė vokyčių mada;
O įėjus į šventą bažnyčią,
Prakalbėjo čia lenkiškai tyčia,
Ko nebūta ligšiol niekada.
Ne žaliais lietuvaičių sijonais,
Tik keistais pasipuošus robronais,
Krinolinų išpūstu ratu
Taip iš tolo bejuokino žmones,
Taip jais piktinos drovūs valsčionys,
Kad tebspjaudo ir mūsų metu.
Kad daugiau nuo kitų atsiskyrus,
Kas tik svetima, ėmė begyrus,
O kas savo, bepeikus kvailiai;
Svetimtaučių madas begainiojo,
Iki mantą galop išaikvojo
Ir nugrimzdo į skolą giliai.
Negalėdama kaimiško proto
Pavyliot prie madų nevartotų,
Kad sugundžius bajorų dvarus,
Į Raseinius švaistytis išbėgo,
Kur ją pliuškės pamėgdžioti mėgo,
Ir bepiktino vyrus gerus.
Pasipūtus, kaip šluota sijone!
Žmonės nutarė: „Lenkų beždžionė!“
Juk netrūko pačios uodegos...
O tas gandas po Lietuvą mūsų
Nuo Raseinių pasklido lig Prūsų
Ir nuėjo lig pat Kretingos.

Ėmė minios tada, kas netingi,
Kaip į atlaidus žmonės maldingi,
Iš visų plaukte plaukti šalių.
Į Raseinius kaip vilnys liūliavo;
Kas sau pėsčias, kas jojo, važiavo,

Tų madų bežiopsoti kvailių.
  Pamatyti kiekvienas norėjo,
Kas ta Magdė? Nuo kokio tai vėjo?
Vienas kitą bespaudė pečiais;
O sugrįžę į užkampį savo,
Išsijuosę, kiek lindo, melavo:
Juk negrįši namuosna tuščiais!
  Augo paskalos, augo, plėtojos,
Kaip iš debesio rankos ir kojos,
O ant galo riebus vokietys!
Taip išaugo ir Magdė Raseinių,
Lig Virbalių, Seinų ir Kėdainių
Pragarsėjus kaip rojaus žaltys.
  Ta garbė nenuėjo į plotį
Mūsų Magdei: pradėjo raudoti
Ir slapstytis visur nuo minių...
O kad vyras į Lenkus išdūmė,
Kaip vienuolė užsisklendė rūme,
Neapkenčiama savo žmonių.
  Bet kvailia jos liga užsikrėtę,
Kas lietuviška mindžiojo, mėtė
Ir kitų jau bajorų vaikai,
O prašvilpę tėvų palikimą,
Prasimanė žmonių prispaudimą:
Baudžiavos prasidėjo laikai.
  Nors ta Magdė ilgai dar gyveno,
Bet negrįžo prie papročio seno
Ir nedrįso apverkti kalčios;
Per tatai po šiai dienai kankinas,
Kaip nekrikštyta vėlė vaidinas,
Nesulaukdama galo kančios.
  Buvo vyskupas, tėvas žemaičių,
Iš šviesių kunigaikščių Giedraičių;
Jos gailėjos jisai prapulties;
Ją tačiau iš sakyklų išpeikęs
Ir už nuodėmes jai nesuteikęs
Išrišimo lig kūno mirties,

Bet už ją Dievo amžino prašęs
Ir į pranašų knygas įrašęs,
Kad, kai metų praeis trys šimtai,
Prisikelsianti Magdė atgimus,
O pametus senus paklydimus,
Savo kraštą mylėsiant karštai.

Jai bajorai paminklą pastatė,
Kur vaizdžiausiąją vietą pamatė,
Kur subėga kapuos trys keliai.
Keikė žmonės ir Magdę, ir ponus
Už keistus, svetimtautiškus monus;
Privažiavę žegnojos bailiai.
Daug dėl jos išaikvoję skatiko,
Kad kišenėje badas beliko,
Spaudė žmones prie darbo kietai,
O vienybę su lenkais atminę,
Tą stovylą jie L i t v a vadinę
Ir prieš ją besimeldę karštai.
Radvila* gi Kėdainiuos gyvenęs,
Kurs kalvinų zbaruose pasenęs,
Tas bajorams neglostęs galvos:
Juos skaudžiai už tą maldą išbaręs
Ir ant ponų žuvėdus užvaręs,
Nes norėjęs senos Lietuvos.
Nuo žuvėdų daug vargo pamatė
Mūsų žmonės, lig kol nusikratė
Kreivatikių skaudžiosios globos.
O bajorai, tą žaizdą išgėlę,
Vėlei galvą, kaip pirma, pakėlę,
Vėl jų valiai nebuvo ribos.

---

* Didis Lietuvos etmonas Jonušas Radvila buvo padaręs Kėdainiuose su Karoliu Gustavu sąkalbą, pagal kurios Lietuva vienijos su žuvėdais tokiomis pat sąlygomis, kokiomis buvo anuomet susivienijus su lenkais. Ne visa Lietuvos bajorija pritarė tam užmanymui, kursai, be abejo, būtų sutu-rėjęs tolesnį Lietuvos sulenkėjimą, bet kalvinizmas rasit būtų ėmęs viršų prieš katalikybę.

Savo Magdės statulai jau kitą
Davė antrašą: Žečpospolita!
Ir, plačiai išsijuosę diržus*,
Per naktis gėrė, valgė, puotavo,
Traukė midų, net kaktos garavo,
Kas daugiau, eidami į laižus.

Už Raseinių, nuo Eržvilko pusės,
Stovi ąžuolas senas, apsusęs;
Eina lygumos, platūs laukai;
Po šiai dienai jie „stanais" vadinas,
Nors tik usnimis vien bedabinas
Ir tik bandą ten gano vaikai.
Ten bajorai, į seimą sulėkę,
Riejos, vaidijos, šūkavo, rėkė,
Su ginklais kaip į karą stačiai;
O karalių berinkdami naują,
Iki valiai paleisdavo kraują,
Susikirtę kaip narsūs gaidžiai.
Kam tik Sasų karalius netinka,
Tas jau būdavo „vetò" užrinka,
Bet jau grįžta namon be kalbos.
Man dar tėvo plačiai pasakota,
Kaip čia Jankų gyvai užkapota,
Poną Jankų Poškaičių dubos!
Na, ir Dievas supyko ant ponų:
Trys valdytojai iš trijų šonų
Mūsų žemę apstojo tada;
Generolas Kosciuška dar gynės,
Net sušaukęs valstiečius tėvynės,
Bet atėjo bausmės valanda!..
Daugel ponų tada nukentėjo;
Nebe vienas ir galvą padėjo;
Į jų vietą atplūdo kiti;
Tie valstiečius maskoliškai spaudė,

* Buvo net lenkų priežodis: za króla Sasa popuść i pasa.

Į kantunką jaunuomenę gaudė!
Bėgo ašarų upė plati!..

Kad prancūzas per Lietuvą traukė,
Mūsų ponai ilgėdamies laukė,
Kad jiems valią iš naujo suteiks.
Bet prancūzas nuo speigų sušalo,
O bajorai suprato ant galo,
Kad maskolį tik Dievas nuveiks.

Ir tada tai, skaudžiai nusiminę,
Buvo Magdę tiesiog pavadinę
Jau vieninteliai P o l š č o s vardu,
O bažnyčiose, būdavo, gieda:
„Boža — Polšča", net ašaros rieda;
Iš šalies pažiūrėjus, griaudu.

Ar maskolis užgynė nedoras?
Ar tai užpūtė rudenio oras
Ir užšaldė jų karštus jausmus?
Nežinau; tik prieš didį altorių
Nesigirdi jau Polščos giedorių;
Lyg užsnūdo rėksnys neramus.

Na ir Magdės statula, bemainius
Savo giesmę kaip pasakas dainius,
Įvairiais pravardžiuota vardais,
Net bajorams patiems nusibodo,
Nieks nei vietos tikrai nenurodo,
Kur ją užkasė su apmaudais.

Jie nei patys dabar nebežino,
Kur tą Magdę slapčia nudangino;
Eina ginčai tarp jų iš peties:
Mat kaip turguj kas savaitę kainos
Taip bajorų tradicijos mainos,
Ir nebėra tikros sutarties.

Štai endekai sau girias: „pandžieju,
Ją į Varšuvos davėm muziejų!"
Taip jiems Liublino rodą raštai.
O tuteišai kitoniškai lemia:

Lietuvoj ją užkasę į žemę!
Taip ir nėra žinios, kaip matai!

„Pasakyk gi, brangusis tėveli!
Vėl užklausiau baltutį senelį: —
Ar ta Magdė ilgai beraudos?
Juk kad žmonės už ją tik maldautų,
Ji greičiau išrišimo sulauktų?
Juk Dievulis išklauso maldos!"
Bet senelis tik galvą nuleido.
Ant jo balto, išvarginto veido
Atsispendę šviesos spinduliai
Lyg nuo mėnesio antro blizgėjo
Ir tarytum kaip mėnuo žavėjo,
Kad vidurnaktį žiūri meiliai.
„Neilgam mano vakaro žvakė! —
Susimąstęs ant galo atsakė: —
Jau aš tos nesulauksiu dienos!
Tavo dienos tiktai išsiraito;
Jų dar Dievas ant pirštų neskaito:
Tu sulauksi didžios atmainos.
Pamatysi daug ašarų, kraujo,
Iki metai sutvarkymo naujo
Iš saulėlydžio rausti pradės!
Iki amžiais supančioti žmonės
Susilauks pageidautos malonės,
Kaip Betliejaus Jokūbo žvaigždės.
Bet ateis!.. Kaip pavasario rytas
Kad ateina žiedais aprėdytas,
O jam pritaria paukščių giesmė!
Ir iš mūsų pačių, iš valsčionių,
Po keistų su bajorais karionių
Prasimuš atgimimo versmė.
Ims po knygas ieškoti jaunimas,
Koks senuolių tėvų palikimas?
Ir ten visą teisybę suras.
Tik mokinkis, mokinkis skaityti,

Kad galėtumei knygas sklaidyti
Ir žinias ten susekti tikras.
Kaip tie mokslo žinovai — galingi!
Štai Valančiaus tėvai — neturtingi,
O jis vyskupu! Klaupias šimtai!..
Tad daugiau tik mūsiškių žinovų!
Juk varguoliams tereikia vadovų,
O išauš atpirkimo rytai!"

Aš Baltruką čionai atsiminęs
Ir seneliui pritart pamėginęs.
„Jei tik Dievas, tariau, mus mylės,
Tai Bandūros mokintas Baltrukas,
Kurs šauniai Petrograde sau sukas,
Vadovauti mūsiškiams galės".
Bet senelis tik galvą pakratė:
„Jis vadovus svajonėse matė
Nebe tokius, kurie nuo tautos,
Nuo tėvelių atlupę sau dalį,
Besiblaško po svetimą šalį
Ir ten duonos sau ieško baltos.
Tie, vaikeli, ne mūsų jau žmonės!
Man atsakė: tai Magdės-beždžionės,
Prisigėrę maskolių rūgšties;
Jie iš mūsų, bet jau nebe mūsų!
Kaip anie vokietukai iš Prūsų,
Užsigynę tėvų praeities.
Jei kada į tėvynę užklysta,
Tai jau mūsų sielos nepažįsta
Ir į viską bežiūri kreivai;
Vien tik skelbt neapykantą moka!
Jiems ir meilės, ir sąžinės stoka!
Svetimi vien terūpi dievai!
Ne tokių pasipūtusių povų!..
Ne beždžionių mums reikia vadovų,
Bet tikrų didžiavyrių tautos,
Kad ir žmones, ir Dievą mylėtų,

Ir tėvynėje vargti norėtų,
Ir nebėgtų svetur dėl algos.
  Ir tokių susilauksme. Ta žemė,
Iš kurios jaunus syvus jie semia,
Jiems ne tik paviešėti bebus:
Ir gyventi, ir mirti išmokę,
Tik už ją, ne už Magdę ten kokią,
Pamylės jie tėvučių kapus.
  Pamylės tą nepaprastą šalį,
Kur kiekvienas kalnelis tiek gali
Apsakyt iš senovės dienų!
Kur tiek sako mums pilių griuvėsiai,
Ąžuolų-ilgamečių pavėsiai
Ir apžėlę kapai milžinų!
  Kur dainuoja lietuvė-sesutė
Apie Vytautą, gražią Birutę,
Žiemą ausdama drobę plonai!
Kur nuo Vilniaus lig Kuršo ir Prūsų
Pranokėjų ir prosenių mūsų
Ilsis brangūs kapuos pelenai.
  Daug suvargti lietuvninkams teko;
Bet ne visos jų jėgos išseko:
Daug paslėpta galybių jaunų.
Mūsų dvarponiams lenkai pamėgo,
Daug kitų į maskolius pabėgo!..
Bet kitokių sulauksme dienų.
  Man dar bočiaus senelio kalbėta,
Kad daug turtų slapčia užžavėta
Mūsų žemėje guli seniai!..
Veltui ponai atrasti mėgino;
Paslapties iki šiolei nežino;
Juos atras tik mūsiškių ainiai.
  O, ateis!.. Kaip pavasario rytas
Kad ateina žiedais aprėdytas,
O jam pritaria paukščių giesmė:
Ir iš mūsų pačių, iš valsčionių,
Tik ne gudiško plauko beždžionių,

Prasimuš atgimimo versmė.
Mūsų moterų luomas atbudęs
Bus lietuvės, ne lenkės ar gudės;
Joms ne mados tada berūpės:
Laisvę nešančiai auštant gadynei,
Naują kartą išauklės tėvynei;
Apsišvietusios mokslu žibės.
O kada po dvarus bajoraitės
Ims rėdytis kaip mūsų mergaitės
Ir nešios kaip Birutė margai,
Tai ir Magdės jau nieks atminimo
Nepažeis, ir kalčios atpirkimo
Susilauks bekentėjus ilgai.
Bet kada?..“ Čia papūtęs vėjelis
Užlingavo medžius, o senelis
Apsižvalgęs: „Štai teka aušra!
Laikas,— tarė,— senam atsilsėti!
Poterėlius suklaupkim kalbėti,
Kad graži užtekėtų giedra“.
Ir suklaupę prieš tekantį rytą,
Siuntėm maldą, tėvų išmokytą;
O nubudę aušros spinduliai,
Lyg kad pirštai nematomos rankos,
Gal keleivio, kurs šimtmečiais lankos,
Mus iš tolo žegnojo meiliai...

Praėjo daug metų!..
Jie slinko iš reto,
O, rodos, tai vakar tiktai
Dar mažas vaikelis
Klausiaus, kaip senelis
Man sakė: „Štai aušta rytai!“
Ir laukiau aušros
Kaip nustelbus žolelė rasos.
Bet veltui tikėjaus,
Aušros beilgėjaus!..
Nešvito tautos rytmetys:

Ūkai tesirinko
Ir debesys slinko
Kaip šaltas paniuręs žaltys;
O šiaurio naktis
Man išrodė visa ateitis.
  Aušros nesimatė!..
Bet žmonės, papratę
Bevargti nuo amžių senų,
Sau širdį ramino
Ir ugnį gaivino,
Ją slėpdami tarp pelenų;
Žinojo: Dangaus
Nieks be skausmo-vargų neragaus.
  Nesyk nusiminęs
Tamsos begalinės,
Pabėgęs nuo savo draugų,
Ant knygų rymojau
Ir moksle ieškojau
Sunkaus užmiršimo vargų;
O mano varguos
Vienas, būdavo, Dievas paguos.
  Tautos atgimimas
Ir Magdės likimas
Lyg seserys rodės tada!
Ir rodės, senelį:
„Mokinkis, vaikeli!“ —
Girdėdavau kalbant greta;
Ir tuomet plačiau
Gilią mintį senelio skaičiau.
  Vaikeli, mokinkis,
Lietuviu vadinkis,
Vilties nenustok niekados!
O, mokslas daug gali!
Jis vargstančią šalį
Išpančios iš amžių skriaudos,
Jei Dievo garbės
Tau liepimai tuščia neskambės.

Mokytojų žodis
Stebuklus parodys:
Užgims darbininkų šimtai
Tenai, kur šiandieną
Bevargstantį vieną
Ant mūsų dirvonų matai.
Tik žemei tėvų
Negamink svetimųjų dievų!
  Tik tautišką sielą,
Tą židinį mielą,
Kurį vaidelyčių grynų
Per amžius sukurta,
Kaip sąžinės turtą
Besergėk nuo metų jaunų!
O savo tautos
Niekados neapleisk, niekados!
  Štai Magdė-varguolė
Verksmingai nupuolė,
Nes jai svetimi skarmalai
Daugiau berūpėjo,
Gardžiau bekvepėjo
Kaip mūsų laukų dobilai!
Takai svetimi
Vien tik kryžkeliais ves naktimi!..
  Štai mūsų didžiūnai,
Senovės galiūnai,
Šiandieną lig laiko svečiai,
Prabočių tėvynę
Po kojų sumynę,
Ją lenkams pardavę stačiai,
Nuo savo žmonių
Stov už mylių dabar devynių!
  Nuo Liublino metų
Daug audrų-verpetų
Pateko ant mūsų dalies!
Nemaž užsimiršo;
Bet tai, ką išpiršo

Didžiūnai dėl mūsų šalies,
Jau buvo perviršׁ:
To lietuviai ilgai neužmirš.
  Dabar jų tėvynė —
Ne mūsų tėvynė!
Jų norai — ne mūsų sapnai!
Prabočius pragėrę,
Sau Magdę sutvėrę
Endekų tikri avinai!..
Jiems trūksta šviesos
Ir gaivinamos meile rasos...
  Nušvisk, sidabrine!
Uždek jiems krūtinę,
Iš miego prižadink, aušra!
Ateik numylėta,
Seniai pažadėta!
Ateik su linksmybe tikra!
Ateik, o ateik!
Išrišimą tai Magdei suteik!
  Lietuvi, mokinkis,
Varguos beraminkis,
Vilties nenustok niekados!
O, mokslas daug gali:
Jis vargstančią šalį
Išpančios iš amžių skriaudos,
Tik žemei tėvų
Negamink svetimųjų dievų!

MŪSŲ VARGAI

KELY Į NEPRIKLAUSOMYBĘ

PRAELIUDIUM

Ant kelio, kursai vakaruosna žiūrėjo,
Nušvito aušrinė sesutė-žvaigždelė,
O širdį ir akį žavėte žavėjo,
Lydėdama mano jau temstantį kelią:
Ilgėtis ėmiau savo lyros stygų,
Oratinkliuos liūstančių mano draugų.
 Nuliūdusios lyros stygas atsiminęs
Ir siųsdamas aušrai suvirpusius tonus,
Jaučiau, kaip iš bundančios mano krūtinės
Atsiliepė rytmečio aidas malonus!..
Petrapilio slėgusi bėgo naktis,
Kai tekančią laisvę užmatė viltis.
 Pagarbinta būk, vakarine saulute!
Apšvietusi prieblandą mano kelionės,
Patarusi širdžiai ne vieną eilutę
Varguos sopulingai užgimusios Donės.
O, būki pagirta ir švieski ilgai
Ant žemės, kur užgimė „Mūsų vargai".
Skurdžios vakarykščios dienos atminimai,
Užburti eilėmis į gyvą grandinę,
Ainiams pasakykit, netobuli rimai,
Kuo vargo dar vakar lietuvio krūtinė!
Kas buvo, jau nėra! Negrįš tie laikai,
Ainiams nesuprantami! sapnas tiktai!

PIRMOJI GIESMĖ

Ant aukšto kalno Šatrijos
Retai kas naktį nebijos
Slapčia su dvasiomis kalbėti;
Bet dieną! koks tai reginys!
Jo nieks dėl Alpių nemainys
Ir čia Žemaičius ims mylėti.
  Todėl tai, būdavo, retai
Čia Sutkaus Jono nematai,
Vos saulė iš pietų nušvito.
Pagrįžęs į tėvų namus,
Jisai, kur buvęs, kur nebus,
Žiūrėk, ant kalno užsirito.
  Tikrai, aplinkui taip gražu!
O jis dar kūdikiu mažu
Visus čia takelius išmynė;
Nuo mokslo grįžęs iš Šiaulių,
Čia pynė vainikus gėlių
Ir riešutus su Done skynė.
  Paskui... studentu iš Maskvos
Prisiekė naudai Lietuvos
Darbuotis, kiek tik jėgos gali;
Ir iškalbingai, sumaniai
Mokino Donę taip kilniai
Mylėti savo gražią šalį.
  Čionai, apskleistas spinduliais,
Svajojo Lietuvą keliais
Naujais išvesti, daug apglėbti!
Ir tiek sumanymų kitų,
Sapnų ir priesaikų aukštų
Galėjo kalnas jam įkvėpti!

Lyg kokio milžino tautos
Jo klausės Donė, ir karštos
Ugnies liepsnelė mušt pradėjo;
Nebeužmigdama nakčia,
Danutė verkė paslapčia:
Ne vien tėvynę pamylėjo.

Paskui... nors Lietuvą vargai
Kaip vakar spaudė, jo ilgai
Nuo kalno nieks nematė veido;
Tik Donė saulei ant laidos
Už jį čia įprastos maldos
Apleist lig šiolei neapleido.
O, neapleisk už jį maldos,
Graži Danute, niekados
Prie Sopulingos Motinėlės!
Ji klauso nekaltos širdies;
Jos išvaduotas be vilties
Ją mini, net rankas iškėlęs.
Dabar jaunuomenės keliai
Taip slidūs; motinos bailiai
Ją, mokslan leisdamos, žegnoja:
Ji daug tėvynei ir tėvams
Žadės;, žiūrėk, paskui dievams
Kitiems jau sąžinę aikvoja.
Isčiulpus syvus iš namų,
Paskui tarp vilnių svetimų
Užmirš paskolintąją dalį;
Susukus gūžtą kur Guduos,
Tėvų iš vargo nevaduos,
Nebesugrįš į savo šalį.
Jaunų dienų išjuoks sapnus,
Kaip bočių prietarus senus,
Negerbs nei priesaikos jausmingos.
O, neapleisk karštos maldos
Už Sutkų, Done, niekados
Prie Motinėlės Sopulingos!

Bet laikas Donei jau seniai
Tekėti: kraičio baltiniai
Sukrauti močios rūpestingai.
Netrūksta Donei nei piršlių
Nuo Kražių, Luokės, net Šiaulių:
Bepigu nuotakai turtingai.
Ir ne tik kraičiai kupini:
Širdies jos turtai brangesni
Už šilką, perlus ir rubiną;
Ventos apylinkė visa,
Užvis apleistoji, basa —
Tiesiog ją angelu vadina.
Kiekvieną ji užjaus varguos,
Ligonį aplankys, paguos,
Nesibaidys menkiausios kūtės;
Net piemenėlius prie bandos
Pašnekins, pamokys maldos
Ar paskaitys jiems iš knygutės.
Mergaitės jai piršlių skalsos
Pavydi kaip naktis šviesos;
Bet veltui! Ji tekėt nenori.
Kodėl? beklaustumei tuščia!
Mergaitės kuždasi slapčia,
Bet tai liežuviai tik nedori.

„Dukrele! metusi bent syk
Tas knygas, močios paklausyk!
Ar aš netrokštu tavo labo?
Atmink, Danute, kas iš to?
Mergavus gailinsis ryto!
Verčiau tekėtum už Barnabo".
„Ar aš tau, matuš, nesakiau:
Ne bobai mokslas! Jai sveikiau
Su žiurstu sergėti virtuvę;
Bet vos užsigeidė duktė,
Lyg kad pūslės raina katė:
Ir močios ginčai kaip nebuvę.

Nuo šios dienos gana juokų!
Ir ne tėvai klausyt vaikų
Iš Dievo mylistos privalo!
Ar sau norės, ar nenorės,
O Donė ištekėt turės;
Prilips ožys prie liepto galo!“
Staugaila, nors minkštos širdies,
Tačiau ant moterų lyties
Parodyt savo valdžią mėgo;
Bent žodžiais rodė; jie tada,
Kaip girnoms malant kalata,
Aplinkui sukdamosis bėgo.
Ir nebe greitai jo giesmė,
Tikroji pumpėnų versmė,
Gal būtų ūžti benustojus;
Bet štai du raiteliu risčia
Subildo kieme. Netuščia
Katytė prausės, kaip žinojus.
Danutei ėmė plakt širdis;
Kaip žaibas blykstelė viltis:
Ar tik nebus gal Sutkaus Jonas?
Gal pasiilgo Lietuvos?
Juk ką tai rašęs iš Maskvos;
Šnekėjęs apie tai klebonas.
Širdis nuvargo ilgesy,
Ir taip sunku, atminus jį!..
Dabar varguolė tesuprato,
Taip jį pamilusi karštai,
Kai jau nutrūko jo raštai
Ir jau tiek laiko nebemato!
Juk buvo, rodos, palankus;
Jautrius rašydavo laiškus!
Kai paskutinįkart važiavo
Į Maskvą, alpo jai širdis,
O jis jos verkiančias akis
Susigriaudinęs taip bučiavo!
O meile, meile! kiek kančių

Tu mums neši ir kiek skaisčių
Rašai gyvatoj valandėlių!
O, nelaimingas ir tasai,
Kam jos pažįstami garsai
Ir kas jos gėris tik šešėliu!
O meile, meile! tu kilni,
Bet tu aukas ir kankini,
Užbūrus ilgesiu svajones!
Nebėra be tavęs dangaus,
Bet tu ir pragaro tamsaus
Nuodais žudai nuo amžių žmones.

Danute! Širdžiai netikėk
Ir vien tik Lietuvą mylėk!
O Sutkus... daug ką besakyti!
Jisai po svetimus kraštus
Ar ne kitos tik bus raštus
Pamėgęs žingeidžiai skaityti.

Gal tavo kaimiškės širdies
Ir jos bekalbės paslapties
Lig šiolei vargšas nesuprato:
Ne visados sodos svečiai,
Žiūrėt ipratę per plačiai,
Mažutį artimą užmato.

O gal kada ir jis supras,
Įstojęs į ribas siauras,
Naštos prislėgtas kasdieninės!
O gal? Bet kam gi ankstybais
Prieš mirsiant skambinti varpais
Ir berti žemę ant krūtinės!

Ateis ir taip ruduo skubus:
Nuplėš nuo jovaro lapus;
Užbers gal kapą netikėtą!
Ir tau, žmogeli, bus sunku
Keliauti vien vienam taku!..
Bet taip jau Dievo gal žadėta.

„Garbė tau!“ — tarė Judrimai,
Čiupres nulenkdami žemai
Prieš savo gerbiamą kaimyną;
Ir kaip bajoriškos kilmės
Stačiai, be vingių, iš esmės
Išdėstė vien dalyką gryną.
„Ryto, kaimyne, be siauros
Puikybės brauksme nuo aušros
Visi į Užvenčio bažnyčią,
Ir ten kiekvienas, kiek galės,
Ražančių iš visos gerklės
Užriksme tartumei netyčia“.
Čia žvilgt į moteris skersai,
Lyg būtų sakę: „Ko žiopsai,
Plepalių sutvėrimas paikas!“
Rods, to nesakė, bet tuojau
Suprato moterys, kad jau
Parūpint vakarienę laikas.

„Gerai, kad žmonos negirdės,—
Judrimas tarė, kai duktės
Ir močios jau viduj nebuvo.—
Nes jei tik klopai lig dienos
Nuo ilgliežuvių sužinos —
Sudieu! Sumanymas pražuvo!
Priklauso viskas čia nuo to,
Kad mums pirmiems užbaubt ryto
Ražančių rasit ir gadzinkas;
Paskui pozicijos šventos
Nebeužleisme niekados:
Raliuos ten mūsų šalininkas!“
Akis išversdamas plačiai,
Staugaila klausės ir stačiai
Suprasti nieko negalėjo:
Važiuot bažnyčion nuo aušros?
Užbaubt ražančių?.. Ne, giedros
Iš tų tamsybių neregėjo.

Jisai jau aptarė seniai,
Kad Judrimams margi geniai
Galvoj ištarškino šukelę;
Dabar, sau mąstė, smagenuos
Kas norint sprogo! Uždainuos,
Žiūrėk, ne tokią dar giesmelę!
Net ėmė šiauštis jam plaukai.
„Ne kaip! Šiandieną tie šeškai
Dievotoj manijoj",— sau tarė;
Ir neva klausėsi dar vis,
Tačiau bežvalgės į duris;
O Judrimai vis savo varė:
„Šitai nuo savaičių kelių
Mums rašinėja iš Šiaulių
Ir ponas Vaclovas Kirkila;
„Bajorai, rašo, be barzdos!
Ar jūs besnauste visados,
Kad bajorystės jūsų svyla?
Pavojus mat esąs baisus:
Štai litvomanai mus visus
Nuo Polščios nutarė atskirti.
Ar niekas jų nepažabos?
Bažnyčioj lenkiškos kalbos
Neduokim pamatams iširti".
Staugaila klausės kaip sapne;
Taip Šidlave žmonių minia
Pamokslų klausosi skelbėjo:
Pradžioj tik spokso gan šaltai;
Paskui dūsavimus matai;
Žiūrėk, ir verksmas prasidėjo.
Nors, tiesą sakant, tai akių
Tuščia dėl pasakų tokių
Staugaila vilgint neketino;
Nebuvo mat iš prigimties
Jisai per daug jautrios širdies;
Jo net endekai negriaudino.
Bet litvomanų atmintis

Ir jam kaip apmaudo naktis,
Kaip šmėkla gulė ant krūtinės:
Tiek prisiklausė nuo žmonių
Dėl jų ir ginčų, ir barnių,
Kad vien tik mirkčioja atminęs.
„Juk kitą sykį to visai
Nebūta,— atmena jisai: —
Šnekėjo, kaip kuris mokėjo.
Dabar suprasti negali:
Vos prasimanė sau keli,
Ir tikras maištas prasidėjo.
Du broliu motinos vienos
Apie dalykus šios dienos
Ramiai kalbėti nebegali;
Kuriuos dar vakar į svečius
Kvietei, šiandieną tuos pačius
Užmatęs skubinies į šalį.
Paimk nors Sutkų: ar seniai
Bučiuosmės, būdavo, lipšniai?
Studentu lankėsi kas dieną.
Nuo jo pramoko ir duktė!..
Dabar lyg perbėgo katė
Ir užsitvėrė aukšta siena".
„Nejau? — stebėjos Judrimai,
O lūpos šaipės regimai: —
Klausyk beklausęs tu liežuvių!
O visos šarkos ant baslių
Nuo metų kranksija kelių,
Kad laukiate bendrų vestuvių.
„Nors Sutkus ir žemos kilmės",—
Kai kas bajorų pamurmės:
Visiems juk lūpų neužrište;
„Bet visgi daktaro pati,
Tai ponia",— pasakys kiti;
Ir Donę šiaip be taip iškište".
„Greičiau sau vilklakiu pastaugs,
O Sutkus to jau nesulauks! —

Staugaila rausdamas suriko: —
Aš iš bajorų nebe tų,
Kurie betykoja žentų,
O kraičiui neturi skatiko".
Judrimui seniui tas visai
Netiko: dukterų jisai
Šešias riestnoses užaugino
Ir neiškišo nei vienos:
Piršliai skylėtos jo makšnos
Nė paderėti nemėgino.
Todėl sau tarė: „Tas žaltys
Tai man prikaišo; pamatys,
Ar tat išeis jam ant sveikatos!
Kai pats be žento pasiliks,
Tai ir Barnabas mano tiks!
Vapsa per anksti ponu statos.
Bet apie tai dar kitąsyk!..
Dabar,— sau mąstė,— še, nuryk
Pipirą, ponu besistiepęs".
Ir kad įgnybti inkyrai,
Lyg kad nuskųsdamas tikrai,
Staugailai tarė atsiliepęs:
„Jaunasis Sutkus tai suvis,
Matyt, nepaprasta žuvis:
Net gavęs laipsnį medicinos!
Mūsiškės, sako, kai kurios
Didžturtės, o širdies jautrios,
Jo nesigailina merginos.
Bet jam, matyt, jos ne galvoj:
Atrado porą sau Maskvoj;
Rytõ juos užsakys klebonas.
Pati daug turinti mantos,
Iš giminės gana aukštos!..
Žiūrėk, ir mūsų Sutkus — ponas!"
„Tas kurtas viską sužinos! —
Staugaila mąstė: Ant dienos
Šimtais liežuvių benešioja!

Verčiau žiūrėk kiaurų stogų
Ir duonai ašakų ilgų,
Kurią net šuo nuspardo koja“.
  Ir ranka mostelęs: „Tiek to!
Neverksme,— tarė,— o ryto
Į bažnytėlę teks keliauti;
Nors ne per daugel aš rangus,
Bet litvomaniškus ragus
Reikėtų jau bentsyk nurauti“.
  „Tą patį dvarponis Kmita
Andai mums šniokštė su puta,—
Jaunasis pritarė Judrimas: —
Juk apsileiskit, sako jis,
Tai iškapos jums ir akis
Tas livomanų pasiutimas.
  Tikrai, be lenkiškos kalbos,
Kas jūsų, sako, beatbos?
Visi palikste lygūs klopai!
Be bajorystės, be garbės
Velniop puikybė nuskambės,
Ir bepaliks tik skrandų lopai!“
  Staugailai raukėsi kakta;
„Per daug jau nukalba Kmita! —
Ant galo nekantriai pasakė: —
Tuščia begąsdinęs paikai!
Bene maži jau mes vaikai,
Kuriuos ražu matušė plakė!“
  Judrimas senis, ne visai
Užmiršęs skriaudą, dar skersai
Žnairavo ir jau besižiojo;
Bet susičiaupė sakinys,
Nes iš virtuvės šiupinys
Gardžiai pakvipo nuo trikojo.

  Keliauk badaudamas svetur,—
Nerasi šiupinio kitur,
Kursai taip lepintų lietuvį

Kaip Lietuvoj, kad jis antai
Garuoja, šutintas drūtai;
Prarysi sveikas net liežuvį.
  Lietuvis daug išsižadės:
Tautos, kalbos, net pavardės,
Bet mėgsta šiupinį jis tirštą;
Nors būtų išgama tikru,—
Užgautas šiupinio garu
Jisai kitus garus užmiršta.
  Todėl ir mūsų Judrimams,
Endekų negudriems tarnams,
Vos drūtą šiupinį užuodė,
Išnyko apmaudas baisus,
Užmiršo prietarus visus
Skaniai iššutintame puode.
  Ir buvo šaunūs karžygiai
Aplinkui šiupinio smagiai
Grynais lietuviais besusėdę;
Bet veltui: šiupinio gardaus
Tiktai pauostyti begaus:
Matyt, Apveizda taip surėdė.

  Tais metais buvo neramu;
Antrosios dūmos drąsumu
Ramiausi žmonės užsikrėtę,
Kur ponas buvo įkyrus,
Pradėjo deginti dvarus
Ir valdininkus laukan mėtė.
  Nebuvo Rusijoj tvarkos:
Jauni drąsuoliai be barzdos,
Pametę mokslą, vadovavo;
Bent taip sau manė; iš tiesų
Vadovai avinų visų
Tik žydų Bundui vien tarnavo.
  Bet caro paklusnūs tarnai,
Sojuzo rusko milžinai,
Malšinti laisvę pasiryžo;

Smarkiais skrajodami šimtais,
Graudino brauningais, knutais;
Sauvalė dar smarkiau sugrįžo.
  Todėl, kad raitelių gauja
Ir drūtas keiksmas: „drian tvoja“
Staugailos kięme suklegėjo,
Ne šiupinys tada skanus,
Tik kaip sveikiems išnešt skvernus,
Garbingiems Judrimams rūpėjo.

  Laimingos — moterys! Anksčiau
Pajuto triukšmą ir greičiau
Suskubo šokt į apynojų;
O Judrimams, kaip visados
Kad reikia sprukti iš bėdos,
Tur pasipainiot kas po kojų.
  Andai su Rauba iš Kurklių
Pas Maušą porą butelių
Išmaukę, sprukti pamėgino
(Mat neturėjo pinigų),
Bet pasitaikius už langų
Maušienė planą sugaišino.
  Dabar per langą nesiris;
Verčiau pasprukti pro duris;
Bet čia vėl slenkstis jiems užkliuvo.
(Lietuvių slenksčiai nežemi;
Atsargūs būkit žergdami:
Ant jų ne vienas jau pargriuvo.)
  Kas bėga — kaltas! Judrimai
Minės šią tiesą nelinksmai,
Prakeikę laisvą riaušių metą;
O pasidžiaugti tuo galės,
Kad pliekta tuomet iš eilės
Visus, nors kaltą visgi retą.

  Sekmadieny dar su rasa
Ventos apylinkė visa

Lyg darbščios skruzdėlės judėjo;
Po sodžius, kumečių namus
Pasklidęs gandas neramus
Tarytum žmones sužavėjo.
Takais, keliais būrių būriai,
Namus paruošę apsukriai,
Skubiai į Užventį paplūdo.
Ne atlaidų tačiau minia
Taip troško: ją baisi žinia
Į bažnytėlę grūste grūdo.
Štai jų tėvai vargų vargais,
Po ponais būdami vergais,
Tą bažnytėlę pasistatė,
Ir kiek tai jų maldų skaisčių,
Dejonių, ašarų griaudžių
Jinai per ilgus amžius matė!..
Kai žmonės pamatus gilius
Jai kasė, mynė jai kelius,
Tai ponai vien tik dantis rodė.
Ne jiems rūpėjo čia malda;
Į ją tik retkarčiais kada
Užsuks jie, būdavo, nuobodę.
Dabar bajorai,netuščia
Maskolių būrį sau slapčia
Būk pasikvietę kaip į karę,
Ir ne dėl Dievo pagarbos,—
Dėl savo lenkiškos kalbos
Bažnyčią užkariaut nutarę.
Ant kiek teisinga ta žinia,
Tuo maž berūpinas minia,
Kai jos tikėjimą užgausi;
Kaip bitės motinos savos
Ji susispietus gins, kovos
Už savo Viešpatį brangiausį.
Ir štai, kaip vyskupui Varnių
Atvykus, pilna jau žmonių
Bažnyčioj; kaip aguonos daržo

Tik galvos kyšo nuo viršaus;
Jų giesmės kyla lig dangaus,
Bet niekas jų lig šiol nevaržo.
  Bajorų kaip ir nematai!
Net stebias žmonės; tik antai
Staugaila sėdi su šeimyna.
Bet jis ne toks kaip kad kiti;
O jo duktė ir jo pati
Net myli mūsų kalbą gryną.
  Kodėl bajorų nematyt?
Negali žmonės išmanyt;
Visaip bespėdami galvoja:
Gal pavėlavo į bažnyčią?
Ar pabijojo? Gal kas tyčia,
Paleidęs gandą, suvadžioja?
  Ar maž dabar tokių žinių
Endekai leidžią tarp žmonių
Kaip gandą iš tikrų tikriausį!
Teiraujas žmonės, kur ir kas
Paleido tas visas šnekas,
Bet kur tu kaltąjį sugausi!
  Vieniems būk gyrės Judrimai,
Nuo Maušos grįždami linksmai,
Tik prašę niekam nesakyti,
Kad jau bažnyčioj nebgiedos
Daugiau pagoniškos maldos:
Kmita nutaręs ją išvyti.
  Kiti ant moterų vienų
Visų tų plepalų grynų
Užkraut atsakymą mėgino:
Būk joms pranešęs kas slapčia;
Pakiemiais laksčiusios nakčia,
Ir jos tai žmones suklaidino.
  Danutė rasit apie tai
Nemaža žino, bet tiktai
Ji pasigirti nemokėtų.
Ji žino taipgi, kad talkos

Bajorai visgi neieškos
Nuo juodašimčių apmokėtų.
  Kas kita jiems tėvų dvarus
Prašvilpt už pinigus gerus
Ar pačią apsivesti gudę;
Nuo to didikai Lietuvos
Nepurto lenkiškos galvos,
Į Vilniaus banką įsikliudę.
  Bet juodašimčiams apmauduos
Paduoti rankos nepaduos:
Baisu opinijos ir... knuto!..
Na ir bažnyčioj per tatai
Šiandieną jų nebematai,
Vos tik kazokus bepajuto.

  Ramiai pasibaigė suma.
Žmonių nesąmonė žema
Maldos nusmelkti nebespėjo.
O „Šventas Dieve“ iš karštos
Krūtinės rasit niekados
Garsiau lig šiolei neskambėjo.
  Klebonas, pažiūrų senų,
Vaidų nemėgstąs šių dienų,
Sakykloj iš spausdinto rašto
Mokino žmones nuo širdies
Vienybės, meilės, sutarties,
Visus pabausdamas nuo krašto.
  Senelio balsas gan griaudus,
Širdžių sutrupinęs ledus,
Visus lig ašarų privarė.
Žmoneliai verkė;, nors tikrai
Nesusiprasdami gerai,
Už ką klebonas taip juos barė.
  Danutė klausės nerami;,
Pamokslo žodžiai svetimi
Į širdį, matomai, nesmigo;.
Kita ją slėgė paslaptis,

Kaip juodo pragaro naktis;
Ne veltui vargšė nebemigo.
  O kam gi vakar vakare,
Kovoj su sąžine jautria,
Klauseis už durų užsiglaudus,
Kai Sutkaus vardą nugirdai.
Dabar per ašaras matai,
Kaip žingeidumo vaisiai skaudūs.
  Ji laukia: ištarmė užkris,
Užtrenks kaip pragaro duris
Sapnams, kuriais save ramino!
Širdies virpėjimai užmirs!
Vilties nebėra: ką išgirs,
Varguolė juk iš anksto žino.
  Iš anksto žino; o vilties
Ir apraudotos atminties
Taip jai skaudu atsižadėti!
Stebuklo laukia: ei, nelauk!
Verčiau nesąmonę išrauk,
Kuri tau liepė pamylėti.
  Nelauk stebuklo! Juos retai
Tarp žemės ašarų matai!
Ne Abraomų tai gadynė!
Pasiųstas angelas dangaus
Už rankos Sutkui nesugaus,
Kad tau nesmeigtų į krūtinę.
  Atskleidęs užsakų raštus,
Kaip sau kasdienius įprastus,
Nuobodęs juos skaitys klebonas;
O tau pusiau širdelė plyš!
Svajotos dienos nebegrįš!
Ne tau prisieks mylėti Jonas.
  Dienelė tau užtems nakčia!
Nubraukus ašarą slapčia,
Apveizdos pirmąkart užklausi
Už ką? Kodėl? Ir kiek naudos
Iš tavo sopančios skriaudos?

Tačiau atsakymo negausi.
  Be keršto, skundo, be rūsties,
Nekeikus savo praeities,
Giliau savy tik užsidarius,
Suprasi, kas tat vien vienai
Kas dieną mirti dar jaunai,
Kentėti, žodžio nepratarius!
  Ir eisi vargdama keliu
Su savo sopuliu giliu!
Ar širdį artimą suseksi?
Ar skaistūs saulės spinduliai
Nušvis ir tau kada meiliai?
Ar vien ant aukuro bedegsi?
  Lyg kad iš marmuro uolos
Artista-skausmas iš sielos
Iškals paveikslą nekalčiausį.
Už ką? Kodėl? Ir kiek naudos
Iš tavo sopančios skriaudos,
Tada Apveizdos nebeklausi.

  Ir tavo, kenčianti šalis!
Nuo amžių ta pati dalis!
Tėvyne, Lietuva brangiausia!
Ir tavo šios dienos keliai —
Ne saulės ramūs spinduliai,
Tiktai vargų našta sunkiausia.
  Tačiau ateis, ateis diena!..
Ateis baisi ir kruvina!..
Bet ji atneš ir laisvės rytą.
O tavo, Done, ar širdis
Atgims kaip mūsų ateitis?
Ar tau dukart mylėt rašyta?

ANTROJI GIESMĖ

Kodėl, Dievuliau, negaliu
Skaisčios poezijos keliu
Prie aukšto žengti idealo?
Nejau troškimai tie visi,
Kuriais jaunystė kaip šviesi
Varguos aptemo ir atšalo?
Juk, rods, norėčiau tarp minių
Vien meilę sėti: tiek žmonių
Išalkę trokšta, ją svajoja!
O mano eilės kaip vergai
Nuskurdę, skriaudžiami ilgai,
Dažnai iš apmaudo vaitoja.
Linksmos jaunų dienų aušros
Ir vilčia saulėtos giedros
Taip ilgis sopanti krūtinė!
O ausį smelkia tik vaidai,
Kančios ir priespaudos aidai,
Ir verda kova nuolatinė.
Ar kaltas aš, kad tos nakties
Šešėliai glūdi ant širdies
Ir ėda man kaip rūdys sielą,
Kad mano sielos veidrody,
Nuo skausmo verdančioj širdy,
Užgirgžda styga nebemiela!
Laimingas — anksti su rasa
Jaunatvės sąjama visa
Į dangų giesmę nulydėjęs!
Bepigu: šypsos gyvata,
Dienos neslėgia dar našta,
Negriaužia kirminas-siurbėjas.

Ne tokią giesmę aš nešu,
Ne giedro balsimo lašu
Šašus paliečiu sopulingus.
Žinau, ant vieškelio aštraus
Ji mums erškiečių neišraus;
Apskųs tik žmones nelaimingus.

Neveidmainingoji dvasia
Žėrėjo Sutkaus akyse,
Skruostai ne geltavo nuobodę,
Kai pirštais angelo šviesaus
Jisai nuo Šatrijos viršaus
Žemaičių šalį Donei rodė.
Tada apskleistas spinduliais,
Jis manė Lietuvą keliais
Naujais išvesti... daug žadėjo!..
Ir tiek sumanymų aukštų,
Svajonių, priesaikų šventų
Iš lūpų jam saldžiai tekėjo!
Maskvos studentų sūkury
Nieks iš draugų skaudžiau už jį
Pasmerkti niekšų nesumanė,
Kurie, subrendę iš aukų,
Tik barzdą šluosto nuo taukų,
Susukę gūžtą Turkestane.
„Ne žiovaut svetimuos pūkuos,—
Su vargšais vargt tėvų laukuos!
Šviesos, gerovės skinti kelią!
Tėvynei skolą išmokėt!
Dėl jos gyventi ir kentėt",—
Jo buvo paprasta giesmelė!
Tai buvo!.. Rasit kai kada
Ir po šiai dienai ta gaida
Širdies kampely atsiliepia...
Gal spindi ašarų rasoj...
Bet Sutkus praktiškoj šviesoj
Kas kartą ją drąsiau pašiepia.

Rašyk jai mirtį, nerašyk,
O atsiliepS dar vienąsyk
Jinai kaip sąžinės gyvatė!
Bet veltui smagenis begriauš!
Antra jaunystė nebišauš!
Bent to kaip gyvas nieks nematė.

Ne tik pas lenkus,— ir pas mus,
Kur du ar trys, ten įdomus
Ir skersas nuomonių margumas!
Dar pas studentus!.. Na, tiek to!
Jei ne šiandieną, tai ryto
Bet kam ingris barnių kvailumas.
Galop po ginčų gan ilgų
Nuspręsta draugių ir draugų
Savybės vakarą surengti
Grynai lietuviškos varsos,
O kad sutraukt daugiau kasos,
Kas kunigus užgautų, vengti.
Ir pasiskirstę į šakas,
Prie darbo šoko, kur tik kas
Daugiau liepsnos savy pajuto.
Vydūno „Angą“ ir kitus
Gyvybės slėpinių raktus
Dėl scenos deklamuot sukruto.
Aukštai pastogėse būriai
Lyg žiemai tirpstant vyturiai
Dainuot mokinos: rengės choras.
Kiti bėgiojo po namus:
Nešiojo tiems pakvietimus,
Kurių kapšiukas pūpso storas.
Bet labdarybės vakarų
Mėgėjų ne per daug tikrų!
Kai kur kviesliai duris temato!..
Na, Sutkus taip neskriaus kvieslių;
Jiems rublių nepaskųs kelių;
Net ranką palankiai pakrato.

Tuos vakarėlius kitados
Dėl besimokančių naudos,
Studentu būdamas, pats rengė.
Dabar... jiems rubliaus negailės:
Nepadarys tai jam skylės!..
Bet jų lankyti vyras vengia.
Kodėl?.. Greit metai bus treti,
Kaip kala nuolatos pati,
Ne tiek endekė, visgi lenkė,
Kad dėl renomos jų aukštos
Jam reikia pažinties kitos,
Kad lietuvystė jam tik kenkia.
O jis, kaip vyras nuolaidus,
Nejau tuščia bekels vaidus?
Juk žino, kad ne jo bus viršus...
Ir štai po ginčų neilgų
Jam gėda susitikt draugų,
Jaunystės apžadus užmiršus.
Galop sau mąstė: „Na, tiek to!
Mane šiandieną, juos ryto!..
Visus karjera mus vilioja;
Juk idealų akstinais
Nebeišmisi vien vienais!..
Už būvį kas gi nekovoja?"

Bet kartais žmogui, nežinai,
Iš kur ir kaip prašneks jaunai
Širdy nepaprastas jautrumas!
Ir gaila jam tada anų
Aušros palaimintų dienų,
Kurios negrįžta kaip jaunumas.
Iš kur ir Sutkui, nežinia,
Sielos atsiliepė dugne
Tų vakarėlių atminimas,
Kai buvo jam anuo laiku
Ten linksma, miela ir jauku,
Kur rinkos Lietuvos jaunimas.

Lyg būtų skausmas-gailesys,
Lyg atminimas-ilgesys
Šį kartą jį ten traukte traukė!..
Ir, nesitaręs su pačia,
Į vakarėlį jis slapčia
Skubėjo, sutemos sulaukęs.
Tačiau jį vakaras tasai
Neglostė: jautės čia jisai
Tarytum svetimas užklydęs;
Kiekvienas, rodės, jam ragus
Atstatęs, šneka atsargus,
Ar jo net šalinas išvydęs.
O vienkart sąžinė gili,
Kurios užgniaužti negali,
Jį patį kaltino lyg priešas,
Ir žymę išgamai tautos
Tarytum rašė ant kaktos
Aplinkui nutarimas viešas.
O visgi Sutkus neramus
Į savo poniškus namus
Skubėt iš vakaro nemanė;
Jam liepte liepė kas slapčia
Išgert lig dugno ir tai čia
Tauraitę atgailos neskanią.

Antrakto antro pabaigoj
Teatro salėje ilgoj
Nutilo publika triukšminga:
Be galo buvo įdomu,
Su kokiu eis supratimu
Vydūno „Anga“ slėpininga.
Pakilo uždanga: Naktis
Tamsi kaip bočių paslaptis!
Tautvyda žengia nusiminęs:
Prabočių ieško praeities;
Tamsios klaidinamas nakties
Vilties nustoja paskutinės.

Tačiau užburtoj tolumoj,
Vargams šios žemės svetimoj,
Garsai atsiliepė malonūs;
Tai choras. Ilgesio aidai?
Ar gimę danguje gandai
Tuos stebuklingus nešė tonus?

Bet kas gi tėn iš debesų
Tarytum skrenda iš tiesų?
Dievaitė? Angelas? Svajonė?
Jai rūbai šviesūs kaip aušros;
Žibinčius spindi ant galvos;
Iš veido šypsosi malonė.

„Pirmyn! Pirmyn!.. Ar taip seniai
Pasididžiuodamas manei
Būt išganytoju tėvynės!
Pritrūko noro? ar drąsos?
Ar vergas pančiuose tamsos
Gėriesi, bočių užsigynęs!

Pažvelk aukštyn! Naujos antai
Dienos svajodami rytai
Į darbą pirmgimius išrinko!
O tu!..“ Bet Sutkaus akyse
Apraibo viskas! Jo dvasia
Lyg kad į kokią gelmę slinko.

„Nejau iliuzija tiktai?“ —
Nustebęs klausė ir patsai
Akims tikėti nenorėjo;
„Juk kaip? Iš kur ji būtų čia?
Ar ne vaidentuve tuščia
Vien pasityčiot panorėjo?

Bet ne! Tai ji! Ir balsas jos,
Ir ūgis, ir gelsvos kasos
Vainikas, galvą apvyniojęs!
Danutė!..“ Plakanti širdis
Visas jo sudrumstė mintis!
Apalpo, sąmonės nustojęs.

Nuo nelaimingos tos dienos,
Nemaž išklausęs nuo žmonos,
Pradėjo Sutkus sirginėti;
Jo dirgsniai — šių dienų liga
Kaip smuiko pertempta styga
Nustojo sutarties žiūrėti.

Mažiau tos buvo sutarties
Tarp jo žmonos ir jo paties,
Kuriai jis pirma tiek aukojo.
Net į gerovę, dėl kurios
Neteko sąžinės jautrios,
Dabar stačiai ranka numojo.

Ligoj nešaukis daktarų
Specialistų-pagyrų:
Tau lieps ieškoti deučenbado.
Gimtinis oras taip ramus,
Sveikatos neša dvelkimus;
Ten net jaunatvę daug kas rado.

Ten Sutkų traukia ir širdis,
Brangios Danutės atmintis,
Kurios šešėlį nuolat matė
Nuo tos dienos, kad jos dvasia,
Jam pasirodžius akyse,
Jo kurčią sąžinę sukratė.

Poni Sutkienė ir pati
Seniai berengės, žingeidi
Pažint Mickevičiaus tėvynės,
Kuriai tiek įkvėptų, meilių
Adomas pavedė eilių,
Su lenkais giesme ją supynęs.

Bet šviesūs Lietuvos šulai,
Karjeros gundomi aklai
Ir svetimtautę vedę pačią,
Kaip ją vežios pas tėvukus?
Ar rodys poniai broliukus
Ir savo giminę per stačią?!

„Bent nors tikybos ne kitos
Manoji! Broliškos tautos! —
Taip Sutkus save beramino: —
O kiek tai jo tikrų draugų,
Parvežę žmoną iš gudų,
Motutę skausmu numarino!“
Jis, rods, tų prietarų patsai
Nebepažįsta jau visai,
Bet neišdrįstų jų ir griauti;
O jau su *barine* pačia,
Net žvangia eržilų risčia,
Namon drovėtųsi keliauti*.
Bet ir su savo Elena
Keblumo, žino, bus gana.
„Verčiau namie, širdele, likus!
Nei ten draugystės tau doros,
Nei patogumo, nei kalbos!
Besirgsi, nuobodžiui apnikus.
Man reikia atilsio ramaus“.
„Kur ne! tavęs gi jis neklaus,—
Sutkienė širdijos, įniršus,—
Kaip sveikata? Ar jam galvoj?
Pelėk 'iena sau čia Maskvoj!..
Ir vis tik jo tur būti viršus!
Gailiesi žmonai išlaidų,
Kurios šeimynoj tiek vardų
Garsingų praeity! Gal menką
Ji kraitį įnešė? Seniai
Manęs nusikratyt manei;
Mažiausios tam progos užtenka“.
Ranka pamojęs nekantriai:
„Kada, širdele, ką darei
Ne sulyg savo keisto noro?

* Dabar į nepriklausomą Lietuvą parsiveža pačias gudes; bet ir čia vyras pastumdėlis turi taikintis net kalboj prie savo barinės! Vargiai berasi pasauly kitą tokį mulkį kaip mūsiškis, amžinas vergas, kuriam, kas svetima, imponuoja. Kad bent nebūtų mūsų doresnių ir rimtesnių lietuvaičių!

Daryk galop, kaip išmanai!
Tačiau gal Alpių tau kalnai
Bus sveikesni dėl gryno oro?"
Sukeitus kryžiumi rankas:
„Tos Alpės man lyg kažin kas!
Ar neverčiau patartum Krymą?.."
Bet Sutkų erzino šneka:
„Keliauk, kur nori, sau sveika!
Jei tinka, net į patį Rymą!"
Ir tartum milžinas koksai
Pagavo saliūną skersai
Didžiuliais žingsniais bemastuoti.
Bet ir Sutkienės juk tėvai
Ne taip sau kas, kad ji lengvai
Tau panorėtų pasiduoti!
Margai šeimyniškas dangus,
Atskleidęs žemiškus vargus,
Negreit gal būtų benušvitęs.
Bet ginčus užtraukė Brazda,
Taip pageidaujamas tada,
Lyg būtų iš dangaus nukritęs.
Tik spėjęs žengti pro duris,
„Aš kaip jurista,— tarė jis,—
Matau trečiųjų teismo stoką;
Bet vien tik tam pritart galiu,
Kas revoliucijos keliu
Drąsiai teisių ieškoti moka".
Ir ėmė juoktis taip gardžiai,
Kad užsirūstinę gaidžiai
Net patys šypsoti pradėjo,
Ir po derybų nesunkių
Gal dėl žydrų Brazdos akių
Sutkienė nusileist turėjo.

Bendrai sutaikinęs vaidus,
Brazda kaip virbalas judrus
Sėdėti snausdamas nemėgo.

Jis ko tai laukė nekantriai:
Ne barnių taikinti gudriai
Pas Sutkų tekinas užbėgo.
  Su Jonu jie — seni draugai;
Nors disputuodami ilgai,
Retai kada nesusipyksta;
Bet ant rytojaus bežiūri,
Jie susitinka vėl geri;
Šešėliai nejučioms pranyksta.
  O atviresnėj valandoj,
Ar savo su žmona skriaudoj
Jam Sutkus daug ką išpažino:
Jaunystės nekalti sapnai
Ir Donės pavardė dažnai
Gan žymią rolę ten vaidino.
  Ne meilė rišo abu du;
Bet ir nebuvo nuobodu
Jiems pasiginčyti širdingai;
Ir kas tikėjosi kada,
Kad ta draugystė su Brazda
Gal Sutkui pasibaigt tragingai?
  Kiekvienas pažiūrų kitų:
Svajonių neieškok aukštų
Pas Sutkų! Sakos, realista.
Brazda — išsižadąs savęs,
Minias, kur nori, tau nuves
Kaip iškalbus idealista.
  Studentu būdamas, Brazda
Karščiausis buvo visada
Visų bruzdėjimų rėmėjas.
Nors principuos nepastovus,
Netiko jis į vadovus,
Bet mitinguos — uolus veikėjas.
  Kaip laisvas paukštis niekados
Nusiminimo valandos
Jis nežinojo, nesuprato;
Kitas sakytumei akis

Šviesiau žiūrėti turi jis,
Kame kiti šešėlius mato.
Šiandieną buvo neramus,
Per viršų kupinus jausmus
Vos sugebėdamas valdyti,
Ir vien belaukė valandos,
Kada Sutkienė benustos
Beplūst prieš žiaurią vyrų lytį.
Galop neiškentė ilgai:
„Dabar jau,— tarė,— net vaikai
Apie visuomenę nuvokia;
Ir mums, poniute Elena,
Tik sau gyventi — negana!
Kiti laikai: giesmė kitokia!"
Sutkienė jautės įžeista;
Pusiau juokais, pusiau pikta
Išeidama: „Vieni lig sočiai
Tuos klausimus sau galit rišt;
Mums, moterims, kam besikišt,
Kur tariasi tokie galvočiai".

„Gana svyravimų bailių!
Štai laikas sėsti ant arklių
Ir stot į kruvinąją kovą!
Jei ne dabar, tai niekados!..
Nesunaudosi valandos,—
Tai sveikas eik kirmyt į lovą!
Kaip voras tinklo verpalais,
Taip mes kuopelių veikalais
Apjuosėm visą viešpatiją;
Vien bepaliko jos galva!..
Bus greitai mūsų ir Maskva,
Vos tik ištrauksme kalaviją.
Su autokratais jos tamsiais
Be barikadų neapseis,
Andai taip sakė Chrustaliovas,
Broliuk, tai žodžiai įkvėpti!

Apveizda rodo mums pati,
Kad tai geriausias bus vadovas".
Įsikarščiavusio Brazdos
Akutės juodos niekados
Taip nežibėjo kaip šiandieną;
Bet veltui: gražbylos žiedai
Visi atsimušė šaltai
Į Sutkaus sielą kaip į sieną.
„Nebus visai man įdomu,
Jei tu su savo karštumu
Į šaltas tundras* sau pateksi!"
Kalbėjo Sutkus: „Bet manęs
Į savo pinkles prakilnias,
Kalbėk sau sveikas, neįmegsi".
„Na, koks tu saunora esi!
Kame gi apžadai visi
Dar nebeseno atminimo? —
Brazda karščiavos: — Ar seniai
Besigėrėjome kilniai
Mes obalsiais pasišventimo?"
„Pasišventimas, rods, kilnus.
Jaunystės panašius sapnus
Aš mėgstu, branginu be galo;
Gerbiu anų dienų šnekas;
Bet jeigu galvą guldo kas,
Tai ir už ką, žinot privalo.
Jau kaip sau nori, o galvos
Aš neguldysiu dėl Maskvos;
Mums besikišt į jos dalykus?
Gana ji savo tur jėgų!
O mums ar savo maž vargų,
Taip mūsų Lietuvai sunykus!
Darbams čia dirva taip derli!
Čia pasišvęst tikrai gali!
Čia mūsų aukštas pašaukimas!

* Sibiro šaltos dykynės.

Žiūrėti reikia mums namų,
Ne lesint paukščių svetimų,
Kosmopolitais išsigimus“.
„Tau rūpi Lietuvos nauda! —
Atkirto nekantriai Brazda.—
Kosmopolitai nepatiko;
O pasakyk man atvirai,
Ar pats jai daug ką bedarai?
Ar daug jai pašventei skatiko?
Štai už maskolius nieks bjauriaus
Gal mūsų neskriaudė, neskriaus:
Tiek metų jie net spaudą gynė.
Vien kontrabandos tik keliu
Ir savo būdu atkakliu
Kovoj laimėjome kautynę.
Kosmopolitu neesi,
Tau laimė Lietuvos šviesi
Terūpi, rūpintis teliko;
Tai pasakyk man, čia Maskvoj
Uždirbęs daug, anoj kovoj
Ar daug aukodavai skatiko?
Dabar, kaip pats žinai gerai,
Išpirkinėjama dvarai,
Kad didžiarusiai kolonistai
Mus rusintų; sakyk ir čia
Ką su kišene netuščia
Jūs veikiate, jūs realistai?“

Nors Sutkus būdo nestaigaus:
Nelengva jį kas beužgaus,
Jo šaltą lygsvarą įžeidęs;
Bet čia jo draugas neramus
Opiausius palietė jausmus,
Jo raišą sąžinę atskleidęs.
Jis jaučia pats, kad jo darbai
Nuo pažadėjimų labai
Per žiaurų fatalizmą skirias;

Bet, vargšas, argi kaltas jis?
Tiesiog likimo paslaptis —
Tas jo gyvenimas suiręs.
  Svajojo, kad laikai užstos:
Jis užsidirbs nemaž mantos,
Svetur pelningai padirbėjęs;
Tada į Lietuvą risčia
Jau su kišene netuščia
Grįš kaip naudingas jai veikėjas.
  Turtingas grįždamas tada,
Tėvynei nebebus našta:
Bus mecenatu savo liaudies.
Dabar, sau mąstė, iki kas,
Pagerbdamas kilnias šnekas,
Taupyk skatiką susispaudęs!..
  Tuščia! Likimas nelipšnus
Visus sumanymus, sapnus
Lyg pasityčiodamas griauna!..
Bet nenumano to kiti,
O draugo priekaištai pikti
Opiausią žaizdą jam užgauna.
  Kartus, užgautas kruvinai,
„Neteisk,— atkirto,— nes žinai
Tik tai, kas iš viršaus tematos;
O jogei šnipas neesi,
Tai kam tie sąžinės visi
Ir tyrinėjimai, ir kratos?"
  Pakilo ginčai karštesni;
Bet ne idėja jau kilni
Dabar tiems vyrams beskaudėjo:
Jautrios savimeilės dagiai,
Vieni kitiems nemandagiai
Kaskart skaudžiau įgelt rūpėjo.
  Ant galo disputa marga
Kaip smuiko pertempta styga,
Rūsčiai nutrūkus, pasišiaušė:
Draugai nusigręžė skersai,

Vos atsisveikinę sausai,
Lig ryt simpatijoj ataušę.

Žinojo Sutkus, jog Brazda
Lyg kokia įkyri žaizda
Rytŏ jam vėl neduos ramumo;
O revoliucijai jisai
Ne tik nepritarė visai,—
Tiesiog bijojo jos žiaurumo.
Ne atgaleivių jis bangos,
Jis šalininkas pažangos;
Jei nori, jis pozityvista.
Bet jų svajotojų tuščių,
Tų kuopų, bundų, paslapčių
Nekenčia jis kaip realista.
Subrendęs, rimtas, atsargus,
Prityręs, jis ne tam žmogus,
Kad be vilties save aukotų.
Ir kam gi? Svetimiems dievams?
Kokių ten partijų sapnams,
Kurias jis smerkia sveiku protu.
Tai kas gi bedaryt tada?
Nejau belaukti, kol Brazda
Įsuks į savo kvailą ratą?
Paskui žandarai, paslapčia
Užklupę, kur išveš nakčia,
Padarę įtarimui kratą.
O ne! toliau nuo tų visų
Veikėjų, karžygių basų,
Kuriemsiems gyvata — skatikas!
Tolyn nuo raudonų vaikų!
Nuo jų be ateities aukų!
Ne jam kentėtojų vainikas.

Čia jo vaidentuvė sparnais
Skaisčiais kaip kūdikio sapnais
Nuskrido į tėvelių šalį!..

Dabar pavasaris budrus
Ten aušta; ten jisai ramus
Gražiausią amžiaus šventė dalį!
  Dabar ten varžančius ledus
Sulaužęs, Nemunas didus,
Tarytum milžinas į kovą,
Į Prūsus eina; o jauni
Pulkai upelių tekini
Vos gali bepavyt vadovą.
  Lakioja pempė po laukus,
Kas gyvi: vyrus ir vaikus
Skubėti iš namų vadina;
Aukštai čirena vėversys;
Artojas žagrę sutaisys
Ir pirmą vagą verst mėgina.
  Visiems taip linksma ir budru!
Visi pavasariu giedru
Lyg sužavėti bėga, kruta.
Visur pavasario darbai!..
Ir Sutkui noris ten labai
Tėvučių aplankyti butą.
  Tiek atminimų ir sapnų!
Tiek pažadėjimų jaunų
Nuo karto žadina krūtinę!..
Ir aukštas kalnas Šatrijos,
Kame jis, būdavo, svajos,
Ir jo idilija aušrinė!..
  Greičiau, greičiau iš tos Maskvos
Į sveiką orą Lietuvos,
Kame atgimti jis galėtų!
Kame dabar jis nuo širdies,
Atsižadėjęs praeities,
Tėvynei patarnaut norėtų.

  Taip Sutkus mąstė sau jautriai,
Minkštoje lovoj nekantriai
Besivartydamas ant šono;

Bet lipo akys pamažu,
Ir viskas temo, kas gražu,
Kas dar svajota Sutkaus Jono.
O, ne tokių tai milžinų!
Ne, ne svajotojų silpnų
Suvargusi tėvynė laukia,
Kuriuos rytoj kita mintis,
Naudos asmeniškos viltis,
Žiūrėk, į kitą rojų traukia.
Laikai ateina kruvini,
Ir ne ištižėliai silpni
Ištvers, prabočių užsigynę!
Tik vyrai milžinų drausmės
Ir geležinės ištvermės
Vargingą išganys tėvynę...

TREČIOJI GIESMĖ

Šitai ir Vilnius ant kalvos,
Graži sostinė Lietuvos,
Apjuostas Nerio, globoj girių;
Iš kur dar Algirdas didus
Net chanus baudė ir gudus,
Iš kur išėjo tiek didvyrių!
 Kiek atminimų, kiek minčių,
Kiek čia užburta paslapčių!
Čia steigia sostą Gediminas;
Čia didžio Vytauto dvasia
Ligšiol nuo Panerių nakčia
Ant žirgo raiteliu vaidinas.
 O sveikas! Garso spinduliais
Taip mums brangus! iš čia keliais
Prabočiai ėjo ginti Prūsų;
Nuo čia lig Dono, lig Maskvos
Skelbei tu vardą Lietuvos!..
Buvai ir būsi mūsų, mūsų!
 Sostine prosenių garsi,
Šiandieną priversta esi,
Užmiršus praeitį, vergauti.
Su lenkais dėjais širdimi,
O jie, tau priešai svetimi,
Nor širdį Lietuvai išrauti.
 Kaip sielai amžinas Dangus
Kiekvienas žingsnis čia brangus,
Bet jo skundais neatsiimsi:
Tik darbo prakaitu karčiu,
Tik kova ir keliu stačiu,
Tiktai kad pats dvasia atgimsi.

Erelio dvigalvio naguos!
Iš miego keldamas varguos,
O, Vilniaus neužmiršk, lietuvi!
Čia ne tiktai kad praeitis,
Čia tavo irgi ateitis!
Čia kova vedama už būvį!

„Na, sveikas, Laurai! Kaip kruti?
Kai nesimatėm, kelinti
Bus metai? baigę mediciną?..
Bet kas tai? Žiūri taip keistai!
Ar Sutkų pirmąkart matai?
Manai, kad vien besivaidina?“
„A, Sutkaus Jonas! Argi tas?“ —
Akis pramerkęs mieguistas,
Prašneko nenoroms Svajonas;
Ir neparodė nuostabos
Nei noro didelio kalbos
Jo veidas apvaliai raudonas.

Sustojęs Vilniuj su pačia,
Tikėjos Sutkus: daug kas čia
Jam iš lietuvių atgimimo
Ką nors užklaustas pagiedos;
Ir žvalgės paneriais progos
Bent ką užkalbint iš jaunimo.
Todėl apsidžiaugė karštai,
Pažinęs žengiančią rimtai
Statulą milžino Svajoną,
Kursai jam priminė tada
Garbingą Laurą su lazda
Iš Donelaičio Kristijono.
Studentais būdami Maskvoj,
Jie daug sumanymų galvoj
Apsvarstinėti buvo pratę;
Svajonas, protas gan platus,
Aiškiau už sendraugius kitus

Tėvynės reikalus pramatė.
Per anksti keltis su rasa
Nemėgo Lauras, tai tiesa,
Nei dirbant panašėt į jautį:
Bet jau sumanymais gerais,
Akis primerkę vakarais,
Abu sau mėgo posėdžiauti.
„Na, ką beveikiat Lietuvoj?
Čia Vilniuj, būdami krūvoj,
Širdy, taip sakant, mūsų krašto!
Patsai sugrįžti čia žadu,
Tai man išgirsti žingeidu,
Ką gyvu žodžiu, ne iš rašto.
Nes kai iš laikraščių skaitai,
Draugijų turite tirštai:
Kuopelių, partijų ne stoka:
Jaunos kultūros burbulai!..
Su metais bus ir veikalai,
Kaip amžių prityrimas moka".
„To gero turime gana!
Per daug! Nelaimė amžina!
O vis tai pešas, riejas, pjaunas!
Pirmeiviai, lenkai, kunigai,
Marksistai — partijų vergai!..
Štai visas atgimimas jaunas!"
„Kokios gi partijos patsai?" —
Paklausė Sutkus; tas sausai:
„Aš mat,taip sakant, bepartyvus!"
„Nejaugi net iš jaunesnių
Nesimatytų rimtesnių,
Kurie žadėtų diegus gyvus?"
„Veikėjų nėra! Ir nebus:
Lietuvis — tinginys rambus,—
Iš reto aiškino Svajonas,—
Pradės ką vienas, tai penki
Ims kritikuoti jį sveiki,
O šeštas griauna kaip Samsonas".

„Tai ką gi? Vien nuleist rankas?
O gelbės mus ne kitas kas:
Mes patys turim reaguoti.
Kurs už kitus aiškiau matai,
Štai pradžią padaryk rimtai
Tik dirbti, o ne kritikuoti!“
„Tam kartui, be manęs apseis,—
Atkirto Lauras.— Su tamsiais
Kultūros priešais nekariausiu;
Aš jau per senas; jaunesni
Ir, man atleiskit, kvailesni
Tuo darbu užsiims kilniausiu“.

Susyk pritrūko jiem kalbos,
Prie tos priėjusiem ribos,
Kad atsisveikinti belieka
Ar, ieškant išeities kvailios,
Pradėti kalbą pagalios
Tik apie orą arba nieką.
Abudu žvalgės į šalis!..
O prieš stovėjo ta pilis
Aukštai ant kalno Gedimino,
Kuri tiek šimtmečių senų
Šauniai ištvėrė! Tiek sūnų,
Tiek didžiavyrių užaugino!..
„Na, kas gi begirdėt daugiau? —
Jau Sutkus klausė atsargiau.—
Kaip čia po Vilnių bekovoji?
Kaip eina praktika? plati?
Ar vedęs? ar gera pati?
Manau, ne lenkė kaip manoji“.
„Su tuo ne kam čia beskubėt!
Ne „Tėve mūsų“ sukalbėt
Ar darže nusiskint aguoną!..
Ta pliuškė, ta per daug rimta,
Ta daugel mano, ta — višta!..
Tai ieškai vėl su savo duona!..

Galop vienam ar negerai?
Ką nori, laisvas bedarai;
Pati, vaikai sparnų nevaržo.
Kaip paukštis nuo vienos šakos
Linksmai bestrioksi ant kitos;
Raškai sau vaisius kito daržo.
Tarp mūsų kalbant, vienąsyk
(Už tai man ausį patąsyk!)
Buvau kvailystę bepadaręs:
Lyg Staugailytei, kiek menu,
Su pareiškimu nešaunu,
Rods, jau buvau beprasitaręs.
Bet tai madonai kitas kas
Karštoj galvutėj; ir rankas
Stačiai nuo moterystės krato;
Sutverti klausimas galvoj —
Mergų bevyrių Lietuvoj!
Čia savo uždavinį mato!
Bent taip dainavo man pati.
Ne taip ją apšneka kiti,—
Kalbėjo tęsdamas Svajonas,—
Man pasakojo Judrimai,
Kadais gyvenus per linksmai;
Viliojęs koks tai nevidonas".
Čia Sutkų tartum kas karštai
Apliejęs būtų; kaip matai,
Rasotas prakaitas išpylė.
Klausyt taip buvo nejauku!
Juk ar ne ją anuo laiku
Jisai taip niekšiškai užvylė?
„Sudievu! — tarė neramus.—
Skubu man į tėvų namus;
Išsirengiau juos aplankyti.
Gal nekantrauja ir žmona,
Palikus viešbuty viena.
Lik sveikas, man meilus brolyti!"
„Kaip gaila, jogei skubinies!

Pas mus įbėgęs kaip ugnies,
Lyg kad norėtum Vilniaus vengti!
Tiek bendra man su tavimi;
Čia man visi kaip svetimi:
Nėra širdies man atidengti!
  Taip būtų miela vakarais
Mums vėlei žodžiais atvirais
Pasikalbėti, pasvajoti!
Juk tiek sumanymų rimtų!
Ir taip kilnių, ir taip aukštų
Dažnai man sekas sugalvoti!"
  Bet ne užmanymai aukšti,
Nė jų poezija pati
Šį kartą Sutkaus negriaudino;
Tik, tartum sužeistas lokys,
Iki mirtis jį sulaikys,
Vis bėgti nori! Kur? Nežino.
  Tik bėgti! bėgt, kur kojos ves!..
Bet neišbėgsi nuo savęs,
Tik nelaimingas veltui klausi:
Kodėl? ir kam? ir kiek naudos,
Kad sau ir jai ant visados
Išplėšei rytmetį gražiausį.
  Ir klausi, vergas be vilties,
Nejau ir aš be ateities
Tuščios svajonėse nurimęs?
Tiktai benaudis sąnarys,
Tautos siurbėjas — kraugerys,
Prabočių ainis išsigimęs?
  O gal tai visa, ką matai,
Kas buvo, bus ir kas aukštai,
Ir kas įkvėpia dailininką,
Tik melo virtinė marga,
Tiktai vaidentuvės liga?..
O tu gyvenk, kaip sau patinka.

Nors Vilniuj duoną ne vieni
Svajonai valgė,— rimtesni
Čia veikė žmonės atsidėję:
Basanis, Vileišiai, Juška,
Gimžauskas, Tumas, Kudirka,
Bet buvo tai ne jo veikėjai.
Skubėjo Sutkus ir dėl to
(O ypatingai tai dėl to),
Kad jam širdis nubudus sakė:
Juo bus gimtinės jis arčiau,
Danutę pamatys greičiau!..
Ir neramiai širdis jam plakė.
Jis tikis, jog nuo tos dienos,
Kai Donė kaltę dovanos,
Jam ranką palankią ištiesus,
Jis atsigims, jis atsistos
Kaip gyvas sąnarys tautos!
Sugrįš laikai jaunystės šviesūs.
Jaunų dienelių atmintis —
Varguolei širdžiai prieglobstis!
Žvaigždė, kuri griuvėsiuos šviečia!
Šventykla, kur jausmų žiedai,
Kur brangūs girdžiasi vardai,
Kurių nei laikas nepaliečia!
O, į gimtinę vien greičiau!
Ten atsikvėps sveikiau, plačiau
Svetur sunykusi krūtinė!
Ten jaunos dienos prašnekės!
Šviesiau saulutė patekės!
Tenai Danutė! Ten gimtinė!

Greit lekia, švilpia traukinys;
Kaleidoskopo reginys
Nuo Panerių lig Kauno slėnių:
Miškai, pakalnės, vandenai,
Daubų žieduoti žolynai
Tik mirga regračio pasieniu.

Antai padangiais mėlynais,
Ilgais kaip orlaivio sparnais,
Nuslinko paukštis į tolybes!
Nuskridęs dingo debesys'!..
Į sielą šneka ilgesys
Iš tolimų dienų ramybės!
Tolyn! tolyn! nors nežinai,
Kur benuves tave sapnai,
Į kokią šalį sužavėtą?
O, tik toliau nuo šios dienos,
Nuo melo, kovos amžinos,
Nuo to, kas vargsta ir kentėta!

„Nejau ir Kaunas?" — lyg sapne,
Atsiduksėjęs krūtine,
Nustebęs klausė Sutkaus Jonas.
Tai buvo Kaunas iš tiesų;
Iš miestų Lietuvos visų
Seniausis, miestų Palemonas.
Lomoj ir ant žalių kalnų,
Didžiausių mūsų vandenų
Apjuostas, Mildos numylėtas.
Širdy ir Lietuvos visos,
Kame lakštingalų gaidos
Ne vienas klausėsi poetas.
Viduj daug žydų; nešvarus;
Bet kokius rėmus — apdarus
Išmeldęs iš gamtos malonės!
Ant panoramos jo žalios
Kieno akies nepavilios
Jo aukštos, baltos, senos bonės!
Tiek matęs amžiais pagarbos
Ir didžio skurdo, ir globos!
Ne vieną garsųjį vadovą!
Tiek kartų virtęs pelenais,
Kaip feniks vėl naujais sparnais
Pirmasis atgima į kovą.

Bet štai jau švilpia garlaivys;
Kaip gaila! Slėnio neišvys
Sutkienė, kur garsus poetas*
„Gražiną“ audė! Taip karštai
Jinai svajojo apie tai,
Kad aplankys tas brangias vietas!
Bet greit Sutkienės atyda
Kitur nukrypo: kai kada
Instinktas moterų daug spėja.
Ne tiek ir proto išminties
Klausys, kiek nuojautos širdies,
Žiūrėk, rimčiausioji veikėja.

Į pilną garlaivį žmonių:
Valstiečių, žydų ir ponių
Kai kas dar skubinasi, bėga;
Užvis daugiau graži lytis,
Kurią ryšelių dešimtis
Suvėlinti dažniausiai mėga.
O kas tam Sutkui? Toks šnekus
Nuo karto tampa nejaukus;
Liežuvis lūpose sustinga;
Ir maž betrūko, kad galva
Apsvaigtų kaip Maskvoj tada
Per vakarėlį nelaimingą.
Neįstabu! jam akyse
Danutės tuomet tik dvasia
Keistai ant scenos nusileido;
Dabar gi buvo ji pati:
Laiba, lengvutė ir grakšti,
Tik gal baltesnė kiek ant veido.
Lyg karalienė su svita,
Mergaičių būrio apsupta,
Joms lydint, ką tai dar kalbėjo,
Kaip štai sumirgo praeitis!..

---

* Adomas Mickevičius, didžiausis lenkų poeta, „Gražinos“ poemą parašė Kaune.

O jos akutės kibirkštis
Iš tolo Sutkų pastebėjo.
  Suvirpo, ėmė plakt širdis;
Pirmoji blikstelė mintis:
Atgali grįžt. Bet akys raibo;
Pakirto kojas svaigulys,
Ir krito kaip akmuo — kūlys
Į Nemuną nuo liepto laibo.
  Pakilo klyksmas. Bet vanduo,
Beširdis slibinas — vaidmuo,
Apglėbęs auką nelaimingą,
Nemėgsta jos gera valia,
Tiktai užmigdęs svajele,
Grąžint gyviemsiems nenaudingą.
  Tik vieną kartą dar auka
Bekyštelė balta ranka,
Ir, ko nieks spoksančių nelaukė,
Srovė, perbloškusi šuoliais,
Pagriebus auką kaip kabliais,
Tuojau po garlaiviu įtraukė.

  Pirmieji Sutkaus kilnesni
Jausmai, jo prigimtis švelni
Šokt gelbėt buvo jam patarę;
Nebūtų trūkę ir drąsos;
Bet balsas išminties sausos
Jam širdį kaip raktu uždarė.
  Išblyškęs laužė tik rankas
Ir besižvalgė, argi kas
Nešoktų gelbėt nelaimingos?
Jį pavadavo Judrimai,
Neatsisakę, regimai,
Lig šiol nuo rankos jos turtingos.

  Prieš valandą graži, jauna,
Kilniausių siekių kupina,
Danutė rengės į Liepoją.

Svajojo nuo kelių dienų:
Pažinti vietoj tų jaunų,
Kurios save parduot vilioja.
  Taip jai skaudėjo ta žaizda,
Kad nusiminus kai kada,
„Dievuliau,— skundės,— gailestingas!
Tikrai tie žmonės be širdies!
Tiek kirminų silpnos lyties!
O, gelbėk pats tas nelaimingas“.
  Norėtų gelbėt ir pati,
Kiek leidžia jėgos, o kiti
Gal vietoje bent kiek padėtų.
„Kad tai į užsienį kada!“ —
Bemaž kasdienė jos malda:
Pasimokint ten daug galėtų.
  Ir kitas didis skaudulys
Rūpėjo: neramus kvieslys,
Kurs tiek Amerikon masina.
Kaip vardas jam? Kas jį vargu
Vadina, kas tamstos draugu!..
O niekas gydyt nemėgina.
  Kiek iš Liepojos per metus
Laivais į svetimus kraštus
Tų emigrantų bėgte bėga!
Nejaugi, Lietuvos vaikai,
Jums įkyrėjo tie laukai,
Kur svetimtaučiai spiestis mėga.
  Maskolis, lenkas, vokietys
Tarp mūsų vargo nematys,
Užtat išstums svetur lietuvį.
Jis — mulkis? Ar minkštos širdies?
Ar tinginys be ateities,
Kursai pražus kovoj už būvį?
  O ne, o ne! Daugiau jėgų
Jame, kaip Lietuvoj vargų!
Dar neparodė, ką jis gali!
Tik reikia plaukt vienon krūvon!

Tik reikia, grįžus Lietuvon,
Ir šviest, ir žadint brangią šalį!
  Taip daug norėtų ji žmona
Darbuotis — veikti, bet viena
Ką išgalės be patyrimo?
Bet nesulauks aušros-žvaigždės
Tasai, kurs darbo nepradės!..
Šalin nuodai nusiminimo!
  Tas darbas ne vienos dienos.
Šį tą Liepojoj sužinos;
Atras ir vietoj patarėjų!..
Ir kiek tai klausimų kitų,
Sumanymų, darbų aukštų
Dar šiandien rytą jai rūpėjo!
  Dabar užmerkusi akis
Ir paslaptinga kaip naktis,
Danutė kambary gulėjo
Be žado; plakė kai kada
Silpnokai pulsas! Tik malda
Jos mokinių viltim skambėjo.
  Šalyp jos, irgi be kalbos,
Sėdėjo Sutkus nelabos
Mirties akivaizdoj išblyškęs,
Kaip briliantai žieduose,
Taip ašaros jo akyse
Spindėjo per blakstėnas ryškias.

  Galop kad Donė akutes
Pravėrė, baltas rankutes
Jau prieblandoje Sutkus laikė.
Dar skaitė pulsą neramus,
Bet matė grįžtančius jausmus
Ir sąmonę, nors dar ir klaikią.
  Nesąmoningai, skubinai
Ranką ištraukusi, jinai
Aplinkui nieko nepažino;
Tik apsidairiusi bailiai,

Sau galvą spaudė: sopuliai
Ją, matomai, labai kankino.
Kaip debesėliai žvaigždutes,
Taip ji blakstėnoms akutes
Uždengus, stengėsi užmigti.
„Jau ačiū Viešpačiui! pasveiks;
Tik atilsio ilgesnio reiks.
Palikim,— Sutkus tarė,— vieną!“

Sutkienės nujautė širdis,
Kad čia tur būti paslaptis
Tas Jono didelis jautrumas,
Kai Staugailytė Nemune
Kone prigėrė;. o, žinia:
Čia aiškus flirto bus gudrumas.
Būk jo švenčiausia priedermė
Kaip daktaro (sena giesmė!)
Pirmam aprūpinti ligonę!
Ir globon ėmęs, kaip matai,
Net buvo priverstas per tai
Ir pačią atidėt kelionę.
Ta Jono globa per karšta
Į širdį diegė jai tada
Ir instinktyviai nepatiko!..
Dabar, susekusi galus,
Ji mato aiškiai, jog gilus
Instinktas čia neapsiriko.
Judrimas-senis, gan šnekus,
Senus anų dviejų laikus
Apsakė jai susipažinęs.
Ir pasirodė, tos deivės
Akis ne vieną sužavės;
O Jonas ją net vest ketinęs.
Dabar tai aišku jai visai,
Kodėl taip rangėsi jisai,
Kaip velnias nuo ražančiaus gynės,
Kai panorėjo ji pati

Važiuoti drauge kaip kiti
Pažint Mickevičiaus tėvynės.
Kai vis išėjo tat aikštėn,
Ar nusisukusi kertėn
Verkšlens kaip bobos minkštakošės?
Nors spazmai ją ir sukratys,
Bet ji ant savo pastatys!..
Kaip vadas, pergalę išlošęs.
Neatidėjęs nei dienos,
Globoj užrūstintos žmonos,
Maskvon turėjo grįžti Jonas.
Ir štai jau traukiny jisai
Į pačią žvilgčioja skersai
Ir pypkę rūko kaip sultonas.
Iš lengvo velkas traukinys;
Aplinkui palšas reginys;
Gamta paniurus, nusiminus!
Ir Jono mintys kaip ežiai
Krūvon nespiečiasi gražiai;
Ir nežinia, kaip jas atginus.
Ant ģalo argi ne vis tiek?
Arčiau-toliau, sau mąstė, siek!
Vis tiek betūpčiosi ant vietos.
Ir kam tas triūsas ir vargai?
Kam bekariauti taip ilgai,
Kad būvio sąlygos taip kietos?
Sudieu sapnai ir ateitis,
Kur murkso vien tamsi naktis,
Be ryto, be aušros, be kelio!
Atgal pažvelgsi,— ten baugu!
Ten neatrišamu mazgu
Užnerta baudžiavos saitelio.
Kodėl, kodėl jam taip sunku?
Kodėl gyvenimo taku
Nerado laimės, jos taip troškęs?
Kad būtų nors bent Lietuvoj
Jo kaulai puvę ar kovoj

Galiūnas-priešas jį perbloškęs!
O laimė buvo taip arti!
Taip, rodos, prašėsi pati!..
Bet jis už marių ją svajojo.
Karjeros gundomas tuščios,
Garbės ir dirvos sau plačios
Svetur paklydėlis ieškojo.
Sutraukyt pančius? nei jėgų
Savy nejaučia, nei draugų
Aplinkui palankių nemato.
Ir lieka slėgianti našta,
Su juo lig karsto surišta,
Kurią kaip jungą vilkt paprato.
O, kiek lietuvių avinų
Paliko vergais dėl žmonų,
Kurias bus vedę tarpe rusų.
Jei Lietuvon sugrįš kada,
Išvysime tiktai tada,
Kiek tų paliegėlių tarp mūsų!
Iškalkit, vyrai šių dienų,
Gelžinę valią milžinų!
Be jos pražūste kaip šešėliai!
Dabar tiek priešų Lietuvoj!
Už būvį mirtinoj kovoj
Ištvers ne dvasios mažutėliai!
Ateina audra kruvina!
Jos nebetolima diena!
Europos ji sugriaus tvirtoves.
Per tavo, Lietuva, pečius
Ji perves kruvinus svečius,
Kokių nebuvo nuo senovės!
O, eina, artinas laikai!
Ištvers jų audroj ne vaikai,
Tik vyrai su gilia tikyba!..
Stiprėk ir auk gi, Lietuva,
Kad ta ateinanti kova
Sūnums nebūtų per ankstyba.

KETVIRTOJI GIESMĖ

Danutei irgi ne lengviau:
Nuo ryto kėlusi anksčiau,
Tuščia po Kauną klausinėjo:
Pabėgo Jonas kaip rasa,
Kaip sapno pasaka visa,
Vos tik saulutė patekėjo.
  Ir skauda jai, ir neramu:
Bent kiek gal savo šiurkštumu
Jo meilę nenoroms užgavo!..
Net nė sudieu! Net paprasta
Žinia: „kaip Donės sveikata?“
Neįdomavęs, išvažiavo.
  Ir vėlei jaučiasi viena!
O vakar mirusi diena —
Tai vien tik sapnas apgaulingas!
Tik liūdnas skardas praeities,
Prašnekęs gilumoj širdies,
Kurs vėlei diegia sopulingas.
  Šalin, šalin tušti sapnai!
Tiek metų, kaip nuo jų jinai
Slopina skaudančią krūtinę!
Kaip, užsidarius savyje,
Ji dega skausmo gabija
Ir kala valią geležinę!
  Greičiau į darbą! Jo varguos
Sau širdį alpstančią paguos!
Jo sūkury užsimiršimas!
Tiek tų sumanymų galvoj!
Tiek darbo vargo Lietuvoj!
Čia josios tikras pašaukimas.

Nutarus sykį ką tvirtai,
Danutė ėmėsi karštai
Ir visą savo sielą dėjo;
O tvirtas būdas ir valia
Ko nenuveiks galų gale,
Jei ką širdis tik pamylėjo.
Bet aplinkybių kai kada
Lyg susitelkusi našta
Tvirčiausią valią surakina,
O priešais einanti vaga,
Pagriebus platesne banga,
Į kitą kraštą nudangina.
Ir nesakykit, jog visi
Žmogaus sumanymai laisvi!
Rimtai apsvarsčius, apgalvojus,
Ar žino vargdamas žmogus,
Kur Dievas jo nukreips vargus?
Kur jį nuves tamsus rytojus?
Tačiau, kas rankų nenuleis,
Nors ir sunkiais vargų keliais,
Nors ne tuojau ir ne šiandieną,
Jei Dievas geras tik padės,
Šviesesnės susilauks žvaigždės,
Išgriaus drūčiausią kliūčių sieną.

Netęsus dieną nuo dienos
Lig parankesnės atmainos,
Kaip tie, kurie tiktai svajoja,
Danutė rengėsi uoliai,
Į širdį ėmusi giliai,
Tuojau keliauti į Liepoją.
Bet netikėtai iš žiemių,
Lig šiolei vis dar neramių,
Kur maištas tiek žmonių pražudė,
Žinia atėjo nerami,
Ir, nors suspausta širdimi,
Danutę iškeliaut sukliudė.

Sujudo Rusija visa,
Nes žinią paskleidė krasa:
Pirmoji dūma išvaikyta.
O gandas skrido paslapčia
Iš Vyborgo* banga plačia,
Kas ten atstovų įsakyta.
„Kas žino, kas ir Lietuvoj
Gal būti? O geriau krūvoj
Nuspręst iš vieno pasitarius,
Kaip mums rinkimuos dalyvaut?
Ir nuo valdžios ko reikalaut,
Giedros nelaukiant užsidarius?
O gal dabar kaip tik ir bus
Lietuviams laikas patogus
Ir klausimas tautoj subrendęs
Tuojau pareikalaut griežtai,
Ką seimas Vilniuje andai
Jau buvo vienbalsiai nusprendęs.
Juk autonomijos plačios,
Net ir savivaldos pačios,—
Taip mąstė ne viena Danutė: —
Kitaip išgauti mums neteks,
Jei sunaudot nepasiseks
Didesnę rusų suirutę".

Lietuviai — vyrai nekaršti,
Ne taip kaip lenkai ar kiti;
Tačiau ir tie sujudo veikę;
O kas dėl partijų, srovių,
Tai pasirodė, jogei jų
Daugiau mes turim, negu reikia.
Nusistovėję kunigai
Jau, rodos, santaikos draugai,
Ir tie karščiavos susirinkę:

---

* Pirmąją dūmą paleidus, jos atstovai susirinko Vyborge ir ten nutarė: mokesčių valstijai nemokėti ir kareivių-naujokų nebeduoti.

Lamokas, Jakštas, daug kitų
Prie kompromisų nelemtų
Griežtai pasiskelbė nelinkę.
  Lamokas, Belgus ir kitus
Aplankęs užsienio kraštus,
Fereinus vokiečių pažinęs,
Įrodė pamatais giliais,
Kad su pirmeiviais atkakliais
Ten kaujas srovės religinės.
  Nes kur tik tie nagus įleis,
Bežiūrint bedievystę skleis,
Net suvartotojų draugijoj!
Todėl tai tikinčių kraštuos,
Ar jie tau pirks ką, ar parduos,
Visur jų katalikai bijo.
  Ant to net Jakštas gan staigus,
Šykštai kramtydamas nagus,
Pakėlė galvą... bet tylėjo!
Tik kraipė lūpą prašmatniai,
Mat jo europiški dėsniai
Į klausimą plačiau žiūrėjo.
  Jisai, kaip kritikas garsus
Ir kaip filologas drąsus,
Visur reformų reikalavo;
Tačiau pirmeiviškos rūgšties
Nemėgo iš gilios širdies
Ir ją su tulžia kritikavo.
  Dabar kas kitas jam galvoj:
Su dvarininkais Lietuvoj
Rinkimuos tartis protestuoja:
Tie ponai — lenkberniai visi,
Valstiečių siurbėlė baisi!
Stačiai laukan sau tevažiuoja.
  Kai Staugailytė su jausmu
Patraukt tuos brolius gerumu
Andai patart jam pamėgino,
Tas ėmė spjaudyti rūsčiai,

O nusiminusią stačiai
Net kvailia varna išvadino.
  Paskui prašneko Alaba;
Jo aiški, logiška kalba
Dalykus kaip ant delno krovė:
„Ar katalikiška šalis,
Kame pirmeivių tik dalis,
Bedievišką paremtų srovę?
  Juk būtų gėda amžina,
Kad mūsų Lietuva jauna,
Apleidus dvasiškus vadovus,
Kurie pristatė tiek naujų
Bažnyčių gotiškų, dailių,
Pirmeivius rinktų į atstovus!“
  Kalbėta buvo ir kitų;
Netrūko prakalbų rimtų,
Net liberalų šalininkų!
O norint dar ne per drąsiai,
Bet jau girdėjos atbalsiai
Naujos srovės ateitininkų.
  Galop Noreika nuo širdies,
Vardan didžiosios praeities
Prabilo taip su viltininkais,
Kad nutarta galutinai
Rinkimuos eiti būtinai
Su demokratais-tautininkais.

  O tautininkų dauguma
Neaiškia savo programa
Visus sutaikinti mėgino;
Net ir su lenkais pažangiais
Derėjos kąsniais nepigiais;
Bet greit jų apgaulę pažino.
  Į rusų dūmą jie tada
Su Basanavičium greta
Pravesti ir Svajoną tarės:
Ansai mat gerbiamas visų

Ir „Aušrai“ tekant iš tiesų
Joj buvo pirmą barą varęs.
Svajonas, norint negarsus,
Bet, buvo manoma, visus
Tikrai patenkinti galėsiąs;
Veikėjas, tiesa, ne koksai;
Užtat neprasikišt jisai
Kaip ir ligšiol gudriai galėsiąs.
Jam ir sumanymų eilės
Netrūksią;. dūmoje galės
Ilgai, protingai debatuoti.
Na, ir galvos ne taip siauros.
O vyras koks iš pažiūros!
Bus dūmoj kuo pasididžiuoti.
Nutarę buvo jų šulai,
Apsvarstę viską akylai,
Atstovu rinkt ir Sutkaus Joną:
Jisai ir ne visai kairys,
Jį dvarininkai palaikys
Dėl to, kad lenkę vedęs žmoną.
Pametus skrupulus visus
(Nors žingsnis buvo per drąsus),
Net Donė jam išdrįsus rašė
Ir, kaip mokėjo, nuo širdies
Dėl Lietuvos, dėl ateities
Atstovu būti meldė — prašė.
Ir ne savimeili širdis,
O ne! gilesnė priežastis
Tą pirmą laišką jai diktavo:
Jos ausį palietė gandai,
Kurie užgávo ją labai
Ir dėl kurių net raudonavo.
Jau širdį spaudė jai tada
Ta mus taip ėdanti žaizda,
Kad matė ji vienybės stoką,
Kad dėl visuomenės, tautos
Nuo savo partijos keistos

Lietuvis pasikelt nemoka.
  Antai, kad ryto pakraščiai*,
Endekų žudomi stačiai,
Kad kunigai budriai juos gina,—
Pirmeiviai šaipos nuo šalies;
Bet ginčo pirštu nepalies,
Bešalių rolę sau vaidina.
  Bet žmonės kalba netuščia,
Kad socialai paslapčia
Su žydais tarias dėl rinkimų!..
Su išnaudotojais šalies!..
Kurių nuskurdėlių gailies;
Bet venk suktų jų sumetimų!
  Ar žydai mums artimesni
Už tuos, kurių tėvai seni
Už šitą kraštą liejo kraują?
Kurių pagarbinti vardai
Kaip praeities didžios aidai
Į kovą žavi kartą naują!
  Šiandieną, tiesa, jų ainiai,
Kitos kultūros kaliniai,
Nuo savo prosenių nuklydo.
Bet grįš tie broliai su laiku!
Tik grįžt dabar dar jiems sunku!..
Lietuvio gi nebus iš žydo.
  Bet socialams ar galvoj
Gerovė mūsų Lietuvoj?
Jos praeities jie nebrangina.
Tik žydams palankūs tarnai,
Apsišarvoję raudonai,
Pasaulio darbininkus gina.
  Prieš juos mes turime visi
Iš vieno eit didi, maži!
Taip Donė Sutkaus Jonui rašė
Ir, kaip mokėjo, nuo širdies

---

* Vilniaus vyskupijoje.

Dėl Lietuvos, dėl ateities
Atstovu būti meldė — prašė.

Bet slėgė dienos kaip našta,
Lyg amžiai slinko, o slapta
Net kartais ašaros riedėjo!
E, Kaunui nuo Maskvos atstu,
Ir balandėlis su raštu
Atskrist, kaip matos, neskubėjo!..
Tuščia, Danute, betikies
Ir veltui veržias iš akies
Tau nenoromis ašarėlė.
Verčiau ant savo praeities
Padėk kryželį be vilties!
Ar negana tau širdį gėlė?
Juk tavo laiško net skaityt
Neteko Sutkui; taip, matyt,
Iš aukšto buvo nužiūrėta:
Laiškelį skaitė jo žmona,
Kuri ir nutarė: gana
Ją už akių apgaudinėta.
Jei vyras gali ją slapta
Apgaudinėti, tai tada
Ir ją nuo žodžio paliuosuoja.
Kodėl negali ji pati
Ieškoti meilės kaip kiti?
Ne vienas ją juk adoruoja.

Praslinko antra ir trečia
Triukšminga savaitė; tuščia
Danutė laiško beilgėjos.
O Kaunas ūžė vis daugiau;
Kas kartą ginčuos atsargiau
Vadovai partijų derėjos.
Susirinkimams, prakalboms,
Deryboms partijų slaptoms
Kaune tiesiog nebuvo galo.

Tik socialai sau tyliai
Vieni kuždėjos nuošaliai;
Nedėstė pažiūrų ant stalo.
  Užtat tarp kumečių drąsiai
Paleisti skrido atbalsiai,
Kad socialai žemės duosią
Visiems bežemiams kiek gana;
Nuo ponų imsianti „*kazna*“
Dalinti skurstantiems varguose.
  Brazda, atvykęs iš Maskvos,
Valstiečiams sakė Lietuvos
Tiesiog pamokslus, net griaudino;
Jiems rodė, kiek skriaudos didžios
Nuo tų buržujų, nuo valdžios,
Kiek nuo turtuolių jie pažino!
  Endekų štabo karvedys
(Nieks kitas taip nesuvaldys)
Kirkila tvarkė dvarininkus,
Prisiekdęs Dievo akyse,
Su lenkais kūnu ir dvasia
Iš vieno eit, vadus išrinkus.
  Ant ko balsų daugiausia kris,
Tas partijoms kitoms duris
Ir savo valiai užrakinęs,
Prie „kolo“ pats prisirašys
Ir vien tik Varšuvos klausys,
Kaip pareigos patriotinės.

  Galop rinkimai; ir žaibu
Žinia pasklido. Įstabu:
Šalis, kame regėti tenka
Tiek kryžių pakeliais, maldų!
Tiek po bažnyčias atlaidų,
Į dūmą... socialus renka!..
  Kam, kam tat širdį suskaudės
Ir ašarėlė nuriedės,
Kam atsidus sunkiai krūtinė,

Tai vargšei Donei!.. Tiek vilties
Padėjus buvo!.. Praeities
Nutrūko styga paskutinė!
  Visa tradicijų eilė,
Kuri kaip amžių patarlė
Ramiai be kritikos žavėjo,
Dabar nuo Lietuvos jaunos
Naujos iš pamato kainos
Sulaukus, akyse trupėjo!..
  Ir buvo skausmo valanda,
Kad atsivėrusi juoda
Bedugnė visą ją sukratė!
Ir bėgti, bėgti atgalios
Nuo Lietuvos taip atkaklios
Vienatę išeitį tematė!..
  Bet antras balsas įstabus
Jai sakė: mesk senus kapus!
Ir eik, kur gyvas muš šaltinis!
Ne bėgti! Rankas nukratyt!
Tik veikti, pikta pataisyt —
Uždavinys tai pirmutinis!
  Kas daugel myli, daug atleis;
Tas prasikaltusių neteis,
Bet prisiartins juos suprasti:
Pažins gal juos ne taip piktus.
Galop pasaulis kaip platus,
O kur be kaltės žmogų rasti?
  Dėl jų darbų neprakilnių
Danutė kaltinti žmonių
Nekaltins; kaltinti nemoka.
Nejau bekaltinsi už tai,
Kad juos išauklėta keistai,
Kad šviesesnių akių jiems stoka.
  Bet kaip širdies jai neskaudės,
Nustojus puskely žvaigždės,
Kuri ją vedė, ją ramino.
Jai rodė, kokiu eit taku!

Kad pasišvęsti nesunku
Jai buvo, nes rasa gaivino.

Aidai rinkimų nešaunų
Danutei keletą dienų
Sudrumzdę buvo skaisčią sielą.
Svyravo priedermių kovoj:
Per daug to matė Lietuvoj,
Kas slėgė atmintį nemielą.
Tačiau svyravo neilgai:
Tėvynės skurdas, jos vargai,
Net naujos nemalonios srovės
Į darbą šaukė dar karščiau:
Reikėjo gelbėti greičiau,
Kur priešas kenkė įsibrovęs.
Juo matė ji daugiau žaizdų,
Net dėmių Lietuvoj juodų
Ir juo daugiau dėl jų kankinos,
Tuo meile degė veiklesne
Dėl tos šalies, kuri sapne
Jai bočių milžinais vaidinos.
Taip motinos jautri širdis
Tą myli kūdikį užvis,
Kurį skaudžiau gamta užvylė;
Nes žino, kas pasigailės,
Kad ji pati jo nemylės
Už skriaudą sopančią ir tylią.
Greičiau į darbą. Jo varguos
Danutė širdį sau paguos;
Jo sūkury ras užmiršimą.
Tiek tų sumanymų galvoj!
Tiek darbo-vargo Lietuvoj...
Čia mato savo pašaukimą.
Čia laimė ir uždavinys!..
Ir štai Liepojos traukinys
Jau neša ją į tą skruzdyną,
Iš kur kas savaitė laivais

Tarnaut Amerikoj vergais
Gabena mūsų žalumyną.
  Likimas jų toksai sunkus!
Ji nori Lietuvos vaikus
Brangiai tėvynei vėl grąžinti!
Grąžinti dėl viešos naudos!
Nuo išnaudojimo skriaudos
Juos pamokinti ir apginti.

  Greit bėga, šniokščia traukinys,
Tarytum sužeistas rainys,
Kurs nuo mirties išbėgt norėtų.
Miškai, laukai ir vandenai
Tik mirksi, kaip mainų mainai
Iš karalijų sužavėtų.
  Danutei tartumei lengviau;
Tiktai norėtų dar greičiau
Beskrist į tolį begalinę,
Kad net mirgėtų akyse,
Apsisparnuotų jos dvasia,
Nurimtų alpdama krūtinė.
  Anapus sąmonės aidu,
Kur nėra skausmo nei žaizdų,
Nei praeities be užmiršimo;
Kur meilė amžina-jauna;
Netemsta vakaruos diena,
Nėra vilties, nėra troškimo...

PENKTOJI GIESMĖ

Prabėgo metų dešimtis,
O neprailgus praeitis
Nemaž viešam lietuvių rūme
Iškirto šviesesnių langų,
Nemaž sužadino jėgų
Ir sąmonę tautos pastūmė.
Daug atsimainė Lietuvoj,
Su priešais nuolatos kovoj
Draugijų darbas surimtėjo;
Subrendo partijų šulai.
Atlikę nuo grūdų pelai
Savaime nykdami trūnėjo.
Plačius Amerikos kraštus
Aplankius, Donė pas kitus
Pažino moterų veikimą;
Į širdį ėmė tat giliai:
Pagrįžus platino uoliai
Tarp lietuvaičių apšvietimą.
Draugijon moteris rimtas
Surišo; pakvietė kitas
Į meno-amato mokyklas;
Tarnaitėms Zitos draugijas
Atdarė, kviesdama į jas;
Krautuves steigė ir valgyklas.
Svajonas visgi pažangos
Nematė dėl snaudų ligos,
Apsenęs ir pečiuos sulinkęs;
Bet pasirėmęs su lazda,
Svajot dar mėgo kai kada,
Prieš pilį suolą pasirinkęs.

Su socialų karžygiais,
Per daug karštais ir pažangiais,
Brazda ilgainiui nesutiko;
Jo kuopos rimtesni draugai,
Kovoj svyravę neilgai,
Dabar vien demokratais liko.

Užkaito vasaros diena,
Darbais ir vaisiais kupina,
Sujudo kaimų darbininkai;
Iš miestų (oras ten tvankus)
Pasklido į plačius laukus
Mokytojai ir valdininkai.
Ramiai sau vasaros svečiai
Ilsėjos; darbo rūpesčiai
Ne taip pečius ir galvą slėgė;
Sakais kvėpavo pušynų
Ar glaudės kur prie vandenų,
Nuo miestų pragaro pabėgę
Žydėjo liepos. Pakeliais
Kaimiečiai, saulės spinduliais
Įkaitinti, rugius kapojo;
Ilsėtis nėra jiems kada:
Darbų karščiausia valanda
Visus laukuosna išviliojo.
Prikirtę pradalgių diktai,
Pjovėjai žvalgės, ar aukštai
Saulutė vakaruos žėrėjo;
Danutė tuomet prie progos
Iš bočių praeities margos
Gražiai jiems pasakot mokėjo.
Nuvargę saulės spinduliai
Už miško sėdo jau tyliai,
Ir vakarop atvėso oras,
Kai Luokės vieškeliu riscia,
Su laikraščiais po pažasčia,
Atskrido Vištupių bajoras.

Net nei labadijos trumpos
Nesakęs, be ilgos kalbos:
„Nelaimė, vyrai!.. Jums ne baras
Bekirsti nokstančių rugių!
Ir ne žiūrėti pradalgių!..
Su vokiečiais paskelbta karas!“
Ir plaukus raudamas žilus,
„O varge! — šaukė: — kas gi bus?
Barnabas mano nelaimingas!
Jam stoti teks pirmoj eilėj
Ir žus kaip pragaro gerklėj!..
Prakeiktas karas apmaudingas!“

Visiems išrodė: vokiečiai
Rytoj, poryt pasklis plačiai
Po mūsų šalį nelaimingą,
O karas kruvinais darbais
Pavers ją tyrais ir kapais,
Prispaudęs letena galinga.
Kas bus? Kas bus gi su mumis?
Viens kito klausė akimis
Rimčiausi vyrai nusiminę.
Nežino Donė ir pati,
Kas laukia šalį ateity
Ir per tą karą pragarinį.
Tiktai, ramindama kitus,
Ji laisve švintančius metus
Per ašarų mares regėjo!..
Bet kaip tą svarbą valandos
Veikėjai mūsų sunaudos,
Sau pasakyti nemokėjo.
Tik jautė: eina valanda:
Jei ne dabar, tai niekada
Lietuviai sau neras teisybės!
Ir, nesudėjus sau rankas,
Giedros jiems laukti, iki kas
Pasigailės vergų silpnybės.

Ji atsilikti nuo kitų
Ir savo priedermių šventų
Nebeišpildyti negali;
Bet kur? ir kaip? nuo ko jinai
Pradės, kad nors nekruvinai
Įnešus irgi savo dalį?
Ilgai nemąsčius, kaip žmogus,
Kuriam ne atilsis brangus,
Tik darbas dega užmanytas,
Nusprendė grįžti ką greičiau
Į Kauną, ne rytoj, tuojau!
Naktis!.. bet kas gi! bus ir rytas!
Danute-vargše, nežinai:
Namų, kuriuos taip skubinai
Apleidi naktį šią žvaigždėtą,
Kur tiek svajonių, tiek sapnų,
Prabėgo tiek brangių dienų...
Daugiau išvyst tau nežadėta!..

Naktis graži, rami, vaizdi,
Toli juokavimus girdi
Ir dainas ilgesio pradėtas!
Malonu vienkart ir griaudu!
Į tolį eitum vienu du...
Naktis graži, dangus žvaigždėtas.
Mėnulis šviečia. Pradalgių
Pakvipo šienas. Už rugių
Griežlė begriežia kanapėta.
Ant kalno snaudžia pušynai,
Kapuos sapnuoja milžinai!..
Naktis graži, rami, žvaigždėta.
Mėnulis šviečia. Nuo arklių
Juodi šešėliai iš šalių
Į kraštą lydi užžavėtą,
Tenai, tenai, kur pušynai,
Kur ilsis bočiai-milžinai!..
Naktis graži, rami, žvaigždėta.

Naktis rami. Ne taip rami
Pati Danutė: tolimi
Vaizdai įvairūs jai vaidinas...
Taip mėlsvos bangos Baltijos
Sukils, užkauks, tai atgalios
Atslūgsta vėlei, vėl raminas.
Tai matės jai: visa šalis,
Kur vokiečiai rytoj pasklis,
Bus sunaikinta, nuteriota,
Kai jos laukuose kruvinai
Suseis Europos milžinai,
Kokių per amžius nežinota.
Kame tie priešai susitiks,
Akmens ant akmenio neliks,
Ko nei prabočiai nėra matę!..
Kas jų laimės, kas nelaimės,
Lietuviai ypač nukentės,
Nes jie silpni, nesusipratę...
Tai rodės jai, mažais šuoliais,
Bet visgi pažangos keliais
Žmonija eina prie teisybės!
Kaip teisės luomų ir žmonių,
Taip ir tautų net mažesnių
Kaskart daugiau sulauks liuosybės.
Rumunai, serbai ir graikai,
Bulgarai, čekai ir vengrai
Jau savarankiai veikti gali!..
Kada, o Viešpatie, kada?..
O gal tai muša valanda,
Kad atsiminsi mūsų šalį?..

Tokių minčių siūbuojama,
Tai nusiminus, tai linksma
Danutė kad pasiekė stotį,
Nebepažinami Šiauliai!..
Ir gatvės, ir visi keliai
Žmonių užkrauti ir nustoti.

Daugiausia žydai su vaikais,
Su prekių, rakandų pakais
Iš Kauno kraustėsi sukilę.
Nemanė vargšai, kad Šiaulių
Jau tik už mėnesių kelių
Beliks vien kaminai apsvilę.

Iš Kauno bėgo maž visi;
Danutė buvo tiek drąsi,
Kad visgi siekt ten pasiryžo,
Nors tik naujokai ir kiti,
Į kareiviją pakviesti,
Vieni dabar į Kauną grįžo.

Bet Kaišiadoriuos tiek žmonių!
Nuo sienos švilpė traukinių
Taip daug: vagonas į vagoną,
Kad, rodės, varsnai vos keli...
Kad, rodės, ranka jau gali
Pasiekti karą-nevidoną.

Danutė žvalgės, kaip iš čia
Patekt į Kauną, bet tuščia!
Nes komendanto įsakyta
Visiems lietuviams įžymiems,
Kaip carui neištikimiems,
Apleisti Kauną uždarytą.

Ir bėgo vargšai iš namų
Ieškot globos tarp svetimų;
Net Varaniežių kits pažino.
Šviesuolių visgi dauguma
Į Vilnių spietės vargdama
Ir lietuvystę čia gaivino.

Pirmų pabėgėlių banga
Tarytum limpanti liga
Plačiai nerimastį sukėlė;
Girdėjos karas vien baisus
Ir gundė bėgti, bėgt visus,
Visus, net seną matušėlę.

Svajonas, norint nerangus,
Bet išmintingai atsargus,
Likt Vilniuje nerizikavo;
Iš komitetų sau kelių
Išrūpinęs kelpinigių,
Darbuotis Pskovan išvažiavo.
Su savo artimais draugais
Čia Tatijanos pinigais
Įsteigęs linksmą ligoninę,
Nuo ankstybųjų vakarų
Tarp gailestingų seserų
Ne kartą sveikino aušrinę.
Paskui iš kruvinų laukų,
Kai ėmė vis daugiau aukų
Į Pskovą ir pro Pskovą plaukti,
Už karo nekaltas aukas
Nebekantraudamas kai kas...
Bet kam anksti memento šaukti?

Seniai Europa nerami
Ginklavos. Vadų spiriami
Eikvojo seimai milijonus.
Vieni pralenkdami kitus,
Armotų liedino šimtus
Ir naujus rengė batalionus.
Didžios nereikė priežasties,
Tiktai nelaimės-kibirkšties,
Kad užsikurtų didis rūmas.
O čia tų priežasčių griežtų,
Naujų, senų, neišrištų
Toks neapsakomas gausumas.
Kaip anglai nori vokiečiai
Ant marių viešpataut plačiai:
Lenktynės!.. Akyse net mirga!
Prancūzas irgi niekados
Svajot Elzaso nenustos
Ir girdyt Reine savo žirgą.

Teutonų „Drang nach Ost“ baisus
Ir slavius būtų gal visus
Į vieną priešingą šeimyną
Subūręs!.. būtų be kalbos!
Tik bijo jie sunkios globos:
Tik rusų caras juos baugina.
O kiek nelaisvėje tautų,
Skaudžiai Europoj nuskriaustų,
Prisikėlimo laukte laukia!
Balkanuos irgi kibirkšties
Tereikė vien, kad iš nakties
Rytai paraustų apsiniaukę!

Pirmasis šūvis iš pietų,
Kur bėga Bosna tarp kalnų,
Belgradui pritariant, prašneko,
Kad Ferdinandui su pačia,
Nuo rankos taikintos slapčia,
Kraujuos paplūdus, mirti teko.
Ir štai, kaip Rusija plati,
Ukazu vyrai pašaukti
Sujudo nenoroms į karą;
Nuo Volgos, Dono, nuo Rytų,
Nuo tundrų Sibiro šaltų!..
Visus ant Austrų sienos varo.
Ne tik maskoliai ir gudai,
Tautų tropniausieji vardai,
Kuriuos žmogus atmint vos gali:
Kalmukai, tunguzai, mardva,
Jakutai, sartai ir čukna
Į vakarų paplūdo šalį.
Už ką gi ėjo ta minia
Guldyti galvas? Nežinia!
Juk ne už pamotę — „tėvynę“,
Kuri, pagrobus jų kraštus,
Vis alkana, dabar kitus
Užmanė versti į dykynę.

Norint su nervais netvirtais,
Ir Sutkus Jonas su kitais
Į frontą buvo surikiuotas;
Reikėjo karui daktarų,
O buvo jų taip maž gerų
Į kruvinas kautynių puotas.
Į frontą rengės jis noriai:
Masino karo sūkuriai,
Kur gyvastis žmogaus už nieką.
Ir jam gyvent ar negana?
Taip prikankino jį žmona,
Kad vien tik mirti bepalieka.
Paskirtas frontan vokiečių
Tikėjos bent iš netyčių
Kur nors Danutę susitikti:
Nediegtų taip širdies žaizda;
Ramiau galėtų gal tada
Jis miegu amžinu užmigti.

Kas buvo Lietuvoj tada!
Lyg Dievo teismo valanda,
Kai bus paskelbta paskutinė,
Ir eis bekalbiais-nebyliais
Žmonių minia kelių keliais,
Išblyškę, kraupūs, nusiminę.
Žmonių, žmonių!.. Keliai — pilni!
Keliavo vyrai neseni
Būriais į apskričio pavietą.
Kai kas dar kartais užgiedos
Dėl savo ir kitų drąsos!..
Vis tiek širdis krauju aplieta.
Ne vien žmonių pilni keliai:
Galvijų bandos ir arkliai...
Ir tie į karo gerklę žengė,
Už carą Rusijos visos,
Naujos prireikus jam mėsos,
Be skundo mirti pasirengę.

Nakčia žmonių ir gyvulių,
Vežimų, žvengiančių arklių
Miesteliai sutalpint negali!
Laukai nustoti! Lyg tauta,
Vargų per daug čia prispausta,
Danginos į geresnę šalį.
Nuo Palangos lig Ašmenos,
Nuo Ežerėnų lig Seinų
Nebuvo Lietuvoj grinčutės,
Kur aukai šmėklos kruvinos
Sūnaus nešaukta „ant vainos",
Kur neraudota jo matutės.

Armotų šūviai tolimi,
Aiškiau kas dieną girdžiami,
Nuo Tauragės ir Lomžos griovė;
O baimę skleisdami svečiai,
Iš Prūsų buvo vokiečiai
Lig pat Seinų beįsibrovę.
Paskui perkūnai ir žaibai
Toliau nuslinko; tik kapai
Naujai dar užkasti liūdėjo.
Nuslinko audra į pietus,
Iš ten į vakarų kraštus,
Kur Belgija kraujais tekėjo.
Maskolių kumštės atbalsiai
Pirmiausia Prūsuose garsiai
Prašneko; skelbė štabo raštas.
Kai Tilžė paimta kovoj,
Tai rusai paskelbė Maskvoj,
Kad tai nuo amžių Rusų kraštas.
Iš savo žemės išguiti,
Be duonos kąsnio ir pėsti,
Nuo Įsruties basi, sušalę,
Lietuviai-prūsai genami
Keliavo, carą keikdami,
Į tolimą už Volgos šalį.

Jau žiema pustė. Vakarais
Ilgais, nuobodžiais, uždarais
Žiaurus šiaurys palangiais kaukė
Ar, atsigręžęs į miškus,
Staugino alkanus vilkus
Ir juos į karo lauką šaukė.
O žiema snigo gabalais,
Mirties užklojus patalais
Gamtos pasaulį nuslopintą.
Be žado užmirė gamta.
Merdėjo ir visa tauta,
Veikimo bėgy surakinta.
Nelinko rankos prie darbų.
Pritrūko gyvesnių kalbų.
Visur girdėjos karas vienas;
Įkurtos „Saulės“ Lietuvos
Mokyklos skurdo vos ne vos:
Tegaudė laikraščių naujienas.
Visus apėmus neranga
Slopino kaip sunki liga;
Nebuvo noro, įkvėpimo.
Daugumas manė, kad gana
Suskambint pinigų makšna
Dėl nukentėjusių šelpimo.
O darbo buvo kiek gana!
Net išsijuosus, tekina
Šelpimo draugija nespėjo
Visų padegėlių priglaust
Ir skurdą tų žmonių atjaust,
Kurie Paprūsiais nukentėjo.

Danutė karo dar pradžioj
Bemanius buvo neplačioj
Srity sesutės gailestingos
Pasiaukot be ateities,
Paklausius vien tiktai širdies,
Dėl artimo kančių jausmingos.

Bet tiek tų buvo reikalų!
Tiek skurdo iš visų galų
Per ašarų klanus žiūrėjo,
Kad matė Donė ir pati,
Kaip dirva Lietuvoj plati,
O taip mažai tautos veikėjų!
Ne nervų ir jausmų jautrių!..
Ir ne tarp sienų keturių
Gailia sesute užsidarius!..
Reikėjo dirbti už šimtus!
Visur paspėti! ir kitus
Paragint, žodį jiems patarius.
Nesirgus snaudulio liga,
Nelaukė, kad akla jėga
Ištrauks iš vargo mūsų kraštą;
Nelaužė rankų verkdama,
Tiktai save užmiršdama
Piliečio nešė garbią naštą.
Tai aplankydama laukus,
Kur karo vėsulas smarkus
Žmonių gyvenimą sulaužė,
Ten kūrė pašalpos šakas,
Joms rinkdama nuo tų aukas,
Kurie joms delno neužgniaužė.
Tai kad šventa namų ugnis
Rusėtų, stengės bent šaknis
Gaivinti tų senų draugijų,
Kurias pasaulio vėsulai,
Kultūrą griaudami aklai,
Iš paprastų vėžių išvijo.
Greta jos dirba dar Juška,
Lamokas, Jakštas, Biržiška,
Smetona, Vileišienė, Klimas
Ir keletas dar kunigų,
Kurie nebėgo nuo vargų
Kaip daugumos nusivylimas.
Tik vis nebuvo sutarties:

Kairieji kratės iš peties
Greta su dvasininkais sėsti!..
Kada, o Viešpatie, kada
Siaurųjų partijų liga
Nustos mus nelaimingus ėsti?
  O audros šėlo tik pradžia,
Paglemžusi banga plačia
Gražiausiąją Europos dalį!..
Nebeužilgo kruvinai
Beširdė sunaikins jinai
Ir Lietuvos brangiausią šalį.

ŠEŠTOJI GIESMĖ

Aptaškęs Belgiją kraujais,
Pulkais kas kartą vis naujais
Žiauriai išgriovęs jos tvirtoves,
Germanas, pergale puikus,
Jau Marnos degino laukus,
Į Frankų žemę įsikovęs.
Bet čia sustojo. O visa
Galybe, velniška drąsa
Ant rusų generolų griuvo,
Kurie nuo Lomžos vakaruos,
Klampiuos Mozūrų ežeruos
Giliai jau įsikirtę buvo.
Didžiausių armijų vadai,
Kurių neužsimirš vardai,
Į kruviną suėjo puotą,
Nulemt rytų ar vakarų
Bus pirmenybė ir katrų
Skaudesnė kumštė apginkluota?
Čia, metų bus šimtai penki,
Teutonų ordino puiki,
Žiauri galybė sutrupėjo!
Ir nelaimingas Žalgirys
Germanams kaip koks skaudulys
Lig šiolei ant širdies gulėjo.
Dabar jų ėjo milžinai
Nuplauti dėmę kruvinai
Ir vardą sugrąžint paveržtą.
Juos Hindenburgas jau garsus
Ir Liudendorfas sumanus
Į kovą vedė giežti kerštą.

Bet irgi Rusų čia rimti:
Žilinskis, Ruzkis ir kiti
Į kovą stojo susitarę.
O Renenkampfas vokietys,
Bet tikras caro beprotys,
Net tokį apžadą padarė:
Sau duosiąs dešinę stačiai
Atkirsti, jei tik vokiečiai
Nepralaimės!.. Bent taip garsino:
Jei jam po savaičių kelių,
Ir be aukų gal didelių,
Nepasiseks pasiekt Berlyno.
O kiek tai visgi tų aukų
Tenai suklota ant laukų!..
Tik Dievas pasakyti gali!
O kraujo baisūs latakai,
Nutilus karui, dar ilgai
Belaimins derlium šitą šalį!..
Per dvidešimt dienų, naktų
Iš patrankų nepaprastų
Perkūnai griovė be paliovos;
O apkasuos ir ančkeliais
Durtuvais trišakai smailiais
Bevaržėsi pavienės kovos.
Granatos, plyštančios ore,
Pridūmė jį kaip pragare.
Dundėjo šimtą mylių žemė.
Aplinkui naktimis gaisrai
Kaip diena švietė. Vakarai
Išrodė vis lyg nesutemę.
Ore skraidydami guviai,
Iš aukšto mėtė orlaiviai
Granatas, ženklą davinėjo,
Kur žiebti ugnį? Kur skaudžiaus
Ją priešas žaizdomis atjaus?
Kur priešo patrankos sėdėjo?
Nuo trenksmo Krupo patrankų

Apkurto ausys. Ant laukų
Kareivių ir arklių lavonai
Ant vietos puvo; o minia
Įsiutus veikė kaip sapne!..
Ir tirpo, tirpo batalionai!..
  Galop, kovoję atkakliai,
Jau Rusai įlenkė giliai
Teutonų eilę geležinę.
Beliko lūžti!.. Ir tada
Išmušus būtų valanda
Germanų tautai paskutinė!..
  Bet buvo, matomai, diena,
Bausmės ir keršto alkana,
Už jų žiaurumą neatėjus!..
Teisingas, norint neskubus,
Aukštai Teisėjas! Nelabus
Jis baudžia, bet jiems užkietėjus.
  Sparnais Germanas apgauliais,
Kaip voras iškėstais kabliais,
Maskolių armiją suspaudė
Ir gniaužė, gniaužė, kol jinai
Galop sugniužo mirtinai!..
O bėgančius kaip bandą šaudė.

  Ir nuo Mozūrų ežerų,
Nuo pelkių ir balų kiaurų
Užgriovė gandas kaip perkūnas,
Kad Rusų armija, klasta
Tiesiog į liūnus įvesta,
Ten žuvo kaip kvailys galiūnas.
  Vos vienas antras, dvi nakti,
Dvi dieni bėgdami pėsti,
Išlikę, Kaunan kad pakliuvo,
Tai vargšai klausė ne juokais,
Kaip į Riazanę bėgt miškais?
Nes, rodės, viskas žlugo, žuvo.

Po to tai nuopolio baisaus
Judrimas senis nuo sūnaus
Tuščia žinios besiilgėjo;
Dusyk į savaitę riščia
Į Luokę vykdamas, tuščia
Sulinkęs laiško klausinėjo.
Ar žuvo ežerų klane
Gal su perverta krūtine,
Ar i nelaisvę vargšas kliuvo?
Senelis krimtos be vilties
Ir, savo laukdamas mirties,
Mirties net rūbus pasisiuvo.

Perplėšę uždangą plačiai,
Po Suvalkiją vokiečiai
Pasklido kaip vilkai į puotą!
Ir kiek bažnyčių, kiek namų!
Dvarų, miestelių ir kiemų
Supleškinta ar rekvizuota!
Namie nuskurdę, alkani
Dabar kaip gobšai tekini
Prie visko godžia ranka siekė:
Arkliai, galvijai, apdarai!..
Jie viską plėšė atvirai,
Net duonos paskutinę riekę.

Dubysa! klonis tau gražias
Nutryps per savaites šešias
Kaktoms du priešu susitikę,
Prašnekę apmaudo balsais,
Krantus išrausę apkasais,
Tau sveiko kūno nepalikę.
O tavo nekalta banga
Beneš sukruvinta vaga
Šimtais: lavoną už lavono,
Kurie iš valios svetimos
Negrįš gimtinės tolimos

Lankyt iš žemės Palemono.
  Ir tau, Danute, niekados
Nieks neatlygins tos skriaudos,
Kuri-suspaudė tau širdelę:
Dvarelis tavo — vien vienų
Beliko laukas pelenų,
Kuriais bedulko vėjas kelią.
  Jis žemas buvo, neplatus!..
Bet tau brangesnis už kitus,
Senelio-bočiaus dar statytas!
Čia tavo gerbiami tėvai
Gyveno-vargo. Čia gyvai
Prabėgo tavo amžiaus rytas.
  Čia pirmą meilę pažinai!..
Čia tavo nekalti sapnai
Kaip nuo šalnos žiedai byrėjo!
O tavo sopanti širdis
Kaip vandenų didžių vilnis
Vis platesniu ratu spindėjo.
  Čia nuo balkono, atvirais
Užsisvajojus vakarais,
(Svajingos naktys švento Jono!)
Klauseisi tolimų dainų,
Aistros ir ilgesio pilnų,
Ar sėdais prie fortepijono.
  Čia mėgai vasaros metu,
Užsirakinus kaip raktu
Nuo miesto triukšmo, atilsėti!
Tame kampelyje gamtos,
Jaunystės savo nekaltos
Gražiausias valandas minėti!
  Dabar ir tosios praeities
Ryšys nutrūko be vilties,
Kurs dvasiai nusimint dar gynė!..
Dabar vienuolei tarp minių
Iš žemės turtų brangesnių

Kas tau beliko?.. Vien tėvynė!

Kad Sutkus po didžių vargų,
Dviem savaitėm atostogų
Iš štabo gavęs, čia atvyko,
Tai vien tik anglys, pelenai,
Pusiau apgriuvę kaminai
Jam skundėsi ant lauko pliko.
Suspaudė širdį! Taip griaudu!
Čia su Danute vienu du
Tiek valandų brangių praleido!
Ir stambūs ašarų lašai
Riedėti ėmė jam viešai
Skruostais išvargusio jo veido.
Nuleidęs mėlynas akis,
Stovėjo užsimąstęs jis;
Sunkiai kvėpavo jo krūtinė!
Kur idealai, jo sapnai?
Ar tie apsvilę kaminai
Ne paskutinė jų grandinė?..
Paėmęs saują pelenų
Iš vietos, kur tarp jazminų
Altana kitados stovėjo,
Sau į kišenę prie širdies
Supylė!.. Tiek iš praeities
Šiandieną jis tepaveldėjo!
Jei kapą jo užpils ranka
Gal svetima, nors ta pilka
Paliks prie šono šventenybė!
Iki anapus šios ribos
Kitos likimo pašaipos
Sulauks už amžiną ramybę!..

Už Šatrijos, grioviuos giliai
Sėdėjo vokiečiai tyliai,
Naujus planus, kaip pult, galvojo;
O Sutkui noris taip karštai
Bent kartą dar užlipt aukštai

Ant Šatrijos, kur tiek svajojo.
Bet vos ant kalno pagaliaus
Jisai atsikvepė giliaus
Ir žvelgt aplinkui pamėgino,
Artyn prišliaužęs kaip žaltys,
Šūviu nukovė vokietys
Ir taip varguolį nuramino.
„Pasiaukojimo auka,
Nukautas vokiečio ranka,
Ties Venta Sutkus Jonas žuvo“:
Paskelbta štabo žiniose,
Ir net juoduose rėmuose
Jo atvaizdas atspaustas buvo.
Danutei ašarų žiedai,
Taip rūpestingai, taip ilgai
Lig šiolei sergiami, pabiro:
Širdies nebuvo jis šaltos,
Tik valios trūko jam tvirtos;
Per tat gyvenimas iširo.

Danutės niekas niekados
Nusiminimo valandos
Neįtarė iš giedro veido!..
Bet užsidariusi viena
Dabar taip jautės ji silpna,
Kad ir pati rankas nuleido.
Tiktai dar stiprino karšta,
Bent kiek lig šiolei apleista,
Malda prieš Kristų sopulingą,
Kuri kaip balsimas ramus
Jos abejones ir skausmus
Begydė jėga stebuklinga.

Laikai tai buvo iš tiesų
Baisiausi! Iš akių sausų
Nusiminimas vien žiūrėjo,
Kai ant Dubysos vokiečiai,

Perlaužę liniją plačiai,
Beveržtis ant Šiaulių pradėjo.
  Paguldę nemenkai žmonių,
Galop pritrūkę šovinių,
Jau matė rusų karo vyrai:
Vis vien ne jų bus Lietuva!
Tegul gi pelenų krūva
Beliks germanams platūs tyrai!..
  Vyriausio karvedžio vardu,
Kad mirtų vokiečiai badu,
Netekę kuo besimaitinti,
Kazokams kaimus ir dvarus,
Viensėdžius, pasėlius, javus
Paliepta deginti, naikinti.
  Gyventojus su gyvuliais
Visais keleliais ir keliais
Kazokai prievarta į rytus
Už Vilniaus varė į Gudus,
Į nepažįstamus kraštus,
Į vargą, skurdą nematytus.
  Paliko Lietuvoj visoj,
Namų liepsnojančių šviesoj,
Vaikų ir moterų klykimas!
Kaip iš Sodomos prakeiktos
Paliepta bėgti ant greitos,
Užginta net atsigręžimas.
  Tik retas girių paslapty
Ar įsirausęs kur griovy
Prie savo žemės užsiliko!
Prie savo žemės mylimos,
Skurdžios, bet vis nesvetimos,
Prie savo lauko, nors ir pliko!..

  Aidai armotų tolimi
Jau Vilniuj buvo girdžiami.
Sujudo miestas Gedimino;
O valdininkai su pačioms

Ir su kišenėms netuščioms
Maskvon pirmi išsidangino.
Iš karto Lietuva visa
Nuo rusų kvėptelė liuosa
(Kas būtų pirma ir sapnavęs?)
Nuo abrusitelių bandos,
Nuo popų riasos ir barzdos
Lyg būtų šluota kas iššlavęs!
Lietuviai Vilniuj žymesni
Galop supratę, kad seni
Vaidai jų tarpe — ne dorybė,
Supratę, kad sunkiuos laikuos
Privalo Lietuvos vaikuos
Atgimti broliška vienybė,
Subėgo partijų visų
Ne dauguma nutart balsų,
Subėgo pasitart kaip broliai,
Ar toj istoriškoj dienoj
Palikt tėvynėj kruvinoj?
Ar bėgt, kaip paliepė maskoliai?

Danutė prakilniai, karštai
Įrodinėjo, jog šventai
Išpildant priedermes lig galo,
Nežiūrint bado ar mirties,
Apleisti liaudį be širdies
Inteligentai neprivalo.
„Jau dvarininkų dauguma,
Iš savo krašto bėgdama,
Akis sau amžinai uždaro!
Su kokia žyme ant kaktos
Ir mes, pabėgėliai tautos,
Begrįžtumėm namo po karo?“
„Visi tos liaudies mes vaikai!
Tie patys mūsų ir takai!
Tiktai su ja išvien mes tvirti!
Smetona sakė: su tauta —

Tai mūsų pareiga šventa —
Gyvent ir vargt... su ja ir mirti!
  Dalykus imkim iš esmės!
Juk tautai didelės reikšmės,
Kokioj krypty kultūrai linkti;
O mes ne Azijos tautų,
Mes vakarų, o ne rytų
Privalom linkmę pasirinkti".
  Bet atsirado ir tokių,
Kuriems nors švietė iš akių
Pasišventimo aukštas noras,
Ketino bėgt iš Lietuvos!
Ir vyrai proto ir galvos,
Kurių ir tikslas matės doras.
  „Ar viršus vokiečių, ar ne
Prie galo bus, dar nežinia! —
Kalbėjo Yčas išmintingai: —
Bet man tas aišku: be Maskvos
Atimt Mažosios Lietuvos
Mes nepajėgsme pasėkmingai.
  Maskolių neskaitau draugais;
Bet taip pabėgėlių vargais,
Kaip Tatijanos komitetai,
Nieks nesirūpins niekados;
Ne vienas ten pasinaudos
Tėvynei mūsų numylėtai".
  „Aš irgi santaros vardu,—
Pareiškė Leonas,— žadu,
Taip mano sveikas protas mato,
Nepasilikt po vokiečiais
Su jųjų pažadais tuščiais!
Nereikia man jų buferštato!
  Nesivaduokim širdimi!
Tik šaltu protu eidami
Su Rusų pažangiais kadetais,
Ne suverenės Lietuvos,
Bet autonomijos savos

Tikėkimės, man pažadėtos“.
„Šalin, jūs kiškiai prakeikti! —
Jį Nagas pertraukė: — Kiti
Į Rusus bėga, ir aš bėgsiu;
Bet suverenės Lietuvos,
Neprigulmingos ir laisvos,
Aš iš visos krūtinės rėksiu“.
„Gyvent su Rusais nors sunku,
Tačiau tikėtis su laiku
Šviesesnio galima likimo.—
Kalbėjo Šliūpas.— Vokiečiai
Apžioję mus praris stačiai
Kaip Prūsus seno atminimo“.
Dabar atsiliepė Brazda,
Kurs posėdžiuose niekada
Nemoka be kalbos ištverti,
Ne tiek gal pamatais tvirtais,
Kiek savo iškalbos žiedais
Papratęs nemažai nusverti.
„Ir aš palikti čia maniau!
Juk savo tarpe maloniau
Drauge ir džiaugtis, ir kentėti!
Bet neužmirškime ir to,
Kas gali laukti mus ryto!
Kad per vėlai nesigailėti!..
Globoj Šveicarijos laisvos
Atstovai Lietuvos visos
Andai į Berną suvažiavo.
Vardan istoriškų teisių
Po tų skerdynių taip baisių
Ten laisvės tautai reikalavo.
Europai reiktų tankiai mus
Ir mūsų krašto troškimus
Viešais priminti nutarimais!
O ypač karo pabaigoj,
Derybų santaikos eigoj
Naudotis reiks griežtais skelbimais.

Iš Rusijos šiaip taip gali
Patekt į užsienį! Keli,
Iš mūsų tarpo ten nuvykę,
Teisių sau reikalaut karštai
Viešai galėjom, per tatai
Su rusais dar nesusipykę.
Bet likę čia po vokiečiais,
Belaisviais tapsime stačiais,
Nepasijudinsme iš vietos!
Tuščia lietuvis beraudos!
Nieks nežinos nei jo skriaudos,
Nei ašaros, slapta išlietos.
Dar neužmirškime ir to,
Kad ne šiandieną, tai ryto
Militarinės grius galybės:
Mums reikia Rusiją ardyt,
Kad jos griuvėsiuos atstatyt
Savos respublikos valstybę.
Todėl,— taip užbaigė Brazda.—
Ne kokia liaudžiai bus nauda,
Jei mes čia verkti jai padėsme.
Nors, broliai, man labai skaudu,
Bet pasilikt čia nežadu!
Tėvynei ten daugiau laimėsme“.

Brazdos kalba ne per gili
Nebuvo gal ir nuosekli,
Bet visgi savo ji padarė.
Pakilo ginčai gyvesni,
O vyrai, būdu karštesni,
Bemaž net buvo susibarę.
Susirinkimo dauguma,
Kur linkti abejodama,
Pečiais sau nekantriai betraukė
Ir nuo rimčiausios čia galvos,
Nuo patriarcho Lietuvos,
Protingo patarimo laukė.

Basanis su žila barzda,
Rimtai ramus kaip visada,
Nemaža savo amžiuj matęs,
„Aš senas,— tarė,— ir galvos
Nenešiu jau iš Lietuvos,
Su mirtimi čia apsipratęs.
Bet, abejo, naudingas bus,
Kas diplomatijoj gabus,
Paskelbs mums vardą po Europą
Prancūzams, anglams ir kitiems;
Tautų globėjams pašauktiems
Primins, kas mums tiek amžių sopa.
Kas užsieny mokės karščiau
Paagituoti ir plačiau
Garsinti mūsų atgijimą,
Padėkdie!.. Visgi dauguma,
Čia Lietuvoj palikdama,
Privalo sekt tautos likimą“.
Basanio žodžiai ir pati
Mintis išrodė įkvėpti
Ir taip Danutę sugriaudino,
Kad, užsimiršusi ribos,
Iš begalinės pagarbos
Net ranką jam bučiuot mėgino.
Nedaug kas atkreipė į tai
Tada akis; Brazda tiktai
Labai gailėjos nusiminęs
Ir savo prakalbos karštos,
Ir jogei pažiūros kitos
Neišmintingai buvo gynęs.
Anuomet Sutkus kai kada,
Kai atvirumo valanda
Prakalbins, būdavo, jo sielą,
Daug Brazdai pateikė žinių
Gražių, dorų, skaisčių, kilnių
Apie Danutę savo mielą.
Ir Brazdai nuo anų dienų

Danutė paslapty sapnų
Jau simpatingai širdį traukė.
Dabar jam buvo pavydu,
O iš pavydo net skaudu,
Kad kits jos pagyro sulaukė.
  Jam pasirodė, jogei ji
Ne tik per daug neatsargi,
Savuosius gerbdama sekėjus,
Bet jogei tyčia per tatai
Įžeist norėjo jį tiktai,
Ne sulyg ja jam prakalbėjus.
  Ir pirmą kartą jo širdy
Suvirpo kas tai paslapty,
Ir pirmą kartą jis suprato,
Kad negana nuo šios dienos
Jam tik politikos vienos
Nei viešojo veikimo rato,
  Kad Donė jam nesvetima,
Kad josios būti parama,
Jos laimės, jos brangios gyvatos —
Tai jo kilnus uždavinys!
Bet ką draugai jo pamanys?
Ir kiek čia kliūčių priešais matos?

  Nutilo ginčai. Patrankų
Girdėjos trenksmas nuo Trakų,
O nuo Švenčionių griaute griovė.
Drąsiausius purtė šiurpuliai.
Į Minską bėgančių keliai
Net naktį ūžti nesiliovė.
  Iš miesto bėgančių banga
Tarytum limpanti liga
Ne vieną pagriebė, panėrė!
Ne vienas neseniai drąsus,
Užmiršęs apžadus visus,
Dabar lig galo neištvėrė.
  Ir Donei neramioj širdy

Lyg sakė kas, jog ateity
Vargai ir ašaros ją laukia!
Nors slėgė nuojauta juoda!..
Bet nesvyravo nei tada,
Nei giedras veidas nesiniaukė.
O, skurdūs artinos laikai:
Kaip audra vokiečių pulkai
Nebesustodami, įnirtę,
Kaip debesiai iš vakarų,
Arčiau vis slinko tarp tyrų,
Maskolių tūkstančius iškirtę.
Per Kuršą iki Dauguvos,
Per visą šalį Lietuvos
Nužergusi bemaž lig Minsko,
Sustojo vokiečių banga
Ir čia apsikasė vaga
Nuo Dvinsko lig baloto Pinsko.
Jų kancleris dabar drąsus,
Pametęs skrupulus visus,
Reichstagui pritariant triukšmingai,
Pareiškė, jog nuo sienos tos
Teutonų bangos niekados
Negrįš atgali negarbingai.
Ir štai neglostančia ranka
Suspaudė vokiečių tvarka
Lietuvių žemę surakintą!
Be rašto vokiečių valdžios
Iš savo kaimo ulyčios
Išeit gyventojams užginta.
Nuo rekvizicijų sunkių,
Nuo karo valkatų, vagių,
Nuo gobšų atilsio nebuvo.
Automobiliai tekini
Į Prūsus bėgo kupini!
Beplėšta, kas tiktai pakliuvo.
Nutilo išvežti varpai!
Be kryžių, išrausti kapai

Liūdėjo: patrankos vaidinos.
Pakilo badas; ašaka,
Ir ta pabrango; o druska
Už auksą žiupsniais tedalinos.
  Suspaudė Lietuvą vargai!
Užmiršt jų negalės ilgai
Palikus be kasų sesutė!..
Nuo Palangos lig Ašmenos
Išrodė, kad giedros dienos
Nepatekės daugiau saulutė.

SEPTINTOJI GIESMĖ

Likime Lietuvos sūnų
Nebeieškok šviesių dienų:
Vargai ir ašaros — jų penas!
Iki saulutė patekės,
Gaili rasa akis išės:
Taip sako priežodis jų senas.
Už ką mus, Viešpatie, plaki?
Už ką gi mus ranka sunki
Taip spaudžia amžiais nelaimingus?
Kad mes, belaisviai be kovos,
Net nebedrįstam Lietuvos
Svajot laisvos, neprigulmingos.
Per tris viduramžio šimtus,
Per ilgus, kruvinus metus
Kryžiuočių mus kamavo gaujos!
Vardan būk Kristaus iš visos
Europos, karžygiais drąsos,
Kasmet čia plūdo minios naujos.
Vos didžio Vytauto globoj,
Net savo priešų pagarboj
Bent kiek ramiau beatilsėjom,
Kaip štai naujos varsos draugai
Slopina dvasią mums ilgai!..
Kuriais kaip broliais mes tikėjom!
Ir kiek tai turtų! Kiek jėgų
Nustojom mes dėl tų draugų
Vardan kultūros ir brolystės!
Kalbos, sau vardo, praeities,
Atsižadėjom net vilties
Dėl brolių-lenkų karalystės!

Paskui... o Dieve, tu žinai,
Kaip tau ištikimi tarnai,
Maskolių autokratams tekę,
Net savo žemėj svetimi,
Skaudžiausiai buvom baudžiami,
Viešai lietuviškai prašnekę.
Maskolių caro įnamiai,
Mes vis kentėjome ramiai,
Net ir tada, kai mums užginta
Griežtai lotyniškos spaudos,
Kai dėl lietuviškos maldos
Mus net bažnyčiose kankinta!
Mes vis kentėjom; bet šitai
Laikai atėjo: nematai
Kaip marių krašto — verksmo galo!
Kraujuos, ugny šalis visa!
Mergaičių nuskriausta kasa!
Baisybėse širdis užšalo!
O Dievulėl, susimylėk!
Tos Lietuvos pasigailėk,
Kuri tau „Šventas Dieve" gieda!
Nejau už tai, kad ji karštai
Tarnauja Dievui, jos skruostai
Per amžius ašaromis rieda?
Ar duok kantrybės!.. O gana!
Krūtinė mūsų kruvina
Ir sodžiai, pelenuos prašnekę,
Į Dangų šaukę nenustos,
Kol net religijos šventos
Neteksme, viso ko netekę.

Taip skundės, verkė kai kada
Į Vokietiją išvežta
Danutė, vargo sunaikinta,
Kurią, kaip daugelį kitų,
Ramiais belaisviais ištremtų,
Prie juodo darbo prirakinta.

Čia tarp belaisvių-kalinių,
Beklausinėjant jai žinių,
Ar kas Judrimo nėra matęs,
Į ją atsiliepė dūslus
Barnabo balsui panašus,
Žemaitiškai ištart įpratęs.
Barnabas? Ne, tai ne jisai!
Išdžiūvęs, šakalys visai!
Barnabo tik skurdus šešėlis!
O nėra metų pusantrų,
Kai tarp Mozūrų ežerų
Nelaisvėn kliuvo vargdienėlis.
Šimtais tų vargšų kalinių,
Pristatę dirbti šovinių,
Badu juos vokiečiai dvasino,
Į dieną vien kavos juodos
Ir kąsnį duonos pamestos
Už sunkų darbą tedalino.

Tačiau ne tiek dienos našta,
Ne tiek sunykus sveikata
Danutę griaužė ir skaudėjo:
Likimas Lietuvos brangios,
Germanų rankose vargios,
Daugiau jai ant širdies gulėjo.
Nežino, kas ten Lietuvoj;
Tik girdi, jog baisioj kovoj
Suminta Serbus ir Rumunus,—
Ir jog Europa merdina,
Ant kelių klaupias kruvina
Prieš Hohenzolernus-galiūnus.
Nusiminimas be vilties,
Be paramos, be ateities
Taip Donės dvasią nuslopino,
Kad ją tiktai mirtis viena,
Kapų ramybė amžina
Į šaltą prieglobstį masino.

Skurdžios bedugnės valandoj
Mėgino nedrąsiai maldoj
Ieškoti vaisto stebuklingo;
Bet, rodės jai, patsai Dangus
Silpnų klausyti nerangus,
Ir žodžiai lūpose jai stingo.
Nebguodė be vilties malda,
Bet štai atgrūsta vėl tada
Naujų belaisvių į dirbtuvę;
Tai buvo vyrai Lietuvos
Nuo žagrės, darbo vėliavos,
Į vokiečių nagus pakliuvę.
Suvargę, skurdūs, alkani,
Už savo amžių senesni,
Tremtiniai žvalgės nusiminę,
Jų tarpe žengė ir Brazda,
Kurį sermėgoje tada
Draugai vos būtų bepažinę.
Jį Vilniaus posėdžiuos tiktai
Arčiau pažinus, kur karštai
Jis autokratus kritikavo,
Danutė ko jau iš tiesų
Tai tarpe tremtinių basų
Išvyst Brazdos net nesapnavo.
Anuomet bėgęs su kitais
Į Rusus, kad juos pamatais
Kitais tvarkyti arba griauti,
Kaip atsirado Lietuvoj?
Ir kaip su tremtiniais krūvoj
Galėjo čia vėl atkeliauti?

Danutei šmėkla kitados
Vaizdavosi asmuo Brazdos,
Kaip demagogo socialo.
Kosmopolitų-išgamų,
Tėvynei savo svetimų,
Jinai neapkentė be galo.

Bet kyla karas; patrankų
Griaustiniai iš ramių laukų
Į Vilnių tūkstančius suvaro;
Kad vargas auga Lietuvoj,
Brazda nerimsta jau Maskvoj
Ir skuba gelbėt aukų karo.
Dabar, kad veikliame būry,
Tautos šelpimo sūkury,
Danutė Vilniuj jį pažino,
Nors skelbės pažiūrų kitų,
Nepastovių, tačiau karštų,
Vilku jau jos nebebaugino.

Kad mūsų kraštą vokiečiai
Atkirto, likome stačiai,
Brazda taip pasakojo Donei:
Palikom mes iš Lietuvos
Rusuos be tikslo, be galvos,
Tiktai tuščių skundų dejonei.
O savo krašto ilgesys
Ir begalinis gailesys
Akis į vakarus vis traukė;
Iš ten žinutės bent kokios,
Kad ir nepaprastai sunkios,
Širdis ištroškusi taip laukė!
Tačiau iš mūsų Lietuvos,
Iš po germanų vėliavos,
Atskrist net paukštis neketino.
Ir ta nepaprasta tyla,
Ta lyg užburtoji sala
Net optimistus jau baugino.
Dar buvo paslaptis kita,
Taip Donei aiškinos Brazda:
Kodėl jis Lietuvos ilgėjos;
Ten likęs angelas šviesus,
Pavergęs buvo jo visus
Jausmus; užmiršt jo negalėjęs.

Todėl tai nutarė jisai
Žūt būti pereiti skersai
Per priešų linijas galingas;
Jei gyvas šiaip be taip išliks,
Kur nors su ja tik susitiks
Ir rasit jai bus reikalingas.
Pračiaužęs apkasus, dratus
Nakčia pro Drūkšę ir Dūkštus,
Pro Svedasus miškais praslinko
Į Krekenavą, kur ilgai
Jį slėpė, dengė kunigai,
Apvilkę rūbais darbininko.
Iš čia ir Kaune, ir kituos
Išgriautuos Lietuvos kraštuos
Žinių baisiausių prisirinkęs,
Jau Vilniuje nebrado jis,
Ko taip ieškojo jo širdis —
Savos širdelės savininkės.
Tada tai atjautė Brazda,
Kokia ilgėjimos žaizda
Širdy jo tuomet atsivėrė!
Visi pasaulio reikalai,
Pats karas lyg tušti žaislai
Gelmėj jo skausmo pasinėrė!..
Dabar viena tiktai mintis,
Tik vienas noras kaip rakštis
Įsmigus pavergė jo sielą:
Nors būtų ji net pragare,
Jis meilės nuojauta budria
Surasti turi savo mielą.
Ir nebemąstęs daug Brazda,
(Su juo taip būna visada!)
Paklausęs vien tik įkvėpimo,
Prie darbininkų iš kiemų,
Į Vokietiją vežamų,
Pats pasiprašė ištrėmimo.
Ir Dievas, matomai, patsai

Per kliūtis, kryžkelius skersai
Apveizda savo paslaptinga
Ne kur kitur, kaip vien tik čia
Jį atvedė, ir ne tuščia:
Taip jo širdis dabar laiminga!

Bet nuo Brazdos ir tremtinių
Danutei nelinksmų žinių
Išgirsti teko: vien dejones,
Kad Lietuvoje vokiečiai
Kaip žvėrys šėlsta jau stačiai,
Žandarai čypdo, muša žmones.
Jei kas kentėjęs neištvers,
Ar užsistojęs už sesers,
Palies germaną-palaidūną,
Tai sodžius virsta pelenais,
O žmonės vergais amžinais
Toli kur Vokietijoj žūna.
Nežino, koks dar galas bus
Šio karo, jau varu vaikus,
Pristeigę šuilių, vokietina.
O amtsforštegerių rimtai
Paruošta jau dvarų šimtai,
Kuriuos kolonizuot ketina.
Bet Nemezies teisi diena
Ateis, rūstybės alkana!
Ateina! Žingsniai suskaityti!
Taip įsiširdijęs Brazda
Kuždėjo Donei, jei kada
Nebuvo šnipo kur matyti.

Kur pasislėpus, nuošaliai
Danutė verkė, bet tyliai,
Kad nors kitiems drąsa nebėgtų;
Bet gailios ašaros skruostais
Nebiro tais rasos žiedais,
Kurie gaivintų, o ne slėgtų.

O kad pragydo vėversys,
Ir savo krašto ilgesys
Varguolę dar aštriau kankino,
Tada tai pašnekos Brazdos,
Veiklaus ir gyvo visados,
Kas kartą ją labiau masino.
Brazda gi, nors ant vokiečių
Įnirtęs, ant tvirtų pečių
Naštos tarytum just nejuto:
Vis linksmas, draugiškas, šnekus,
Prie darbo pirmas ir draugus
Dainuoti vertė be batuto.
Pradėjęs darbą nuo giesmės,
Visus mokino ištvermės,
Visus ir guodė, ir ramino.
Gėrėjos patys vokiečiai,
O jau Barnabas tai stačiai
Apveizda Dievo jį vadino.

„Maskvoj,— sakydavo Brazda,—
Ir carų neilgai našta
Beslėgs piliečiams kietą sprandą!
Nes revoliucijos diena
Ne eina, bėga tekina,
Ir kerštą Nemezis galanda.
Ir tai ne Rusijoj vienoj:
Netolimoj bausmės dienoj
Nugrius ne vienas sosto stabas,
O vargdieniams visų šalių,
Užmiršus keršto skaudulių,
Rūpės kaip broliams bendras labas.
Tada ir klausimas tautų,
Sunkioj nelaisvėj pavergtų,
Atras atsakymą laimingą,
Kai jos ir jųjų ateitis
Nebus karalių savastis,
Bet pačios tvarką ves teisingą.

Ir gal laikai — nebtolimi,
Kad bus Europoj renkami
Didžios respublikos atstovai
Į bendrą seimą nuo tautų,
Visų be skyriaus pašauktų,
Išnykus tarptautinei kovai".

Nors ne visi Brazdos sapnai
Danutę tikino; jinai
Tamsiau į ateitį žiūrėjo;
Bet pažiūrų naujų doma,
Pati draugystė jo linksma
Jos širdį vis giliau žavėjo.
Kaskart tankiau suseidami,
Sau nebebuvo svetimi,
Prašnekę apie savo kraštą;
Pats darbas nebe taip sunkus,
Kadangi draugas palankus
Pakelt skubėjo bendrą naštą.
Paskui nelaimės ir vargai,
Ir susipynę taip margai
Žmonių keliai ir jų likimas!..
Galop nuo savo ateities
Kas beišbėgs? Kieno širdies
Nebepavergs pasišventimas?
O kas gi tiek bepasišvęs?
Kas, kaip Brazda, bepergyvęs
Tiek valandų mirties-gyvatos!..
O, daug verčiau būt apkasuos,
Granatoms švilpiant, kai visuos
Veiduos vien išgąstis tematos.
O be mėnulio naktimis
Miškų ir pelkių slaptomis
Grioviais išdegintų sodybų,
Kada tarp frontų neramu,
Praslysti žalčio vikrumu
Tarp nesuskaitomų sargybų...

Kas mirksnį bedrebėt lapu,
Kad nepakliūti kur šnipu
Ir nesulaukti jo likimo!..
Tikrai, ne tiek nakties tamsos,
Kiek šalto kraujo ir drąsos,
Kiek reikia čia pasišventimo!..

Kad Brazdai vieną kart širdis
Smarkiau pradėjo plakti, jis,
Paėmęs Donei už rankelės,
„Danute,— klausė nedrąsiai,
Nors degte degė jo žvilgsniai,—
Argi nebendras mūsų kelias?
Ar mums neplaks bendrai širdis?
Ar mano bus tuščia viltis,
Čionai per kliūtis atviliojus?
Ar ji į kryžkelius teves?..
Gyvatos nėra be tavęs,
Tiktai be prošvaistės rytojus!"
Danutė Brazdai nuo širdies
Geriausios trško ateities:
Širdelė jai atbudus plakė;
Tačiau nors buvo jai gailu
Užgaut jį žodžiu atbulu,
Bet nesvyravus taip atsakė:
„Tėvų šalis vargų varguos,
Aršiausių vokiečių naguos
Kraujuos paplūdusi vaitoja,
O mes, didvyriai iš stuomens,
Tik laimės savojo asmens
Ieškosme, meilę besvajoję!..
Aš Lietuvos — ne tik dalis:
Visa brangiausioji šalis —
Tai mano siela, mano kūnas!
Iki ji nuoskaudos keliu
Bežengia, būti negaliu
Laiminga, jos lyg atskalūnas".

„Danute,— tarė jai Brazda,—
Buvai brangi man visada,
Tačiau dabar užvis brangiausia,
Po karo mūsų Lietuva,
Jaučiu, tikiuosi, bus laisva!
Tada ar būsi mano?“ — klausė.
Ant to ne žodžių palankių,
Bet visgi mėlynų akių
Iš veido šypsojo malonė.
Tačiau tylėjo, o bailiai
Atsiduksėdama giliai,
Ji vis tik jautė abejonę.
O gal rusėjo dar kita...
Pirmoji meilė nekalta,
Kuri tik vieną kartą žydi;
Kurios svajonių svaigulys,
Kaip pirmo ryto spindulys,
Iki pat karsto žmogų lydi!..

Tačiau graži jų sutartis
Nutrūko, vos tiktai naktis
Tamsesnė rudenį suvystė:
Brazdos maž sergiamas asmuo
Štai dingo, tartumei akmuo
Į marių kritęs karalystę.
Sujudo gaudyt vokiečiai,
Šnipus paleisdami plačiai,
Iškratę lig Žemaičių sienos;
Bet nežinojo nieks ilgai,
Ar jį sučiupo kur sargai;
Besklido paskalos tik vienos.
Gailiai suspausta širdimi,
Išblyškusi ir nerami,
Vos gyva vaikščiojo Danutė;
Tik klausės atsargiai, bailiai,
Ar neišgirs ką nuošaliai,
Ar nepralėks kokia žinutė?

Praslinko savaitė antra;
Danutei pamažu giedra
Vėl grįžo, šviesdama iš veido;
Nes rūstūs vokiečių veidai
Aiškiau pasakė neg aidai,
Kad auką iš nagų išleido.

AŠTUNTOJI GIESMĖ

Brazda ne lengva širdimi
Apleido Burgą; ne žemi
Tik savo kailio patarimai
Jam liepė sprukti iš vargų,
Iš vokiečių žiaurių nagų:
Jį vedė aukštesni liepimai.
Ne tik pasauliui jis plačiai
Paskelbs, kaip šėlsta vokiečiai,
Ir šauks tėvynei apgynimo,
Bet iš nelaisvės svetimos
Ir savo Donės mylimos
Ieškos veikesnio išrišimo.
Juk melste meldė jis ir jos,
Iš tos egiptiškai žiaurios
Vergijos bėgt, mirties nelaukti;
Bet jai lyg buvo neramu
Nakties naudotis tamsumu
Ir bausmę ant sargų užtraukti.
O rasit ir kita mintis,
Gal Sutkaus Jono atmintis
Širdies dar gilumoj rusėjo!..
Pirmosios meilės ar žiedų,
Ar jos erškiečių ir žaizdų
Negi užmiršti ji galėjo?
Bet pavojingas ir vargus
Jo buvo kelias; tik dangus
Žvaigždžių takais jam rodė kelią,
Kai per Švarcvaldą naktimis
Jis čiaužė kalnų kriaušomis,
O vedė vakarų žvaigždelė.

Kaskadų trykštančių versmė,
Ta amžiais ašarų giesmė,
Jo žingsnių bildesį marino;
Pietuos Šafhauzeno krioklys
Kaip prunkščiąs milžinas arklys
Į laisvės žemę jį vadino.
Laisvos Šveicarijos viltis
Ir Viliaus Telio atmintis
Keleiviui taip pakėlė dvasią,
Kad ėmė bėgti net risčia,
Užmiršęs, jog ant sienos čia
Didžiausis jam pavojus grasė.
O bėgti buvo ko tikrai:
Nors dar miegojo vakarai,
Bet tolimuos rytuos jau švito;
Pietuos Šveicarija laisva
Vilioja jį kaip Lietuva,
Kaip angelas pasaulio kito.
Jau Reino matėsi krantai,
Pasieks Šafhauzeną tiktai,
Ir atsikvėps laisvai krūtinė!..
Bet šūviai: vienas, du ir trys,—
Suspengė; eglių pagirys —
Viltis beliko paskutinė.
Nebepajuto pats Brazda,
Kai įsikorė jis tada
Į eglę aukštą ir skarotą,
Sargai, šautuvais nešini,
Šalia prabėgo tekini
Į tolimesnį girios plotą.
Nebuvo ko galvot ilgai,
Iki įniršę grįš sargai,
O čia krioklys lyg šaukte šaukia;
Ir štai, Šafhauzeno puta
Apsitaškydamas, Brazda
Į kitą pusę Reinu plaukia.
Štai jis ir laisvas. Tik vanduo

Nuo rūbų varva, o ruduo
Saulutės spinduliais nešildo;
Nuvargęs nuo kelių dienų
Klajoja vienas tarp kalnų
Ir badą vien tik vaisiais tildo.
Taip noris miego! Bet drugys,
Pradėjęs krėsti, susargins,
Ir mirk, nežinomas praeivi!
Tau neužmerks akių draugai,
O tavo kapas gal ilgai
Baugins vėlybą pakeleivį.
Nuvargęs, šlapias eina jis,
Besižvalgydams lyg vagis,
Kurs bijo susitikti žmogų;
O sargui apsaugos viešos
Užtenka įtarties mažos,
Kad pasikviest po savo stogu.
„Iš kur? ir kas? ir kaip? kada?“ —
Turėjo atsakyt Brazda:
Tačiau įtartinas kvotimas
Varguoliui baigėsi gerai,
Kai pasisakė atvirai,
Koks jį čia atvedė likimas.

Lozanos mieste, kur vaizdžiai
Prancūzų žemės pakraščiai,
Nuo Bezansono saulei tekant,
Ženevos maudos ežere,
Dabar išgirsi vakare
Lietuviškai ant pliažo šnekant.
Lietuvių užsieny būrys:
Alšauskas, Bartuška, Gabrys
Tarnaut čia prakilniai idėjai,
Globoj Šveicarijos laisvos
Vardu ir naudai Lietuvos
Sėdėjo kaip tautos veikėjai.
Ne tik kad laisva krūtine

Brazda atsikvėpė; sapne
Tikrai sapnuoti nesapnavo.
Kokių pasauly atmainų
Nuo savo dar draugų senų
Išgirst čia netikėtai gavo:
  Germanai savo nelabais
Povandeniniais u-laivais,
Nors Anglams lig širdies įgėlė,
Bet paskandino ir save:
Beširde savo nedrove
Pasaulį visą prieš sukėlė.
  O Vilsonas, kad su laivais,
Su tankais, jankesų pulkais
Išėjo karo spręst likimą,
Pareiškė, kad mažų tautų
Išeinąs ginti nuo skriaudų
Ir už tautų apsisprendimą.

  Suprato deučai pagalios,
Kad Lietuvos jie neapžios,
Nors vos kvėpavo jų nustelbta;
Ir konferencija luomų,
Visų į Vilnių kviečiamų,
Viešai po Lietuvą paskelbta.
  Sukviesta vyrų trys šimtai.
Laisvai apsvarstę ir rimtai,
Vienbalsį tokį nutarimą
Atstovai išnešė tada:
Kad išmušė jau valanda
Tautos paskelbt prisikėlimą.
  Kad turi būti Lietuva
Taip, kaip prie Vytauto, laisva,
Sutraukius ryšius su Maskoliais,
Ir dėtis dėsis tik su tais,
Kurie kaimynais nepiktais,
Nevaidmainingais bus jiem broliais.
  Paskui iš partijų visų

Išrinkta dauguma balsų
Tautos aukščiausioji Taryba,
Kad ji visos šalies vardu
Atstove būtų ir vadu,
Stovėtų kaip tautos sargyba.

Išgirdęs tiek naujų žinių,
Lietuvio širdžiai malonių,
Brazda, tiesiog susigraudinęs,
Ant kelių puolęs nuošaliai,
Pradėjo melstisi giliai,
Matutės poterius atminęs.
O geras Dievas jo maldos,
Seniai, seniai jau užmirštos,
Kaip Tėvas, matomai, išklausė,
Sielos prašnekęs paslapty
Ir jo suvargusioj širdy
Saulėgrąžą atskleidęs gausią.

Aukštų akivaizdoj kalnų,
Bangų Lemano mėlynų,
Skalaujančių Prancūzų sieną,
Alšauskas ir Brazda — draugai,
Nebesimatę taip ilgai,
Praleido vakarą ne vieną.
Ir diskutuodami karštai —
Ne dėl tikėjimo tiktai —
Pas papą nutarė keliauti:
Kaip Lenkams rinkliavos diena
Pasauly sauja kupina
Pajėgė daug aukų sukrauti,
Taip ir Lietuviams rinkliava
Bažnyčios, jei tiktai galva
Dosniam pasauly ją paskelbtų,
Ne vien aukų tik pajama,
Plačia jų vardo reklama
Daug net politikoje šelptų.

Šventasis Tėvas daug širdies
Visiems lig šiol be išimties
Parodė nuskriaustiesiems karo:
Ar maž kareivių sužeistų?
Ar maž belaisvių ištremtų,
Kuriems namų duris atdaro?
Bus nuo Brazdos jam įdomu
Išgirst, su kokiu žiaurumu
Germanų vedama karionė.
Šventasis tėvas panorės,
Ir Vokiečiai paleist turės
Žiauriai kankinamąją Donę.

Bet reikia ne vienos dienos,
Kad metais kovos kruvinos
Pasiekus Romą apginkluotą,
O čia pro vyskupų eiles,
Per ilgas marmuro sales
Bažnyčios galvą vainikuotą.
Prieiti paprastu taku
Prie Tėvo Šventojo — sunku
Lietuviui: jį ten maž kas žino;
O lenkų priešginų šmeižtai
Ar maž mūsiškiams nekaltai
Čia dorą vardą supaikino?

Gyvatoj savo niekados
Nebuvęs matęs tiek šventos
Iš veido spindinčios galybės,
Nepasimatė pats Brazda,
Kaip beatsiklaupė greta
Prie kojų Jojo Šventenybės.
Iš kalno daugel sakinių
Gražių, aukštų, rimtų, kilnių,
Gerai apmąstęs, apgalvojęs,
Dabar ant karto nerimtai
Užmiršo viską ir tiktai

Priklaupęs jo bučiavo kojas.
„Sūnau! — prikėlęs tarė jam
Šventasis Tėvas,— taip kilniam
Tėvynės darbui atsidavęs!
Prie tikslo meilės eik keliu,
Budrus tikėjimu giliu,
O būsi daug pasitarnavęs!
Dabar tarp giminių tautų
Tiek neapykantos nuodų!
Krikščionys Kristaus užsigynė.
Ir jūs, su lenkais taip ilgai
Pervien gyvenę, kaip draugai
Bendrai mylėkite tėvynę!“
„Šventasis Tėve! Lietuva
Tik nori būt pati laisva,
Kitų gi skriausti neketina;
Su Lenkais bus mums nesunku
Susikalbėti su laiku,
Bet renegatai mus gaišina“.
„Sūnau! Tik meile ir su jais
Keliais pradėkite naujais
Į bendrą darbą susitarti!
Padaugins Viešpats jums jėgas,
Palaimins jaunas pastangas!..
Lietuviai, jūsų laisvė arti.
Kurie jus spaudė taip ilgai,
Kaip iš kalėjimo vergai
Paleisti, vienas kitą žudo;
O carų pavergta šalis,
Už bausmę į dalių dalis
Suskilusi, kraujais paplūdo“.
„Bet Prūsų kumštė kruvina
Mums dar baisesnė, kaip ana
Maskolių nusodinto caro:
Težino Viešpats Danguje,
Ką ta ginkluotoji gauja
Dar ir dabar su mumis daro“.

Čia ėmė pasakot Brazda:
(Jam retos, stambios kai kada
Nenorint ašaros lašėjo),
Ką pats regėjo Lietuvoj
Ir ką vergijoj nelengvoj
Ant savo kailio iškentėjo.
O vieną kartą nuo širdies
Prašnekęs, savo paslapties
Taip kaip prieš tėvą neuždarė,
Prisipažinęs atvirai,
Kieno tai nuopelnas tikrai,
Kad jis atsivertė per karę.
Kad tai Danutė meilumu,
Grynosios sielos kilnumu
Tikėt į Dievą jį mokino!
Per ją, kas dora ir švelnu,
Kas aukšta, rimta ir kilnu,
Jisai kaskart giliau pažino.
Dabar ji vokiečių naguos,
Baisiausiuos nykdama varguos,
Be paramos, be užtarėjo,
Vilties nemato ateity!
Vien laukia atilsio mirty:
Per du metu tiek iškentėjo!
„Nusiramink, gailus sūnau!
Per Berną grįždamas, manau,
Kur mano nuncijus Marčetis,
Danutę rasi jau laisvai
Beviešiant; nuncijus patsai
Palaimins jus dorai mylėtis.
O jūsų Lietuvos šalis,
Lig šiolei Rusijos dalis,
Greit susitvers neprigulmingai.
Nors širdimi ir nelengva
Brastos taikoj nuo jos Maskva
Jau atsisakė... ir teisingai!
Svajonės jūsų ir tėvų:

Dienų sulaukt šviesių, laisvų
Nebeužilgo išsipildys!
Jau nebeslėgs vargų naktis!
Graži, garbinga ateitis
Kančių net atmintį išdildys.
Į eilę stok, sena tauta!
Europai buvus kitada
Prieš turkus siena iš granito!
Iš naujo auki pagarboj,
Kurios nepaprastoj kalboj
Girdėtis atbalsiai sanskrito!
Į eilę stok greta kitų
Europoj valdančių tautų
Ir nešk kultūrai savo dalį!
Tiek vyrų davus praeity
Didvyrių,— amžių paslapty
Parodysi, ką sūnūs gali.
Dar paskutinės paslapties
Nepasakei! Dar kibirkšties
Tos neišskėlei iš krūtinės,
Kuri ne vargo apmaudais —
Švies savo genijų vardais
Ir vyrais valios geležinės!
Žinau, per karą jūsų sodžiai
Išdeginta; bet tėvo žodžiai
Prabils į katalikų širdis,
Ir dosnios rankos, jums aukų
Nepašykštėdamos, vaikų
Šimtais pavalgydins, pagirdys".

Brazda, sujaudintas giliai,
Tuščia mėgino nuošaliai
Paslėpti ašarų silpnybę;
Jos biro perlais dideliais,
Skaisčiais žibėjo spinduliais
Kaip žvaigždės prieš Jo Šventenybę.
Tarytum muzikos kokios,

Taip malonios, taip palankios,
Ilgai klausytis dar norėjos;
Bet papa, sūnui Lietuvos
Uždėjęs ranką ant galvos,
Lietuvių laimino veikėjus.
  Giliai kvėpuodams krūtine,
Brazda lyg kokiame sapne
Apleido puikią Siksto salę;
Sieloj giedojo jam dangus;
Užmiršęs žemiškus vargus,
Savy didvyrio jautė galią.
  Dabar ne žingsniais-milžinais,
Norėjos Brazdai skrist sparnais
Į Berno miestą pas Marčetį,
Ten jo dabar visa viltis,
Ten jo tikybos paslaptis:
Pradės stebuklams ten tikėti.
  Kaip tikras barbaras žiaurus,
Kurs Romos genijus gerus
Po kojų nesupratęs mina,
Brazda nemato po akių
Tiek Rymo genijų lakių,
Kur sielą į dausas masina.
  Bramante, Sanzio, kiti
Šiandieną jam vardai tušti,
Kurie atydos jo netraukia:
Kitur nubėgo jo mintis!
Vien beteiraujas, kur stotis,
Ir pirmo traukinio telaukia.
  Gražios Italijos vaizdai
Negundo jo; taip negreitai
Jie į pietus pro langą lekia!
Ir italietė jo greta
Išrodo jam lyg ko keista;
Nuobodūs ir draugai prašnekę.
  Štai Alpės. O seniai, seniai,
Dar čia nebėgo traukiniai,—

Kai leidos vyrai Hanibalo
Kariaut su Romos milžinais;
Čia Julis Cezaris kalnais
Pavergti ėjo liuoso Galo.
  Dabar Germanai!.. Ten antai
Kalnų viršugalviai baltai
Prieš saulę blizga stebuklingai!
Akis vargu juos užmatys!
Jų nepasieks nei vokietys,
Kurs slėniais slenka apmaudingai.
  Didingi amžių milžinai!
Iš aukšto žiūrite, kalnai,
Į mus mažyčius! Milijonai
Su trumparegiais geiduliais
Pro jus išmirusių keliais
Praėjo kaip lig laiko monai.
  O jūs tie patys, amžini,
Už piramides senesni!
Kas jums žmogaus mirtis-gimimas?!
Ar mūsų laimė, ar vargai,
Ar susipynęs taip margai
Šio karo ir tautų likimas!..
  Šitai ir Aaras, giliai
Išbėgęs tarp kalnų, žaliai
Vyniojas, skubinas į Reiną!
Matyti Bernas ir stotis!..
Pradėjo Brazdai plakt širdis,
Nes Donė jo sutikt ateina.
  Ateina, rods, dabar laisva,
Bet jos širdis dar kruvina:
Dar vargsta pančiuose tėvynė!
Tuščia jos rankos bevilies:
Sek pirma kardą prie šalies
Ir stok jos gint, kaip bočiai gynė!
  Laivais pro Švedus, pro Maskolius
Skubėk į kovą stot už brolius,
Už bočių žemę, jų kapus!

Juk be aukų ir be kovos
Laisvos nebuvo Lietuvos,
Nebuvo amžiais ir nebus!
  Kovot? Bet ginklams pinigų?
Danutė kalėdot aukų
Skris į Amerikos žemes!
Ten mūsų broliai-tremtiniai,
Tėvynę šelpdami dosniai,
Gausiai jai dolerių sumes.

  Brazda suspausta širdimi
Danutės klausės; nerami
Tačiau pasąmonė jam sakė:
Dar maž aukų kantrios vilties?
Kada gi prie karštos širdies
Prispaus Danutę mėlynakę?
  Jis taip suvargęs! Nuolatos
Audros beblaškomas piktos
Pasiekt čia prieplaukos tikėjos;
Tikėjos širdimi karčia
Nusiraminti kaip tik čia
Prie jos, tos kryžkeliuos vedėjos!
  Bet veltui meldėsi širdis:
Audros ir vėl nublokštas jis!
Ir vėl kaip amžinas klajūnas
Eis vienas, lydimas dangaus,
Be jos, be angelo brangaus,
Kur šėlsta audra ir perkūnas.
  O buvo laikas! išdidus
Brazda nebūtų nuolaidus
Savim ir laime leidęs žaisti!
Nebuvo, rods, iš milžinų;
Bet dėl akelių mėlynų
Nevyriškai neprato kaisti.
  Kadasai kupinas jėgų,
Tuščių savigarbos stygų,
Bet kam jis nusilenkt nemėgo!..

Dabar, Danutės kalinys,
Jai prieštaraut ir nemanys,
Tik stot greičiau į kovą bėgo.
  Ir vėlei priedangoj naktų
Audrų bedaužomą piktų
Tiktai laivų povandeninių
Jį šmėkla vandenais lydės!
Ir vis tolyn nuo jo žvaigždės,
Nuo jo svajonių ligšiolinių!..

  Kovoj suvargę ir klaikiai
Suirę, vokiečių pulkai
Galop apleidžia savo vadą;
O jųjų kaizeris puikus,
Nuleidęs Vilsonui laiškus,
Su priešais susitarti žada.
  Bet jau per vėlu, nes diena
Bausmės ir keršto alkana
Jiems Mane, Thekel, Phares rašė!
Per ilgo karo apmaudai
Ir revoliucijos aidai
Sau kruvinų aukų paprašė.
  Suiro jų šalis plati!
Visi jos princai ir kiti
Šulai aldeučų viens į vieną,
Apleidę sostus, pašaliais
Beslapstės ar pėsčių keliais
Be vardo perbėgo per sieną.

  Soldatenratai be drausmės,
Į faterlandą be giesmės
Dabar iš Lietuvos paplūdę,
Būriais plėšikų dideliais
Naikino viską pakeliais,
Iš keršto degino ir žudė.
  O iš rytų nauja liga
Išsisiūbavusia banga

Artyn vis bolševizmas žengė
Ir, rodės, Lietuvą užlies;
Kurį tik kraštą jis palies,
Ten kruvinas žudynes rengia.
Pro Augustavą per miškus
Didybės manija puikus,
Seinus pagriebęs, lenkas brovės:
Viliojo Liublino raštais
Ar gundė Pregelio kraštais,
Visur gi šmeižė be dorovės.
Maskvos ir „brolių“ engiami,
Naivia, jauna viltimi
Lietuviai sau pagalbos prašė; —
Europos santarvė vienais
Tik lenkų rūpinos sapnais,
O mums įsakymus terašė.
Seni pabėgėliai tautos,
Ieškoję Rusijoj naudos,
Dabar pavojų ten pajutę,
Paplūdo Lietuvon banga
Ir savo užkrėtė liga:
Slopino šalį suirutė.
Svajonas Pskove daug mantos
Sutaupė; bet iš tos naudos
Nuo bolševikų maža liko:
Surūgęs grįžo ir grasus
Ir kritikavo čia visus;
Nieks Lietuvoj jam nepatiko.
Tačiau moksleiviai ir jauni
Iš sodžių vyrai, kupini
Kilniai drąsaus pasišventimo,
Slaptais nuo motinų keliais
Į kovą veržėsi šauliais
Prabočių ginti palikimo.
Suprato sūnūs Lietuvos,
Jei patys sau neiškovos
Savistovybės apsigynę,

Tai dėl teisybės tik šventos
Nieks jų bejėgių neužstos,
Nieks nepratars už jų tėvynę.
  Ir ne ramiais jau avinais,
Už laisvę stojo milžinais
Visa šalis dėl naujo karo;
O jos kariuomenė jauna,
Pasišventimo kupina,
Kovoj tiesiog stebuklus daro.
  Nelygi kova: dar ilgai
Slopino Lietuvą vargai,
Lig Kauno siaubė bolševikai;
Lenkai, Suvalkų sutarties
Nepaisę, Vilnių iš nakties
Užgrobia vylium kaip plėšikai.
  Brazda su karžygiais jaunais,
Drąsos ir varžto kupinais,
Pats stojo į eiles kariauti;
Į Kauną grįžęs tik tada,
Kai jįjį pašaukė tauta
Ministrų tarpe vadovauti.
  O jis nelaukęs, kai visa
Šalis nuo priešų bus liuosa,
Į Kauną seimą suvadino,
Kurs lenkų bausdamas sėbrus,
Kirkilos ir kitų dvarus
Kariams bežemiams padalino.
  Galop Giedraičių lygumoj
Su lenkais kruvinoj kovoj,
Su bolševikais už Kalkūnų,
Perbloškus priešus, Lietuva
Trispalve puošias vėliava!
Nors liūdi ir ne vieną sūnų!..
  Dabar, subrendusi varguos,
Laisvai kaip Mindaugo laikuos
Tautų šeimynoj gal tvarkytis!
Bet ar vargai dabar išseks?

Jų ir tada dar mums užteks,
Kai Vilniuj plevėsuos jau Vytis.
Bet „sursum corda“! Ta šalis,
Kuri kaip milžinų pilis
Tiek audrų amžiais iškentėjo,
Ne tiek pečiais dar išlaikys!
Dar savo žodį pasakys,
Jai skirtą amžino Kūrėjo.

Nurimo karo apmaudai:
Nuslinks kaip tolimi aidai
Vargai, kur vakar dar slopino!
Bet iš Amerikos kada
Danutės ar sulauks Brazda,
Tiktai Dievulis vienas žino.
Vargiai bežino ir pati
Danutė: rods, nepaprasti
Brazdos pasišventimo žygiai
Giliai jos glūdi pagarboj;
Bet meilė saviškoj kalboj
Už nuopelnus nešypsos lygiai.
O gal pagailo jai kitos...
Pirmosios meilės nekaltos,
Kuri tik vieną kartą žydi,
Kurios svajužių ilgesys,
Nesąmoningas liūdesys
Iki pat karsto žmogų lydi!..
Pirmų pavasario žiedų,
Pirmosios meilės ataudų
Nelieskite, beširdžiai žmonės,
Žiauriai šventvagiška ranka!
Ar ne per daug ir taip pilka
Padangė žemiškos klajonės?

ZNAD BIRUTY

I

Znad góry Biruty, gdzie fala Bałtyku
Twą duszę dziejami przeszłości rozmarza,
Nie śpiewam ci pieśni w praojców języku:
On ucho szlachetne na Litwie obraża!
Dziś jasne książęta i szlachta rodowa
I mową i duszą — to goście z Krakowa!
Litwinem — chłop tylko, a ród Gedymina
Z herbami znad Wisły wdział na się strój nowy;
Co winien swej ziemi, kim był, zapomina
I świętej praojców zapiera się mowy.
Więc w obcejż mam śpiewać? Czy bólem złamany
Precz trącę mą lutnię w spienione bałwany?..
Nie do snu kołysząc jak fala pogodna...
Dziś w struny uderzę, aż jękną boleśnie!
Gdym kielich cierpienia wychylił już do dna,
Czyż będę was poił czarami jak we śnie?
Jeżeli więc zgrzytnie mi akord goryczy,
Niech ból wytłumaczy, za łzy się policzy.
Mój język za twardy, bo nie jest matczyny;
On obcy, jak żmudzki dla braci — Polaków!
Lecz gwoli jedności nam swój zaręczyny
Lubelskie zabrały jak skrzydła u ptaków.
A jutro, gdy Moskwa nas braćmi nazowie,
Zaśpiewać po rusku rozkażą panowie!..

* * *

Tam u stóp Biruty tak huczy nie fala:
Na morskich wybrzeżach w burzliwym natłoku
Tłum widzów się rozsiadł i w głos się użala,
Bo czeka od rana, spragniony widoku:
Pan możnej Połągi na konne gonitwy
Zaprosił rywalów ze Żmudzi i Litwy.

Muzyka gra marsza, lecz tłumu nie bawi;
Jej tony łagodne plusk morza zagłusza.
O koniach li tylko tłum nudząc się prawi,
Myśl jedna umysły ciekawe porusza:
Kto pierwszy, dosiadłszy żmudzkiego bułana,
U mety dostąpi zaszczytu hetmana.

Wtem trąbka jęknęła i dzielni rywale
Puścili rumaków jak Tatar po bitwie
Lub Kozak, gdy pędzi po stepach zuchwale;
A ziemia jęczała jak piersi na Litwie!
Wyprzedza ich wszystkich i staje u mety.
Tłum umilkł z podziwu!.. to postać kobiety!

Wysmukła i lekka! Złociste warkocze
Kaskadą spadają na kształtne ramiona;
W jej oczach szafiru dwie gwiazdy urocze;
Na ustach rubiny!.. bogini Łazdona!
Kto nie zna Celiny, co konie i łowy
Przenosi nad tańce, salonów rozmowy!

Jej słynie w Kiejdanach ochronka dla dzieci:
Nikt pieścić tak małych nie umie, gdy płaczą;
To ona pod burką, wśród śnieżnych zamieci,
Z lekarzem podąża pod strzechę wieśniaczą.
Po ojcu w dziedzictwie, jak mówi Żmudź cała,
Hart duszy, urodę i krocie dostała.

Z Wołynia i Polski na posag bogaty
Zjeżdżają się pany, wierzgają ich cugi;
Lecz z niczem Celina odprawia ich swaty,
Bo spłacać nie życzy książęce ich długi;

Bo czeka, aż godny jej serce obudzi!
Czy może już serca żałuje dla ludzi...

* * *

Zagrzmiały oklaski! Kto głosu i dłoni
Poskąpi, by uczcić wyścigów królowę?
A ona z rumieńcem dziewiczym na skroni
Wesoło i wdzięcznie schylała im głowę.
Wtem kogoś spostrzegła, co stał na uboczu;
Choć w dłonie nie klaskał, nie spuszczał z niej oczu.
Widziała go wczoraj przy słońca zachodzie:
Ze wzgórka nad morzem biegł wzrokiem w tę stronę,
Gdzie lekkie na falach ślizgały się łodzie .
I słońce zmęczoną schylało koronę.
Był blondyn, wysoki, ze smutkiem na czole
I marzył o innym, nie ziemskim padole.
„Marzenia!.. Marzenia — rdzą pracy i życia.
Kto marzy, w tym iskry do pracy nie płoną;
To dziecię z łez matki, niezdrowe z powicia",—
Tak ona myślała z litością tajoną.
A jednak coś było w tym bladym młodzianie,
Co nęci jak nowej przyszłości zaranie.
Dziś w blasków słonecznych świetlanej koronie
Miał więcej urody w boginię wpatrzony.
Gdy wzrok nań rzuciła, spłonęły jej skronie.
Wtem rumak wstecz nagle się cofnął spłoszony
I jeździec niebaczny już siedział na grzywie,
Gdy młodzian pośpieszył z pomocą szczęśliwie.

* * *

Wieczorem w pałacu, a giorno zalanym
Od światła, szeroko rozwarto podwoje:
Na sali gościnnej ma teatr być granym,

A panie pokażą przepyszne swe stroje.
Lecz widzów niewielkie zebrało się grono,
Bo tylko k o l o n i ę p o l s k ą proszono.
Kolonia polska w Połądze? na Żmudzi?..
A tak! bo to u nas tak szlachta się zowie
I słusznie do obcych zalicza się ludzi,
Gdyż lat już ze dwieście jest obcą nam w mowie;
Z pradziadów litewska, lecz polska oświata
Dlań była ołtarzem ofiarnym przez lata.
„Ponieważ ojcowie odstępstwem zgrzeszyli,
Więc nam dziś nie wolno naprawić ich błędu",—
Zasada ich. Zresztą najwięcej w tej chwili
Zaciekłą jest szlachta niższego podrzędu.
Tej dużo na Laudzie, w Oszmiańkim powiecie
A siebie nawzajem witają: „waszecie".
Ta siedzi na morgach, nad sochą się zgina;
Na balach „klebutį z maslukiem" spożywa
A chcąc się wyróżnić od chłopa — Litwina,
Polskiego, powiada, języka używa;
Choć Bogiem a prawdą i Polak rodzony
Niełatwo zrozumie ich śmieszne żargony.
Są inni Polacy: majątki władają;
Ich różne są klasy i rozum wszelaki:
Ci dzisiaj na rautach o Litwie coś bają
I gonią w niedzielę przez pola szaraki.
Ci język krajowy szanują... lecz w chłopie!
I czasem nim mówią... na gumnie lub w szopie!
Ci lubią obiady i huczne zabawy,
Choć w Banku Wileńskim dostali już mata.
Gdy pędzą w karecie wśród ciemnej kurzawy,
Dla koni tęgiego potrzeba dziś bata.
Choć rola nie rodzi, choć ciężkie te czasy,
Lecz bawić się trzeba!.. Sprzedają więc lasy.
Są nacją polską a gente Litwini!
Parodia, której jak świat nie znajdziecie
I wbrew Trentowskiego logicznej „myślini"...
Lecz różne bywają zboczenia na świecie!

I ci narodowców — Litwinów nie lubią,
Gdyż oni ich Polskę i dzielą i gubią.
  Za Polskę ja nieraz się modlę w kościele;
Przyjaźni dochowam!.. Lecz dla niej, panowie,
I z prawa narodu skwitować... za wiele!
Wszak na to i Polak „pal djabli was“ powie!
Kto własną ojczyznę odstępstwem raz zdradzi,
Już temu i obcy zbyt ufać nie radzi.
  Są u nas i Polki!.. Nieszczęście kazało
Na Litwie się rodzić wśród szarych niedźwiedzi,
I smętno laleczce, że zabaw tu mało,
I marzy, że rycerz ją z „Polszczy“ odwiedzi!..
I akcent warszawski nadrabia z mozołem,
I grzywkę przed lustrem zapuszcza nad czołem...
  Lecz dosyć tej skargi, co głosem bez echa
Nie dzisiaj już woła... do trupów, niestety!
Gdy ze snu rodzima już budzi się strzecha,
Nie zbudzą się tylko w pałacach szkielety!..
I rody prasławne, narodu wodzowie,
Są dzisiaj nam obcy i w walkach i w mowie!
  Dziś nie masz Gasztoldów, co w Brześciu, Parczowie
Od nowych nam braci bronili Podola!
Dziś samej się Litwy zaparli panowie,
A jutro... nas Moskwie zaprzeda ich wola!
O matko Ojczyzno! i twojeż to syny?
I w tenże to skarb twój wierzyłaś jedyny!
  Lecz dosyć, ach, dosyć tej skargi daremnej,
Co piersi rozdziera i czoła rumieni!
O gdybyż historyk tej karty nikczemnej
Roczników nie wspomniał, nie dojrzał tych cieni!..
Lecz Nemezis dziejów nie słynie z litości
I w grobach potrąci spróchniałe ich kości!

* * *

  W pałacu więc teatr. Matrony poważne
Zasiadły z córami pięknemi jak róże;

Prześliczne córunie, lecz nie są posażne,
To też powodzenie ich również nieduże.
A zresztą i liczba młodzieży tak mała
I serca tejż samej Celina zabrała.
  Celina uznanie i hołdy odbiera,
Lecz szczęścia nie widać na pięknej jej twarzy:
Na próżno na widzów czasami spoziera;
Tam jego nie widzi: on znowu gdzieś marzy.
I dekret na n i e g o już pisze w swej dumie,
Bo o czem o n marzy, odgadnąć nie umie.

* * *

  A morze Bałtyku falami się jeży,
Swój pokój zmąciwszy i toń zwierciadlaną!
To z wichrem jak m i l ż i n a s siłą się zmierzy,
To legnie u brzegów srebrzystą swą pianą.
Tam jeden, samotny znad góry Biruty
On nucił, spojrzeniem do morza przykuty:
  Poezjo niezgłębionej toni!
  Kto tajnie mi odsłoni twoje?
  Gdy struna harfy twej zadzwoni,
  Niebiańskich tonów zlewasz zdroje!
Aniele piękny, co w zadumie
Przenikasz bólem serc tajniki!
Kto czar źrenicy twej zrozumie?
Odgadnie skrzydeł polot dziki?
  Ja czuję ducha twego tchnienie,
  Lecz niemy ust swych nie otworzę!..
  Chcę cudne twe powtórzyć pienie,
  A tylko jęczę jak to morze!
Tyranko moja! Ma królowo,
Coś niebo harf mi poznać dała,
Przecz mi zamiera w ustach słowo?
Dlaczegom niemy głaz i skała?
  Poezjo! Daj mi harfę twoją

I twoich tonów cudne granie!
Być może serca ból ukoję
I Litwie powiem „wstań“, a wstanie.

II

Pod niebo południa, gdzie ptasznik Tyrolu
Na trele pastuszka podpełza jak żmija,
A potem w Wenecji lub Neapolu
Na głośnych koncertach swą kieszeń nabija,
Gdzie Alpy w błękitach jak mgły majaczeją,
Tam chorzy się śpieszą po zdrowie z nadzieją.
Nie róż jerychońskich królewskie korony,
To róże alpejskie tam pną się na szczyty!
Tam Mont Blanc na dzieje narodów wpatrzony
Bieleje z daleka, chmurami spowity!
Imatro! tyś jedna, samotna w północy!
Tu świadków tysiące Jehowej wszechmocy!
Wygnani z ojczyzny, tułając się wieszcze
Litewscy tu Polskę pieśniami wieńczyli!
Tu Adam znad Splügen zamarzył raz jeszcze
O pierwszej miłości i pięknej Maryli!
Tu wieszczym swym wzrokiem chciał dojrzeć tej zgody,
Gdy walki i przemoc porzucą narody.
Szwajcario! Tella czynami wsławiona!
Ojczyzno wolności, poetów marzenie!
Ach ileż to razy w twe cudne ramiona
Jam rzucić się marzył, by uśpić cierpienie!..
Czy we śnie cię widzę, twe góry i szczyty,
I te lazurowe nad głową błękity?
Tak pytał sam siebie ten blondyn wysoki,
Co niegdyś w Połądze żył pieśnią i morzem.
Dziś wkoło spadały alpejskie potoki
A granit i bluszcze mu były podnożem.
Wtem ujrzał dwie panie: po polsku mówiły
I jednej z nich oczy na niego świeciły.
Dziś Litwin i Polak — po świecie tułacze!

Choć nieraz się czubią, lecz wspólne ich cele,
Bo każdy po kraju jak Izrael płacze
I gdy poza domem, to dwaj przyjaciele!
Tak obok dwie brzozy, gdy burza znad Dona,
Rzucają się wzajem w płaczące ramiona!
„Pan z Litwy, nieprawdaż?“ — „A panie z Korony?“ —
„O nie, my z mateczką znad brzegów Bałtyku“.
I uśmiech nieszczery i głos zażalony
Zdawały się dźwięczeć w niej struną przytyku.
„Pan bawił w Połądze w zaprzeszłym? Pamięta?
Tam morze tak huczy, tam Żmudź nasza święta“.
„W Połądze ja byłem. Pamiętam jej lasy
I morze, co płacze, gdy ze snu się budzi;
Lecz ciężkie, samotne przeżyłem tam czasy;
Szukałem spokoju i biegłem od ludzi,
Więc sądzę, że ludzie zapomnieć też mogą,
Jeżeli ich kiedyś spotkałem gdzieś drogą“.—
„Pan dawno w Szwajcarji? Zapewne po zdrowie?
Tu strony urocze, lecz droższe nam swoje.
Tu nikt ci serdecznie „dzień dobry“ nie powie!
Tam milszy szum lasów i słodsze wód zdroje!
Tu tęskno. Mateczka ze zdrowiem się biedzi...
Pan nas tu samotnych czasami odwiedzi?“
Wtem chmury widnokrąg zaczęły powlekać;
Daleko znad Alpów huk ozwał się gromu;
Wiatr powiał chłodniejszy; czas naglił nie czekać.
„Pan zechce nam dziś towarzyszyć do domu? —
Spytała mateczka,— deszcz śpieszy z zachodu,
A ja się tak boję i słoty i chłodu“.
Lecz deszcz się nie śpieszył;, stronami rozpływał
A słońce wieńczyło tęczami gór czoła.
Krajobraz do marzeń bez troski porywał
I duszę unosił na skrzydłach anioła!
„Nieprawdaż, poeto, tu pięknie jak w niebie!
Wszak można zapomnieć o ziemi i chlebie!
Tu tylko i może, jak zdaje się, sztuka
I młodnieć i rosnąć, tęczami karmiona.

I pan chyba pieśni kolorów tu szuka,
Na Litwę przenosząc jej cudne ramiona;
Bo pijąc jej czary wejrzeniem łakomem,
Od dawna nie tęskni za Litwą i domem".
„Nie tęskni?" — pomyślał z westchnieniem głębokiem
I smutek bezwiedny jak cień z jego czoła
Uderzył... i zniknął. Choć błędnym już wzrokiem
Weselej się zdawał spoglądać dokoła;
Lecz rysy, dotychczas jak dziecka łagodne,
Zdawały się więcej poważne i chłodne.
„Tu widzę,— rzekł,— Alpy jak pną się za chmury,
Przed niebem Szwajcarów gnę czoło pokornie;
Lecz milej mi spojrzeć znad Szatrii — góry,
Skąd u nóg i Szawle i Telsze i Wornie!
Czy pani zjeżdżała w Żorańskie doliny?
Czy kiedy dumała nad Minją godziny?
Widziałem Dubisę, gdzie siostra Kirksznіawa
W uścisku jej tonie przy blasku księżyca.
I ziemia mi wtedy jęcząca i łzawa
Zdawała się jak rozmarzona dziewica!
Ach widzę dziś jeszcze uroczą Wielonę
I gaje nad Świętej wodami skupione!
Wileńskie doliny!.." — wtem urwał w połowie
I zdawał się własnych uniesień żałować,
Rozmowę przerzucił na skwary i zdrowie,
Na wszystko, czem można bezmyślnie szafować,
Wesołym się zdawał jak mała dziecina,
Co jutra nie widzi i łzy zapomina.
Na próżno Celina w nim szuka poety,
Co cierpi za milion, z gwiazdą na czole!
On zwykłym się zdaje człowiekiem, niestety,
Któremu dość dobrze na ziemskim padole.
Ludzkości cierpienia, jej walki i rany
Są chyba mu obce jak kraj niesłyszany.
Poeta to boży posłaniec na ziemi!
Gdy głosu wezwania z kolebki usłucha,
Wśród dziejów narodów pieśniami świętemi

Do piersi zastygłych tchnie serca i ducha!
Posłuszne mu wszystko: i łzy i radości,
Bo w sercach mu drgają wszechtętna ludzkości!
I ten się wydawał jej takim nad morzem,
Gdy tęsknem wejrzeniem biegł w dal zapatrzony,
Gdy ziemia zdawała się tylko podnożem
A myśli — skrzydłami w przedwieczne gdzieś strony.
Dziś nie był już takim! A może?.. Kto zgadnie?
Wszak duszę poety zrozumiesz niesnadnie.

* * *

Gdy powiew wieczorny z zapachem od róży
Rozmarza i pola i wody i kwiaty,
Jak lubo i miło po dziennej podróży
Na letniej werandzie przy szklance herbaty!
Jak w mglistych konturach zlewają się cienie,
Tak ludzkie uczucia i tęskne marzenie!..
Stróż Anioł pokoju ze smug nadgwiaździstych
Na serca w zadumie zlatuje i gości!
Tam więcej się rodzi i uczuć przeczystych,
I więcej przyjaźni, i więcej szczerości!
I cudnie jest wtedy przy blasku księżyca,
Gdy czarem owiane anielą się lica!
A jednak są ludzie!.. W półcieniów koronie
Źrenicą litości zaświećmy im w tłumie!
Ich wieczór nie zbudzi i czar nie owionie,
Ich nikt nie odgadnie i nikt nie zrozumie!..
Nieczuli czy dumni? Nadzieiż promyka
Im świat pozazdrościł i usta zamyka?..

* * *

„Pan przeżył w Połądze bolesne godziny;
Od ludzi się stronił. Dlaczego? Czy morze

Zabrało mu spokój w bezdenne głębiny?
Czy serce wbrew woli ktoś wiódł na bezdroże?
Lecz róże alpejskie, cieniste kasztany
Są, widzę, balzamem na smutek i rany".

On zaśmiał się z lekka. „W istocie,— rzekł,— mogę
Dziś śmiać się jak dziecko, gdy ludzie się śmieją.
Czy płaczę, czy kwieciem usłaną mam drogę,
Kto spyta, gdy świecę przed ludźmi nadzieją!
Nieprawdaż szczęśliwy? Kto wątpiłby o tem,
Gdy nadto się karmię natchnienia polotem.

O skąd by mi rany? Dziś celu świadomy,
Wśród pracy i trudów szukając osłody,
Czy wicher zawyje, czy biją gdzieś gromy,
Nie zmienię na twarzy zazdrosnej pogody!
Więc czemuż się nie śmiać? A pieśń samotności
Że smutnie mi dźwięczy, to... tak... z niestałości!.." —

„Doprawdy zrozumieć nie umiem dziś pana
A pieśni mi jego są też nieprzystępne,
Bo gwara litewska wsród nas zaniedbana:
Nią gmin tylko mówi i chaty posępne.
I wolnoż zapytać, poeto, dlaczego
Swój talent marnujesz dla tłumu gminnego?"

Tu młodzian obudzać się zdawał z uśpienia;
Wzrok podniósł głęboki, jak tonie przejrzysty;
„Wszak pani,— rzekł,— z Litwy nie dziś? — z pokolenia!
Więc godziż się język poniżać ojczysty?
Nie gwarą ja śpiewam! To język Litwina,
Któremu się ocknąć wybiła godzina!

Do życia zrywają się wszystkie narody,
Co spały pod jarzmem potężnych przez wieki!
I Litwa się budzi a zapał jej młody
Zwiastuje mi zorzą już dzień niedaleki!
Niech wątpią wrogowie dziś w jej odrodzenie!
Ja z wiarą z obczyzny jej niosę natchnienie!..

Nie spowić narodu i ducha w kajdany,
Gdy z ogniem młodzieńczym do życia się zrywa!
Jak Niemen, po brzegi na wiosnę rozlany,

Tak budzi się Litwa wiekami sędziwa,
I język praojców i dzieje przeszłości
Odrodzą się w pieśni i w synów wielkości!
  Jam wszystko poświęcił i nic mnie nie czeka!
Rodzinne ustronia, młodzieńcze nadzieje
Za Litwę jam oddał! Jak echo z daleka
Ją wołam do życia, jej język i dzieje!
A pani mię dziś tak boleśnie dotyka,
Gdy Litwie odmawia własnego języka!"
  Tu zamilkł a blade oblicze księżyca
Gdy z chmury spójrzało na rysy młodziana,
Zapałem, nie gniewem gorzały mu lica,
A postać zdawała się czarem owiana!..
Niejedno Celina zaprzeczyć by miała,
Lecz dziś tylko słuchać w milczeniu wolała.

* * *

  Czas wszystko na skrzydłach jak fala unosi!
Zmieniają się ludzie, ich sny i marzenia...
Lecz ponad to wszystko duch prawdy się wznosi
I w rydwan swój wprzęga rozbieżne zechcenia.
Po latach Celinie, w samotnej godzinie,
Śpiew smętny młodziana z ust rzewnie popłynie:
    Ach, czy nie żal tych lat,
    Co zawiędły jak kwiat
  I wiosennych promieni nie znały!
    I te szczęścia marzenia,
    Którym nie masz imienia,
  Tylko echem z daleka przebrzmiały.
    Choć krew spiekła się warg,
    Nikt nie słyszał twych skarg,
  Chyba tylko bez gwiazdy noc ciemna!
    I za ciężkie godziny,
    Za cel życia jedyny
  Czekaż tylko zapłata najemna?

Lecz zwodnicze są sny,
Prędko wyschną i łzy,
Tylko czynom brzmi wieczne hosanna!
Bądź ojczyzny opoką,
Nieś jej sztandar wysoko,
Będziesz gwiazdą, co wschodzi poranna!

III

Pieśń dziką pogrzebu wiatr przyniósł z północy.
Igrając w swym biegu już ścina się woda.
Mróz idzie, zawieja. W ramiona przemocy
Jak trup bez nadziei upada przyroda.
Tak pusto!.. Przy drodze szroniaste dwa dęby
Dziś tylko szkielety, co syczą przez zęby!
Co żyło — umarło! I rzekłbyś, na zawsze!..
A jednak, gdy w marcu słoneczko oblicze,
Wracając w południe, odsłoni łaskawsze,
Jak przez sen uśmiecha się życie dziewicze,
Na próżno północne żywioły szaleją,
Bóg wiosny zwycięża, w nim życie z nadzieją!
O witaj nam, wiosno, czy błyśniesz lazurem,
Czy życia falami drgasz w tętnach przyrody,
Czy śpiewasz nad Niemnem „łaksztingałów“ chórem,
Czy rosłych Litwinek rumienisz jagody!
O witaj nam, wiosno! O bądź uwielbiona,
Co zmarłe ocucasz, gdy tulisz w ramiona.
Lecz inna jest wiosna: po wiekach zniszczenia
Na ojców mogiłach swój sztandar rozwija
I woła do życia! a hymn odrodzenia
Jak echo tysiączne o dusze odbija!
I z prochów, co spały, znów rodzą się syny
A sława po świecie opiewa ich czyny.
Czy dawno nam śmiercią już wieczną grożono
Jak błędnym ognikom, co gasną bez śladu?
Czy dawno my sami krwawiliśmy łono

Swej matki zwątpieniem, zgubniejszem od jadu?
Czy dawnośmy byli resztkami wspomnienia,
Co bali się swego prawego imienia?!
  Dziś nie tak jak wczoraj las szumi na Litwie
I nie tak w Połądze już huczy dziś morze!
I prósbę tam nową w skruszonej modlitwie
Dziś serca zanoszą do Ciebie, o Boże!
Błogosław Ojczyznę nam młodą, o Panie!
A w chwilach dziś ciężkich daj hart i wytrwanie!
  Błogosław nam pieśń, nowem echem zrodzoną,
I pierwszych szermierzów młodzieńczą prawicę;
I noce te ciemne, pod których osłoną
Nam książki przechodzą przez czujną granicę!
Ach, jeszcze błogosław!.. Ty wiesz kogo, Panie!
Co z pieśni odgadła swe wielkie zadanie.
  Kto jedną zna miłość: nie miłość niewieścią,
Co tęskne ma oczy i ciche westchnienia;
Kto kocha Ojczyznę tą niemą boleścią,
Co szuka wśród walki swych ran ukojenia;
Co serce i mienie poświęca za młodu
I świeci jak zorza na czele narodu!...

* * *

  Na brzegu Bałtyku, gdzie sosny Biruty
Ku Żmudzi schylają rozwiane korony,
Zmyć troski żywota jak w wodach pokuty
Lud śpieszy z daleka na letnie sezony;
I gwarno w Połądze jak ongi przed laty,
Gdy zjeżdżał tu poczet magnatów bogaty.
  Bawiono się wtedy bez myśli i z nudy;
Skwar pracy południa nie palił im czoła!..
Dziś zdrowie sterały i walki i trudy;
Dziś twarde dla synów i życie i szkoła;
Dlatego i słodsze godziny wytchnienia;
Dlatego i milsze z Połągi wspomnienia.

Niejeden inżynier lub słynny z wymowy
Dziś prawnik znad Newy na lato tu zdąża
I wita z daleka ten kątek domowy,
I w słodkie wspomnienia jak w sen się pogrąża;
Tu pachną żywicą znajome mu lasy,
Tu szkolne, młodzieńcze wspomina swe czasy...
Tu niegdyś się uczył!.. Ach, jeszcze pamięta
Tę książkę, co młode otwarła mu oczy.
Tu poznał, że Litwa — Ojczyzna mu święta,
Co drogą krzyżową nie żaląc się kroczy;
Tu czasem zaśpiewał z kolegów ktoś grona
Te pieśni litewskie, co szły zza kordona.
Tu panią spotykał, przez uczniów kochaną,
Co do nich jak matka po żmudzku mówiła
I mowę ojczystą, choć tak zapoznaną,
Już wtedy szanować i kochać uczyła.
Gdy dzisiaj ta mowa jak zorza młodzieńcza
Z letargu się budzi, ach, jej to zawdzięcza!
O witaj, Połągo. W tej świętej zaciszy,
W tych lasach sosnowych dziś znów się odżyje,
Zachętę do pracy wśród swoich posłyszy
I pył zniechęcenia jak w morzu się zmyje
A potem się pójdzie na prace i znoje
Za matkę Ojczyznę wyszczerbiać gdzieś zbroje!
O witaj, Połągo! Ty budzisz wspomnienia,
Co gorycz łagodzą... dni lepszych przedświtem!
Jam dużo przebolał i rozpacz zwątpienia
Już nieraz gościła w mem sercu rozbitem;
Lecz tobie zawdzięczam, że z bólu me wargi
Nie drżały, żem cierpiał i walczył bez skargi!..
Pamiętam tu lato!.. to było niedawno!
Celina tu z Wilna przybędzie, mówiono;
Więc by z bohaterką zapoznać się sławną,
Niemałe też gości zjechało się grono;
Zaś aby ogólne zaświadczyć uznanie,
Obwołan był koncert na jej powitanie.
W pałacu więc koncert. Na sali z herbami,

Przy lśniących się światłach, kwiat gości dostojnych
Wziął miejsca przed sceną, w dwa skrzydła rzędami,
W ubraniach jaskrawych, lecz miłych i strojnych.
Ubiory litewskie! Nie kaprys to mody,
Lecz duch odrodzenia ojczystej zagrody.
  Rozpogodź, Celino, twych oczu błękity
I widzów powitaj jak niegdyś wesoła!
Dziś owoc oglądasz twych prac niespożyty,
Dziś mowa ojczysta rozbrzmiewa dokoła,
Dziś wszystkich ku tobie zwrócone wejrzenia!..
Azaliż nie wszystkie ziszczone marzenia?
  Na czole powaga. Cię sam Rajbolini
Na obraz by przeniósł, tak pełną zadumy,
I tam w kolumnadach bolońskiej świątyni
Pobożne by znowu cisnęły się tłumy!
„Gdzież jednak dawniejsze junactwo młodości?
Gdzie żywość wesoła?“ — pytają się gości.
  Rozmowy wpół szeptem. Tak sosen korony
Wpół szemrzą, gdy wiater nadleci od morza.
Umilkną i szepty, gdy śpiew rozmarzony
Uniesie gdzieś dusze w nadziemskie przestworza!
Bo czego, ach, czego ten śpiew nie zagłuszy,
Gdy z krain nieznanych zaleci do duszy!
  Lubiłem ja niegdyś w noc cichą, majową
Nad Niemnem zasłuchać się treli słowika;
Lubiłem na skrzypcach tę grę minorową,
Co tęskną słodyczą głąb serca przenika;
Lecz pieśń, co się z piersi człowieka wyrywa,
Tęsknotą bezbrzeżną od ziemi gdzieś wzywa!..
  I przykre mi wtedy te marne oklaski,
Co burzą zrywają się uczcić natchnienie!
I bolą mię tłuszczy śmiejące się wrzaski,
Gdy duszy tak byłoby drogiem... milczenie!
Tak chciałbym gdzieś uciec... na góry lub morze
I tam się rozżalić przed Tobą, o Boże!

* * *

Raz siódmy z swej piersi artysta natchniony
Przy dźwiękach akordu skarb pieśni dobywa;
Raz siódmy porywa, a tłum rozbawiony
Do nowej wciąż pieśni zachęca i wzywa.
Zamyślił się pieśniarz.— Czy słabły mu siły?
Skarb pieśni wyczerpał? Oklaski zraziły?
Ach, wspomniał on druha i brzegi jeziora,
Co legło wsród Alpów błękitu płaszczyzną,
I ciche rozmowy letniego wieczora,
I druha tęsknotę za Litwą — Ojczyzną!
I było mu żal owej ciszy natury,
Gdy zdają się modlić i lasy i góry!
Ach, wspomniał on druha i pieśni natchnione,
I ową ostatnią za życia poety!..
Zaśpieważ ją dzisiaj, gdy piersi zmęczone,
Być może, dokończyć nie dadzą, niestety?
Zaśpiewał. Celiny, zdawało się, lice
Pobladło; łzą zaszły szafiru źrenice.
Jedna tylko, jedna ona
Łzą wygnańca pieśń powita
I w płaszcz czarny otulona
Tam z Biruty ją odczyta.
W czyn zamieni myśli moje,
Na się wdzieje święte zbroje:
Na boje niekrwawe
Za honor i sławę
Narodu Witolda Wielkiego,
Za język ojczysty,
I dźwięczny, i czysty
Jak echa Libanu świętego!
I zaszumi wielkie morze;
Ucałuje brzeg tej ziemi,
Gdzie śpią sosny w cichym borze
Za dziejami minionemi!
Ipowita czasy nowe
I Birutę, swą królowę!

Ach, wtedy z radości
W noc cichą w skrytości
Łzą czystą mi zajdą powieki
I spocznę w spokoju
Po walkach i znoju
Pod niebem mi obcem na wieki!..

LIETUVA

Jo Mylistai
Šviesiausiam Vyskupui
Antanui Baranauskui

Tėve mūsų tėvynės!
Mūsų ryto žvaigždelė!
Būk pagarbints, pramynęs
Mums kaip milžinas kelią!
Kad tėvynės liežuviui
Priešai kapą jau kasė,
T u prikėlei lietuviui
Jau nupuolusią dvasią!
Giliu mokslu šarvuotas,
Pirmas stojai į karę;
T a v o įkvėptas protas
Akis broliams atdarė.
Kada viltį tėvynės
Ledais apkalė vėjai,
T u vainiką nupynęs
Ant Anykščių uždėjai.
Ir mums kalbą prikėlei
Ugnim savo krūtinės,
Viltį įkvėpei vėlei,
Darban mus pavadinęs.
Matau Jūrą ir Ventą:
Mėlsvos eina per pievas...
Girdžiu giesmę ten šventą,
Kurią laimina Dievas!
Tenai gieda lietuvė
Dūmàs T a v o, Tėveli!
Kelias broliai pražuvę
Skaito T a v o „Šilelį“!

Ir jau Lietuvą jauną
Aiškiaus jaučiam kas dieną,
Ir mūs ašaros plauna
Jau iš džiaugsmo kiekvieną.
  Džiaugsmas glosto krūtinę,
  Gieda, dvasią atgavęs,
  Gieda brangią tėvynę,
  Ir tėvynę dėl T a v ę s!

Lietuva! mano brangi tėvynė!
Garsi didvyriais, ką kapuosn' gulė!
Graži man tavo dangaus mėlynė!
Tave kaip tikrą myliu matulę!

Šalis garbinga, kurią apraitė
Sentėviai garbe, liedami kraują!
Tu jauna tarsi graži mergaitė
Kelies iš miego su viltim nauja.

Kad sparnais dvasios mislis greitoji
Perbėga tavo žaliąsias pievas,
Savo gražybes prieš mane kloji,
Kurias tau didis suteikė Dievas.

Graži tu, mano brangi tėvynė!
Ar kad paukštytės po girias šneka,
Ar kad jau žiemą baltuoj' eglynė,
Ar kad tai saulė vasaros teka.

Bet tu, gražiausė, gimei su skausmu!
Sunkiai vaitoja tavo krūtinė,
Ir tavo sūnūs su pirmu jausmu
Jau kenčia, džiaugsmo dar nepažinę!

Tavo nelaimes, kančias, tėvyne!
Jaučiu lyg uolą ant širdies kietą,
Vienok neverkiu: skausmai užgynė
Silpninti širdį, kraujais aplietą!

Tu vienas, Dieve, pastiprink viltį
Išvysti galą kančių sunkybės!
Iš skausmo marių kada pakilti
Ir paplusnoti sparnais liuosybės!

* * *

Vakarop mėlsvos Baltijos jūrios
Plauna ir griauna Žemaičių šalį,
Lipa į krantą jų vilnys sūrios,
Putomis piktos grįžta atgali.

Kalnas, kur ilsias Birutos kūnas,
Nors bailios pušys jau kelios griūva,
Nejuda. Rodo lyg koks galiūnas,
Jog ne taip lengva Lietuva žūva.

Mačiau nuo kalno šviesiai raudoną
Saulę, kad prausties į mares žengia;
Dangus nekaltas debesim plona
Rausvai geltona akis sau dengia.

Mačiau ties saule ten vilnis baltas,
Kaip supas, blizga, į dangų remias,
Bet kvėpė vėjas nuo jūrių šaltas,
Ir tamsi gulė naktis ant žemės.

Jūrios, jūs plačios, jūs begalinės!
Gilios, kaip jausmai poetos gilūs,
Ar kad tėvynės verkia atminęs,
Ar kad užgieda, dvasiai sušilus!

* * *

Sentėviai mūsų Baltijos veido
Liūdną gilybę, matyt, pamėgo,
Indijos dangų dėl jos apleido
Ir upes aukso, ką šviesios bėgo.

Žemaitis pirmas rūmų Jūratės*
Trupučius rinko, ką jūria bėrė,
O jų gražybę puikią supratęs,
Juos mylimajai ant kaklo vėrė.

Jūrių platybę Dievas sutvėręs,
Ant jų išspaudė galybės žymę,
Kas jas išvydo, akis atvėręs,
Pažino Dievą naujame Ryme.

Bet jei žemaitį arčiau pažinsi,—
Vyras tai karštas ir būdo tvirto!
Stebėkis, darbus kaip jo atminsi,
Kaip kitą kartą kryžokus kirto!

Mažai jis žvalgos, bet daugel mato,
Bailus jis rodos, o užkabink jį!
Ko jis nejaučia, rodyt neprato,
O kiek širdingų tarp jų sutinki!

O kur matulė yra geriausė,
Nors apsidarius pilka sermėga?
Ir jauna meilė kur nekalčiausė,
Jei ne kur Venta ir Jūra bėga?

Čia tai sutiksi retai bajorą,
Kurs tėvų kalbą būtų pamynęs,
Kursai, nešiodams milinį storą,
Gaudytų vėjus žėdnos gadynės.

Antai aukštaitis, dailiai sudėtas,
Aukštas, ir tęvas, ir šviesiai baltas,
Nors būde tvirtas, žodžiuose lėtas,
Meilus, širdingas, nors, rodos, šaltas.

---

* Jūratė buvus jūrių deivė, kurios gintaro rūmus, žibėjusius ant marių dugño, Perkūnas sudaužęs už tai, jog tá drįsus pamylėti žvejį Kastytį. Dabar gintaro šniūreliais lietuvės mėgsta pasipuošti, užsikabindamos ant kaklo.

Gražiai užaugęs tarp plačių pievų,
Jis plačios dūšios ir toli žiūri!
Ką jis užmano, pildo su Dievu,
Atbulas n'eidams prieš kliūčių būrį.

Jį mažai traukia žmonių linksmybės,
Giliaus už džiaugsmą jis jaučia skausmą,
Ant liūdno veido žymę didybės
Matai išspaustą ir gilų jausmą.

Jo tai sesučių raudos malonios
Pagauna širdį būrų ir ponų,
Jas atkartoti pradeda ponios,
Pritariant dailiai kvartapijonui.

Jei jauni mūsų jau mokslo vyrai
Lietuvai naują iškariaus kelią,
Tai tėvų kalbą namams ir lyrai
Mūsų mergelių grąžins dainelė!

Atlaidai! Žmonės lyg margos marės
Ant kelių kryžiaus vilnimis plaukia:
Mylistų turtus Kristus atdaręs
Kančiomis savo pas save šaukia.

Giesmių, rėkimo, žirgų žvengimo
Vakaras sparnu netildo plonu,
Ir, lyg prieš miegą marių verkimo
Klausydams, jausmą geri malonų!

O kad aplieja naktis žvaigždėta
Sidabru žemę ar kad pragysta
Giesmė toli kur, širdies sudėta,—
Lyg skaistus Aniols padangiais skrysta!

* * *

Gražu Žemaičiuos! Žiedas raudonas
Tenai mergaičių puošia darželį,
Upelį sergi ten šventas Jonas,
O Florijonas aukštas miestelį.

Vėjo papūstos ten laumės juosta
Minijos vilnys prieš saulę žydžia,
O beržų eilės ašaras šluosta,
Nes vilnių meilės marėms pavydžia.

Nuo aukštų kalnų laukų tolybė
Margai žaliuoja, ežerais žiūri;
Ten melsvos girios žiba gražybe
Ir slepia paukščių įvairių būrį!

Ten kunigaikštis valdo šiandieną,
Kurs tėvų žemę myli ir žmones,
Apšvietęs mokslu brolį ne vieną,
Sulauks ant žemės Dangaus malonės.

Varnius pasveikink,— tą vietą šventą,
Nes ten gyventa vyskupų mūsų!
Matai ant Kuršo ten einant Ventą,
Ten Jūra bėga lankyti Prūsų.

Mačiau nuo ten tai Vaiguvon kelią:
Vieta — gražiausė visuos Žemaičiuos,
Žengia į kalną tenai seselė,
Su žalia rūta kasas suraičius.

Tarp puikių vietų iš žalio sodo
Ten balti kyšą dvarai matyti,
Atdaros durys lyg širdį rodo
Ir lyg užeiti nori prašyti.

Kad miškas saulę gulties vadina,
Ant gonkų sėdžias tarpo jaunimo
Seni; arbatą Zosia dalina,
Ir visi klausos medžių ūžimo.

Kartais, tėvynės darbus atminę,
Gailias, nustoję vardo lietuvio,
Pripildę lenkų jausmais krūtinę,
Išsižadėję tėvų liežuvio.

O kaipgi sodžiai širdį gaivina,
Vasaros saulė kad žemyn svyra,
Ir kad iš darbo grįžta šeimyna:
Su grėbliais, dalgiais — mergaitės, vyrai.

Kiek tada dainų į aukštą kyla!
Kaip girios skamba, dreba, linguojas!
Gražu, ir dainos kad jau nutyla,
Ir parein banda, šonais svyruojas!

Eilėmis eina, galvas iškėlę,
Rainuotas jautis, karvė baltmargė,
Avelės bliauna, o piemenėliai
Eina, raliuoja, norint nuvargę.

Gražios ir naktys, kad tykus vėjas
Margina dangų, debesis skiria,
Iš kurių mėnuo, puikus išėjęs,
Apšviečia lauką ir tamsią girią!

Bet man gražiausė naktis Joninė,
Kad vabalyčiai antkeliais šviečia,
Rasa žolynuos žib sidabrinė,
Tarp žvaigždžių mėnuo ragus išriečia!

Pilna malonės tyla aplinkui
Trūksta, sulojus tiktai šuneliui,
Tikt užgiedojus kur arklininkui
Ar ant Raseinių subildus keliui!

* * *

Gražu Raseiniuos ant švento Jono,
Kad žirgai žvengia Žemaičių žemės,*
Kad šalip būro stov žirgas pono
Ir, žemes kasdams, į dangų remias.

Pažink žemaitį per šventą Joną,
Kad, sau užsėdęs ant greito širvio,
Skraido, įrėmęs ranką į šoną! —
Kryžoką kirsti reikia tikt kirvio!

Žemaičiui turtai visi už nieką;
Neklaus mergaitės slapčia jo vardo,
Jei ant lenktynių jį kas palieka,
Jei žirgas žvengdams žemių neardo.

Puikus pagirtas ant tymo balno
Grįžta ir žirgą putomis maudo!
Žveng ant Dubysos sartasis kalno
Ir šaltą vilnį ištroškęs gaudo.

* * *

Gražios pakalnės kalnų Dubysos!
Vanduo skaistus ten, kalnai žaliuoja;
Tenai sesutės po krantus visos
Graudžias malonias dainas dainuoja.

---

* Raseiniuose nuo senovės kas metą ant šv. Jono yra paroda geriausių arklių žemaičių veislės, todėl jų ir suveda čia didžią daugybę.

Graži yra tai Valakų žemė,
Kur dangus blaivus, naktys-malonės,
Kur įkvėpimą visados semia
Muzika, giesmės, gražios teplionės!

Mums gi, lietuviams, gana gražybės
Kalnų Dubysos, margai juostuotų!
Ten pagavimo kvėpia saldybės!
Kas ten norėtų, giesmes mastuotų!

Užlipk jos kalnus, ką ties Kirkšnove*,
Kad dega žvaigždės danguje šviesios!..
Medžiai apstoję ten sergi srovę,
Nuo jų krint juostos ant vandens tiesios!

Lyg gyvi kalnai ten toli kyla!
Kupranugariai lyg, kur deg pietūs,
Paupiais traukia! Aniolas tyla
Laukus užklojo, auksu aplietus!

Iš dangaus žiūri į stiklą upės
Sidabro mėnuo ir netikėtai,
Debesim skystą veidą apsupęs,
Slepias, išvydęs lyg numylėtą.

Taip tai mergaitė, rože pražydus,
Dzelkoriui rodo savo gražybę,
Bet, jaunikaitį šalip išvydus,
Tarp delnų slepia veido kaltybę!

Tyla aplinkui. Nepučia vėjas!
Tykiai Dubysa smeltynus plauna.
Platu ir linksma!.. Daugel kentėjęs
Čia atgaivina krūtinę jauną.

---

* Kirkšnovės upelis susibėga su Dubysa netoli Ariogalos miestelio.

O kad jau, stojęs ant amžių tako,
Praeigos ieškai mislim sparnuota,
Ko tada kalnai tie tau nesako?
Kokių didvyrių čia nežingsniuota?

Kad šalį mūsų, kraujais raudoną,
Šventragiui* mirus, vaidai skandino,
Nuo tų tai kalnų naują valdoną
Lietuva mūsų sau pavadino!

Tada Lietuvars su sūnum's savo**
Apraitė garbe Lietuvos vardą;
Paskui anūkas jo viešpatavo,
Į Maskvos sienas suskaldęs kardą!

Ir šiandien rodo ties Maskva kalvą:
(Ją ten vadina kalnu „Paklona“),
Algirdą Dmitris, nulenkęs galvą,
Sveikino ten tai kaip savo poną.

Krymas, kur pyksta Juodosios marės,
Šalys, apjuostos Dunoju, Donu,
Naugardas didis, vartus atdaręs,—
Linko po valdžia mūsų valdonų.

Praeiga didė lyg saldus miegas
Prabėgo greitai, nes greitai nyksta,
Kas brangu širdžiai, lyg tirpsta sniegas,
Ir vargiai vėlei kada įvyksta!

---

* Šventragis, 96 metų senelis, įkūręs Vilniaus žinyčią ir valdęs Lietuvą nuo 1267 m.

** Lietuvaras su savo sūnumis Vyteniu (1293—1315) ir Gedminu (1315—1339) paeina nuo Ariogalos, kuri stovi ant Dubysos kranto (Letop. Bychovca 13—14).

O šitie kalnai taip pat tebstovi,
Kaip ir prieš amžius šešius stovėjo,
Dubysa žalią bučiuoja lovį
Ir taip pat šiaušias nuo priešo-vėjo.

* * *

Ten už Dubysos eina Aukštoji
Lietuva. Kaimas matai plačiausės,
Ten Mūša bėga;, ten tai Šventoji,
Ką giesmių savo vyskupo klausės.

Kaip naktis juodas tamsus Nevėžis
Ten juosta juosia žaliąsias pievas,
Tyliai ein, gilų lovį išrėžęs,
Giliàs dūmàs jo težino Dievas!

Tenai tarp kalnų, apleisdams rytus,
Nemunas eina, upių didvyris,
Kryžokų darbus neužrašytus
Atmena, daugel nuo jų ištyręs.

* * *

Rudens jau dienos ilgos, nuobodžios!
Vasaros laike visus gražumo
Šaltinius savo gamta parodžius,
Dabar lyg gailias savo dosnumo.

Blizganti saulė neaukštai kyla;
Juokias iš tolo, bet neširdingai;
Lyg apie meilę kokietka byla
Ir sušypsoti stengias meilingai.

Vasara bobų. Mašalai vaikos,
Sukdami ratą — sėklą nedorą.
Išpinti voro tinklai sau draikos
Lyg balti siūlai po blaivų orą.

Nuo medžių lapai byra ir vysta,
Rausvai geltoni laksto palangiais.
Gervės ir žąsys į pietus skrysta,
Jausdamos šaltį, klykia padangiais.

Po miškus nuogus nieko negavęs
Į dangų kranklys krunkdamas šauna.
Po rugių lauką alkanos avys
Lyg kvailios laksto, verksmingai bliauna.

Kaskart aiškesnio jau užmirimo
Gamtos gailiesi lyg draugo seno,
Ar paskutinio dvasios kvėpimo,
Jei kas ant žemės ilgai gyveno.

Lauke jau darbus pabaigę žmonės
Vien po namus tikt kruta ir ruošias,
Ar apturėti Dievo malonės
Šidlavan plaukti rengias ir puošias.

Tarp žemų vietų, kur pušys snaudė,
Kur kasmet mina tūkstančių kojos,
Kad priešai šventą tikybą spaudė,
Stebuklai garsūs Šidlave stojos.

Kad paklydimuos skendo tėvynė,
Kad kunigų jau keli teliko,
Kad jau kalvinai buvo pamynę
Tikybą šventą jau kataliko,

Kad giliai arė jau žagrė vietą,
Kur namai Dievo kitkart stovėjo,—
Tada Mariją, šviesa aplietą,
Ant akmens verkiant maži regėjo*.

Didį stebuklą tą piemenėliai
Išvydę bėga tėvams sakyti,
Senelis aklas jau regi vėlei,
Rodo, bažnyčią kur reik statyti.

Po visą kraštą garsas pasklidęs,
Stebuklus Tavo skelbia, Marija!
Lietuvoj kyla sujudims didis,
Ir vėl tikyba šventa atgyja!

* * *

Rudens turtingos ir sočios dienos,
Norint nuobodžios, ne vienam tinka,
Kad susodina gardžios kiškienos
Šunis ant pievos ir medininką.

Šaltis ir balos užvaldė girią;
Drugys ten krato kaip gruodas ratais;
Ten šakas medžių drąsiausis skiria,—
Tai medininkas su ilgais batais.

Jausdami medžiai jau žiemą seną
Be šnekos paukščių liūdni sau stovi,
Tikt šunys kiškį, girdėties, gena;
Tiktai upelis griaužia sau lovį.

Keliai, kur ratai pirma bildėjo,
Vandens apsemti, balose stovi;
Negirdi giedant linksmo vežėjo,
Tikt vėjas čypia po gilų griovį.

* Apie stebuklingą Marijos Šidlave apsireiškimą žiūr.: Valančausko „Žemaičių vyskupystė", dalis I, 371, prierašas 69.

Tikt pas jaunosios subatos dieną
Ant juodbėrėlių piršliai teškena,
Su meilės žodžiais užpuol ne vieną,
Su midum saldžiu tėvutį seną.

Keliais pėsčiųjų nebematyti,
Tikt į kantunką maskoliai gena
Ant Maskvos mūsų tvirtąją lytį
Ir skaudžiais skausmais matules pena.

* * *

Ant dangaus saulė lanką išriečia
Kaskart mažesnį, į pietus spaudžia,
Jau nebešildo, nors blizga, šviečia;
Šaltis ant lango žvaigždeles audžia.

Šarma apaugę medžiai apmirę
Nejuda. Garas į aukštą kyla.
Prašliauž rogutės kartais per girią,
Ir vėl aplinkui viskas nutyla.

Vakarais vaizdūs ima žibėti
Žiburiai visur kaip vilkų akys;
Skambalą skambant toli girdėti,
Ir svečio lauki prie baltos žvakės.

Po puikius rūmus dzelkoriuos spindi
Lempos, svečiai kad aplanko poną;
Beldž lengva pėda tad slidžią grindį,
O balta ranka kvartapijoną.

O kad išsmilksta jau daili koja,
Baltveidės aukso dalina žiedą
Ar vėl į ratą puikiai sustoja
Ir apie meilę Vilijos gieda.

Po šiltas bilda gryčias rateliai;
Tarškina stakles duktė vyriausė,
Tėvą apstoję vaikai kuodeliai,
Kalėdų šventės ar toli, klausia.

Brangi man gryčia: ranka matutės
Mane mažutį ten užlingavo,
Ten klausiaus dainų gražios Marutės,
Ten pamylėjau tėvynę savo.

Jūs, kūdikystės vakarai brangūs!
Man greit prabėgot lyg saldus miegas!
Dvasia matau jus, kad šalčiai stangūs
Ar krinta pirmas kad žiemos sniegas.

Myliu aš žiemą, baltą ir tykią,
Kad šiaurys miega, sparnus suglaudęs;
Rogutes neša žirgai supykę,
Vežėjas led juos nutur išraudęs.

Aplinkui sniegas lyg baltos jūrios
Pusiau apsėmė sodžių ne vieną,
O giria eglių, pusnis išdūrius,
Matyties toli lyg juoda siena.

Bet kad jau vėjai, sparnus ištaisę,
Užtemdo dangų, supykin žiemą,
Baisu išvysti tad žiemą baisią!
Dargana! Baisu išeit per kiemą!

Žiemys palangiais verkia ir kaukia,
Viską norėtų ledais apkalti!
Ir pakeleivis, kur toli šaukia,
Užpustyts bijo lauke sušalti!

* * *

Šiandieną baigiam šventą Adventą,
O lauke pusto lyg tartum tyčia;
Užvertė pusnys Joniškio* plentą!
Kaip bevažiuoti reiks į bažnyčią?

Štai dangus blaivos, ir pusė veido
Mėnesies žiūri ant į žvaigždelę!
Ten Grįžo Ratai ant nusileido!
Šienpjoviai spokso į Paukščių Kelią!

Jau gaidžiai gieda antri per miegą!
Vaikus matulė važiuoti kelia;
Miegūstas kėlęs jaunas vežėjas,
Kinkyt išėjęs, čirškina sniegą,
Šnekina žirgus jau po stainelę!

Tyku ir šąla! Tik šuo pajutęs
Kartais suloja... tarp apšarmotų
Miškų tikt kartais prašliauž rogutės...
Tai joniškiečiai lek ant rarotų!

* * *

Bažnyčios tavo, Lietuva mano!
Tai ne Valakų, kur aukštos bonės,
Lyg karšta malda, padangius gano,
Bet kur dėl Dievo šalti yr žmonės!

Tavo bažnyčios netur tuštybės:
Neiškalbingos kunigų bylos,
Ten Dvasia šventa vietoj gražybės,
Ten meldžias žmonės, o ne stovylos.

---

* Joniškio miestelis stovi ant plento, kursai eina nuo Šiaulių ant Mintaujos (Jelgavos).

Todėl ir Dievas myli lietuvį,
Nors jam ir sunkų kryželį davė:
Atneš rytojus geresnį būvį,
Pakils lietuviai, dvasią atgavę!

Išilgai pereik Lietuvą didžią!
Jauti jau kvėpiant ten dvasią jauną,
Jauti, lietuviui jog aušra žydžia,
Jog jau gyvybę kaskart atgauna!

Kelkis jau, kelkis, daugel kentėjęs!
Apkalk krūtinę skausmais kaip plienu!
Dvasia pabudęs kaip staigus vėjas
Gerk jau didybę su krūties pienu!

Ne, nederlinga ta garsi žemė,
Milžinus davė ką pranokėjus,
Kur atminimais sau peną semia
Drąsa, į šalį baimę padėjus!

Ant seni Žeimiai, kur kad pažino
Jau pirmą kartą sprandas kryžoko
Rankos smagumą mūsų Gedmino,
Jo vieno vardo privengt išmoko.

Ant Karsakiškių laukai taip garsūs!
Kryžokus ten tai, apkaltus plienu,
Kareiviai mūsų Rimgaudo narsūs
Visus paklojo narsumu vienu.

Retą atrasi Lietuvoj vietą,
Nors ji žibėtų rasa tarp rūtų,
Kur už tėvynę kraujo nelieta,
Ką padavimais garsi nebūtų!

Tur padavimą žėdnas kalnelis,
Žėdnas miestelis praeigą seną,
Griūvančios pilys, žėdnas upelis
Apie senobę didžią vaidena!

Akmenim's šiandien aplink apklotą
Kartais ten rodo vaikams matulė
Tarp girių žemės garbingą plotą,
Kur didi vyrai — milžinai gulė.

Ardamas lauką, kartais artojas
Ten randa kardą sunkumo rąsto;
Ilgai su baime stebias sustojęs
Ir apie laiką milžinų mąsto.

Apėmė kryžius ir mūsų žemę,
Rankas ištiesęs, laimina žmones,
Ir Kalvarijoj lietuvis semia
Šaltinius Dievo brangios malonės.

* * *

Brangi esi tu mums, Kalvarija!
Nors Maskva širdį mums skausmais pina!
Dvasia ir kūnu kas neatgyja,
Kad šventus tavo jau slenksčius mina?

Garsi esi tu, garbė Žemaičių!
Kas norint kartą tavęs nelankė?
Tau skaisti meilė mūsų mergaičių
Atduoda garbę kelionę tankią.

Nuo kur neplūsta čia broliai mūsų?
Nuo Varnių, Kuršo, nuo seno Kauno,
Šiaulių, Kėdainių, Raseinių, Prūsų,
Nuo Vilniaus miesto, nuo Nerio srauno!..

Įvairios tarmės, apdaras, būdas...
O visuos' dvasią jauti lietuvio!..
Kartais tik žvalgos žandaras gudas
Tarp jų raudonas, kito liežuvio!

Antai žemaitis — platus, žemutis,
Pratęsdams kalba, mažai, iš reto,
Tarsi nė jokių kęsmų nejutęs,
Žengia kaip vyras augusio meto.

Čia tai, kad tranksmas ginklų nutilo
Ir baisios giesmės tėvų karionės,
Aukščiausiai meilės raudos iškilo
Mūsų sesučių, pilnos malonės.

Ežerais garsią* atmena vietą,
Kur tamsios girios krantus apstojo!..
Kiek tenai dainų aikštyn išlieta!
Kas įkvėpimo ten neieškojo?

Anykščiai! garsūs ir jūs šiandieną:
Ten Baranauskas giesmes mastavo!
Jisai prikėlė brolį ne vieną
Iš ilgo miego giesmėmis savo.

* * *

Jau pavasaris atėjo.
Visur linksma ir gražu.
Ir nuo miškų, ir nuo vėjo
Saldu, gardu ir ramu.

Medžiai skleidžias ir žaliuoja,
Pievos laukia jau žiedų;
Paukščiai čylba, tiriliuoja;
Upės šniokščia tarp kalnų.

Laukus aria jau artojas;
Pempė, kielė sveikin jį;
Dangun kyla užgiedojęs
Vyturėlis tri lir li!

---

* Zarasų (Novoaleksandravo) pavietas turi ežerų didžią daugybę.

Laikas linksmas darbininkui;
Lengvai eina jam darbai;
Šviečˇ žalia viltis aplinkui
Ir su malda kyl aukštai.

Kur dabar žiemos rūstybė,
Ta užpusčiusi kelius,
Pusniu baidanti baisybė,
Šarma kandanti medžius?

Jau jos nėra, ji pradingo,
Tarsi vėjo paputims!
Taip su skausmais nelaimingo
Liks po jų tik atminims!

Nes pavasaris su žiema
Greta eina visados;
Kur dar žiema spaudžia kiemą,
Ten pavasaris užstos.

Ir nors mes, lietuviai-broliai!
Spengas kenčiame žiemos,
Nors dar drebame lig šiolei,
Bet pavasaris užstos!!

* * *

Tenai į rytus Dauguva plaukia;
Latviai jos geria vandenį šaltą;
Tenai ant pietų varpeliais šaukia;
Ten matai avį kaip sniegas baltą;

Ten Dangerutę*, gražią, geltplaukę,
Ateiviai žudė, pančiais apkaltą;
Jos žemei žada lyg aušra rausti,
Jos sūnūs praded gyvybę jausti.

Bet reikia antro jiems atgimimo,
Kurs viens teduoda tikrą tvirtybę;
Reikia vienybės bažnyčios Rymo,
Ką su Aukščiausiu duotų vienybę.

Dieve! Tu — vienas tik apgynėjas!
Gelbėk gi sūnus nuo vylių gudo!
Užkaukęs šaltas nakties jiems vėjas
Nors žada dieną,— naktimi žudo!

Jehova didis! Kurio mes vardą
Su baime tariam, vergais pradėti,
Jau mums per širdį išvėrė kardą,
Kurių mums pančius davei kentėti!

Švenčiausis Dieve, brangus Mesija,
Kursai žmonijai atdarei dangų,
Tegul nežūsta, kursai atgyja,
Neklysta, kraštą ką myli brangų!

Kas ligšiol miega, atbusti gali;
Po sveiko miego ąžuolai dygsta,
Bet kursai klysta, tas tėvų šalį
Apleidžia aklas ir patsai nyksta.

Slapčius mums voras tinklus užtraukęs,
Iš tolo giedru veidu vilioja;
Saldžių jo lūpų bučiuot sulaukęs,
Jau aklas smertį savyj nešioja!

Geriausis Dieve! atmink ant mūsų
Ir tarp tamsybių parodyk kelią!
Išgelbėk, tėve, iš globos rusų
Ir duok išvysti šviesią saulelę!

---

* Dangerutė, pati Visvaldžio, Lietgalių kunigaikščio, kardininkų nužudyta 1208 m.

Spinduliais saulės latvių tamsybes
Apšviesk, Aukščiausis, kad nepražūtų!
Kaip jų tėvynės laukų gražybės,
Idant taip dūšios jų gražios būtų!

* * *

Kraslavo kalnų apdaras žalias
Per kalvas kyšo, medžių nustotas;
Ten įkvėpimą geria atšalęs,
Ten širdis kalba, nes tyli protas.

Vakarop dunkso kalnai kaip dūmai;
Sodnai žaliuoja ten tarsi rūtos;
Tarp žalių lapų raudonuoj rūmai,
Kuriuose sėdžia baronios drūtos.

Antai ties upe, po beržo stogu,
Su šiaudų stogu glaudžias namelis;
Kiūkso, priglaudęs vargdienį žmogų,
Tarsi paukštelį šapų lizdelis.

Ten vakaruosna Dauguvos juosta
Per laukus eina, pievas, pušynes,
O ant jo kranto ašaras šluosta
Latvis, atmindams skausmus tėvynės.

Kalnų vainikais ir miškais margą
Lietuvą myliu, žiedais nuaustą,
Ir su ja kenčiu skausmus jos, vargą,
Ir širdis mano su jąja rausta.

Bet šalin verksmai! — ženklas silpnybės! —
Gerkime viltį krūtine jauna!
Jausmuos išmokim marių gilybės,
Ką aukštą Rygą vakaruos plauna!

Antai tos marės, gilios be galo,
Širdyje slepia gintarą brangų;
Tai guli lygios kaip lenta stalo,
Tai nor pasiekti vilnimis dangų.

* * *

Liǹksma laivù tai ardỳti marès,
Apliǹkui kad vìrst putos bàltos;
Merk miègas akìs, leidž vàkars vadžiàs,
Ir ū̀ždamos pliaũšk vilnys šàltos.
Tolyn! platyn!
Į kalną aukštyn,
Kur dangų vanduo antai plauna!
Greičiau! aukščiau!
Tarp jūrių plačiau,
Kur tekant matyt tolį jauną!

Vìlnys gen vìlnį, bėg laìvas šarpiaì,
Ieškòdams tarp màrių platỳbės,
Gen mìslį mislìs, ir dvàsią saldžiai
Pen oras taip trokštos liuosybės.
Tolyn! platyn!
Į kalną aukštyn,
Kur dangų vanduo antai plauna!
Lengviaus! linksmiaus!
Nuo priešų toliaus!
Nuo tų, ką tėvynę man griauna!

* * *

Jūrios, jūs plačios, jūs man pasakykit,
Kad lankė Žemaičius žuvėdai ne sykį,
Ar vedė iš tolo juos noras koks naujas?
Ar garsas, ar auksas, ar šiltas tikt kraujas?

Atmenat rasit Palemono žmones,
Kaip pirmąkart lankė girias be karionės?
Paskui kaip, nedrąsiai į laivus sutūpę,
Jau ardė Dubysos ir Nemuno upę?

Kaip valdžią įgavo
Ir paliko savo
Žymes tenai būvio
Varduose lietuvių
Ir balsuose liežuvio.

Atmenat rasit,vilnis kad jums trankė
Prekijų eldijos, ką Dauguvą lankė?
Paskui kaip atplūdo būk krikštyti žmones,
O nešė tikt ugnį ir kardą karionės?

Tie kaip, užvaldę būk Kristui tą sritį,
Dosniai dešimtinę sau liepė dalyti;
Paskui kaip, nuo turtų tos srities nutukę,
Kad Martyno mokslas Europai užrūkė,

Pametę abitą,
Apsirinko kitą
Linksmesnį sau stoną:
Kiekvienas sau žmoną
Vedė gražią, raudoną!!

* * *

Šiaurys jau ima dumples taisyti,
Jūrias ardydams kartas nuo karto;
Jūrių gilybė, pajautus rytį,
Putojas, šiaušias ir laivus varto,

Debesys juodos per dangų plaukia...
Mėnuo ir žvaigždės merkias ir gęsta...
Vandenai ūžia, verda ir kaukia
Ir, į bedugnę eidami, skęsta...

Lyg baisią gerklę, kaip plėšą žvėrys,
Kad ką tarp tyrų ima ardyti,
Verpetas, marių gelmes atvėręs,
Lyg kartu viską nori praryti.

Kartais Perkūnas, dangų pradaręs,
Apšviečia pasaulę, bet vėl, užtrenkęs
Duris, tikt pyksta, o plačios marės
Tarsi iš baimės lig dugno lenkias.

Ištemptos plačios ant laivo drobės
Nuo stulpų plyšta, po orą draikos;
Užkaukė vėjas, jom's apsigobęs...
Stulpai led patys ant laivo laikos.

Laivas lyg žirgas, kad piestu stojas,
Netvirčiai sėdžiant kad jaučia vyrą,
Met dangun nosį lyg žirgas kojas,
Tai sukas, daužos, ant šono svyra.

Žmogau, per silpnas prieš gamtą rūsčią!
Ne tau vadžias jos dabar laikyti!
Mesk šalin galę, puikybę tuščią!
Gali tik malda valdyti rytį!

Per vandens kalnus jau gena grobį
Smertis, išblyškęs ir rūstaus veido!
Jį vaizdžiu kūnu žmonės apgobę,
Tarp marių baisų rėksmą paleido!

Ant dangaus švisti pradeda rytas!..
Kad žmogus viltį lyg jau atgauna,
Vilnimis laivas, ilgai daužytas,
Į Prūsų krantą šoną sau griauna.

* * *

Vasaros rytas linksmybes beria!
Po medžius upių čilba paukštytės!
Laukdamos saulės, rasytę geria!
Ant stiklo prūdo gulbės matyties!

Piemuo iš gurbo bandelę kelia;
Sušniuręs gena į lauko galą.
Ant darbų kelias vargų seselė,
Šienpjovys dalgį parugyj kala.

Spindulys karštas jau saulės rato
Nebtrukus sveikins kiekvieną diegą;
Praregės žiedas, kurs dar nemato;
Pakils iš miego, kas tebemiega.

Bet nepakils jau su juo didvyriai,
Ką Prūsų žemę kitąkart gynė;
Per daug nelaimės yra ištyrę,
Kad miela būt' dar žemės tėvynė.

Bet kad jau vamzdį Aniolas pūsdams
Pašauks pasaulę ant Juozapato
Pakalnės, griekas, žmogų apskųsdams,
Kad stos prieš sūdžią, ką inkstus krato,—

Tada stos kruvins prūsas prieš Dievą,
Gret jo kryžokas, akis panėręs,
Kurie nors vieną turėjo Ievą,
Bet kurie buvo viens kitam žvėrys.

Neskųsis prūsas tad už Rumnovą,
Išplėštą žemę, kraujais taškytą;
Atleis kryžokui už žėdną kovą,
Bet ne už dūšią neišganytą.

Ganytojai dūšių! Sunkus bus jums sūdas,
Kad jau bus atsvertas ir aguonos grūdas:
Gyviems Dievas buvo jums mielaširdingas,
Bet kad sūdys darbus, bus tiktai teisingas!

Nelaimė! jei, žemės tikt trokšdami turto,
Užmiršote savo brangiausį
Pašaukimą ir tikslą švenčiausį,
Jei sąžinė jūsų baisiai taip užkurto,

Jog duonos nelaužėt dėl savo vaikelių,
Tikt, užstodami jiems kelią,
Juos stūmėt į skęstančių krūvą,
Nebijodami, jog žūva
Nekaltų tiek Dievo avelių!

* * *

Ilsėkit, mirę! Ši Prūsų žemė
Lig dienos sūdo jus teužlaiko!
O tegul mokslą giminės semia
Nusidavimuos buvusio laiko!

Ilsėkit, nuožmūs! Jau tylusonys
Nebgiedos giesmių ant kapų jūsų;
Raudomis savo jums nebatmonys
Už tamsius darbus, už smertį prūsų.

Ilsėkit, prūsai! Jau vaideliotas
Nebgarbins garsų jums Vaidevutį;
Nebskatins eiti šalis skarotas
Teriot už pačią, vaikus, tėvutį.

Išmirė prūsai. Nutilo karios.
Amžiai sugėrė išlietą kraują,
Ir šita žemė, krūtis atdarius,
Šiandieną žindo giminę naują.

* * *

Jau teka saulė, juokias raudona,
Rasoje lapų žemčiūgais spindi;
Spinduliai rūmų rytinį šoną
Apšviečia, medžių tarpais išlindę,
Per langą žiūri, miegtančius jausti
Maloniai prašo. Jauna Zuzona
Iš lovos kelias, min koja grindį;
Skruostai jai rausvi, lyg uogos rausti
Kad jau mėgina; skepeta plona
Save apsiautus, lyg matai gulbį,
Rožes ir mirtas neš laukan prausti,
Kur jau paukštytės striokso ir čiulbi.

Ir aš, užmiršęs dūmas sunkiausias,
Mislijau, matąs sesutę mūsų,
Ir gal jau būčia jos beužklausęs,
Atauga rasit esti ji prūsų?

Jau rasit būčio jai labą rytą
Kalboje taręs sentėvių savo,
Kad netikėtai ta neprašyta
Vokiškai švelniai ką sušveplavo.

Kalinys, savo sapnavęs šalį,
Prikalts maneliais, neverkt negali;
Širdyje verkdams, ir aš tėvynės,
Tikt jos paklausiau balsu krūtinės,

Kur Karaliaučių blizgančios bonės?
Ji, kelis švelniai žodžius pratarius
Ir akis mėlsvas giliai atdarius,
Į rytus mojo, pilna malonės.

Taip tai per amžius jau viskas mainos!
Gimines, darbus laikas išgriovė,
Ir tiktai knygos ar senų dainos
Ne kartą kalba apie senovę.

Išmirė prūsai. Nėra kryžoko.
Naujos jų vietą užėmė kartos,
Ką senų prūsų kalbos nemoko,
Norint jų turtuos maudos ir vartos.

Išmirė prūsai. Vienok jų kraujas
Vokiečių tįmčioj gyslą ne vieną;
Ir ne dėl „taip sau“ šitas jų naujas
Kraštas vadinas Prūsais šiandieną.

Kad kurs išgirsta lietuvių bylą
Iš tų naujųjų dažytų prūsų,
Širdis jo džiaugias, ir dvasia šyla;
Pradeda kalbą mylėti mūsų.

Jų vyrai, kalbą mūsų iškėlę
Pirmi, ant mokslo sosto sodina,
Ir filologai ją motynėle
Kalbų Europos šiandien vadina.

Jau iš sakyklų aukštų, papūtę
Barzdas, išguldo ją moksle gilūs,
Ir jauni stebias, jog ta senutė
Dar tebegyva, amžiais pražilus.

Iš to tai skrysta po visą žemę
Garbė didžiausė jau dėl lietuvio,
Iš to vilties jis pobūdį semia
Geresnio laiko, geresnio būvio!

Nes gal nors kartą išgirs Europa,
Kaip sunkų jungą velkam nuvergti!
Kaip visi jausmai pažeisti sopa!
Kaip kasdien turim kruvinai verkti!

Apeidams visą apskritą žemę,
Atrast lietuvis teisybę gali,
Tik ją maskoliai velniškai tremia,
Geisdami mūsų „abrusyt" šalį.

Viskas lietuviui namie užginta:
Mislis ir žodis, spauda ir vardas!
Virvės ant kaklo seniems nupinta!
Ant jaunų kyba kruvinas kardas!

Viltis gražiausė — jaunieji mūsų —
Bedievių moksle smertį sau geria
Ar toli nyksta laukuose rusų,
Kur šiaurys sniegas ant kaulų beria!

Pilna lietuviui Lietuva skausmo,
O vienok ten jo širdis padėta!
Ir kiek tai jaučia jis švento džiaugsmo,
Išgirdęs savo kalbą mylėtą!

* * *

Į pietus saulės ratas iškilęs,
Spinduliais karštį po žemę skleidžia;
Nejud iš vietos oras sušilęs;
Žolynai galvas žemyn nuleidžia.

Darbai ir dainos laukų nutilo,
Tikt žiogas striokso šienuos po pievą!
Dangaus mėlynė aukštai iškilo,
Ir tylos Aniols garbina Dievą!

Sunkus keleiviui karštis kelionės,
Bet viltis šelp jį jau nebetoli
Išvyst tėvynę, šalį malonės,
Ir ten jau savo pasveikint brolį!

* * *

Už Karaliaučių javai kaip marės
Vilnimi tamsia bėg greičiaus raito!..
Pradalgę plačią tenai išvaręs,
Lietuvis savo laikraštį skaito.

Šalis garbinga! kur broliams savo
Jau Donelaitis, didis poeta,
Gaivindams dvasią, „Metus“ dainavo
Ir kur pirmiausia atgyt pradėta!

Kampelis ankštas, bet kur lig šiolei
Šviesos nors silpną spindulį gauna
Lietuva mūsų; iš čionai broliai
Žadina dvasią lietuvių jauną.

Čia matėm Aušrą ne visai šviesią;
Čia Šviesa šviečia, nors nedaug gali;
Čia traukia Varpą broliai daugiese,
Kelia iš miego Lietuvos šalį.

Amžius tai kraujo ir kalavijo
Pagimdė naują meilę tėvynės!
Ir tuo gal girties, viską žmonijoj,
Kas daugiaus šventa buvo, pamynęs!

O ir ta meilė — tankiai atgijęs
Tikt kęsmas veido melsvai raudono!
Ne toji meilė, ką Jeremijas
Verkdamas verkė aukšto Siono!

Meilė tėvynės šiandien išvarė
Sutarties meilę, tautų teisybę;
Neapkentimais kitų atdarė
Ji duris galei ir nedorybei!

Kada gi Dievas ranka malonės
Sutaikys tautą žemės kiekvieną?
Kada teisybę pamylės žmonės
Ir mes į šalį kareivis plieną?

Širdis man sako, nors protas tyli,
Jogei gadynė turi užstoti,
Kad diplomatų pasibaigs vyliai
Ir iš savųjų gaus tautos sotį.

Vienok, sudėjus rankas sėdėti
Ir tos laimingos laukiant gadynės,
Leisti iškraustyt motinos klėtį,—
Nedorai būtų sūnums tėvynės.

* * *

Nuvargus saulė už miško slenka,
Juokdamos slepia veidą malonės;
Varpai Alvito* bažnyčion renka
Jau ant nešparo maldingus žmones.

Varpai tarp girių mušdami gaudžia,
Ežere verkia antri nuskendę;
Apie jų šneką tarp savęs graudžią
Apsakant, kapsą išgirsi šiandien.

---

* Alvito miestelis yra Kapsų šalyje, netoli Prūsų rubežiaus, kur susirenka ant šv. Onos žmonės iš viso Užgirio (Suvalkų rėdyba); Užgirio gyventojai dalinas į 4 skyrius: kapsai, zanavykai, dzūkai, veliuoniškiai.

Ir nestebėkis! Be melagystės
Ežers kiekvienas pasakas savo
Lietuvoj turi nuo stabmeldystės
Ar su tauta sau pradžią gavo.

Yra Žemaičiuos ežers ties Plunge;
Plateliu žmonės jį ten vadina;
Žali žilvičiai, krantus apjungę,
Ten žmogaus kojai vandenis gina.

Debesim bėgęs jisai nuo vėjo,
Platus ir juodas, o pasisukęs,
Kad jo kaip vardą kas ten nuspėjo,
Debesiui sprogus, žemyn nusmukęs.

Ežerais garsios Zarasų vietos,
Nors tamsios girios ir ten jau žūva!..
Ten tai bažnyčios, sako, užlietos,
Nes užleist's tinklas už kryžių kliūva.

Mušdami gaudžia varpai Alvito
Ant „Aniols Dievo“. Saulė raudona
Jau nusileido. Mėnuo užšvito.
Turėsme gražią ryt šventą Oną.

Per kiaurą naktį žmonės važiuoja;
Vieškeliai rūksta, bilda nuo ratų;
Toli kur šūkaun... Kitur dainuoja,
Alasai skrysta per lauką platų.

Ant dangaus žvaigždės gailiai plevena;
Per girias mėnuo apšviečia kelią;
Toli pažinsi seinietį seną
Ir nuo Birštėnų jauną seselę.

Ten šarpiai gena sartųjų porą,
Balsiai šnekėdams,— tai zanavykas;
Dailūs jam ratai, ant arklių šūrai,
Po bryliu sėdžia kaip baravykas.

Nors neturtingas, tur šviesią gryčią;
Kuniguosn leidžia Seinuose sūnų;
Antrasis baigia visuotinyčią,
Pats jis išrodo lyg iš didžiūnų.

Ant veliuoniškis, norint nuvargęs,
Tarška sau linksmas, nes jo tėvynė —
Nemuno daubos rausvai žalmargės,
Kurias vainikais Dievas išpynė.

Kas jo nežino dainų daugybės?
Kalnai jį mokė mislies aukštybės,
Baltosios marės — jausmų gilybės,
Dangaus mėlynė — žodžių gražybės!*

Antai sau plaukia jau dzūkai broliai,
Kurie per švelną turi liežuvį;
Dainose savo jie dar lig šiolei
Dunojų atmen, lyg tenai buvę.

Rasit senovės yra tai dakai,
Ką plačios valdė Trakijos dalį?
Tai rasit teko lietuvių šakai
Kardu pasiekti Adrijos šalį?

Šiandien su lenkais jau rubežiauja,
O nors lenkystė po mus galinga,
Jie lyg suspaudę turi į saują
Dar tėvų būdą, kalbą garbingą.

---

* Didžią daugybę veliuoniškių dainų surašė kn. Antanas Juškevyčė. Keturios storos tų dainų knygos jau išvydo saulės šviesą, bet kiek dar guli tamsybėse! — Gražybe lietuviškų dainų jau Gėtė negalėjo atsidžiaugti, gavęs ne kurių vertimą, ir vadino jas poezijos perlu.

Antai ir kapsas ratais subildo;
Vaikus ir pačią įsisodinęs,
Pamažu šliaužia, arklių nešildo,
Gaudyti vėjų dar nemėginęs.

Status, turtingas kaipo lietuvis,
Kursai nežarsto turtų per nieką,
Jis myli grašį lyg upę žuvys,
Todėl šimtelis reikalui lieka.

* * *

Išsmilko šviesios žvaigždėms jam akys...
Merkias... Aušrà jau rytuose rausta.
Paukštelis, danguj „labs ryts“ pasakęs,
Smailin snapelį, rasele praustą.

Katilus muša jau nuo pat ryto,
Ir varpais kartais prašneka bonės;
Bažnyčion plaukia svečiai Alvito,
Plaukia ir spaudžias duryse žmonės.

Adynas gieda. Dūdos vargonų,
Pūsdamos graudžiai, balsus išrango;
Širdis ramumą geria malonų,
Ir maldos skrysta sparnais į Dangų.

Marijos giesmės — giesmės gražiausės!
Jos tai graudena širdį ir šaltą!
Ir kiek tai kartų, joms prisiklausęs,
Girdi jaunystę savo nekaltą!

Kiek graudingumo, kad šventą rytą
Namie lietuviai ražančių gieda
Ar prieš Mariją kad apkaišytą
Su malda neša gegužės žiedą!

Pilni karštumo, krūvon suplaukę,
Balsai pasiekia dangaus aukštumą!
Čiepsi mažučiai, didieji šaukia,
Ir visi geria širdies ramumą!

Šventa tikyba — gyvas šaltinis,
Kursai gaivina paguoda žmogų;
Iš jos tai bėga džiaugsmas auksinis
Po puikius rūmus, po šiaudų stogu.

Vargdienis, sunkiai po vargus plaukęs,
Atilsį dvasiai randa malonų —
Išlieti širdį, šventės sulaukęs,
Prieš visų Tėvą — būrų ir ponų.

Kad jau per sunku kartais kentėti,
Ašaras skausmo be vilties liejus,
Saldu prieš Dievą širdį išlieti:
Ant sunkių skausmų malda — aliejus.

Šventa bažnyčia — namai kiekvieno:
Prieš didį Dievą visi čia lygūs;
Sėkla lygybės, čia tai išdygus,
Uždegė meile krūtines plieno.

Aniolas renka maldų kvepumą
Čia būrų, ponų, jaunų, senelių;
Visi čia jaučia saldų ramumą,
Kad kartu šaukia „Pulkim ant kelių"!

Ant sumos muša varpai Alvito.
Dūduoti laukia graudūs vargonai...
Pratėgmais lekia vienas už kito
Šilkuotos ponios, barzdoti ponai.

Vežėjas švaisto šilkų papauška;
Vežimas pilnas rožių — panelių;
Balti vaikiukai kaip strazdai čiauška;
Šunelis spokso ant ponios kelių.

Bažnyčioj trumpą, bet gilią tylą
Tikt pertrauk verksmas kūdikių plonas;
Krapindams žmones šventa krapyla,
Ant sumos eina drūtas klebonas.

Šventa adyna! Kad dulkė — žemė
Malda pasiekia sostą Aukščiausio,
Kad viską žema, kūniška tremia
Ir dvasia stojas prie pat Švenčiausio!

Šventa adyna! Kas ją pažįsta,
Kurio n'apleido Dievo malonė,
Kieno prieš saulę darbai nevysta,
Kurio ant žemės tiesi kelionė!

Graudžiai dūduoja balsai vargonų.
Meldžiasi žmonės... Ir jau nustoji
Mislies, tikt jausdams, kaipgi malonų
Ramumą kvėpia Dvasia Šventoji!..

* * *

Gražiai išklausę sumos, nešparo
Ir apsiverkę per šventą bylą,
Žirgus kiekvienas ant namų varo!..
Alvite viskas pamaž nutyla.

Muša ir gaudžia varpai Alvito
Ant „Aniols Dievo". Saulė raudona
Jau nusileido. Mėnuo užšvito.
Gražiai praleidom šią šventą Oną...

* * *

Gražios yra tai Užgirio šalys,
Dobilais rausta žaliai geltonos;
Darbų seselės ten ne miegalės,
Tarsi aguonos žydžia raudonos.

Tenai Šešupė srauniai banguoja,
Klausos mergaičių meilingos raudos;
Ant kranto uosiai žali svyruoja;
Vandenyj margos žuvelės maudos.

Ten tamsios girios paupiais riečia,
Kuriose medžio dar netašyta,
Žiba, kad mėnuo iš dangaus šviečia,
Rausta, kad saulė žadina rytą.

Lyg dangus blaivus vandenys gena
Tenai upeliais į mares srovę,
Per žalias pievas linksmai čiurena,
Džiaugias, kalneliams kojas nuplovę.

Darželius puošia ten raudonmargės
Rožės, žemčiūgai ir žalios rūtos;
Tarp jų ciesaras snaudžia nuvargęs;
Lyg ponios pučias lelijos drūtos.

Ten balti rūmai tarp žalių klonių
Iš tolo kvepia ramumu savo;
Kiek atminimų!.. Jausmų malonių!..
Kieno krūtinė ten nelingavo?

Myliu aš tave, brangi šalelė!..
Šiaudinį stogą, margą dvarelį,
Upę, kalnelį, žalią girelę,
Kunigą, poną, vargų žmogelį!..

Ten tai Birštėnai ir Druskininkai
Sveikatą silpną gydo ligonių,
Norint pagiję ten maudininkai
Kartais su skausmu grįžta maloniu.

Ten tai į žiemius, kur Kaunas stovi,
Ieškodams Nerio, vandenis gena
Nemunas senas; jo platų lovį
Graudžios unitų ašaros pena.

Tarp žalių kalnų Nerys ateina;
Lovą sau auksu patiestą turi;
Puikus, kad mėnuo per dangų eina,
Gražus, žvaigždelės kad į jį žiūri!

* * *

Ant Nerio upės Vilnius žaibuoja,
Bažnyčių kryžiais aukštai iššovęs;
Apie senovės laikus sapnuoja,—
Brangus lietuviams jau iš senovės.

Ugnis Šventragio čionai rusėjo.
Garbingų vyrų čia kaulai smilko.
Gedmins sapnavo, užmigdyts vėjo,
Čionai kaukimą gelžinio vilko.

O kad Lizdeika, sapno išklausęs,
Išguldė, miestas čia tad pražydo;
Jo paskui vardas į tolimiausias
Šalis garsybe savo nuskrido.

Šventosios girios čia pirmos virto,
Čia per Jadvygą Bažnyčia stojo,
Pasišventimo kad jos pagirto
Vaisiai tėvynę mūsų žegnojo.

Vytauts didysis čionai vaideno
Apie didybę savo tėvynės;
Čia, jos galybei ieškodams peno,
Geidė vainiko, priešus pamynęs.

Garsus ir didis tad Vilnius buvo,
Jo valdžia buvo tada plačiausė:
Jo nuožmūs priešai ar visai žuvo,
Ar jo, valdono, privengė, klausė.

Didžiavos Vilnius savo gražybe,
Dar kad jį Zigmants nuoširdžiai gyrė,
Kurs mums su lenkais paskui vienybę
Liubline verkiant priimt prispyrė.*

Paskui Oičiznos kad dalis gaudė
Trys draugai grobio, vyliais galingi,
Maskolių pančiai Vilnių suspaudė,
Mes vergais stojom tad nelaimingi.

Verkiam, manelių nešdami plieną,
Pikti mums smerties vainiką pina;
Tikt Karalienę turime vieną,
Kuri nupulti mus lig šiol gina.

Tiktai Marija mūsų draugiją
Gina nuo dvasios dar nupuolimo,
Ir plūsta žmonės prie Jos malonės
Ir karštai meldžia Jos apgynimo.

---

* Šventa vienybė, Dangaus gražybė,
Tu duodi galę, gimdai galiūnus!
Brangi vienybė, eik su teisybe,
Nebėgs nuo tavęs Lietuvos sūnūs!

* * *

Kraštas už Vilniaus nuo grikų baltas;
Ten lig už Lydos lietuviai broliai;
Bet pučia vėjas ant jų dar šaltas,
Ir miega broliai tenai lig šiolei.

Garbinga žemė, po ilgų karių
Užmigus, balso trimito laukia,
Lyg kad prieš audrą vandenys marių
Guli, į save dvasią įtraukę.

Bet kad jau pirma Lietuvos giesme
Primins poeta jiems tėvų garbę,
Kad jiems pagalbos ranką ištiesme,—
Pakils iš miego ir atgys darbe.

Žeme Sapiegų, Pacų, Radvilų!
Kalbi keleiviui kapais galiūnų,
Keli iš miego ir miegu tyliu,
Ir atminimais Lietuvos sūnų!

Kad kas šią lanko Lietuvos šalį,
Griūvančias mato pilis tėvynės;
Čionai po žemių regėti gali
Ilgio lig Vilniaus baisias landynes.

Ties Giranonu mačiau čia pilį:
Pakilę kaukia viduryj vėjai...
Goštautų nėra!.. Jų dvasios tyli...
Tyli tėvynės jau apgynėjai...

Ant viešpatauja vėjas šiaurinis
Po Kreivių pilį lyg kad po girią,—
Ten stabmeldystės tai paskutinis
Garsus didvyris, Kęstutis, mirė.

Antai ten dunkso dar Lydos sienos,
Bet jau prapuolė bokštų puikybė!
Kur tavo, Lyda, senovės dienos?
Kur ta valdonų tavo didybė?

Čionai sutiksi lietuvį jauną,
Kursai, apeidams sentėvių žemę,
Griuvėsius pilių ašara plauna
Ir įkvėpimą ant darbų semia.

Ir kaip neverkti matant, kaip žūva
Kas tiktai buvo brangu dėl mūsų,
Matant, kaip mūsų tėvynė griūva,
Pažinus pančius globėjų rusų!

Sunku matyti brolių spaudimą,
Sunkiaus jų verksmą, vienok sunkiausiai
Matyt,tinkluose per apakimą
Kaip žūva, savo brolių neklausę.

Tų yr nedaugel, ką toli mato,
Ką piktu skaito mislis ant veido!
Bet nelaimingi, jei rankas krato
Gelbėti brolį ar jas nuleido.

Ir kaip, sudėjus rankas, sėdėti,
Kad jau per širdį kardas išėjo?
Kruvinas skausmas negal tylėti,
Bet skausmo žodžiai — kaukimas vėjo!

Ne žodžio, verksmo — vaikų silpnybė —
Darbo didvyriais mums reikia būti!
Darbas tikt žmogui duoda didybę,
Be jo ir tautos gali tikt pūti.

Į darbą, broliai! Norint be kardo
Sau iškariausme geresnį būvį!
Puikūs iš savo tėvynės vardo
Grąžinsme savo tėvų liežuvį!

Kiekvienas savo teneša dalį
Įtėkme, mokslų, giesmės gražybe!
O norint vienas ir mažai gali,
Bet visi kartu būsme galybe!

* * *

Tenai už Lydos šiandien lietuviai
Retai kur laikos: nuo prispaudimų
Kas kartą nyko; šiandien sužuvę —
Šalis mums tėra vien atminimų.

O juk iš čia tai lietuvių kardas
Gudams parodė pirmą kirtimą!
Iš čia tai naujo karaliaus vardas,
Mindaugo mūsų, pasiekė Rymą!

O kad skandino paskui tėvynę
Vaidai su kraujo kerštu nedoru,
Čia tai Traidys* dar Lietuvą gynė
Nuo gudų, lenkų ir nuo totorių.

Čia Alelkienė** ašmenim kardo
Vyriškai Slucko apgina pilį,
Kad pilis visur totoriai ardo,
Kad prieš juos drąsūs riteriai tyli.

---

* Traidys (1270—1282) kunig. Naujapilio. Daukantas jį prilygina drąsiam žvejui, kurs, audroms verčiant, žengia į valtį ir, niekindamas pragarus jūrių, skleidžia putas kuprotų vilnių (Pirmoji knyga).

** Nastazija Alelkienė — Slucko kunig., kuri iš po dviejų kartų praginė totorius, viešpataujant Aleksandrui (1492—1506).

Nutilus trenksmui ginklų dėvėtų,
Kad žagrei kardas perleido vietą,
Čionai didžiausias tarpo poetų,
Garsus Adomas*, išvydo svietą.

Ir jis, tėvyne, tave mylėjo,
Nors nesuprato, jogei lietuvis
Mylėti kalbą tur pranokėjų,
Jog tautos būdu yr jos liežuvis.**

O neseniai dar tekėjo kraujas
(Jį čia už šventą tikybą lieta),
Kad šildė Maskvą noras nenaujas
Platinti cerkvę po šitą vietą.

Kraštas nelaimių, vargo verksmingo,
Kur dar lig šiolei Dangus aptemęs!
Kur visai šviesios dienos pradingo!
Kur vilties nėra, rodos, ant žemės!

Skurdu ir liūdna! Ar Juozapato***
Už mus neprašo jau kraujas šventas?
Ar vaikų verksmo Tėvas nemato?
Ar tik nelaimių eis per juos plentas?

Suñkūs skaũsmai spaũdž mus, bròliai!
Širdìs plỹšt pusiaũ!
Nèr lengvòs dienòs lig šiòlei,
Tìkt kaskàrt sunkiaũ!
Suñkus mums svìetas,
Nes skaũsmas kìetas
Suspàudė mū̀sų šàlį!

---

* Adomas Mickevyčė (1798—1855).

** Jog Mickevyčė save skaitė ne už sūnų vien istoriškosios Lietuvos, bet už tikrą lietuvį, žiūr. 4 prierašą, Gražina, Ed. 1822, Wilno, kur šneka apie Rėzą, išleidusį Donelaičio poemą. Bet, iš antros pusės, negalima nepripažinti, jog buvo sūnumi savo amžiaus ir ne kartą vadina save taip jau ir lenku.

*** Šv. Juozapatas Kuncevyčė (m. 1623) unitų užtarytojas.

Ir visi žmonės
Mùms be malònės!
Ìr pikti taĩp daug gàli!
Ir Dangùs, rodos,
Pats jau mums užtemęs!
Kam jau verkti, ašaroti,
Nors ir sunku yr?
Kam dejuoti ir vaitoti,
Nors ašaros byr?
Praeis tas skausmas,
Linksmesnis jausmas
Išauš su nauja diena!
Apveizda Dievo,
Brangiausio Tėvo,
Rūpina žmogų kiekvieną
Ir neapleidžia nieko čia ant žemės!

Kas kaip lietuviai tiek pikto matė,
Kad dar kryžokas plienu žibėjo?
O juk, į karią paskui įpratę,
Nebebijojo jau audros vėjo.

Ugnis mus žudė ir ašmuo kardo,
Nykom per seimus, draugų kultūrą,
Šiandien mus cerkvė, ukazai ardo,—
O išverst sunku milžinų mūrą!

Ir ateis laikas, kad Visagalis
Pakels už mus jau rūstingą kardą!
Ir tolimiausės vėl išgirs šalys
Šiandien užmirštą lietuvių vardą!

Tėvynė mūsų kitiems nelygsta:
Jai vidutinis netinka kelias:
Kad dar ji miega, rodos, jau nyksta,—
Stebias galingi, kad jau ji kelias.

Suveskim, broliai, tikt į vienybę
Senovės plačią tėvynę mūsų,
O vėl užšvis mums visiems liuosybė!
Išmoks teisybės valdonai rusų!

* * *

Kur juodas Bugas pro tyrus teka,
Broliai juodvyžiai jau nebgyvena,
Tikt Bieloviežos dar girios šneka
Apie didvyrius ir laiką seną.

Ten žebrys senas išeit nedrįsta
Iš girių; žengia lyg kad apsvaigęs;
Žvalgos, lyg vietos nebepažįsta;
Lyg, jausdams smertį, pamažu baigias.

Karta naujoji ten, plačius tyrus
Jau išdžiovinus, po dirvas aria,—
O man vis rodos, jogei užmirus
Kapų tai žemė, užmiršus karią.

Kad vėjai pučia,— man rodos, kaukia;
Kad kas dainuoja, tai lyg kad verkia;
Ten žiedai galvas, kur Bugas plaukia,
Iš skausmo, rodos, į srovę merkia.

Nemuns, juodvyžių kapus užmatęs,
Vilnis iš tolo į šalį gena;
Rūstus ir liūdnas, pečius pakratęs,
Ieško, lietuviai kur dar gyvena;

Ir eina liūdnas, iki liežuvį
Mūsų išgirsta, kurį supranta,
Ir kad išvysta toli lietuvį,
Vilnim bučiuoja iš džiaugsmo krantą.

Rods, jau nebranda ten plačių girių,
Gerti kryžoko kraujo nebgauna;
Bet atminimais garsių didvyrių
Brangi šalis jam ir viltim jauna.

Ten, kad jis kalnus pasiektų aukščia,
Žiūrėtų, ežers kur toli žiba,
Balti iš aukšto pypčioja paukščiai
Ir ant žuvelių laiko sargybą.

Ten linksma saulė kad anksti rytą
Trakams jau šypsos, lyg kad juos myli,
Eldele plaukdamas, kirvio tašyta,
Matai nuo saulės raustančią pilį.

Garsi Kęstučio tvirta buvainė
Silpna šiandieną kaip našlė stovi!
Per penkius amžius kaip atsimainė!
Priešingos audros kaip ją išgriovė!

Kokią ten amžiai paslėpė galę,
Jogei, ją matant, supas krūtinė,
Aptemę mato, šyla atšalę,
Ir ašarėlė krint sidabrinė.

Lopšys didvyrių! kurių tėvynė
Vertai apverkti dar neišmoko!
Kurie mus savo krūtine gynė —
Gudų valdonai, drausmė kryžoko!

Milžinų lizdas! iš kur išėjo
Mūsų tėvynės didi vadovai!
Užsėdę žirgą, greitesni vėjo!
Baisesni smerčio, ištikus kovai!

Gindami savo brangią tėvynę,
Jie už ją savo gyvatą klojo,
Garbės vainiką jie jai nupynė,—
Ir ji, jiems mirus, graudžiai raudojo.

Bet iš jų vienas milžinas buvo*,
Verkė tėvynė kurio nustojus
Lyg vienas vyras, tarsi supratus,
Jog ir didybė jos su juo žuvo.
Jog vien nelaimes žada rytojus,
Jog žada irti jos kraštai platūs!

Vytautas, silpno ir smulkaus kūno,
Nešiojo dvasią savyj baisingą:
Rūstybė buvo jo kaip Perkūno,
Meilė kaip smerčio kvėpims galinga!

Baisius sutrupint juk piktanorius
Ties Tanenbergu vien jis galėjo!
Jis tai, suvaldęs smarkius totorius,
Įgyti meilę jų sau mokėjo!

Jis tai suprato, kokia vienybė
Mūsų su lenkais būti tegali:
Jis nenorėjo, amžių tolybė
Kad mus skaitytų už Lenkų dalį**.

---

* Apie Lietuvos gailesį, Vytautui didžiamui mirus, taip sako vienas senovės rašytojas: „Ir pakilo Lietuvoje verksmas ir griaudingas vaitojimas per 8 dienas, kurį galima buvo girdėti iš ryto, per pietus ir vakare. Visi verkė, nustoję tėvynės tėvo, tarsi suprasdami, jog didybė krikščioniškos Lietuvos su juo pakilo ir su juo pasibaigė". Sk. Antoni Prochaska. Ostatnie lata Vitolda, str. 341.

** Vytautas nešalinos nuo vienybės, vienok norėjo, kad ta vienybė būtų lygaus su lygiu, nebūtų priežastimi išsitautinimo ir kad vienas neužspaustų dvasios antram... Kraševskis I. J. taip sako apie Vytautą: Był to wielki swego czasu człowiek, dziki jeszcze dzikiej Litwy Bohater;, jego życie jest najpoetyczniejszą epoką dziejów Litwy;, spiew o nim, jeśli poeta kiedy poważy się go spiewać, będzie poważnym homerycznym spiewem, pełnym prostoty i wielkości! W małym ciele nosił on nieugiętą duszę, dla której do końca życia nic nie podobnego nie było. (Wilno od począt swego założenia.)

Bet baisus smertis, kurs viską ardo,
Per netikėtai jį mums nuskynė!
Ir, kurio vieno privengta vardo,
Mirė, tikt taręs amžiams: „tėvynė!“

Didvyriai miršta, bet jų idėjos
Per amžius tveria, žadina vyrą!..
Apkalk jas pančiais! Laikui atėjus,
Pančiai kaip siūlų kliūtys išyra.

Šiandien lietuvis puikus didžiuojas,
Vytauto vardą sūnums primindams!
Jo vardu brolis prikelts darbuojas,
Milžiną savo didžiu vadindams!

Ir, jei sulauksme didžio poetos,
Lietuvos verto, jo didžią giesmę
Vytauto dienos įkvėps žvaigždėtos,
O mes jam galvą liauru apriesme!

Nemunas senas tada, atminęs
Didžiausį mūsų praeigos vyrą,
Užverks iš džiaugsmo; jo sidabrinės
Linksmiaus bėgs vilnys, kur saulė svyra.

Nemunas, sako, netur gyvybės,
Negali džiaugsmo ir skausmo jausti!
O juk linksmesnis, žiedu gražybės
Ištirpus žiemai kad žada rausti!

Nakčia žvaigždėta kiek jis kalbėjo,
Kad prie jo bėgau nuo būrio seno!
Kad man pažeista širdis sopėjo!
Ar kad išalkus ieškojo peno!

Vytautą didį, Nemuną brangų,
Širdies ir dvasios giedoč galybę:
Brangų kaip blaivų tėvynės dangų,
Didį kaip mūsų tėvų didybė.

Bet didis vardas savo didybe
Silpno poetos trupina lyrą,
Ir giesmė trūksta... Kad nors galybe
Giedot prikeltų poetą-vyrą!!.

TARP SKAUSMŲ Į GARBĘ

POEMA IŠ DABARTINIŲ LAIKŲ

PRATARMĖ

Išleisdamas į žmones savo mylimiausį kūdikį, kam gi jį pašvęsiu? Mūsų garbingoji didumenė jo nesuprastų; seniai išvariusi iš salionų savo tėvynės liežuvį, moka jo tik tiek, kad su tarnais susišnekėtų; ant galo neturi kada jo gerai ir išsimokinti, padėjusi nemaž laiko ant prancūziškos, vokiškos ir kitų kalbų. Gal nekurie ir pagirs teorijoje mano gerus norus, bet daugiaus nuo jų reikalauti, rodos, būtų dar per anksti. Neskaitys mano poemos ir ūkininkai-vargdieniai; ne dėl jų rašiau; reikia dar jiems apšvietimo, kad galėtų ją suprasti. Visa mano viltis tai moksliškai apšviesta jaunuomenė; jinai supras mano norus, atras čia sau peną ir pažadinimą ant tolesnio darbo; mano idėjos nepasirodys jai nepasiekiamos ir negalimos; nepažindama nusiminimo, jinai stos drąsiai į karionę su sunkiomis ir skaudžiomis mūsų aplinkybėmis, tarp skausmų-vargų atras kelią į garbę, jai priguli mūsų ateiga, dėl jos tai ir pašvęsiu savo pirmąją poemą. Bet jauni, per daug įsitikėję į savo galę, per daug taip jau reikalauja ir nuo kitų; ir mano poema ne visai juos užganėdins: jos rūbai pasirodys dar šiurkštūs ir stori, eisena gana sunki. Bet neužmirškite, broliai, jog einu keliu visai nauju ir neišmintu, jog lietuviškas liežuvis ypatingai poezijoje visai dar neišdirbtas, ir ant vieno sakinio reikia ne kartą rymoti ilgomis valandomis, iki išrandi atsakantį išreiškimą savi mislies. Sergėjaus kiek galėdamas naujų ir mažai suprantamų žodžių, bet kad palengvinti skaitymą ir supratimą ir tiems, kurie mažai temoka lietuviškai, patalpinau ant galo trumpą paaiškinimą truputį sunkesnių žodžių.

Didžiausis keblumas lietuviškoje kalboje tai priegaida (akcent), kuri mainos be mažo kone kiekvienoje tarmėje (narzecze), ypatingai žemaičiai pasidavė tame dalyke įtėkmei latviško liežuvio, atkeldami priegaidą nuo galūnės į pradžią žodžio. Moksliška priegaida turi būti viena, ir

toji yra užnemuniečių lietuvių, kaip nutarė garsiausi mūsų kalbos tyrėjai: vyskup. Baranauskas, Šleicheris, Kuršaitis, kun. Jaunis ir kiti. Pagal tos tai priegaidos ir rašiau savo poemą, o kad palengvinti mano skaitytojams, kurie gal nemoka vartoti moksliškos priegaidos, sunkesniuose ir abejotinuose žodžiuose padėjau ant viršaus žymeles.

Poemos temą paėmiau iš dabartinių laikų, o nekuriuos dalykus gyvai iš man žinomų atsitikimų, permainęs tiktai vardus ir pavardes. Ant galo negaliu nepasakyti ačiū Tai, kurios meilė prikėlė mane iš miego, išžadino aukštesnius jausmus ir davė įkvėpimą. Dėl Jos tai norėčia nupinti garbės vainiką, kad Jos vardas pasklystų ko plačiausiai, kad Ją pažintų ir pamylėtų broliai taip karštai ir širdingai, kaip pamylėjau aš, ir išsipildytų anie žodžiai:

Pasklido giesmė po tą šalį toli,
Kur mėlynas Nemunas bėga;
Pamėgo tave, pamylėjo visi:
Ir rūmai, ir pilka sermėga.

O ta mano numylėtoji tai Lietuva-tėvynė!

23 d. balandžio 1893 m.

ĮŽANGA

Kur šiandieną Jinai?..
Vien kapus tematai;
Ir liūdna, ir skaudžia krūtinę!..
Lyg po audrų didžių
Kad ant marių plačių
Užmiega vilnis paskutinė.

Kur garsi ta šalis?..
Klausos, ieško ausis
Ir žadą atrasti norėtų!..
Bet jau amžiai penki,
Ir vis nekelias ji
Po tiek sopolių iškentėtų!

Gedimino laikus
Vaidelotas garsus
Prikeltų: ... bet kur vaidelotas?
Graudūs kanklių balsai
Jau nutilo visai,
Jų raktas guronais užklotas!..

O vienok Lietuva
Juk atbus tik kada,
Nes kryžius gyvatą žadėjo;
Kanklių balsą išgirs,
Miegąs kraujas užvirs,
Juk laukia tyla vien tik vėjo.

Štai jau kaukia šiaurys,
Jis miegus nuvarys;
Atbusi, brangiausia tėvyne!
Jau kilsnoji sparnus,
O štai tau sūnus
Ir giesmes devynias nupynė.

PIRMOJI GIESMĖ

Kame kūdikystės gražiausi sapnai?
Kur siekiai jaunųjų dienų?..
Išnyko kaip žaibas, užšvitęs aukštai,
Kaip dūmas tarp vėjo sparnų.

Kame mano kelias? Jau žengti toliaus
Kaip kūdikis silpnas bijau;
Kas kartą aplinkui tamsiaus ir baisiaus,
Ir, rodos, vilties nėra jau!

Kame mano galė? Dar taip neseniai
Iš žemės tinklų aš juokiausi,—
Užžibo meilingi akies spinduliai
Ir įsmeigė skausmą giliausį!

Kame mano aukštas, gražus pašaukimas,
Kurs metais kas dieną drūtėjo?
Tik audros bloškimas, akies užmetimas...
Ir nėr, kas būti turėjo!..

Matuše brangiausia: kur tavo sapnai,
Kad lopšį supai per naktis?
Šiandieną dar mano kovos nematai,
Bet ryt tu užmerksi akis.

Kiek kartų tau kunigu būti žadėjau
Ir vien tik leidimo prašiau!
Ir ašaras tavo iš džiaugsmo regėjau,
Ir pats nusidžiugęs verkiau!

Kalbėjai tada apie Dievo tarnus;
Tau žodžiai tekėjo saldžiai,
Ir tankiai paskui jau per sapną matei,
Jog kunigu — tavo sūnus.

Jaunyste brangiausia! Kame tu, jaunyste?
Kur jūs, mano siekiai, sapnai?
Kodėl taip anksti man pražydę nuvyste,
Kaip šalčio užgauti žiedai?

O, gėda šiandieną paties man savęs!
Galės besidžiaugti Juška:
Jis gyrės, jog Juozą iš kelio išves,
Aš veltu juokiausi tada.

Ant pokylio tankiai mane pavadinęs
Viliojo į būrį jaunimo;
Spindėjo ne vienos ten akys auksinės,
Bet jų nebijojau žeidimo.

Ne kartą, kad, būdavo, vyno užgers,
Vadino mane sūnumi
Ir girdamas bruko man kraitį dukters;
Ta raudo kaip rožė puiki.

Iš visko juokiausi, ir žemės duktė
Manęs neviliojo tada;
Ne žemės aš troškau: iš aukšto žvaigždė
Man švietė per sapną kita!

Kame mano galė? Juk taip neseniai
Juokiausi iš žemės tinklų;
Užžibo kitos man akies spinduliai...
Nebėra gražiausių sapnų!..

*

Bet ką? Ar aš nendrė, ką linksta nuo vėjo
Ir virsta, kur pučia šiaurys?
O ne... juk dar mano dvasia nedrebėjo,
Ir nieks jos silpnos nematys.

Kaip milžinas bėgsiu nuo mielo dangaus,
Kraujais nors aptektų širdis;
Ir nieks nežinos mano skausmų vidaus;
Ir jo neišduos man akis.

Vien gailu tik jos, ką lyg Aniols šviesus
Užšvito man veidu aušros!
Užspausčio skausmus aš giliausius visus,
Vien gailu, man gailu vis jos!

Iš žemės žmonių niekas jos nesupras:
Tai Aniols pasaulės kitos!
Kas jausmų gilybė! Mačiau jos kančias:
Tai kančios iš meilės tikros!

*

Jau buvo naktis: kaip žvaigždėta, graži!
Ir mėnuo per dangų ridėjo;
Užmigo ir paukščiai, ir žmonės visi;
Nelinko medelis nuo vėjo.

Nemigo tik Juozas. Jaunos jo krūtinės
Tykiausė naktis neramino;
Neišdavė žodis kančios begalinės,
Bet draugas jau viską pažino.

Šventa ta draugystė, ką riša jaunus
Ir šelpia pirmas jų kariones,
Gražiausius išauklina ryto jausmus
Ir veda kartu juos į žmones.

Laurynas ir Juozas — širdingi draugai:
Mokslavietė juos supažino;
Tas pats buvo siekis, tie patys sapnai,
Tie patys keliai juos vadino.

Kad vasaros naktys malonios, žvaigždėtos
Ramino ir migdė visus;
Nemigo jo dūmos, Dangaus numylėtos,
Jiem Nemuno lankant krantus.

Pabėgę nuo savo draugų, idealo
Ieškojo ne žemiško veido;
Jiems rodės: dėl žemės krūtinė atšalo
Ir linksmą jaunimą apleido.

Ir mėnuo, ir žvaigždės, ir upės vilnis
Į kitą juos šalį vadino;
Apsakė jiems Dievą tyla ir naktis
Ir jam pasišvęsti augino.

Laurynas — laimingas: metus jau antrus
Sau klierišką rūbą dėvėjo;
Ir Juozas, gimnazijos baigdams vargus,
Jį sekti šį metą žadėjo.

Ant švenčių važiavo Lauryno šalis
Dabar pirmą kartą pažinti
Ir mąstė tenai išsišnekti užvis,
Kaip reiks naują kelią mėginti.

* * *

Lakiok nelakiojęs, paukšteli gražus!
Kur tūpsi, ar pats bežinai?
Prieš vėją margus kad išskleisi sparnus,
Ar lėksi, kur nori patsai?

Vienok nebijok! Dievas rūpins tave,
Be Jo tavo plunksna nekris:
Iš aukšto Jis žiūri Apveizda budria,
Ar bus tau diena ar naktis.

Kad vėjas sušvilps, gal tau lizdą sugriaus,
Plačiai po miškus išnešios;
Paleisi tada graudų balsą skardžiaus,
Nutūpęs aukštai ant šakos.

Ir žmonės gerėsis iš tavo stemplės,
Linksmesniai ant darbo pakils.
Ir tavo garbė par girias nuskambės,
Ir vėjų kaukimai nutils.

ANTROJI GIESMĖ

Pavasario dienos išaušo, prašvito;
Pabudo gražus prigimimas,
Ir prašė nuo Viešpaties apdaro kito
Ir laukas, ir girių ūžimas.

Numetus ledus nusidžiugus Venta
Banguoja, bučiuoja krantus;
Ją sveikina paukščių linksminga byla
Ir arti išėjęs žmogus.

Velykos, Velykos! Kas jūsų nelaukė,
Kaip kūdikis margo kiaušinio?
Rods, šįmet jų laikas toli nusitraukė:
Gal rūbo neteko žieminio.

Bet štai ir sulaukėm! Giesmė velykinė
Išbėgo į dangų aukštai!
Užkaito iš džiaugsmo atšalus krūtinė,
Ir laimės ilgėjos sapnai!

Prasijuokė saulė skaisčiais spinduliais;
Palangiais vaikai prieš ją šildos;
Jau pučiasi miškas drabužiais žaliais,
Ir žiedas ant kalno jau gvildos.

*

Pradžiugo ir Goštautas, savo sūnaus
Sulaukęs ant švenčių gražių;
Pargrįžo iš Vilniaus nuo mokslo sunkaus,
Namų pasiilgęs brangių.

Ir buvo ko laukti: Motiejus ne tas
Ką pirma, kad buvo suklydęs:
Kaip vyras apleido draugystes piktas,
Jų visą paikumą išvydęs.

Iš tėvo jau turtų dabar nedidžiuojas,
Nestatos prieš savo draugus;
Karštai pamylėjęs tėvynę, darbuojas,
Visus jai pašventęs jausmus.

Suprato, jog mokslas — didžiausia galybė:
Išblaško tamsybes nakties;
Suprato, jog žmogų tik puošia dorybė,
O ta jog be Dievo nešvies.

Lauryną pažino štai metai treti
Ir pametė vėjų kelius;
Jaunųjų draugystė! Tu viską gali,
Kad laimina Dievas žingsnius.

Motiejus, Laurynas — šiandieną draugai,
Ir vienas iš kito sau girias;
Kartu idealai jų lekia aukštai,
Nors gražūs keliai jų ir skirias.

Motiejaus ir doro Lauryno draugystę
Už laimę sau skaito tėvai
Ir džiaugias, jog puošia jų gražią jaunystę
Aukštų idealų sapnai.

Kad vakar Motieją aplankė Laurynas,
Kiek buvo ten džiaugsmo, kalbų!
Tiek nešneka audros užgautas pušynas,
Kad dreba šimtai jo šakų!

Bet kas tas antrasis vaikinas švelnus,
Tasai su Laurynu viešėjęs?

Vargiai jis išrodo, jog kunigu bus,
Nors sako juo būti žadėjęs.

Nors šneka mažai, bet jaunoji krūtinė
Gal paslaptį sergi ne vieną.
„Mačiau, jog ir mano gražioji Marinė
Tą šaltą įkaitino plieną“.

„Tėtušis juokies iš manęs visados,
Bet Juozą jau kam apkalbėti?
Juk mūsų namų jis iš tolo bijos,
Kad gaus nuo kieno tai girdėti“.

„Šitai apgynėja vaikino gražaus!
Tikrai jam ne kunigu būti;
Juk gailu jo veido ir ūgio dailaus,
Graudžioms gal Marinėms pražūti.

Girdėjau, ir mokslas jam sekas gerai,
Ant knygų galva — pramušta;
Tik gailu: beturčiai esą jo tėvai,
Mylėtis — kliūtis nemaža“.

Ant jo neatsakė jau nieko Marinė,
Tik gailu jai buvo, jog žmonės,
Beturčio vaikino verčios nepažinę,
Jau apkalba taip be malonės.

Nemaž apie Juozą ji buvo girdėjus:
Iš jo taip Laurynas didžiavos;
Ir nors jo nei karto nebuvo regėjus,
Vienok paslapčia jai sapnavos.

Lyg milžinu kokiu jai rodės tada,
Kurs, viską ant žemės pamynęs,
Neieško savęs širdimi alkana,
Tik gero bažnyčios, tėvynės.

Ir ko nepajudina pasišventimas,
Kad teka iš gryno šaltinio!
Širdžių tai valdonas — savęs užmiršimas,
Nors švies iš po rūbo milinio.

Marinė mylėjo tėvynę karštai;
Tėvų jai sapnavos didybė;
Jai rodos, jog vėlei sugrįš tie laikai,
Kad lenkai didžiavos liuosybe.

Todėl ir nemąstė ji kelio kliudyti
Užmanymams Juozo aukštiems,
Tik troško nors kartą tą vyrą matyti,
Kurs auga darbams pakiliems.

Pažino!.. Ir kaipgi silpna ta širdis!
Kur užžadai tavo, Marine?
Neklauso jau proto: nauja kibirkštis
Jai degina jauną krūtinę.

Gražus plaštakėlis, kad šviesą išvys,
Taip lekia nakčia ant liepsnos;
Žmogus jį nuvaro; jis vėlei sugrįš...
Štai dega... ir jau nelakios.

„Bet argi tik kunigu Juozas tegali
Darbuotis dėl žemės tėvų?
Kodėl negalėčio kartu savo dalį
Pridėti prie jo veikalų?

Jisai taip jausmingas, o žmonės — šalti.
Ledais jam užšaldys krūtinę!
Atvės idealai karščiausi visi,
Žmonių melagystę pažinę!

Jo alpstančią širdį aš žadint mokėčio,
Nupulti neduočio tada,

Kaip Aniolas sargas karštai jį mylėčio,
Dėl jo pasišventus visa.

Ir vienas ant kito saldžiai pasirėmę,
Nešaldomi žemės šalčiu,
Iš meilės šaltinio sau galę pasėmę,
Taip žengtumim darbo keliu!..“

„Ir ko nuliūdai tu taip, mano Marine? —
Atsiliepė tėvas saldžiai; —
Kur išlėkė tavo mislis paskutinė,
Kad taip atsidusai giliai?

Jau vakaras leidžias. Prie kvartapijono,
Išreikšk savo jausmų gilybę!
Kad balso klausaus tavo jauno ir plono,
Man žiba dangaus nekaltybė.

Nabašninkė tavo matutė brangioji
Plačiai buvo giesme garsi;
Jos ūgį ir veidą šiandieną nešioji
Ir balsą tą patį turi.

Viena ji mokėjo raminti mane,
Kad kvartapijoną užgavo,
Kad dangiška giesme, nekalta, gražia,
Man kietą krūtinę lingavo“.

Marinė tylėjo. Nors tėvo valia
Jai buvo šventa visados,
Bet kaipgi giedoti, kad spaudžia kančia,
Kad skausmas vien ieško tylos!

Ant galo užsėdo prie kvartapijono,
Užgavo skardžiai jo balsus;
Ant veido jos balto, ant skruosto raudono
Lyg tarsi užšvito dangus!

Balsai, lyg pasemti iš Dievo aukštybių,
Kaip vilnys siūbavo ir pynės,
Ir liejo monus nekalčiausių gražybių,
Ir veltu širdis nuo jų gynės.

Bet balso Marinės, nekalto ir plono,
Nebuvo girdėtis visai;
Skambėjo vis stygos ant kvartapijono,
Ir gaudė vien jų tik balsai.

„Kodėl „Souvenir“* tau taip didei patiko? —
Atsiliepė tėvas ant galo: —
Jau Juozas gal tą atminimą paliko?
Ko veidas staigiai taip nubalo?

Mačiau,jog ir Juozui tas velčius pamėgo.
Bet to neužmiršk niekados:
Tarp jo ir tavęs begalinės prabėgo,
Ir jį išvaryk iš galvos!“

Marinė, per muziką skausmą išliejus,
Tylėjo kalbos lyg pristygus;
Atsiliepė vienas tik brolis Motiejus,
Kurs gynė, jog žmonės — vis lygūs.

Bet Goštauts kalbėti mažai tenorėjo;
Jo būdas — valia geležinė;
Vien proto tik balsą jisai tegirdėjo,
Širdies maž teklausė krūtinė.

Jam gėda pamislyti: jo tai vienturtės
Koksai ten užvaldė jausmus!..
Ir argi taip būtų jos protas apkurtęs
Pažeminti savo namus?

Ir baisią tą mislį ranka lyg nuvaręs,
Ir tėvišką valdžią atminęs,

* Valse Souvenir par F. Hermann.

Nuėjo sau gulti, labanaktį taręs;
Valandrodis mušė devynias.

Tuojau ir Motiejus Marinę apleido,
Ieškodams lyg miego saldaus,
Bet galima buvo pažinti iš veido
Karionę nemažą vidaus.

Jis seserį savo kaip brolis mylėjo,
Jį traukė ir Juozo draugystė,
Ir žmonės jog lygūs, iš knygų tikėjo,
Ir jogei daug gali jaunystė.

Bet Juozas... Marinė... O ne, to nebus,
Tos upės subėgti negali!..
Pats Juozas, jam rodės, nebus taip drąsus,
Kad siektų ne sau lygią dalį.

TREČIOJI GIESMĖ

Pakilo saulutė, rytais atgaivinta,
Ir braukia rasas nuo kasų!
O rasos ant medžių tai diemantais krinta,
Tai spindi žieduos' žolynų!

Keli spinduliai jau ir langą užgavo,
Įspindę į stiklą jo sklidų;
Primerkę akis, įvairiai sužaibavo
Ir žiūri pradrįsę į vidų!

Bet Juozo Vilaičio ir Glinskio Lauryno
Dar akys užmerktos saldžiai;
Ar žadint juos, Glinskio matušė nebžino,
Nors keltis jau laikas seniai.

Jau sauvaro verda seniai arbata,
Ir laikas bažnyčion važiuoti;
Išaušo aukštai jau Pravadų diena;
Gana, rodos, būtų sapnuoti.

Bet Glinskienei gailu jų sapną baidyti:
Užmigo taip vakar vėlai;
Jau išnaktos buvo, o šviesą matyti
Dar galima buvo ilgai.

Ir ką jie kalbėjo? Suprasti sunku;
Retai juos ausis tegirdėjo;
Tik, rodos, Laurynas šnekėjo už du,
O Juozas tankiausiai tylėjo.

Ir vieną tik kartą, neklausant visai,
Lyg Glinskienei rodės, girdėjus,
Kaip Juozas pasakęs: „Gal stojos vis tai,
Jau Dievui pačiam taip norėjus!

Man gailu tų siekių!.. Aš pats nenorėčio
Užmiršti gražaus pašaukimo!
Ak Dieve! kad širdį užspausti galėčio!
Maldausiu ryto apšvietimo“.

*

Štai Glinskis, įėjęs balsiai į seklyčią,
Sušuko: na, vyrai, gana!
Jau laikas į Užvenčio šliaužti bažnyčią;
Atauš ir karšta arbata.

Užgėdinti vyrai, pratrynę akis,
Iš lovų išvirto kuliais,
Bet galvą sopėjo; matyt, jog naktis
Sapnais neramino saldžiais.

Atskaitę maldas, į galinį susėjo,
Pasveikinę stalo draugus;
Ten Vandzia ir Julka seniai jau krutėjo
Ir taisė arbatos stiklus.

*

„Na, vyrai,— atsiliepė Glinskis,— šiandieną
Miegojot už Kauno skolas;
Ten vakarot teko gal naktį ne vieną,
Kad vargino mokslas galvas“.

„Kalbi nežinodamas,— tarė pati,—
Paklausk, kiek ir šiąnakt užsnūdo!
Neduoda užmigti ne mokslai vieni:
Visur rūpesčiai žmogų žudo“.

Čia pažvelgė Vanda ant Juozo slapčia,
Tasai lyg nubalęs tylėjo,
Ir tarsi viltis kaip žvaigždelė nakčia
Prie jos nedrąsiai prakalbėjo:

Kodėl gi tik kunigu Juozas paliktų?
Juk mokslas, kaip šneka, daug gali:
Su mokslu paskui gal ir laimę sutiktų!..
Ir mūsų atmintų gal šalį.

*

„Kokie rūpesčiai ant jaunųjų pečių? —
Atsiliepė Glinskis storai; —
Jau kelią aprinko. O ne... tai kelių
Ant žemės plačios nemažai!

Ir mano Laurynas juk liuosas lig šiolei;
Gal eiti, kur traukia širdis;
Su mokslu išėjo į žmones jo broliai;
Kodėl negalėtų ir jis?"

Laurynas nusijuokė lūpų kraštais,
Bet Juozas tylėjo kaip žemė
Ir troško vien lėkti ten paukščio sparnais,
Kur skausmas sau paguodą semia.

* * *

Nuo ryto bildėjo ir rūko keliai.
Kas gyvas, bažnyčion skubėjo;
Ir Glinskių sarti užkinkyti arkliai
Po langu žemes kapinėjo.

Ant galo nušvito vežėjui akis:
Bajorai apsėdo ratus.
Ir riebūs sartokai, suglaudę ausis,
Pasinešė lėkt per laukus.

*

Bažnyčia seniai jau žmonių primušta,
O vis ten dar traukia būriai;
Ką tik prasidėjo Mišių vativa;
Vargonai dudavo graudžiai.

Vilaitis sau vietos aukštos neieškojo;
Jam užkampio buvo gana,
Ir ten, nors prieš žmones akis neraudojo,
Bet buvo malda jo karšta.

Taip meldės ilgai, ir kančia begalinė
Jam tirpo lengvai pamažu;
Taip vaškas kvepėdamas gydo krūtinę,
Užgautas ugnies karštumu.

Ir rodės dabar, jog jį Dievas vadino
Kaip sūnų į savo namus,
Kaip Tėvas jo paprastą širdį gaivino
Ir traukė kaip aukštas Dangus.

Pasibaigė Mišios, ir po valandos
Vargonai vėl partraukė tylą;
Išėjo klebonas skubiai ant Sumos
Ir šventino žmones krapyla.

Žegnojos visi ir ant kelių sukrito,
Tad Juozas pakėlė akis,
Ir štai priešais jį netikėtai užšvito
Juodųjų akių kibirkštis.

Kodėl gesini tuj', Marine, akis,
Nuraudus ant veido gražaus?
Taip žvaigždės užgęsta ir slepias naktis,
Kad rausta rytai ant dangaus.

Ką pajautė Juozas!.. Bet kam jo kariones
Norėti pažinti kada?
Tik „Pulkim ant kelių“ kad užšaukė žmonės,
Jo skrido karščiausiai malda.

Maldos visagalę tik tas tesupras,
Kurs slepia prieš žmones skausmus!
Ji gydo žaizdas, taiso žingsnių klaidas!
Ak melskis! tau galės pribus!

Žinojo jau Juozas galybę maldos:
Jos mokė matušė sena;
Vienok dar nesimeldė taip niekados,
Užmiršęs, kur buvo tada.

*

Suma jau pasibaigė. Žmonės būriais
Laukan iš bažnyčios patraukė.
Atsiminė Juozas, patraukė pečiais,
Jog Glinskiai seniai gal jo laukė.

Dar kartą parpuolęs žemai prieš altorių,
Apleido Aukščiausio namus,
O žmonės tuo tarpu, apstoję šventorių,
Apsakė savuosius vargus.

Vilaitis jau suktis į kairę ketino,
Kur buvo būriai retesni,
Bet Glinskučės jį mat iš tolo pažino
Ir šaukė meiliai akimi.

Ten laukė Laurynas, Motiejus, Marinė;
Aplenkti juos buvo sunku,
Ir Juozas, užšaldęs sau karštą krūtinę,
Paslinko prie jų pamažu.

Pasveikino juos, kaip mokino Juška,
Bet lūpų drebėjo kraštai;
Neaiški, per trumpa jo buvo kalba,
Ir žodžiai tekėjo šaltai.

*

„Per daug dievobaimingas tamsta esi,—
Atsiliepė Vanda meiliai,—
Tur būti meldimai nebuvo trumpi:
Mes laukiame tamstos seniai".

„Kas jausmu išreikšti žmonėms nebegali,
Vien Dievui tik skųstis galėjo",—
Atsakė jai Juozas, o akys į šalį
Užklydo, kur taip nenorėjo.

„Mes laukėme tamstos,— pratarus Marinė
Nuo Juozo neleido akių,—
Tėtušis apsirgo; namai nusiminę!..
Gal tamstos n'aplenksite jų!"

Vilaitis, akis ant Lauryno pakėlęs,
Lyg prašė pagalbos greitos;
Ant galo atsakė: „Kad jau po nedėlės...
Jau ryt mūsų Kaunas ieškos!

Jau šventės pasibaigė. Būtų meilu
Ligonį, namus aplankyti;
Bet Kaunas ieškos; mums į jungą skubu;
Valdžios negali neklausyti".

„Ir aš taip sakiau,— pasisakė Laurynas,—
Jau vaišių šiam kartui gana;
Ryto Paneriais mus pasveikins pušynas,
Kaune nusileis mums diena.

Jau laikas į jungą; ir taip dar paklaus,
Kame mes užtrukom ilgai;
Užmiršti save dėl aukštesnio Dangaus...
Taip liepia šventi reikalai!..“

*

„Pristojęs į jungą mokinsis, žinai;
Ligonį vienok aplankyti
Taip pat, rodos, būtų šventi reikalai“,—
Motiejus pradėjo sakyti.

Laurynas silpnėjo širdies gerumu:
Taip prašymai buvo širdingi;
Bet Juozą pajudinti buvo sunku,
Jam žodžiai užšalo jausmingi.

„Kada gi pons Juozas jau mus aplankys?“ —
Nuliūdus Marinė jo klausė;
Jo klausė!.. bet geso akių spindulys,
Kaip geso viltis paskučiausė!..

Suprato tai Juozas, ir jauną krūtinę
Jam pravėrė skausmas kiaurai!
Bet kaipgi tą viltą pakelt paskutinę,
Kad jos nebemato patsai?

Ant galo atsiliepė: „Dievas tik žino,
Ar leis susitikti kada!
Ne sau lygius mus Jis ir čia suvadino!
Vargiai vėl suves Jo ranka!“

Motiejus stebėjos: juk jo tai mislis!..
Jam tamsūs šešėliai pražuvo:
Štai Juozui Marinė — ne savo dalis!..
Ir jau lyg jo gailu jam buvo!..

Bet Vandai ant dūšios jau stojos lengviaus,
Viltis lyg drąsesniai prašneko;
Ji tarė: „Laikai mums užšvis maloniaus,
Nekaip ponas Juozas mums sako.

Par vasarą tamsta mus vėl aplankysi,
Mes lauksme kaip draugo brangaus!..“
Marinė pridūrė: „Lygius sau išvysi:
Ir mes gal paaugsme aukščiaus“.

* * *

„Na, gražios mergaitės, gana man vaikus
Iš kelio klaidint taip ilgai! —
Iš tolo, raitydamas savo ūsus,
Atsiliepė Glinskis drūtai.

— Jau žvengė arkliai: pasigedo namų,
Ir skundžias išalkęs skilvys;
Jau ragina laikas; sparnai vakarų
Dar lietų ant mūsų užvys“.

O kiekgi tai kartų kančia ir juokai
Sau pinas ant žemės plačios!
Kaip perskiria širdis juokai ir laukai!
Ir perskiria ant visados!..

* * *

Jau bėga sartokai ir prunkščia nasrais.
Kas kartą tamsesnis dangus;
Perkūnas pirmaisiais šių metų žaibais
Dabina padangių sparnus.

Pakilo ir vėjas; lašai didesni
Užkrito keli ant galvos.
Upeliai srauni nuo kalnų tekini
Į prieglobstį bėgo Ventos.

Pagrįžtant jiems buvo lyg ko neramu;
Pats Glinskis tankiausiai tylėjo;
Tik vienas Laurynas gerėjos draugu,
Kad tas prieš žaibus nedrebėjo.

Bet kam gi lotyniškus tankiai žodžius,
Kalbėdamas Juozui, vartojo?
Ar girdamas draugo vien nervus stiprius,
Kad kas nesuprastų, bijojo?

Bet Juozas tylėjo; ant galo prašneko;
Lotyniškai sakė, trumpai:
Sunki ir baisi jam karionė pateko,
Jos galo nežino patsai.

Ne kartą lyg rodos, jog Dievas jį šaukia,
Vienok ar nutildys skausmus,
Ką plėšia krūtinę kaip žvėrys užkaukę?
Ir pats nebežino kas bus!..

Patsai nebežino, į kokią jau šalį
Išneš jį laiku vėsulai;
Tik žino, jog Dievui širdies nebegali
Pašvęsti šiandieną visai!..

* * *

Lietus vis tankesniai varvėjo lašais.
Pritrūko kalbos dėl visų.
Vieni tik sartokai teškeno purvais
Ir bėgo šarpiai ant namų.

Aptemęs dangus mėlynai vėl nušvis;
Po audrų laimės prigimimas.
Žmogaus tik kada ar išauš dar naktis?
Ar laimę atneš užtemimas?

KETVIRTOJI GIESMĖ

Malonios ir puikios pakalnės Dubysos,
Išpintos vainikais margai!
Šalis atminimų, kur pajautos visos
Graudingos kaip girių balsai!

Banguoja Dubysa blaiviai vilnimis,
O beržas, nuleidęs šakas,
Kad aušta rytai ir išblykšta naktis,
Jai beria sidabro rasas!

Ne rasos tai graudžios, jam ašaros byra!
Bet skausmas be atbalsio bus!
Dubysa jau myli... bet tolimą vyrą:
Jai Nemunas amžiais brangus.

*

Lietuvės neieško kaip vilnys Dubysos
Sau meilės už girių, kalnų;
Bet širdį ir meilę atranda ne visos,
Nes bėga lietuviai nuo jų!

Kur Temza, Laba, Niagara plačioji,
Ten skursta lietuviai keliais!
Kur Varšuvos miestas, Maskva tolimoji,
Ten žudo juos mokslais tamsiais!

Lietuvės, kur vilnys Dubysos banguoja,
Sau rūtomis pina kasas:
Kad pradalges grėbia, graudžiai uždainuoja,
Bet širdį jų kas besupras?

Ir eina tos dainos par Lietuvą mūsų,
Kaip Nemuno aukso vilnis!
Joms atliepia balsas nuo Kuršo ir Prūsų!
Jų klausos nutilus naktis!

Kaip rausta jurginai ir rūtos žaliuoja,
Ir pina Dubysos krantus,
Taip žydžia lietuvės, bet liūdnai dainuoja,
Kad atmena brolių vargus!

Bet kas išnašiai Vilaitučei prilygtų?
Kaip saulės akių spinduliai!
Ar kam taip ir širdis pravirkdint pavyktų,
Kaip jai, kad užgieda graudžiai?

Štai pradalges grėbia, į kupečius deda,
Dainuoja mergaičių pulkai;
Tarp jų Vilaitučė pirmobalsį veda,
Ir skamba nuo giesmių laukai.

*

Trys sesutės grėbia šieną,
Tiek negrėbia, kiek dūmoja;
Turi brolį tą tik vieną,
Ir tas vienas joms išjoja.

Ir išjoja į tą šalį,
Kur tėtušis dar nebuvo;
Užmatyti jos nebgali,
Daug jaunųjų ten pražuvo.

Oi gegute, tu raiboji,
Kam tau balsas taip verksningas?
Ar iš skausmo taip vaitoji?
Ar kaip mūsų taip širdingas?

Broli mūsų, tu jaunasis!
Kas do dovanas paliksi?
Svetims kraštas tolimasis!
Ar ten laimę sau patiksi?

Ar ten laimę sau patiksiu,
Ar pražūsiu, ar nuskęsiu,
Bet vis dovanas paliksiu,
Dėl visų trijų pašvęsiu!

Dėl vyriausės aukso žiedą,
Tai štai rūtų vainikėlį,
Dėl trečios, ką liūdnai gieda,
Gilų ašarų upelį!

*

Dar skamba balsai, bet mergaitės nutilo;
Vien skubina ritinti šieną.
Kodėl? Juk juoda debesis neužkilo,
Ką giedrą užtemdytų dieną.

*

„Kodėl Vilaitučė taip liūdnai vadžioja? —
Užklausė atėjus Juškytė; —
Ar gailu, jog saulė įspindus giedroja,
Jog džiūsta žvangučiai pavytę?"

„Kas volungei liepia verksmingai kukuoti
Ar beržu nuleisti rankas?
Ką jaučia širdis, negali nedainuoti,
O jausmų kas pradžią suras?"

„Laimingas, kas gali išreikšti skausmus!
Jie tirpsta tada kaip ledai!
Jam galima verkti, o ašaros bus,
Kaip balsimo gydą lašai!"

„O brolis ar dar nepagrįžo namo?
Visai mus užmiršo jisai;
Man broliai parvyko ir ilgiasi jo;
Jo laukiam visi taip karštai!

Mums broliai nepuikią vėl parvežė žinią:
Reta jiems laiminga klasa;
Toli jiems nuo Juozo: garbė pirmutinė
Tam tenka visur visada.

Šį metą gimnaziją baigti turėjo;
Ir kaipgi toliaus apsivers?
Jau rasit sutoną nešioti pradėjo?
Kiek džiaugsmo dėl tėvo, sesers!..“

Čia patraukė kalbą Jadvyga šaltai,
Žiūrėjo į šalį toli:
Ir kas įstabu, jog šiandieną jinai
Išrodė lyg ko nedrąsi!

Dar pernai ji su Vilaitučė kalbėjo
Iš aukšto, nors ir atvirai,
Ir Juozą užgaut už akių dar mokėjo:
Ne kunigu būsiąs jisai!

Dabar nedrąsi, įstabi iš kalbos:
Jos klausimai tarsi be žado.
Ilgai Vilaitučė ant klausimų jos
Atsakymo jokio nerado.

Kas širdį suprastų ant žemės kada?
Ji mainos kaip oras nuo vėjo!
Bet eina prieš vėją, ne taip kaip banga;
Ji audros takus numylėjo!

Širdis be karionės nemoka mylėti:
Jai kliūtys — druska ant ugnies!

Kad lengva mylėti, nereikia kentėti,
Ten rankos jinai neišties!

Jadvyga ir Juozas užaugo kartu;
Vaikiną Juška pamylėjo:
Jo neštas tai buvo sūnus po krikštu;
Jam pradžią ir mokslo jis dėjo.

Kad jaunas pavasaris pynė žiedais
Kirkšnovės pakalnes žalias,
Vaikai kartu puošės vainikais rausvais
Ir dainas ryliavo skardžias.

Paskui pargabeno Juška iš Rygos
Seniuką mokinti vaikus;
Nebuvo vilties iš sūnų jam didžios,
Bet Juozas išrodė mokslus.

Ant galo prikalbintas senis Vilaitis
Į mokslą Juozelį išleido,
Tikėjos, jog kunigu bus jo sūnaitis,
Nes auklė taip skaitė iš veido.

Ir laikas, ir metai verpetais greitais
Kaip vilnys Dubysos ridėjo.
Jadvyga išaugo; dabinos šilkais.
Vilaičiui tik mokslas rūpėjo.

Jadvyga pradėjo suprasti laiku,
Jog ji tai bajoro duktė;
Ir tarpas tarp Juozo ir jos pamažu
Jau skverbės lyg kad kirmėlė.

Vilaitis į šeštąją kliasą įstojo,
Į kunigus eiti tikėjos;
Matušė iš džiaugsmo nemigo, raudojo;
Pats Juozas sutono ilgėjos.

Bet senis Juška jau suprato tada,
Jog Juozas daug žada vilties;
Kalbėjo tėvams, jog sūnaus jo galva,
Jei mokslas bus, vyskupu švies.

Bet Juozą paprašęs į būrį jaunimo,
Kitų jį dalykų mokino;
Nekart pasilinksminęs, iš užmiršimo
Jį savo jau žentu vadino.

Tada tai Jadvyga ir raudo, ir balo,
Ant Juozo pažvelgt nenorėjo,
Kas kartą dėl jo apsėjimuose šalo
Ir lyg neapkęsti pradėjo.

*

Kas širdį suprastų ant žemės kada?
Ji mainos kaip oras nuo vėjo;
Bet eina prieš vėją, ne taip kaip banga:
Ji audras žaibus numylėjo.

Širdis be karionės nemoka mylėti:
Jai kliūtys — druska ant ugnies;
Kur lengva mylėti, nereikia kentėti,
Ten rankos jinai neišties.

Dabar, kad jau taip neužilgai pastoti
Į kunigus Juozas turėjo,
Jadvyga pradėjo lyg ko pribijoti,
Lyg draugo ilgėtis pradėjo.

Dabar įstabi, nedrąsi iš kalbos;
Jos klausimai tarsi be žado.
Ilgai Vilaitučė ant klausimų jos
Atsakymo jokio nerado.

Ant galo atsakė: „Mus Juozas apleis!
Vargiai jį matysme kada!
Nenori mat eiti jis Dievo keliais,
Nes traukia jį duona kita.

Tėtušis nenori su juo susitikti,
Išvaro iš savo namų;
Matušė iš skausmo negali užmigti
Ir meldžia šaltų sau kapų!

Žinau, jogei brolis suklydo skaudžiai,
O visgi jo gailu slapčia!
Matytis, jog spaudžia ir jį sopuliai,
Nors verkti nemoka akia".

*

Ir skausmas, ir džiaugsmas greta čia ant žemės.
Iš ašarų trečias naudos!..
Kad debesys bėga, dangus kad aptemęs;
Žolelė sau laukia rasos...

Vienok ąžuolai iš po audros žaliuos,
Dangus mėlynasis nušvis,—
Žolelė per kaitrą nuvytus pajuos,
Rasos nesulaukus pakris!

Kas skausmų be miego naktims nepažino,
Kas neslėpė ašarų savo,
Kas savo širdies sopuliais nemarino,
Tas amžių sapnuot tesapnavo!

Tas laimę pasiekti gal ranką išties,
Kaip vaikas drebėdams bailiai;
Nevertas! jis rakto neras prie širdies,
Bet jo neužmuš sopuliai!

Ant žemės plačios neišlepę vaikai!
Jiems kaulų gana pamestų!
Laimingi! dėl laimės jiems reikia mažai!
Nežino jie norų plačių!

Ir tų sutvėrimų užgaut negali!
Už ką? Ar kad raitos žemai?
Jie taip mažutėliai! menki ir silpni!
Jų reikia gailėtis tiktai!..

*

Nespėsi, ar skausmas, ar džiaugsmas tada
Lingavo Jadvygai krūtinę,
Kad grįžo namo tarsi stirna lengva,
Neviliamą gavusi žinią.

Bet kam gi ir paslaptis spėti visų!
Gal būtų gyventi skaudu!
Mes taip jau pripratę prie žodžių aklų,
Jog juos atidengti baisu!

Ak slėpkite, žmonės, geresniai jausmus!
Iš lauko apkaišę žiedais!
Netaip gal sunkus pagyvenimas bus,
Saldžiais apsidengęs melais!

*

Šuneliai margi, jau iš tolo pažinę
Jadvygą, ją bėgo sutikti;
Bet lojo ir grįžo, namus atsiminę;
Vienus lyg bijojo palikti.

Suprato Jadvyga, jog svečias yra,
Ir rasit Valavyčė Jonas?
Jis lankos ne kartą... meilus visada...
Turtingas ir jaunas dar ponas.

Skubai pasislėpus į kambarį savo,
Į dzelkorių skendo visa;
Nušvito linksma: mat tasai nemelavo:
Žydėjo kaip rožė pilna!

Dar kartą į stiklą pažvelgus trumpai,
Pasveikinti svečią skubėjo;
Bet liūdną vien Juozą ten rado tiktai,
Kuriam ką ten tėvas kalbėjo.

„O ne, pinigų aš priimt negaliu! —
Atsiliepė Juozas ant galo; —
Gal bus ir sunku eit be kąsnio keliu...“
Nutilo: širdis jam apsalo!..

PENKTOJI GIESMĖ

Idėjos, jei didžios, nemiršta kaip žmonės!
Jos tveria par amžius ilgus!
Bet n'eina kaip saulė šviesiai be karionės:
Tai audra, ką mėto žaibus!..

Kad audra palėks, nusiblaivęs dangus
Užšvis prigimimui linksmesnis;
Jauni gaivalai iš miegų atsibus;
Jų kraujas bus vaisiams laimesnis.

Karadzič*, Dobrovski, Šafarike**, Deake***!
Vardai jūsų amžiais skambės!
Ir sūnūs, sūnums jūsų darbą apsakę,
Didžiuosis iš jūsų garbės!..

Nušvito iš džiaugsmo Dunojaus vilnis,
Kvėpuoja Moldavos krūtinė!
Išaušo rytai; atidarė akis
Vaikai, didžiavyrius atminę!

Gražu, kad pavasaris pina žiedais
Atbundantį jau prigimimą!
Gražiaus, kad aušra apsikaišius rytais
Apreiškia tautoms atgimimą!

---

* Vuk. Stephanovicz Karadzič — garsus serbų poeta.

** Dobrovski's ir Šafarik'as — garsūs slavių ir ypatingai čekų praeigos tyrėjai.

*** Pranciškus Deak'as — garbingiausis kariautojas už vengrų liuosybę.

Laimėkite, jaunos pakylančios šalys,
Kur bėga Moldava, Dunojus!
Tegul jums žygiuoti padės Visagalis,
Į naują jums kelią įstojus!

Nors spėkos gal silpnos, bet stiprios dvasia;
Drąsiai už tėvynę į kovą!
Kas eina su meile, su širdžia didžia,
Tam Dievas bus pats už vadovą!..

Po Lietuvą miega. Tamsioji naktis
Ją pančiais suvystė skaudžiais!
Saulėtekis juodas kada ar nušvis?
Ar jai praregėti dar leis?

Ir Nemunas eina nuliūdęs, tamsus!
Ne jam pančių partraukti storį!
Tik kartais, atminęs didvyrių laikus,
Pečiais šalį žadinti nori!

Po Lietuvą miega. Jos sūnūs jauni
Ne savo jau rūbą dėvėja;
Kalba nesuprantama; būdai kiti;
Kitaip žiemą gieda audėja.

Ilgai taip Vilaitis dūmojo giliai;
Pro jį bėgo Vysla auksinė;
Jau leidžiasi saulė; užges spinduliai!
Užges ir mislis paskutinė...

Bet argi užges? argi Dievas ant vėjo
Jam įkvėpė meilę tėvynės?
Ar veltu didvyrių kapai jam kalbėjo
Ir žadino balsas pušynės?

Kad šiandien girdėjo iš mokslo aukštybės,
Kaip slaviai iš miego pakilo,

Jam ašaros veržės iš skausmo didybės,
Širdis tarsi skilti jam skilo!

Tėvynė, tėvynė! pakilsi kada?
Kas tavo prižadins krūtinę?
Ar tavo garbė ir didi pareiga
Užmirs kaip mislis paskutinė?

O ne, neužmirs! tau Vilaitis išaugs!
Jo žingsnius palaimins Aukščiausis!
Jo didžios idėjos lietuvį patrauks!
Pražys atgimimas gražiausis!..

Vilaitis dūmojo. Dabar tik pažino,
Kame jo tėvynė tikra!
Jis meilę tėvynės su metais augino,
Bet meilė jo buvo kita!

Jį traukė tada garsūs Piastų darbai
Ir lenkų senovės didybė;
Boleslovo Dnepre sapnavos stulpai
Ir Lenkijos seimų liuosybė!

Ir gėda pamislyt: savo liežuvio
Seniai jau vartot nevartoja!
Ir tarsi ant juoko tik vardą lietuvio
Lig šiolei nešiot nenustoja!..

Tada tai jo mislys nuskrido toli
Į žiemius, kur augo, kentėjo!
Ten jausmai širdies jo atbudo pirmi!
Ten vis, ką dabar jis mylėjo!

Ką veikia dabar ten jaunystės draugai,
Laurynas, Motiejus, kiti?
Jie myli tėvynę, bet argi tikrai?
Ar nuomonė jų vis klaidi?

Kaip bėga tas laikas! Štai metai užėjo
Treti, kaip nematė tėvynės!..
Ką veikia Juška? Ar Jadvyga mylėjo?
Kaip siaudžia naminės pušynės?

O kiek atminimų, paveikslų tada
Jam veržės žiedais iškaišyti!
Visi jie toli! Tik Marinė viena
Taip arti, jog gal ją matyti.

Ir kaip atsimainė! Kur veido linksmumas?
Pats tėvas pasergėti teikės:
Mat konservatorijos mokslo sunkumas
Jos silpną sveikatą įveikęs.

Tegul sau ir mokslas! Vienok jau gana
Kentėti abiem be vilties!
Ją visgi juk laikas išgydys kada,
Bet Juozui jau ji nebešvies!

Šitai bus jau metai, kaip jos neregėjo!
Jos bijo kaip vaikas bailus!
Šiandieną dar kartą matyt ją norėjo,
Bet ne! Jau ir to nebebus!

Kad taip jo tėvynė suspausta vargais,
Kad verkia netekus sūnų,
Ar jam dar kaišytis linksmybės žiedais?
Ar trokšti dar meilės sapnų?

Gana, jau gana! Juk tik jis ne vagis,
Kas plėštų, ko žmonės pavydžia!
Tegul dėl kitų šviečia meilės viltis!
Tegul tarp linksmybių sau žydžia!

Jam laikas į darbą: pakelti kapus,
Kur miega tėvų paslaptis!

Kad amžių didvyriai iš miego pabus,
Gal veidas ir jam dar nušvis!

Ir jausmas koks naujas į jauną krūtinę
Nuodais pamažu lyg tekėjo;
Tai jausmas baisus! Neapkęsti Marinę,
Jam rodės, dabar jis pradėjo.

Dabar nebijotų ją, rodos, sutikti;
Pažvelgtų stačiai į akis;
Galėtų ją verkiančią vieną palikti...
Užmirš, kad mylėjo taip jis!..

Dar pažvelgė kartą, kur Goštauto rūmai
Netoli nuo Vyslos stovėjo,
Ir mato... ak, mato, jog tamsūs jau dūmai
Jų rūmą apdengti pradėjo!..

Ugnis!.. ir prie gaisro... kaip smertis suriko!
Kas Goštauto skausmą regėtų!
Ant aukšto vienturtė duktė jo paliko!
Ir kas ją išgelbėt galėtų?

Liežuviai ugnies jau apraitė namus!
Jau stogas nuvirto nuo galo!..
Ir apėmė baimė ir skausmas visus!
Ir gyslose kraujas užšalo!

„Lipynę!" suriko ne savo balsu
Vilaitis išblyškęs, baisus;
Kaip velnias par dūmus nušvito žaibu
Ir skendo į dūmų tvanus!..

Ir buvo tyla iškilminga, gili!
Vilaitis tarp gaisro pražuvo;
Tik žodžiai neaiškūs girdėtis keli...
Suprast jų negalima buvo!

„O, kam tu pavydi Dangaus dėl manęs?
Kam mirti neduodi Marinei?“
„Gyvent jei nenori pati dėl savęs,
Gyvenk dar bažnyčiai, tėvynei!“

Pagriebęs į glėbį par liepsną išvirto,
Ant žemės žaibu nusileido;
Marinė apslabo; ją karštis pakirto,
Bet džiaugsmas spindėjo ant veido.

Išbalęs kaip stabas jos tėvas stovėjo;
Jam užmirė lūpų balsai;
Kad Juozą paskui apkabinti norėjo,
Jau jo ten nebuvo visai!..

ŠEŠTOJI GIESMĖ

Jau baigiasi mėnuo raibos gegužės,
O ta po girias tebkukuoja;
Bet štai, kad lakštingala šūkaut pradės,
Raiboji užkimus dejuoja.

Dejuok, nedejuok!.. Prigimimas gražus
Puikiais apsikaišė žiedais;
Girias ir laukus nusidžiugęs žmogus
Linksmybės pripildė balsais;

Ir kaip nesilinksminti? Saulė šviesiai
Ir juokiasi, ir malonuoja;
Laumės varsomis patraukti spinduliai
Krūtinę meilingai bučiuoja.

Pradžiugo ir Vyslos melsvoji vilnis,
Sulaukus svečių taip brangių:
Kad laivai po upę kaip gulbės pasklis,
Kiek giesmių, juokų malonių!

Gana varšuviečiams mieste nusibodo:
Jaunuomenei reikia platybės;
Už Vyslos laukai ją vilioja ir rodo,
Jog niekur neras tiek liuosybės.

Baltveidės mergaitės, bernužiai jauni
Poezijos ieško sapnų,
Ir plaukia per Vyslą būriai jų margi
Ant laivų kaip plunksna lengvų.

Vieni tik gimnazijų skursta vaikai;
Egzaminai vargina juos;
Darbai įkyrėjo, ir laukia tiktai,
Ar greit ant namų bevažiuos.

Ir kad bent pavydo skaudi priežastis
Negriaužtų širdies jų jautrios!
Štai šiandien studentai iš miesto pasklis!
Į savo šalis išlakios!

*

Vienok išvažiuoja namon ne visi;
Ar jiems nemalonūs namai?
Par Vyslą antai plaukia laivai keli,
Prisėdus studentams pilnai.

Už Vyslos, už Pragos, kiek mato akis,
Laukai apriesti pagiriais;
Kad pusdienio saulė ant girių nušvis,
Tos dunkso melsvais spinduliais.

Ten renkas studentai dabar pamažu
Tarp miško ant pievos žalios;
Ir, kas dėl lietuvio užvis įstabu,
Jie šneka kalba Lietuvos!

Jau dvidešimts vyrų susėdo greta,
Visi lyg vienmečiai ir broliai,
Dar laukia kitų, mat krūva nepilna:
Dar nėra Vilaičio lig šiolei.

Be jo susirinkę nedaugel ką veiktų.
Kaip kūnas be dūšios gyvos:
Kas dvasią pažadintų, drąsą suteiktų
Be jo iškalbingos bylos?

Vienok jis užtruko. Ir niekas nepyksta;
Jam, žino, taip laiko mažai;
Tik gailu, jog jo sveikata lyg kad nyksta;
Visur nori būti patsai.

*

„Ar žinote, vyrai,— atsiliepė Tumas,
Kaip galą šiandieną užmegsme?
Nušvis ir dėl Juozo gal veido tamsumas,
Ir savo krūtinę uždegsme;

Štai mūsų Maironis vėl giesmę sudėjo;
Jos žodžiai pajudins visus;
Jos dvasią tikrai Goštautučė atspėjo
Ir gaidai parašė balsus“.

„Kuri Goštautučė,— atsiliepė Klimas,—
Ar ta, garsų koncertą davus?
Pavyktų greičiaus Lietuvos atgimimas,
Kad darbui lietuvių ją gavus“.

„Gali nusidžiugt, tai lietuvė tikra! —
Jam Daugirdas tarė nuraudęs; —
Po koncerto pirmo garsaus jau tada
Buvau ją pažint pasibaudęs“.

„Tai mat kas ponaičiui,— Ažukalnis tarė,—
Vis varsto krūtinę giliaus!
Bet vis tai dėl gero tėvynės jis darė!..
Na, na jau varyk jį toliaus!“

„Tikrai vis baudžiaus tik dėl gero tėvynės
(Mat mūsų sutinka tėvai);
Jai Lietuvą troškau priminti pažinęs;
Bet progos nebuvo ilgai.

Ant galo kad giesmę Maironis parašė,
Per tėvą meldžiau pasakyti,
Jog vienas lietuvių būrelis jos prašė
Tai giesmei balsus sustatyti;

Bet visko iš giesmės suprast negalėjo,
Užprašė mane į namus;
Ji Juozą pažįsta; mums laimės linkėjo
Ir gyrė, jog darbas gražus".

„Tas Juozas,— prabilo Griška,— stebuklingas:
Ir ją mat mokėjo patraukti!
Pas jos ir dabar gal užtruko laimingas,
Tai nėra ko jo mums belaukti".

„O ne,— tarė Daugirdas,— Juozas užvis
Žmogus tai tikrai įstabus!
Iš tikro jos, rodos, neapkenčia jis!
Ir kas jo suprastų takus?

Ji sveikino jį ir užprašė lankytis;
Užprašė ir tėvas karštai;
Pati mat lietuviškai nori mokytis,
O jam nei primink apie tai!

Nenori girdėti. Man teko tada
Pačiam ją mokinti kalbos;
Mokinas gerai, atsidavus visa;
Garsi bus lietuvė iš jos!

Dar prašė ji giesmių suteikti tokių..."
Jį pertraukė Tumas skubiai:
„Ant skubinas Juozas tarp pievų žalių,
Atminkit dainuoti skardžiai".

„Nepykite, broliai, jog taip užtrukau,—
Prieidamas Juozas prašneko; —

Nemaž apsukau; iki raštą gavau,
Taip pat mat užgaišti daug teko“.

„O ką gi dabar ten maskviečiai berašo?
Ar sutarė,— Klimas užklausė; —
Gal vėl teoliogų pagalbos neprašo?
Paškanio kalčia ten didžiausė!“

„Ką norit, sakykit,— Ažukalnis tarė,—
Bet ką mums tikybos sapnai?
Ką veiks kunigai, protą gulti nuvarę?
Ar sotins vien pilvą tiktai?“

„Gana, beproti,— čia užriko vėl Klimas,—
Darkai vien tėvynės vienybę;
Jei toks bus tarp mūsų tiktai sutikimas,
Menka mūsų bus ir galybė“.

„Per daug neteisingas jis ant kunigų,—
Maironis pradėjo sakyti,—
Ar jam Baranausko ir Jaunio darbų,
Ką moksliškai kalbą taisyti...“

„Bet kam jiems ant galo tikybos dalykus
Prikaišiot? — užkirto Griška; —
Kam sąžines rišti? Liuosybė įvykus
Tegul ir dėl jų bus tikra!“

„Gana,— tarė Juozas,— kalbų tų šiandieną!
Mažai mes ką gera pelnysme,
Jei vis tik iš naujo dalyką kiekvieną
Po dešimtį kartų vartysme.

Ką nutarėm kartą iš vieno visi,
Jau tam atmainos nebebus!
Tikybos dalykai dėl mūsų šventi!
Privenkim užgaut jos jausmus!

Ir tai ne dėl to, kad tėvynės nauda
Vien to reikalautų tiktai,
Ar kad daug padarė Antanas Juška,
Ar Jaunis, nors tai kunigai!

Ir tai ne dėl to, kad liuosybė tikra
Nemindžioja jausmų žmogaus!
Bet vien tik dėl to, jog tikyba — šventa!
Jog žemė nebus be Dangaus!

Be Dievo? Kaip žengti? Tamsioji naktis
Naudinga tik dėl piktadėjų!
O kur dėl suspausto ir gero viltis?
Kas stiprins tarp audrų ir vėjų?

Prakeiktas, kurs pragaro juodo nuodais
Jam tikinčią šaldys krūtinę!
Prakeiktas piktasis, kurs velnio nagais
Jam viltį išplėš paskutinę!“

Nutilo visi: žodžių rykštė skaudžiausė,
Kad Juozas užpykęs ką plakė;
Nutilo; vien Klimas pradrįsęs paklausė:
„Tai ką gi maskviečiai atsakė“.

„Studentai maskviečiai ant visko sutiko,—
Vilaitis toliaus jau kalbėjo; —
Ir norint rėdyti patiems mums paliko,
Bet savo pagalbą žadėjo.

Taip pat iš Petropilio, Kauno, Seinų
Turiu ką linksmiausias žinias;
Mat laikraščio noras meilus dėl visų,
Nes kelią parodys, praves“.

„O kaip pavadinsme,— atsiliepė Klimas,—
Tą laikraštį jauną tėvynės?

Kurs bus dėl lietuvių kaip pats atgimimas,
Brangus, kaipo juos atgaivinęs“.

Čia mąstė visi, o Vilaitis tada
Taip broliams pradėjo sakyti:
„Viltis mūsų — mokslas, tikyba šventa:
Jie galę suteiks mums atgyti.

Tikybos šventos mus mokina bažnyčia,
Ji kvėpia į širdis dorybę,
O smagenis auklena visuotinyčia
Ir duoda ant žemės galybę.

Bet kas į Bažnyčią kas dieną vadina?
Kas šaukia į mokslą kas rytą?“
„Tai Varpas,— sušuko visi; — jis mokina,
Kaip dvasią prikelt užmigdytą“.

„Taip, Varpas,— Vilaitis kalbėjo,— jisai
Prikels mūsų nuskriaustą šalį!
Ant švento jo balso pakils milžinai!
Atgims, kas atgimti dar gali!

Bet garsas to Varpo plačiai nepasklis,
Jei rankos jį silpnos tetrauks;
Mums reikia didvyrių; be jų bus naktis!
Tėvynė aušros nesulauks!

Kam kūdikiui Dievas krūtinę gaivino,
Uždegdamas šventą žariją,
Ant aukšto jį darbo Dangus pavadino —
Pakelti tėvynę, draugiją!..

Mums sunkūs keliai; temdo dangų šiaurys,
O mūsų saujelė — maža!
Ne vieną vargai gal anksti sunaikys,
Bet mūsų vienok ateiga!

Į mokslą tik, broliai, kam vėkos padės!
Į mokslą, kurs duos mums galybę!
Kad balsas lietuvio iš aukšto skambės,
Išgirs ir tamsi atkaklybė!

Maironi! tu giesmę nuo Dievo gavai,
Tegul tau gudai jos pavydžia!
Tau, Klimai, istorijos tinka darbai,
Parodyk mums praeigą didžią!

Ažukalniui paslaptys mėgsta gamtos,
Tegul mūsų Virchovu bus!
Griška tai filosofas, draugas tiesos,
Tautų apgynėjas smarkus!

Į mokslą, į mokslą su norais plačiais!
Jis angą garbės atdarys!
Jis vardą lietuvių apdengs spinduliais!
Jis mūsų didvyrių lopšys!“

Čia Juozas nutilo, vien girios skambėjo:
„Jis mūsų didvyrių lopšys!“
Dar klausės visi, bet kad Tumas pradėjo,
Jau taip uždainavo būrys:

Jau slaviškos šalys iš miego pakilo!
Pavasariu žydžia jauni jų darbai!
Vieniems tik lietuviams dvasia nesušilo:
Žiemos tebegaudžia ten vėjai šaltai!
Paleiskime balsą kaip žaibą griausmingą!
Prikelkim senovės tėvynę galingą!
Prižadinkim Lietuvą mūsų!

Ak, laikas, jau laikas iš miego pakilti!
Ak, laikas atverti užmerktas akis!
Gana nusiminti! Pažadinkim viltį
Ir stokim į darbą, o saulė užšvis!

Paleiskime balsą kaip žaibą griausmingą!
Prikelkim senovės tėvynę galingą!
Prižadinkim Lietuvą mūsų!

Kas tiki į Dievo Apveizdą galingą,
Tas baimės vaikų nepažįsta silpnos!
Mums teko par amžius dalis nelaiminga,
Bet niekas nežino rytojaus dienos!
Paleiskime balsą kaip žaibą ir t.t.

Uždekime meile sau jauną krūtinę
Ir stokim į kovą už žemę tėvų!
Viltis neužgeso dar mums paskutinė!
Juk gema tarp mūsų nemaž milžinų!

Prikelkim darbais Gedimino tėvynę!
Priminkime Vytauto didžio dienas!
Prikelkim liežuvį, ką sentėviai gynė,
Ir vardą, kurs vietą Europoje ras!

Aplinkui jau žydžia visur atgimimas,
Pakilo nuvergti tautų gaivalai,
Ir Lietuvai lemtas ne kitas likimas,
Ir Lietuvai laikas pakilti karštai!

Gražu už tėvynę pavargti, kentėti!
Palaimintas darbas jaunos Lietuvos!
Laimingas, kurs, pradedant aušrai tekėti,
Su broliais į darbą kaip milžinas stos!

O tu, kurs lietuvio tik vardą nešioji,
O dvasią užspaustum tėvynės jaunos,
Tegul ir tave ateiga tolimoji
Minėja!.. bet išgama mūsų tautos!
Pakelkime balsą kaip žaibą griausmingą!
Prikelkim senovės tėvynę galingą!
Prižadinkim Lietuvą mūsų!

SEPTINTOJI GIESMĖ

Adomo tėvynė, tu, žemė plačioji!
Kur kūdikis verkdamas gema,
Kodėl kaip našlė tu per amžius vaitoji?
Kas suteikė tikslą tau žemą?

Kas ašarų tavo išsemtų mares?
Išgydytų skaudžią krūtinę?
Kame tavo žingsniai keleivį nuves?
Kur tavo mislė paskutinė?

Kad vasaros naktys ant aukšto dangaus
Žvaigždžių milijonais nušvinta,
Ar kas varsomis tavo grožę pagaus?
Kam tavo rasa nenukrinta?

Per melsvą padangį lyg Aniolas skrysta
Ir neša vargų užmiršimą!
Žmogus, kurs tarp marių kaip laivas užklysta,
Lyg dangišką girdžia šaukimą!

Bet audra, dangaus pavydėjusi veido,
Išraitė prieš vėją sparnus,
Sukėlė mares, joms perkūnus nuleido,
Ir pragarą jaučia žmogus!

Kodėl tu, plačioji, taip veidą mainai?
Kame tavo žadas jautrus?
Tai kartais prasijuoki saule aukštai,
Tai skaldai į žmogų žaibus!..

Vyriausė duktė žengia tavo keliais:
Žmonijai paveikslas baisus!
Kad tau ir anai amžių galas suseis,
Kokia ištarmė jums bebus?

Bet jūsų sūnūs nemylėti jei drįstu,
Jei motinos pervertų krūtį,
Tegul ant galvos jam perkūnai užklystų
Ir amžiną rastų pražūtį!..

Tegul jam nešviestų dienos spinduliai
Ir žemė augintų usnis!
Žmonijai jo ašaros ir sopuliai
Tegul nuramintų akis!

Ant kalno Golgotos ties miestu Siono
Ant kryžiaus ištiesęs rankas,
Mesijas jums laimina; žaizdos Jo šono
Štai gimines glaudžia visas.

Nuo saulės tekėjimo švinta aušra;
Tai naujas surėdymas žemės!
Nežemišką bylą apsako burna!
Dangus nusiblaivo aptemęs!

Po apskritą žemę Jehovos garbė
Apėjus kaip saulė užšvito!
Išrišo tamsybes Jokūbo žvaigždė!
Nebėra išganymo kito!

Bet Aniolas smerčio ir Aniols Dangaus
Kariavo, kariaut nenustos;
Taip atilsis nėra dėl žemės sūnaus,
Ir nėra be audrų dienos!

Kariauti! kariauti!.. Ant to jau žmogus!..
Vienok kad nors šviestų diena!

Ant Aniolo balso kad miręs atbus,
Kad džiaugtųsi norint tada!

Kiek kartų ant žemės taip vėlei tamsu,
Jog saulė lyg gęsta aukštai!
Kiek kartų žmonijai taip vėlei skaudu,
Jog kryžiaus rasos nematai!

Kad Volteris išjuokė, kas tik žmonijai
Vien buvo brangiausė užvis,
Per maištą Prancūzų kad badė galvijai
Ragais į bažnyčios duris,

Kad upėmis abelių kraujas tekėjo,
Altorių užsėdo merga,
Kad viskas švenčiausis pamintas gulėjo,
Ar švietė viltis kam tada?

Dar švietė; ir švietė iš amžino Rymo!
Ten laivas nebijo verpetų:
Ir sergi, ir sergės jį nuo paskendimo
Aukščiausis par tūkstančius metų!

Štai, „Lumen in coelis" skaisčiaus užtekėjo,
Ir švinta nauji jau rytai!
Saulėlydis vėlei atbusti pradėjo,
Ir bėga prie tėvo vaikai!

Visur atgimimas, jauna gyvata,
Ryšiais susivaržius vienybės!
Viena tik kada ar atbus Lietuva?
Kas jos išblaškytų tamsybes?

Ją žudo liga, o gydyklos užgintos;
Vien galima smertį tik gerti;
Švenčiausios teisybės ir tiesos pamintos,
Tik leista žaizdas jai atverti!

Užgintas jai prosenių šventas liežuvis;
Jai uždraustas mokslas ir raštas;
Ištart vardą motinos bijo lietuvis!
Ir jam Lietuva — ne jo kraštas!

Sūnų jos sveikųjų Sibiro sniegai
Vien baltina kaulus toli!
Namus jiems ar drasko platburnių nagai,
Ar išgamos pūdo pikti.

Bedievių, girtuoklių, vagių, paleistuvių
Priviso po šventą tėvynę;
Nutukę iš prakaito, kraujo lietuvių,
Jiems verkti ir skųstis užgynė!..

Jaunuomenė mūsų, gražiausė viltis,
Iš mokslų vien geria nuodus!
Šviesybės sakyklos dėl jos tai naktis,
Ką temdo švenčiausius jausmus!

Be Dievo, be meilės, tikybos šventos
Kur šaltas mus protas nuves?
Tarp skausmų ir audrų viltis kad atstos,
Ar protas patsai neužges?

Kame gi pagalba? Vadovai avių,
Kuriems davė valdžią Dangus,
Vieni atitrauktų nuo žingsnių klaidžių,
Bet pančiai jiems riša ginklus!

Ir jie ar be krislo? Iš pokylių audžia
Be rūpesčio linksmai dienas,
Ar norais gerais užganėdinti snaudžia,
Ar verkia nuleidę rankas!

*

Ir balsas vidaus stebuklingas, baisus
Lyg sakė Vilaičiui tada:
Aš siunčiu tave; eik ir žadink visus!
Tave ves Apveizdos ranka!

Ak kiek tai jau kartų tą balsą girdėjo,
Kurs žadino jį per naktis!
Kiekkart nuvaryti kaip sapną norėjo!
Bet veltui; visur seka jis!

„Brangiausi šventos kūdikystės sapnai!
Jūs, siekiai gražiausių dienų!
Ar vėlei užšviste? Ar bus ne vėlai
Po tiek praeitų vėsulų?“

*

Žmogus įstabus! Jam tik amžių kariauti!
Jis atilsio bijo tylos!
Kad nekaukia audra,— nemoka keliauti!
Jis ieško pernykščios dienos!..

Štai pabaigė mokslą. Seniai kaip Marinės
Nematė, matyt nenorėjo.
Jau širdį užspaudė. Jaunos jo krūtinės
Jau skausmai užšalę tylėjo!

Ir ko gi belaukti, kad balsas vidaus
Taip aiškiai dabar jį vadina?
Pamint nenorėtų to balso gražaus,
Tai kas gi jį trukdo, baugina?

Jo vakar visi išsiskirstė draugai,
Ištroškę kariaut už tėvynę;
Kodėl tęsia miestą apleisti patsai?
Kame jo mislis paskutinė?

*

„O kas pašaukimas? Gal sapnas gražus,
Kursai kūdikystei pamėgo?
Matušės išgirtas. Žmogus atsibus:
Pabėgs, kaip jaunystė prabėgo?

Gražus pašaukimas! Bet eiti keliais,
Kur visko išsižadėti!..
Atsakymą duoti, kad amžius suseis!..
Ir kaipgi menkam išgalėti?..“

*

Graži vasarvydžio žvaigždėta naktis,
Ir mėnuo, kurs žiūri aukštai!..
Jums aiški širdies kiekviena paslaptis,
Jaunųjų širdžių jūs sargai!

Kad miego nenori jaunoji krūtinė
Ir ieško vien jūsų kalbos,
Ką sako tada jai žvaigždė sidabrinė?
Atdenkite paslaptis jos!

Širdis gal pati nesupranta tada,
Ko geidžia; pati sau meluoja;
Atdenkit, ar vien pašaukimo našta
Taip Juozui krūtinę linguoja?

* * *

„A broli mieliausis! Ir kaip netikėtai!..“ —
Čia Juozas pakėlė akis.
„Motiejus!..“ Ir netiki šviesai žvaigždėtai...
Iš kur tai ir kaipgi čia jis?

Po metų penkių nesimatę draugai
Kiek klausimų turi, kalbos,

Kad veikalus nori apimti trumpai
Tiek metų, dienos kiekvienos!

„Ak, kaip aš laimingas, jog randu tave!
Man sakė, esi išvažiavęs;
Į Varšuvą vakar tiktai vakare
Esmi iš namų atkeliavęs;

Laurynas mat kunigu; dirba karštai;
Atvyko dabar pas tėvų;
Kodėl taip retai jau pas jo terašai?
N'aplenksme kartu jo namų".

„Vargiai ar galėsme;, ryto išvažiuoju".

„Ryto? To, Juozeli, nebus!
Maldauju tavęs kaipo draugas geruoju,
O ne, tai patelksiu griausmus!"

„Ryto išvažiuoju: į Kauną skubu!"

„Į Kauną? ryto? juk paspėsi!
Girdėjau, jog mus užmiršai suvisu,
Užeik nors dabar,— atilsėsi!"

Čia Juozą bučiavo karštai apkabinęs
Ir traukė už rankos paėmęs;
Silpnėjo tasai: nuo žvaigždės mat auksinės
Daug buvo jautrumo pasėmęs!

Motiejus taip prašė, o gal ir širdis,
Širdis, ta silpnybė žmogaus,
Gal traukė! ir ėjo kaip jaunas vagis,
Kad jį pirmąkart kas sugaus!..

Ir ko gi ten ėjo? Vilties neieškojo!
Ją aiškiai atstūmė patsai;

Ar rasit širdis jo klausyti nustojo
Ir jautė drausmės jau mažai?

Ar rasit sau buvo per daug įtikėjęs,
Bet ko gi drebėjo krūtinė?..

*

Pats Goštautas buvo į miestą išėjęs;
Sutiko viena juos Marinė.

Nors svečias jai buvo, matyt, netikėtas,
Bet to nesuprasi visai;
Nors veidas išrodė skausmu pažymėtas,
Bet žodžiai tekėjo liuosai.

Ir atmainą matė Vilaitis ne vieną:
Ne taip atvira ir širdinga.
Bet kas ir nemainos ant žemės kas dieną?
Ar laiko vilnis negalinga?

Tik vien kad, senovės atminus laikus,
Ilgėjos senovės gadynės,
Jai veidas išblyškęs nušvito gražus!
Tai veidas senovės Marinės!..

*

„Mat Juozas į Kauną ryto išvažiuoti
Norėtų,— Motiejus kalbėjo; —
Nepameta vis kunigystės sapnuoti;
Tai kam tiek ir mokslo išėjo?"

„Tai didis paveikslas dėl mūsų menkų,—
Sakyti pradėjo Marinė; —
Taip matom idėjos mažai milžinų,
Tai Juozui garbė begalinė!"

*

Čia Goštauto tėvas pravėrė duris;
Štai svečias prieš jį netikėtas!
Bet mainos visi; atsimainė ir jis:
Jam Juozas dabar lyg norėtas.

Pasveikino jį kaip lig šiol niekados,
Tik vien iškalbėdams saldžiai,
Jog jo atviros neaplanko trobos
Taip brangūs, malonūs svečiai.

Ir kas įstabu! Jį ant vasaros oro
Užprašė į Aukštdvarį savo;
Nors tas atsisakė naudot iš jo noro,
Bet Goštautas prašė, maldavo.

Taip bešnekant laikas lyg upės vanduo
Jiems bėgo, gaivindams visus;
Pačiam gal Vilaičiui jau skausmo akmuo
Nuslinko, lig šiolei sunkus.

Kad sauvaras kunkulo virė puta,
Kad stalą apsėdo arti,
Ar buvo draugystė gražesnė kada
Taip linksma ir taip maloni?

Vilaitis nebuvo šnekus niekados,
Bet Goštautui žodžiai tekėjo;
Iš Juozo galvos ir iš dvasios drąsos
Jisai atsigirt' negalėjo.

„Marinė užmiršt niekados negalės,—
Kalbėjo Motiejus patsai,—
Jog Juozas išplėšė iš gaisro gerklės
Ją gyvą, kad degė namai!“

„Ir kaip atsigerinti Juozui galėčio? —
Atsiliepė liūdnai Marinė; —
Ar rasit kad tautišką himną atspėčio
Prikelt iš miego tėvynę?

Tas himnas be trenksmo, be žodžio žiedų
Turėtų kaip upė tekėti,
Kurios nesustabdo sparnai vėsulų,
Negali šiaurys užturėti.

Tas himnas gal ausiai nebūtų gražus,
Vienok jis į širdį įsmegtų;
(Toks būdas lietuvio, kurs laužo ledus)
Tas himnas gal Juozui patiktų".

„Tą himną paskui gal atspėsi kada,—
Ją pertraukė tėvas saldžiai; —
Dabar nors šitą mums paskambink ranka.
Tau stygos taip skamba gražiai.

Kad kvartopijono užgausi balsus,
Tai,rodos,Dangaus įkvėpimą
Tau Aniolas kalba, užskleidęs sparnus,
Ir neša dienos užmiršimą!

Souvenir ir L'Absence* tu ne kartą vartoji;
Retam atminties nepaliks;
Tegul gi ranka jus užskambins baltoji!
Ir mūsų gal Juozui patiks".

Marinė paraudo. Nors tėvo valia
Jai buvo šventa visados,
Nors gundino ją ir širdis gal slapčia...
Bet kaip? Ar dėl Juozo kančios?

---

* L'Absence. Romance sans Paroles. com. par G. Kar. Tal.

Vienok gi užsėdo prie kvartapijono,
Užgavo skardžiai jo balsus;
Ant veido jos balto, ant skruosto raudono
Lyg tarsi užšvito dangus!

Balsai, lyg pasemti iš Dievo galybių,
Kaip vilnys siūbavo ir pynės,
Ir liejo monus nekalčiausių gražybių,
Ir veltu širdis nuo jų gynės!..

Nedaug čia ant žemės tokių valandų!
Laimingas, kursai jas turėjo!
Bet argi laimingas? Ant tų vakarų
Ne vienas gal kančią pradėjo!

Jūs valandos sunkios dėl žemės sūnaus!
Jūs gražūs, bet skaudūs sapnai!
Kad jūsų ištroškęs žmogus nepagaus,
Kam žadinat širdį aukštai?

Kam Dangų pravėrę uždarot skaudžiai?
Uždarot be mielaširdystės!
Ir lieka tada vien širdies sopuliai,
Vėkas sunaikinę jaunystės!..

* * *

Jau buvo vėlu. Juozas grįžo namo.
Pavargėlius miegas bučiavo.
Dėl Juozo taip liūdna: važiuoja ryto;
Ir pusbalsiu taip sau niūniavo.

Ir vėl tu mane kaip piktoji dvasia
Jau gundinti nori skaudžiai!
Ar tau negana mano skausmų slapčia?
Ar ašarų maž tematei?

O ne, nepaveiksi! Širdis užkasta
Atbusti negali sapnams!
Gana pagavimų, tuštybių gana!
Jau laikas užgimti darbams!

Žmogaus gyvata tai ne ryto juokai!
Ne rožėmis barsto takus!
Kiek kartų ji perveria širdį kiaurai!
Kaip tankiai jos veidas rūstus!

Gana nuo žmonių prašinėti širdies:
Juk žemė — pakalnė verksmų!
Tik vien beprotys ilgą ranką išties
Pagriebti šešėlį sapnų!

Daug trokšta širdis, nes ne žemės duktė,
Ir veltu ji draugo ieškos!..
Tarp žemės juokų ji — nuliūdus našlė!
Jai ilgu šalies tolimos!

Gana jau karionės be tikslo gražaus!
Gana pagavimų, sapnų!
Jau laikas kentėti dėl aukšto Dangaus
Ir vargti dėl gero kitų!..

AŠTUNTOJI GIESMĖ

Ir kas do naktis! Dega žvaigždės aukštai,
Ir spindi sniegai akimis;
O taip neseniai baisūs žiemio sparnai
Nešiojo ir vartė pusnis.

Išskleidęs sparnus bėgo, kaukė žiemys,
Lyg vilkas tarp girių užklydęs;
Bet priešais jo eina stipresnis rytys;
Raminas, iš tolo išvydęs.

Sugliaudęs sparnus, įsiklausęs į sniegą,
Lyg vilkas pasotintas snaudžia:
Bet brolis — rytys draugo ieško, nemiega,
Žvaigždes ant langų pirštais audžia.

Dangus kaip gražus! Tarp žvaigždžių įsikirtę
Septyni antai Šienpjoviai!
Aukščiaus ir šviesiaus Grigo Ratai apvirtę;
Sietynas tik šviečia tamsiai.

Graži bus ryto ant rarotų važiuoti!
Man tinka, kad šąla, tyku,
Kad kyšo iš pusnių beržai apšarmoti
Ir bėga rogutės mišku.

Štai skambalo balsas kur dindi toli!
Kas kartą garsiaus ir arčiaus;
Svečiai gal sušalę, šarma aptraukti;
Prie sauvaro būtų linksmiaus.

*

Bet kurgi tai Juozas ilgai taip užtruko?
Užvaišino senas Juška.
Ar gal kur ir kitur dar iš kelio užsuko?
Bet vaišintis būtų gana.

Ką veikti pas Juškas; Jadvyga juk jau,
Kaip sakė, seniai ištekėjo.
Koks skyrius tarp mūsų! Aš maž ką mačiau,
O jis tiek pažinti galėjo!

Ne man ta našta! Eiti skausmo keliu...
Ir visko išsižadėti!..
Išplėšti sau širdį!.. O ne, negaliu!
Ne man visą amžių kentėti!

Gamta kaip graži! Širdį norais vilioja.
Aš jos užaugintas sūnus!
Kad laimė sapnuojas, žengt kalinio koją...
O koks prilikimas baisus!

Kas riša mane? Ar ne gražūs keliai
Išvestų mane ir tarp žmonės?
Aukščiausi! spėkų be pavydo davei,
Tai kam man jaunam tos karionės?

Paškanis vilioja į Maskvą važiuoti;
Ten mano senovės draugai.
Tarp mokslų juos gali linksmybė bučiuoti,
Čia man ir sunku, ir ankštai.

Bet šąla. Rytys ledą stiprina slidų;
Jau Vaičiui ir kojos nušalo.
Gana tų sapnų? Laikas grįžti į vidų:
Gal sauvaras verda ant stalo.

* * *

„Tikrai kunigėlis gal jau sušalai,
Bevaikščiodamas vienas ant vėjo?
Mat brolis pas Juškos užtruko ilgai",—
Graži Vilaitučė kalbėjo.

„Jau vėjas apstojo, nušvito dangus,
Tik griebia už ausį rytys;
Jei grįžti į Kauną taip šalta vėl bus,
Tai mums ir akis išplikys".

*

„Šių metų Kalėdos tikrai kad per šaltos,
Viešėti svečiams įkyrėjo;
Kur akys pažvelgs, dunkso lygumos baltos
Ir šūkauna balsas tik vėjo.

Kitoniškai vasarą: lygūs laukai
Linguojas pražydę, žaliuoja!
Kur akį užmesi, gyvybę matai!
Linksmiaus ir krūtinė kvėpuoja!

Kaip linksma mums būtų, kad vėl kunigėlis
Pas mūsų tada atvažiuotų!
Kad krinta ant vakaro ilgas šešėlis,
Gražiai čia dėl jo uždainuotų!

Ir ką išgirstų! Ko nieks negirdėjo,
Kas širdį uždegtų šalčiausią!"

Bet ką? To Anusė atdengt negalėjo,
Nors Vaičius taip prašė ir klausė.

Bet moterų būdas jautrus kaip širdis;
Kad prašomos, kaip užtylės?

Vienam pasakys!.. Juk paliks paslaptis!..
Juk tas jau kitiems nekalbės.

„Iš Aukštdvario mus,— sakė taip Vilaitučė,—
Aplankė metus praeitus
Ponaitis; dabar jo sesuo Goštautučė
Man rašo ir siunčia balsus.

Tik prašo, kad Juozas dar to nežinotų,
Kad mat netikėtai visai
Po Vytauto iškilmės jam užgiedotų
Mūsiškių mergaičių pulkai".

Čia Vaičius stebėjos, įstatęs akis:
Ir ji apie Vytautą šneka!..
Tikrai, jei jo garsas plačiai taip pasklis,
Nauja juk tik epocha teka!

Lyg nieko nežinąs, užklausė tada,
Tai kokią ten giesmę giedos?
Anusė nusijuokė lūpų riba:
Mat jis nežinotų dar jos!

Paskui lyg nuraudo ir galvą nuleido...
Pakėlė... jai akys žibėjo!
Dvasia įkvėpimo užšvito ant veido,
O balsas skardžiai taip skambėjo:

Paliaukime, broliai, vaitoti šiandieną!
Linksmybės teskrista balsai!
Tegul jie pažadina širdį kiekvieną
Ir pakelia dvasią aukštai!
    Kaip marių vilnis
    Taip linksmesnė viltis,
  Teeina po Lietuvą mūsų!
    Ir vardas garsus
    Tepažadins visus
  Nuo Vilniaus ir Kauno, ir Prūsų!

Diena tai pirmoji naujosios gadynės,
Kuri po vargų užtekės!
Šiandieną lietuvis didvyriui tėvynės
Didybės vainiką uždės!
Ir garsas tasai
Lyg kad varpo balsai
Aplėks mūsų nuskriaustą šalį!
Po rūmus gražius,
Po butus nešvarius
Pakils, kas atbusti dar gali!

Ir Vytauto vardas lyg magiška galė
Tarp mūsų stos amžių dvasia!
Pakils milžinai, sau krūtinę apkalę,
Uždegę ją meile didžia!
Po amžių penkių,
Po kelionių klaidžių
Atgimus tarp skausmų tėvynė
Kaip rytas užšvis!
Ir pradžiugs tiems širdis,
Kas šalį mylėjo ir gynė!
Tu, Vytaute, didis valdove tėvynės!
Tu skardas didžios praeigos!
Tu Lietuvai garsų vainiką nupynęs!
Būk pranašu ryto aušros!
Tarp amžių prašnek!
Mums krūtinę uždek
Darbais milžinų-pranokėjų!
Tarp skausmų-vargų
T'eina žingsniais tėvų
Augintiniai tavo idėjų!

Nutilo. Ir Vaičius dabar jau suprato,
Jog Juozo sesuo tai tikra!
Ne kaimos mergaitę, bet apšviestą mato!
Ir kaip dar lietuvė karšta!..

„Tai rasit ir tamsta ant susirinkimo
Pribūsi? — jos Vaičius užklausė; —
Ten bus ir lietuvės; ir joms atgimimo
Garbė paskirta ne mažiausė.

Galėsme iš vieno apskelbti garsiaus
Ten Vytautą didį didžiu;
Jo vardas, po Lietuvą skrisdams plačiaus,
Bus mūsų pirmuoju žodžiu!“

Čia šunys sulojo. Sužvengė arklys.
Tai Juozas pargrįžo namo.
Tur būti ir jam įkyrėjo rytys,
Nes baltavo antakiai jo.

Bet buvo sau linksmas. Kaip klieriku stojo,
Retai buvo liūdnas kada;
Visai atsimainė: kur kitas vaitojo,
Jis šypsojo lūpų spraga.

Jau sauvaras ūžė; vadino prie stalo;
Prie jo ir šilčiaus, ir linksmiaus.
Susėdo visi: svečiui teko nuo galo;
Namiškiai aplinkui toliaus.

Graži Vilaitučė dalino stiklus.
Kalba lyg kad upė tekėjo.
Bet Juozas užvis buvo linksmas, šnekus,
Ar gal tokiu būti norėjo.

Taip prūdas, platus ir tamsus nuo vandens,
Kad audra paleidžia upes,
Išlauždamas spragą — kastinę akmens,
Krantus, rodos, savo pames.

Bet audra prabėgo; nušvito dangus;
Vėl užtvenktas — prūdas plačiai;

Tik mala, sujudinęs girnų sparnus,
Ir miltais išeina rugiai.

Prie sauvaro karšto apšilo krūtinės,
Ir valandos bešnekant bėgo.
Valandrodis mušti pradėjo devynias;
Ir akys ilgėjosi miego.

„Sesute! Šiandieną mane pavaduok! —
Atsiliepė Juozas ant galo; —
Paimk Donelaitį ir mums paskanduok,
Kad kas neužmigtų prie stalo.

Man tinka tas prūsas-poeta garsingas,
Kurs Lietuvą būriškai gyrė;
Tai tikras Homeras, nors kartais juokingas;
Jis būrą giliausiai ištyrė.

Kad jojo klausais, lyg per sapną matai
Praėjusio amžiaus lietuvį.
Bet kur pats poeta? ar buvo tikrai?..
Girdi tik jo margą liežuvį".

„Bet rasit hegzametras taip nesiseks?
Ir taip Donelaičio gana.
Geriaus Anykščių gal Šilelio užteks;
Gražesnė juk čia ir kalba.

Ar svečias gal lenkiškai ką paskaitys?
Lietuviai taip turi mažai!
Ar gal apie Šilerį ką apsakys?
Taip Juozas keli jį aukštai".

„Gana bus šiai dienai! — matušė prabilo; —
Dar kas gal prie stalo užmigs.
Jau merkiasi akys, dūšelės apšilo;
Rytojui „Šulieris" atliks".

Tikrai laikas gulti, užmerkti akis:
Pragys nebužilgai gaidžiai!
O ten ant rarotų, kad kelias prašvis,
Rogutėmis šliaušme šarpiai.

* * *

Sumigo šeimyna visa Vilaičių;
Tik Vaičius ir Juozas ilgai
Užmerkti negali blaiviųjų akių;
Sapnuot nesapnuojas miegai.

„Ilgai tau krūtinės atvert nedrįsau,
Ją paslėpdams veidu šviesiu!
Ilgai kalinys aš be žodžio kenčiau!
Tylėti ilgiaus negaliu!

Kaip draugas mane visados mokini;
Tikiu tau kas dieną drąsiaus;
Ir galvą, ir širdį tu jautrią turi:
Pravesk gi man kelią toliaus!

Šį metą apleist klierikystę žadu!..
Atstumsi mane, jau matau!
Bet amžių kentėti — tylėti — sunku!..
Lengviaus būtų mirti tuojau“.

Vilaitis tylėjo; bet draugo kariones
Jau buvo supratęs seniai.
Kas tiek iškentėjo, tiek buvo tarp žmones,
Tas permato žmogų giliai.

„Gerai! pakalbėsme ryto apie tai!
Dabar tik galiu pasakyti,
Jog jei nejauti pašaukimo tikrai,
Tai nėra ko laiką trukdyti.

Bet gal kaip mergaitė prieš kovą drebi?
Kaip kūdikis nori pabėgti?
O ne, neišbėgsi: kariauja visi!
Visur reiks kariauti, kentėti!..

Laimingas tasai, kurs išlėkęs aukštai,
Plačiaus savo skleidžia sparnus!
Jam žemės — mažai; melagingi — sapnai,
Jis skrista tarp audrų drąsus!

Jei balsas Aukščiausio vadina tave,
Nebūk kaip keleivis bailus!
Kaip vyras atstumk, kas sapnuojas slapčia,
O Dievas palengvins skausmus!

Jaunuomenei tinka karionės vargai;
Ją traukia, kas aukšta, gražu!
O argi karionę gražesnę matai,
Kaip žengti Aukščiausio vardu?

Pažvelk į Europą! Ten kruta visi,—
Mes miegame, dunkso naktis!
Mus spaudžia vargai, spaudžia žmonės pikti,
Bet daugel dar galime vis!

Mums reikia didvyrių, ką Lietuvą myli!
Ką Dievui savęs nepavydžia!
Mums reikia lietuvių, ką dirba ir tyli,
O rasme sau ateigą didžią!“

Čia Juozas nutilo; ir Vaičius tylėjo.
Tik atbalsiais gaudė byla.
Tėvynės didvyriai! Tyla jums kalbėjo!
Didvyriams kalba tai tyla!..

Ir kas do naktis! Dega žvaigždės aukštai,
Ir spindi sniegai akimis!
O taip neseniai baisūs žiemio sparnai
Nešiojo ir vartė pusnis!

DEVINTOJI GIESMĖ

O metai! tie metai! Lyg upės vanduo
Taip bėga!.. ir kas sulaikys?
Per amžius nuo lašo prakiūra akmuo!
Tai kas ir darbus jų pavys?

Tik Baltosios marios per amžius siūbavo;
Siūbuos taip ir amžius kitus;
O žmonės, ką vakar vaitojo, dejavo,
Ryto gal linksmesniai sukrus!

Sukrus gal linksmesniai, bet argi visi?
Kas žino? ir kas tai atspės?
Mes einame priešais akla vilnimi,
O teks, ką Aukščiausis žadės!

Jaunoji tėvyne, graži Lietuva!
Tarp skausmo erškiečių brangi!
Nėščia viltimi ankstyboji aušra!
Žengt priešais drąsiai jau gali!

O ar tai seniai?.. Pusės amžiaus nebus!
Miegojai be žado, vilties!
Tik kaukė šiaurys, kalė pančius-ledus,
Užklodamas rūbais nakties!

Bet kur tavo sūnūs, mylėję karštai,
Tau ranką pirmieji padavę?
Gal kaulus užpustė Sibiro sniegai?
Gal laimę atrado sapnavę?

Kur tavo Vilaitis? Nebėra jau jo!..
Bet tavo veislė — milžinai!
Į kelią drąsiai! Prasidžiugsi ryto:
Tau Vaičių paliko jisai.

Gyvuok, apdainuota, ilgiausius metus,
Atgimus tarp skausmų-vargų!
Kas smertį sutiko, tas giesmės' atbus,
O tau dar užteks milžinų!

Ties Palanga melsvosios jūrės banguoja,
Greitoji vilnis vilnį gena;
Taip tautos ir kartos vaitoja, žygiuoja
Ir mainos, bet amžiais gyvena.

Taip mainos ir virpi ir žemė plačioji,
Pamėgus rūbus vis naujus:
Tai žvilga baltoji, tai žydžia žalioji,
Tai kūnas jos nuogas — gražus.

Ten vasara buvo. Kvepėjo laukai.
Sau skindavai žiedą raudoną.
Dabar štai ruduo; nuogą lauką matai
Ar krintantį lapą geltoną.

Dar šypsos saulutė, vienok neširdingai;
Ir jai tarsi ko neramu!
Užgieda sesutė toli kur verksmingai,
Ir atbalsiai eina mišku.

Ir gervės, ir žąsys padangėmis traukia
Ir klykdamos renkas būriais;
Žmogus lyg ko trokšta ir dairos, ir laukia;
Gal šalčio, kurs vėjais ateis.

Paukštyčiai nečiauška tarp girių tamsių;
Tiktai medininkas kur šovė;
Tik šiaušės upelis nuo vėtrų šlapių
Ir bėga, linguodamas srovę.

Viena tikt vieta traukia akį artojo:
Rugiai vilnimis sužaliavo.
Antai ir Motiejus ant širmio išjojo
Ir apsuka padirvius savo.

Ant veido gražaus nėra dūmos sunkios!
Ir ko benuliūsti tikrai?
Jau dvarą ketvirtą ant vardo pačios
Nupirko, ir dera laukai.

Pati jo graži, taip jį myli širdingai
Ir sūnų mažutį linguoja;
Ant lopšio, kad kūdikis verkia graudingai,
Lietuviškai jam uždainuoja.

Dainuoja, atminus pakalnes Dubysos:
Ten vedė mergaičių pulkus,
Ten augo kartu dainininkės visos;
Ten amžius taip bėgo gražus!

Žaliuoja rugiai garbanoti tamsiai,
Banguoja ant dirvos plačios;
Užraitė sau ūsą Motiejus gražiai
Ir grįžt pasiilgęs pačios.

Jo laukia namie: vakar užlėkė Tumas,
Užsukęs iš uošvio namų;
Pagrįžo iš Kursko! nemažas tolumas!
Pati pasiilgo tėvų.

O! Glinskučę Vandą pažįsti vargiai:
Tik žiba ir žvilga puiki!
Gražesnė tikrai! o akies spinduliai!..
Beskuo inžinieriaus pati!

Lietuviškai šneka: taip liepia mada —
(Kas nauja, tai žmogų ir traukia),
Nemokytų vyrų lietuvių kalba
Garbės po Europą sulaukė.

Apsukęs rugius, savo viltį pamatęs,
Motiejus pagrįžta keliu;
Paleido vadžias; žirgas, poną supratęs,
Iš lengvo sau eina žingsniu.

Rugiai sužaliavę, jūs mano viltis!
Nuo prakaito žemė juoda!
Kad jauno pavasario saulė užšvis,
Ir ką man atnešte tada?

„Žiema, jus užklojus baltais patalais,
Nukąs jūsų pumpurą žalią;
Apkals be širdies kietą kovą ledais;
Be žado užmirste apšalę!

Bet aš purenau juk ne veltu žemes
Ir grūdą žegnodamas sėjau:
Saulutė užšils, rausvą diegą išves!
Ir pėdus sau riši, pjovėjau!

Šventa Lietuva, žeme mano tėvų!
Brangesnė už varpų laukus,
Prigėrus ne prakaito,— kaulų, kraujų!
Kada tavo vaisiai atbus?

Nutilo graudi vaidelotų giesmė!
Kryžokų kares kas giedos?
Ant kaulų, kapų auga kalnais žolė,
Linguojas nuo aukso rasos!

Nutilo, kaip marės po audrų ir vėjų,
Karionės ir trenksmas ginklų!
Vergijoje sūnūs didžių pranokėjų
Užmirę tarp šiaurio nagų!

Bet argi ta žemė, šventa Lietuva,
Prigėrus tiek kraujo brangaus,
Be vaisiaus užmirs? Neatgims niekados?
Nekelsis iš miego sunkaus?

Ką žemei paduosi, apmiręs nenyksta;
Tik reikia vilties ir darbų!
Aš grūdą pasėjau, ir grūdas nenyksta;
Tai duona iš kraujo tėvų.

Vaisinga tu, žeme, tave pamylėjau
Kaip kūdikis motinos krūtį;
Pamėgau tave, kad laukus tavo sėjau!
Neleisi tu kraujui pražūti!

Tavęs tas nevertas, kurs, motiną savo
Apleisdamas, ieško kitos:
Kurs vargdams tavęs maloniai nesapnavo,
Tas meilės nežino šventos!“

Čia žirgas sustojo: jau buvo namai;
Ir Tumas išbėgęs sutiko.
Pabudo Motiejus, sapnavęs ilgai;
Ant veido šešėlio nebliko.

„Tavęs laukdami, pražiūrėjom akis,
Broleli tu mūsų brangus!
Atspėk... neatspėsi!.. Tau saulė užšvis!
Iš Jelgavos buvo žmogus!..“

„Laurynas ką atsiuntė?“
„Taip, tai jisai,

Bet ką? ar atspėsi kada?
Gal to ir sapnuoti dar nesapnavai!
Atbus, o atbus Lietuva!..“

„Suprantu jau viską. Bus metai penkti,
Kaip mūsų apleidai jau šalį;
Ir tau įstabu! Čia nemiega visi:
Darbuojas kiekvienas ką gali.

Didi atmaina!.. Įtikėti sunku,
Kaip mūsų pašoko tėvynė!
To vakar nebuvo!.. Tau rodos sapnu!..
Daug galima, norint užgynė.

Mums išvežė Juozą, bet liko kiti!
Laurynas tai vien tik šaka!
Jam misija teko tarp latvių didi!
Ir ten juk tai brolių kalba!

Mums reikia apšviesti ir vargdienius žmones.
Taip žūva, nupuolę giliai!
O ką? pasakyk gi iš savo malonės,
Juk knygų atėjo glėbiai?“

Ant to nusišypsojo Tumas ir tarė:
„Ir taip, ir ne taip; mat šiandieną
Laurynas visiems netikėtai padarė:
Juk atsiuntė knygą tik vieną“.

Motiejus lyg pykti ant karto norėjo,
Taip Tumo prigautas skaudžiai;
Bet ką? Neišrasi juk spąstų ant vėjo...
Jis vėjo pagautas seniai!

Įėjo į vidų, ir Tumas tuojau
Jam padavė knygą nuo stalo.
„Tau veido dangus apsiniaukė, matau,
Skaityk, gal nušvis nors prie galo!“

„Tai eilės! — Motiejus per dantis išspaudė.—
Gana nuo nedoro to tvaiko!
Skaičiau Senkaus Jurgį: darbščia kalvis audė,
Bet gailu ir masto, ir laiko!

Poezija — Dievo Aukščiausio kvėpimas!
Kalba nekalta Aniolų!
Giesmė tai ant žemės dangaus nužengimas
Gražybėje jausmų, varsų!

Laimingas, kam uždegė Dievas krūtinę
Ant kelio dienų nekaltų!
Tas gali giedoti, ir bus begalinė
Garbė jam tarp žemės sūnų!

Pas mūsų iš žemės vien grabų daug dygsta
Bevardžių, baisių dainininkų;
Jie saulės taip bijo: suglebę sunyksta;
Kaip gailu! Tiek būt darbininkų!“

„Mažai išrinktųjų — tai žodis teisus,—
Atsiliepė Tumas juokais,—
Bet argi poetos tarp mūsų nebus?
O gal išrinktasis — tasai?!

Atleisk ir skaityk, o galėsi tada
Sumindžioti ar pabučiuoti;
Iš aukšto negalima koja lengva
Paspirti, ką teks gal goduoti“.

„Geriaus paskaitys mums jau mano pati:
Jai sekas skanduoti eiles;
Išmoko nuo Juozo; klausytis gali,
Kad skaito eiles ir paikas“.

Anusė nusijuokė. Toks pagyrimas
Nebuvo per daug jai meilus;
Bet paėmė knygą, ir lyg įkvėpimas
Nušvito per veido laukus.

Nutilo visi lyg prieš Mūzą-dievaitę,
Apsėdę ankštai apie stalą;
Nors pradžią poemos ir buvo jau skaitę,
Bet troško išgirsti jos galą.

Pakėlę taip jau ant Motiejaus akis,
Žiūrėjo, koksai spindulys
Ant veido to skeptiško, šalto užšvis?
Ir ką jau paskui besakys?

Tylėjo visi, o Anusė tikrai
Mokėjo skanduoti eiles;
Poetos gražiai sumastuoti sapnai
Graudino jų širdis jautrias.

Pirmoji giesmė jiems prabėgo žaibu,
Ir siūlo tolesnio ilgėjos;
Motiejus tik tarė: „Klausykis — ramu,
Bet reikia poemai idėjos“.

„Tai vien tik pradžia,— sakė gindamas Tumas,—
Klausykimės,— rasme toliaus!“
Anusė vėl skaitė; apimdams karštumas
Jos balsą vis taisė skardžiaus.

Prabėgo dvi valandi; temo visai;
Užžibino tarnas žvakes;
Tylėjo visi, ir vien laukė tiktai,
Kame juos poeta nuves?

Kiek jausmų ant karto, paveikslų naujų!
Kiek vervos ir jauno karštumo!
Kalba neseniai taip sunki, o eilių
Apimt neapimsi lengvumo!

Ir kas tai galėjo tikėti kada?
Lietuviai tikrai milžinai:
Tik, rodos, pradėjo pakilt Lietuva,
O štai jos pirmieji darbai!

Anusė nutilo. Tylėjo visi;
Poemos mat galo dar laukė;
Vienok jau nutrūko poema graži,
Jos galą poeta nutraukė.

„Kodėl gi neskaitote“,— Tumas užklausė.
„Jau galas“.
„Jau galas tikrai?“ —
Užklausė visi; ir tyla vėl giliausė!..
Kaip gražūs poetos sapnai!

„Tai kraujas iš kraujo ir kūnas iš kūno! —
Motiejus ant galo prabilo; —
Seniai mums reikėjo poetos-galiūno!
Nors kartą krūtinė sušilo!

Dabar Lietuva jau per amžius ištvers:
Nors giesmėse vardas užliks;
Iš jų mūsų sūnūs sau pobūdį gers
Ir eis, iki garbę sutiks“.

„Gerai sakė Juozas,— atsiliepė Tumas,—
Maironis bus giesme garsus!
Atspėjo. Stebėtinas proto šviesumas:
Atspėjo draugus jis visus.

Štai nors Ažukalnis: Juozas kalbėjo,
Jog mūsų jis Virchovu stos;
Šiandieną Maskva meldžia jauno tyrėjo
Dėl savo sakyklos aukštos!

Ar vėl štai Griška! Jam tarp mūsų ankštai,
Pasiekė Šveicarijos šalį:
Ten gentium jura išguldo karštai,
Ir žodis jo daugel jau gali!

Kaip gailu, jog ne Karaliaučiuje jis!
Čia įtekmę svarbią turėtų:
Lietuvių čia būtų šviesa ir viltis,
Į „reichstagą“ tekti galėtų.

O ar negarsus jau šiandieną ir Klimas,
O ko dar sulauksme ryto!
Kiekvienas vistariškas susirinkimas
Negali apseiti be jo.

Tai mano draugai! Vien Paškanis piktai
Darbuojas, velniop sau palinkęs;
Maringais nuodais brolius pena tiktai,
Ameriką sau išsirinkęs.

Be pamato nori mat rūmą statyti,
Sodina, pakirsdams šaknis;
Jis peilį ir kraują norėtų matyti,
Užtemdęs dėl būro akis.

Jį Juozas anksti praregėjo, pažino,
Bet perdirbti jau negalėjo!..
O, Juozas — galva! kaip į darbą vadino!
Kaip žmogų pažadint mokėjo!"

„Iš jo daugel galima buvo sulaukti,—
Motiejus kalbėjo nuliūdęs,—
Suprato tai gudas; turėjo nusmaugti,
Į šaltą Sibirą išgrūdęs.

Ieškojo mažiausės seniai priežasties:
Kad grūdo į cerkvę vaikus,
Vilaitis neleido; erelis nakties
Tada jam įgilo nagus".

Anusė nuliūdo ir susigraudino
Atminus, jog brolio nustojo;
Motiejus ją žodžiais meilingai ramino,
Vienok širdyje pats raudojo.

„Gal brolis dar gyvas,— per ašaras tarė.—
Ir taip neužges jo žvaigždė:
Jis brolius pakėlė, akis jiems atdarė,
Ir jam — atgimimo garbė!"

„Teisybė, jog Juozui garbė pirmutinė;—
Čia Goštautas senas prabilo,—
Vienok prisidėjo nemaž ir Marinė,
Jog mūsų tėvynė sukilo.

Be jos Juozas būtų vien Kauną žinojęs
Ir mokslo aukštesnio nematęs,
Su norais gal sau būtų miegojęs,
Tikros Lietuvos nesupratęs.

Ir ji juk kaip Juozas karštai numylėjo
Garbingąją Vytauto šalį,
Ir ji už tėvynę nemaž nukentėjo
Ir šiandien pagrįžti negali!..“

„Kodėl tai jų Dievas surišt nenorėjo? —
Atsiliepė Tumo pati; —
Taip būti laimingi abudu galėjo!
Dabar skiria upė plati“.

„Taip Dievas Aukščiausis turėjo žadėti —
Nuliūdęs Motiejus atsakė; —
Visur išrinktieji daug turi kentėti;
Juk šviečia tik deganti žvakė!..

Marinė neskundžias: ją sakant girdėjau,
Kad mūsų apleido šalis: —
„Man laimės gana: didį vyrą mylėjau,
Kurs švies man žvaigžde per naktis!

Nors žemiškas kelias ir jo, ir manęs
Suvest niekados negalės,
Vienok nors giesmė gal kada mus suves,
Ir bus man gana tos garbės!“

„Tikra tai tiesa,— senas Goštautas tarė; —
Bus giesmėse Juozas garsus:
Juk jis tai tėvynei akis atidarė!
Juk jis tai sukėlė visus!

Vienok ir Marinė ar daro mažai?
Ar maž mus garbe ji apraitė?
Paryžius ir Viednius, ir Temzos namai
Goduoja plačiai lietuvaitę!

Dabar ji į Berlyną, rašo, atvykus;
Ją vokiečiai gavo girdėti;
Būk ciecoriui Vilhelmui taip ji patikus,
Jog teikės su jąja kalbėti.

Primint jam turėjo ji mūsų vargus!..
Jo tėviška galė plati!..
Bus vardas Vilaičio tarp mūsų garsus,
Bet ir Marinė garsi!“

UŽBAIGA

Poezijos mano brangiausi sapnai!
Taip sunkūs kaip mūsų laikai!
Kiek kartų norėjau giedoti linksmiaus,
O stygos vis verkė skaudžiaus!

Tarp skausmų-vargų kas tylėti mokės,
Nors nėra be skausmų garbės?
Kad spaudžia krūtinę, aplinkui naktis,
Kam ašaros skaudžios nekris?

Kada gi ateis tie laimingi laikai?
Ir ar jų sulauksme kada?
Kad tautos tautų taip nesmaugs kruvinai!
Kad savo visiems bus gana!

Ieškoti garbės, ryjant brolišką šalį!..
Didžiuotis iš savo galybės!..
Taip jausti ir veikti tik žvėrys tegali;
Ar jiems pavydėt tos didybės?

Kame Išganytojo mokslas brangus?
Kur meilė? Jos trokšta širdis.
Nebėra!.. Išnyko kaip sapnas gražus!
Ir vėlei kaip pirma naktis.

Kodėl gi teisybės nemyli taip žmonės?
Kodėl nėra meilės ant žemės?
Kodėl tai vieni čia vaidai ir karionės?
Kodėl taip Dangus čia aptemęs?

Bet amžių baisi Nemezidė užslinks!
Ji eina kaip Dievo rūstybė.
Galingą pirmiausiai gal sau išsirinks:
Prieš ją krito Romos galybė.

Giedota kitaip. Giesmės meilei tarnavo,
Nes žmonės ieškojo tik savo,
Nes tautai tauta kalavijo aštraus
Nerodė kas dieną baisaus.

Laikai bus kiti. Užgiedosiu tada
Ir aš gal ne taip kaip lig šiolei.
Užgims apie Vaičių poema antra;
Neras ten dejavimų broliai.

ŽODYNAS

Anga, os — sianek, przedsionek — die Vorhalle
apdaras — odzież — die Kleidung, der Anzug
apkursti — ołuchnąć — taub werden
aplinkybė, ės — okoliczność — der Umstand, die Gelegenheit
aptekti — być zalanym — übergossen werden
atbalsis, io — odgłos — der Schall, Widerhall
ateiga, os — przyszłość — die Zukunft
atkaklybė, ės — upartość — die Hartnackigkeit
atsigerinti — odwdzięczyć się — dankbar werden
atsidunksėti — westchnąć — aufseufzen
atvėsti — ostygnąć — abkühlen
audra, os — burza — der Sturm
augintinis, io — wychowaniec — der Zogling
auklė, ės — niańka — die Warterin
auklinti — wychowywać, rozwijać — erziehen, entwickeln
Balsimas, o — balsam — der Balsam
banga, os — fala — schaumende Welle, Woge
bailus, i — lękliwy — furchtsam, schüchtern
begalinės, ių — nieskończona przestrzeń — ein unbegrenzter Raum
byla, os — mowa — die Rede
blaivus, i — niebieski (kolor) — blau, himmelblau
bloškimas, o — uderzenie, rzucanie — der Hieb, Stoss
bųdas, o — charakter — der Charakter
budrus, i — czujny — wachsam
būras, o — chłop — der Bauer
Dairytis — rozglądać się — sich umhersehen
dėvėti — nosić, używać —.tragen, gebrauchen
didumenė — arystokracya, wyższa klasa — die Aristokratie

dirgsniai, ių (dirgsnys, ių) — nerwy — die Nerven
doras, o — cnotliwy — tugendhaft, moralisch
dorybė, ės — cnota — die Tugend
drabužis, io — odzież — das Kleid
draugija, os — społeczeństwo — die Gemeinschaft, Gesellschaft
drausmė, ės — dyscyplina, postrach — die Zucht, der Schreck
dūmos, ų — dumki, dumania — vertiefte Gedanken
Eilės, ių — wierszy — Gedichtsverse
eisena, os — chod — der Gang, die Prozession
Gaivalas, o — żywioł — das Element, der Urstoff
galė, ės — moc, siła — die Kraft, Macht
galinis, io — końcowy pokój — das Endzimmer
gamta, os — przyroda — die Natur
gaudė — buczało — brauste, sauste
gema (gimti) — rodzą się — geboren werden
giedras, a — jasny, pogodny — heiter, klar
gyvata, os — życie, żywot — das Leben
gyvybė, ės — życie, żywotność — die Lebenskraft
gėrėtis — cieszyć się — ergötzen, sich freuen
godoti — czcić — ehren, verehren
graudingas, a — rzewny — wehmutig, sehr gerührt
grynas, a — czysty — rein, sauber
grožė, ės — piękność — die Schönheit
gvildyti — łuszczyć — reif machen
guronai — wzgórza — die Hügel, die Höhen
Įkvėpimas, o — natchnienie — die Begeisterung
ilgėtis — tęsknić — sich nach jemand sehnen
ilgu — tęskno — es ist mir sehnbar
įstabus, i — dziwny — wunderbar
įtekmė, ės — wpływ — der Einfluss
išauklinti — wychować, rozwinąć — erziehen, entwickeln
išgama, os — wyrodek — der Ausgeartete
iškalbingas, a — wymowny — beredt
iškilmingas, a — uroczysty — feierlich
išnaktos, ų — noc głęboka — tiefe Nacht

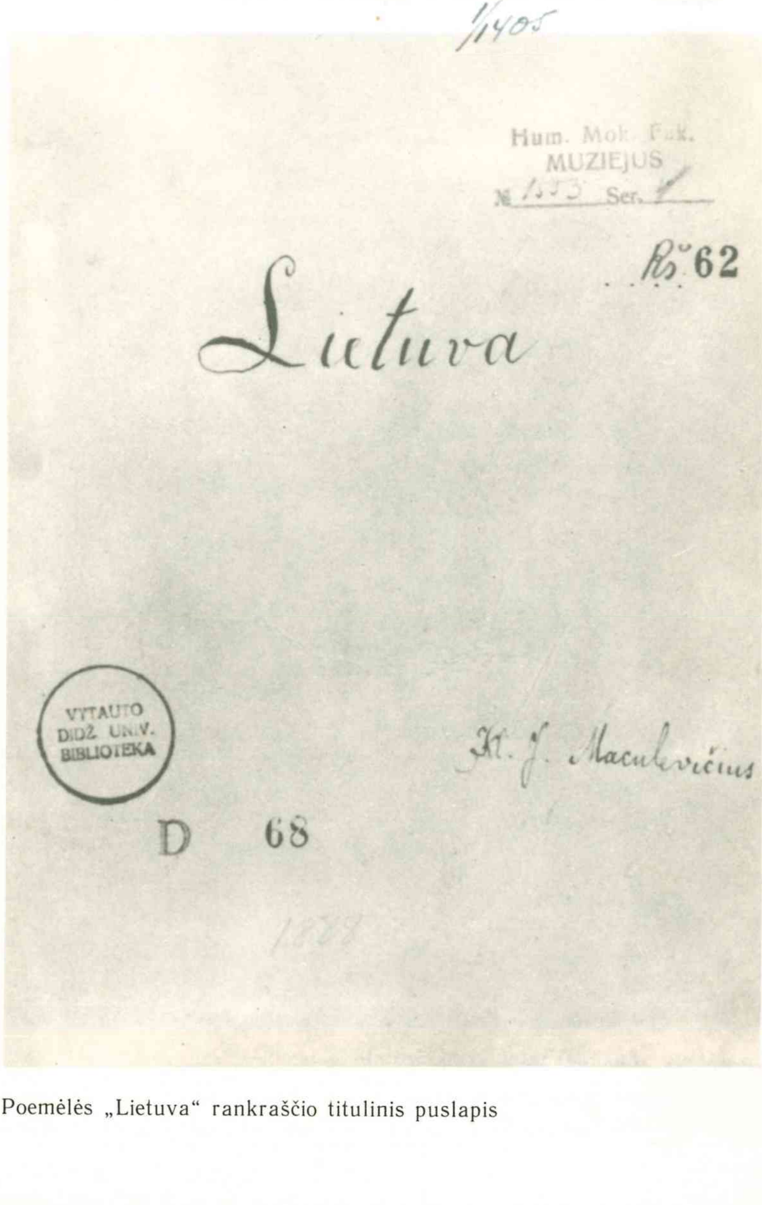
išnašus, i — hoży, urodziwy — leghaft, stattlich
ištirti — zbadać — ausforschen
ištarmė, ės — wyrok — Ausspruch, Urteil
įvairiai — w rożny sposób, dziwnie — verschiedene Art
Jautrus, i — czuły — empfindsam, zartlich
jaunimas, o — młodzież — die Jugend
jausmingas, o — wrażliwy, czuły — empfindlich
Jelgava, os — Mitawa — Mitau
Karta, os — pokolenie —das Geschlecht, der Stamm
kančia, ios — ból, cierpienie — das Leiden, die Duldung
kanklės, ių — rodzaj cytry — die Zither (ein musikalisches Instrument)
kalinys, io — więzień — der Gefangene
kariauti — walczyć — kämpfen
karionė, ės — walka, wojna — der Kampf
kastinė, ės — kopanica — der Graben, Kanal
keblumas, o — trudność — die Schwierigkeit
kilsnoti — podnosić (skrzydła) — aufrichten, emporheben
kirmėlė, ės — pijawka — der Blutegel
klaidus, i — mylny — irrig, trüglich
klaida, os — pomyłka — der Fehler
kliūtis, ies — przeszkoda — das Hinderniss
kova, os — bitwa, walka — die Schlacht
kraitis, čio — wiano — der Brautschatz
krislas, o — źdźbło, pruszynka — das Splitterchen
Laimė — szczęście — das Glück
laimėti — być szczęśliwym — glücklich werden
laikraštis, čio — czasopismo — die Zeitung
laivas, o — okręt — das Schiff
laiminti — błogosławić — segnen
Laumės rykštė (juosta) — tęcza — des Regenbogen
lemtas, a — przeznaczony — bestimmt
linkėti — życzyć — wünschen
lipynė, ės — drabina — die Leiter
liuosybė, ės — swoboda — die Freiheit
lipšys, io (lopišys) — kołyska — die Wiege
Malonus, i — przyjemny — angenehm
mąstyti — myśleć — denken

medininkas, o — strzelec, myśliwy — der Jäger
mėginti (bandyti) — próbować — probieren, versuchen
meilus, i — przyjemny — freudlich
mielas, a — drogi — theuer
milžinas, o — bohatyr, wielki mąż — der Gigant, Held
mįslė, ės — zagadka — das Rätsel
mokslus, i — zdolny do nauk — fahig
mokslavietė, ės — szkoła — die Schule
monai, ų — czary — die Zauberei, Hexerei
Neišlepęs — niewypieszczony — unzartlich
nendrė, ės (lendrė) — trzcina — das Rohr
neviliamas, a — niespodziewany — unverhofft
neramu — niemiło — unangenehm, unruhig
nuodai, ų — jad, trucizna — das Gift
nusiblaivyti—rozpogodzić się — heiter werden
nusiminęs — rozpaczający — verzweifelt, traurig
nuvergtas — poddany w niewolę — in Gefangeschaft genommen
Paikas, a — głupi — dumm
pajautos, ų — uczucia, zmysły — das Gefühl, der Sinn
pakilus, i — wzniosły — erhoben
pamėgti — upodobać się — jemandem gefallen
paliauti — zaprzestać — aufhören
paneriai (Nerys-Wilia) — brzegi Wilii — die Ufer des Flüsses Wilija
pargabenti — sprowadzić — herbeiführen
parvykti — powrócić — zurückkommen
pažeistas, a — zraniony — verwundet
pažymėtas, a — zaznaczony — bezeichnet
plaštakėlis, io — motyl — der Schmetterling
pobūdis, džio — zachęta — die Aufmunterung
pokylis, io — bal, uczta — das Gastmahl, der Schmaus
praeiga, os — przeszłość — die Vergangenheit
prabilti — przemówić, wyrzeć — anfangen zu reden
pranokėjai — przodkowie — die Vorfahren
prieglobstis, ies — łono — der Schoss, Busen
prigimimas, o — przyrodzenie, przyroda — die Natur

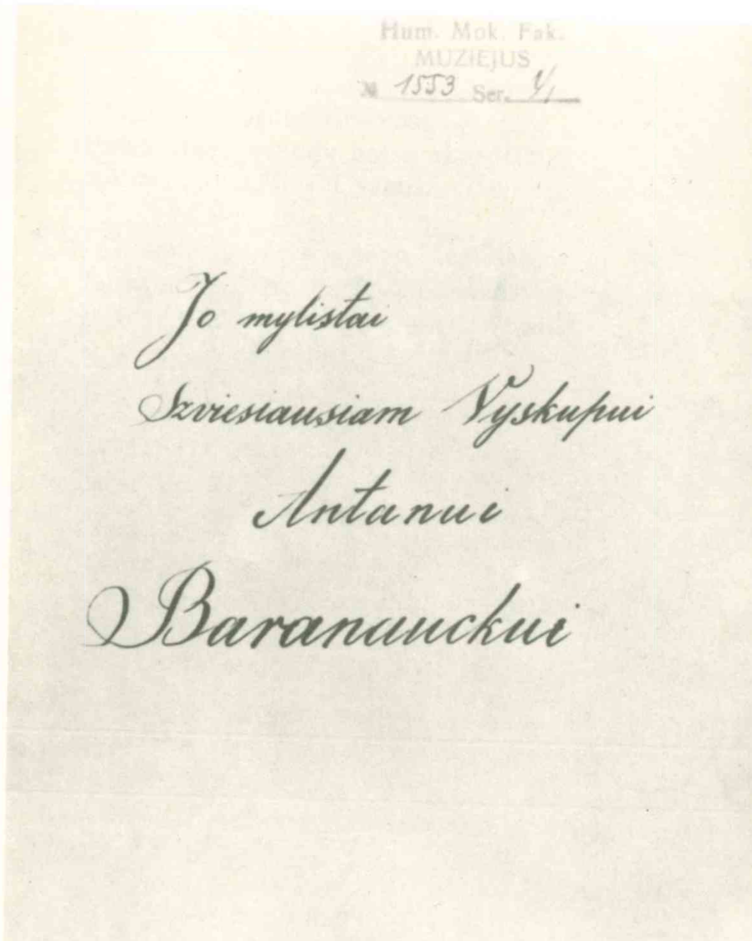
prilikimas, o — przeznaczenie — das Schicksal
pristigti — zabraknąć — mangeln
privengti — bać się i czcić — mit Furcht verehren
proga, os — okazya, sposobność — die Gelegenheit
puikus, i — pyszny, wspaniały — stolz, herrlich
puoštis — zdobić się — schmücken, zieren
Raginti — zachęcać, pobudzać — aufmuntern, aufregen
raminti — uspokoić — beruhigen
rėdyti — rządzić — verwalten
riba, os — granica, brzeg — die Grenze
ridėti — toczyć się — rollen
rods — wprawdzie — zwar
Sakinys, io — zdanie w mowie — der Satz, die Meinung
sakykla, os — mównica, katedra — die Rednerbühnè, die Kanzel
sapnai, ų — sny, marzenia — die Träume
sauvaras, o — samowar — der Samowar
sąžinė, ės — sumienie — das Gewissen
sentėviai — praojcowie — die Vorfahren
sergi (sergėti) — strzeże — waschen, hüten
siekis, io — cel, zamiar — das Ziel, die Absicht
siūbuoti — falować — sich wiegen
skardas, o — oddźwięk, odgłos — des Schall, der Ruf
skardžiai — dzwięcznie — wohltonend
skilvys, io — pępek — der Nabel
skristi — wznosić się, ulatać prędko — sich erheben
skverbtis — wciskać się z siłą pomiędzy czem — sich hineindrängen
skubiai — prędko, śpiesznie — schnell, gleich
skubu — śpieszno — gleich
slaviai — Słowianie — die Slaven
sopėti — boleć — schmerzen
spąstai, ų — pastki — die Schlinge, der Fallstrick
spindėti — błyszczeć — schimmern
spėkos, ų — siła — die Kraft
stemplė, ės — gardło — die Kehle, Gurgel
stabas — bałwan, statua — der Götze, der Klotz

srovė, ės — pęd rzeki — die Strömung
stygos, ų — struny — die Saiten
storis, io — grubina — die Dicke, Grobheit
surėdymas, o — porządek, uporządkowanie — die Ordnung
šarpiai — żwawo — worwärts
šešėlis — cień — der Schatten
šiaurys, io — północny wiatr — der Nordwind
šypsoti — uśmiechać się — lächeln
švelnus, i — delikatny — zärtlich, fein
Tarpas, o — przedział — die Abteilung
tauta, os — naród — die Nation, das Volk
tiesa, os — prawda — die Wahrheit
tikyba, os — wiara — der Glaube
tikslas, o — cel — das Ziel
tyla, os — cisza — die Stille
tinklas, o — sieć — das Netz
Ūgis, io — wzrost — der Wuchs
užžadas, o — przyrzeczenie, ślub — die Verheissung, das Gelöbniss
užganėdinti — zadowolić — befriedigen
užmanymas — zamiar — die Absicht
uošvis, io — teść — der Schwiegervater
Vakaroti — czuwać długie wieczory — lange wachen am Abend
valdovas — władca — der Herrscher
valandrodis, io — zegar — die Uhr
varsa, os — kolor — die Farbe
vargiai — z trudnością — schwer
veikalas, o — czyn — die Tat, die Handlung
vėkos, ų — siły, zdolności — die Krafte
verčia, ios — wartość — der Werth
veltu — napróżno — umsonst
vežėjas, o — woźnica, furman — der Fuhrmann, Kutscher
verva, os — werwa, zapał — die Begeisterung, der Eifer
vergija, os — niewola — die Gefangenschaft
vidus, aus — wewnętrzny — innerlich, inwending

vilioti — wabić, nęcić — locken
viltis, ies — nadzieja — die Hoffnung
virpėti — drzeć — zittern
visagalė, ės — wszechmoć — die Allmacht
visuotinyčia — wszechnica, uniwersytet — die Universität
Žadas, o — czucie — das Gefühl
žaizda, os — rana — die Wunde
žeisti (žeidimas) — ranić — verwunden
žygiuoti — iść — gehen
žmonija — ludzkość — die Menschheit
žvilgėti — blyszczeć — glänzen

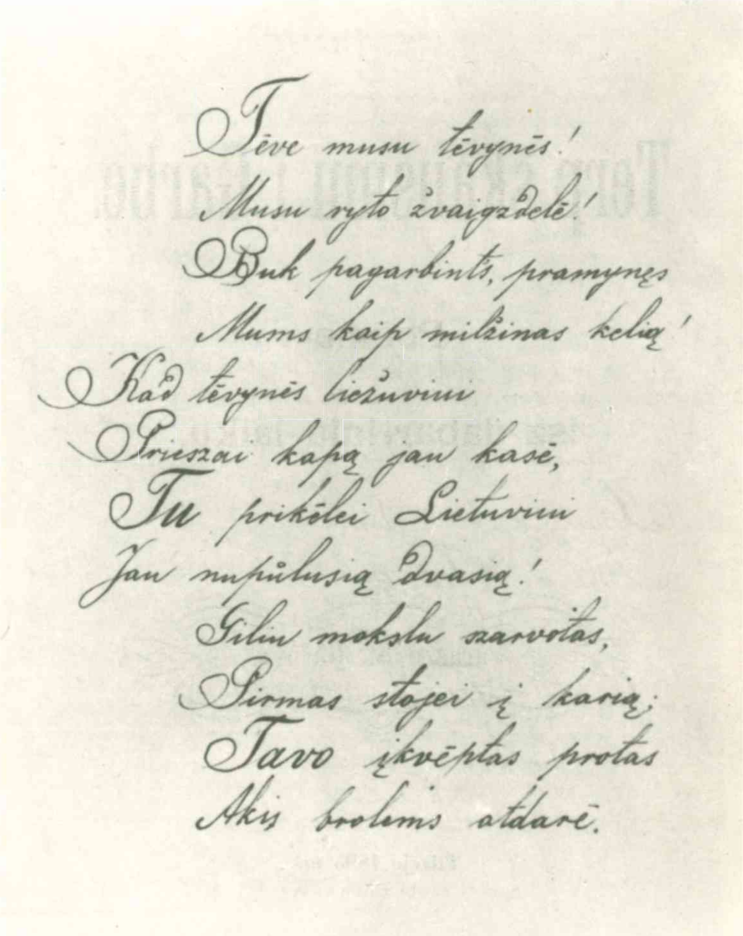

Poemėlės „Lietuva“ rankraščio titulinis puslapis

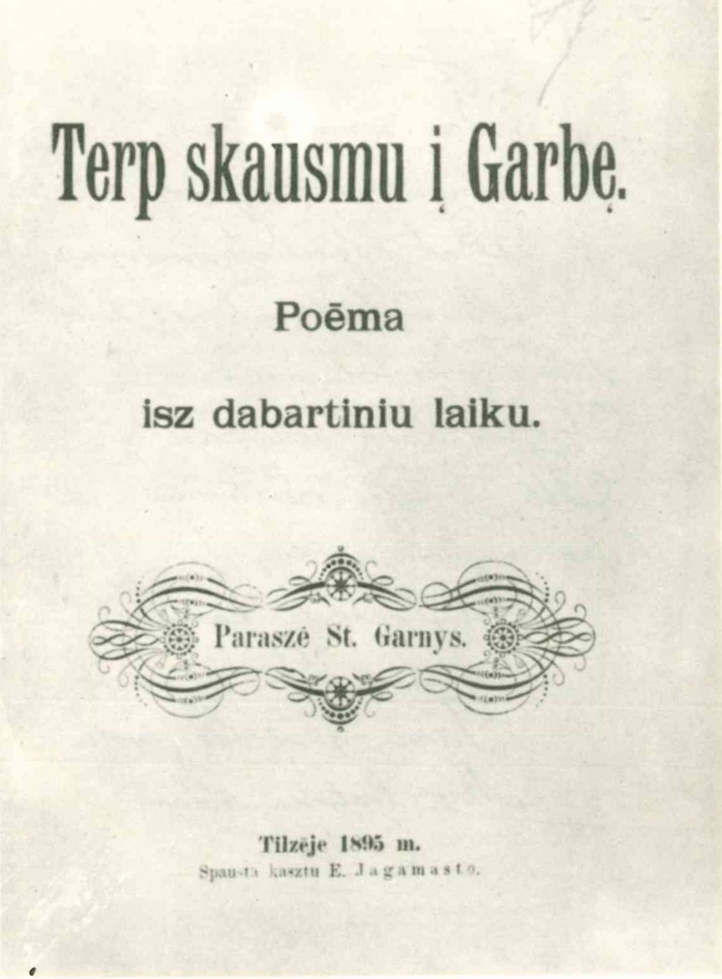

Jo mylistai
Szviesiausiam Vyskupui
Antanui
Baranauckui

Poemėlės „Lietuva“ dedikacija

Tēve musu tēvynēs!
Musu ryto žvaigždelē!
Buk pagarbints, pramynęs
Mums kaip milžinas kelią!
Kad tēvynēs liežuvim
Prieszai kapą jau kasē,
Tu prikēlei Lietuvim
Jau nupůlusią dvasią!
Gilum mokslu szarvotas,
Pirmas stojei į karią;
Tavo įkvēptas protas
Akis brolems atdarē.

Poemėlės „Lietuva“ eiliuotos dedikacijos autografo pradžia

Terp skausmu į Garbę.

Poēma

isz dabartiniu laiku.

Paraszė St. Garnys.

Tilzėje 1895 m.

Spau-ta kasztu E. Jagamasto.

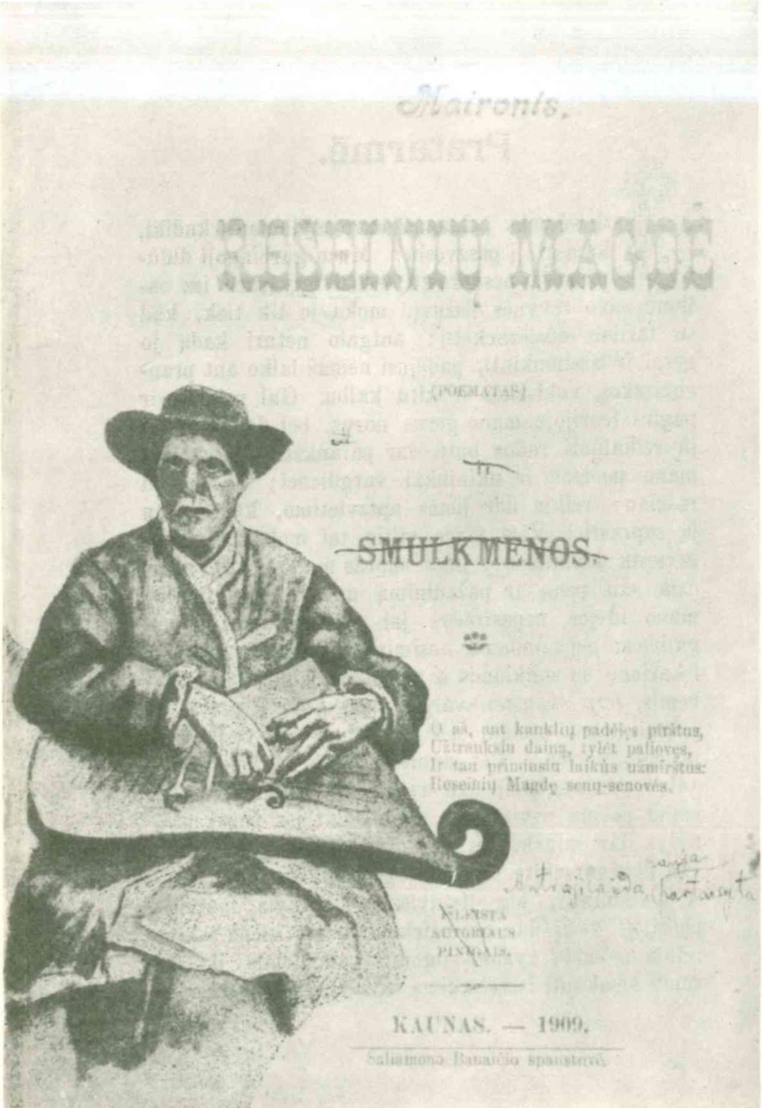
Poemos „Tarp skausmų į garbę“ viršelis

Pratarmē.

Iszleisdamas į žmones savo mylimiausį kudikį, kam-gi jį paszvęsiu? Musu garbingoji didůmenē jo nesuprastu; senei iszvariusi isz salionu savo tēvynēs liežuvį, moka jo tik tiek, kad su tarnais susisznekētų; antgalo neturi kadą jo gerai ir iszsimokinti, padējusi nemaž laiko ant pranciziszkos, vokiszkos ir kitu kalbu. Gal nekurie ir pagirs teorijoje mano gerus norus, bēt daugiaus nů ju reikalauti rodos butu dar paranksti. Neskaitys mano poēmos ir ukininkai-vargdienei; ne dēl ju raszių; reikia dar jiems apszvietimo, kad galētu ją suprasti. Visa mano viltis tai moksliszkai apszviesta jaunůmenē; jinai supras mano norus, atras czia sau peną ir pažadinimą ant tolesnio darbo; mano idējos nepasirodys jai nepasiekiamos ir negalimos; nepažindama nusiminimo, jinai stos drąsei į karionę su sunkiomis ir skaudžiomis musu aplinkybēmis, *terp skausmu*-vargu atras *kelią į garbę*, jai priguli musu ateiga, dēl jos tai ir paszvęsiu savo pirmąją poēmą. Bēt jauni, pardaug įsitikēję į savo galę, pardaug teip jau reikalauja ir nů kitu; ir mano poēma nevisai jůs užganēdįs: jos rubai pasirodys dar sziurksztųs ir stori, eisiena gana sunki. Bēt neužmirszkite, brolei, jog einu keliu visai nauju ir neiszmintu, jog lietuviszkas liežuvis įpatingai poezijoje visai dar neiszdirbtas, ir ant vieno sakinio reikia nekartą rymoti ilgomis valandomis, iki iszrandi atsakantį iszreiszkimą savo mislies. Sergējaus,

1*

Poemos „Tarp skausmų į garbę“ pratarmės faksimilė

Poemos „Raseinių Magdė“ pirmojo leidinio viršelis

Antanas Vytartas

Maironis-Mačiulis

JAUNOJI LIETUVA

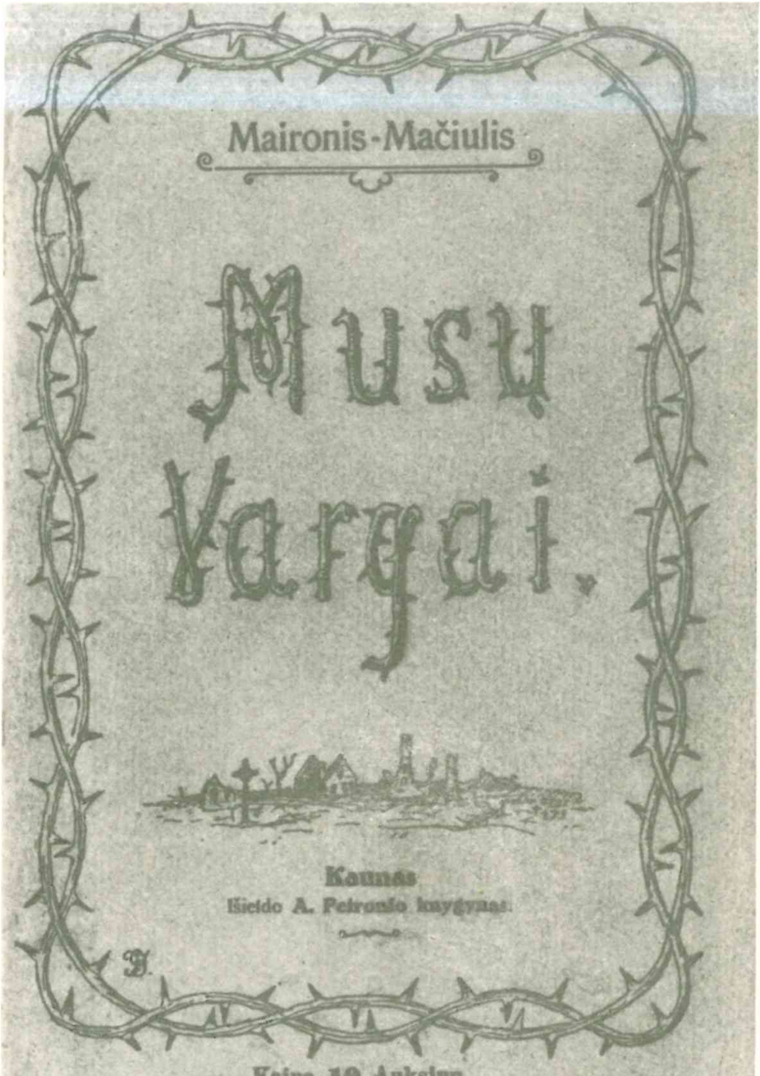
Poėma

ANTROJI LAIDA BENT KIEK PATAISYTA

Kaunas

Išleido A. Petronio knygynas.

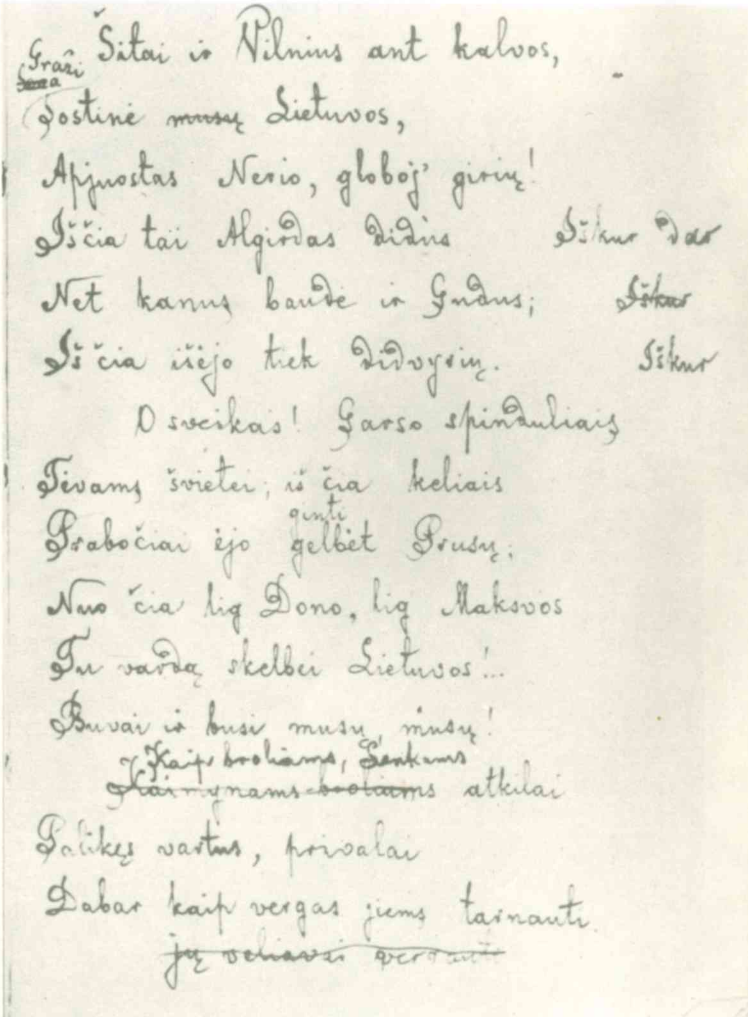
Poemos „Jaunoji Lietuva“ antrojo leidimo viršelis

Poemos „Mūsų vargai“ pirmojo leidimo viršelis

Apolonija Petkaitė

Graži
~~Sena~~
Šitai ir Vilnius ant kalvos,
Sostinė ~~mūsų~~ Lietuvos,
Apjuostas Nerio, globoj' girių!
Iš čia tai Algirdas didis
Net kanus baudė ir Gudus;
Iš čia išėjo tiek didvyrių.
O sveikas! Garso spinduliais
Tėvams švietei; iš čia keliais
Prabočiai ėjo gelbėt (ginti) Prusų;
Nuo čia lig Dono, lig Maskvos
Tu vardą skelbei Lietuvos!..
Buvai ir busi musu, mūsų!
~~Kaip broliams, Šunkums~~
~~Kaimynams broliams~~ atkilai
Palikęs vartus, privalai
Dabar kaip vergas jiems tarnauti
~~jų vėliavai verg...~~

Iš poemos „Mūsų vargai“ rankraščių

Trys Maironio seserys Bernotų vienkiemyje

Prie Birutės kalno

Iškylos metu Zapyškyje

Maironis Vildungeno (Vokietija) kurorte trečiojo dešimtmečio pabaigoje

Su M. Vaitkumi Bernotų vienkiemyje

Viešnagė Latvijoje. Jelgavos stotis, 1932 m. gegužės 7 d.

Savo sode. Kaunas, apie 1927 m.

PEILIUKAS IŠGELBĖJO

Kazys Rauba palyginti dar jaunas, o jau žymus Lietuvoje daktaras chirurgas, įgarsėjęs lengva ranka ir laimingomis operacijomis. Į daktarą chirurgą ligonis paprastai žiūri su tam tikra baime ir nepasitikėjimu. Kazys Rauba buvo laukiamas su išsiilgimu. Jo pasitikįs ir linksmas veidas, tartum saulės spindulys, įžengęs į ligonio pastogę, hipnotizuodavo, užkrėsdavo viltimi. Jei pesimistai bendrai nepakenčiami gyvenime, tai ypač gydytojui reikia būtinai nusiteikti linksmo būdo optimistu.

Šiandieną mūsų daktaras kaip tik taip ypatingai gerai nusiteikęs; liepos saulutė maloniai šypsos ir sveikai šildo, o už atdaro lango stipriai kvepia jazminų žiedai; iš ligoninės grįžo anksti; darbo daug nebuvo: per tris pastarąsias dienas neatsitiko nė vienos katastrofos su autobusais, neteko siūti ar lengvai sužeistųjų žaizdų pjaustyti ir klausyti įkyrių jų dejavimų. Pavalgęs pietus be skubos, ramiai krapštinėjo sau perlamutriniu peiliuku dantis ir mąstė: šiandien trečiadienis, po trijų dienų bus šeštadienis; tada garlaiviu vyks į Kretkampį aplankyti vaikučių ir žmonos. Jiems reikia gryno oro ir vasaros atostogų, o jam, kaip šeimynos galvai, atostogauti nėra kada: kas uždirbs duoną ir apmokės vasarotojus? Santykiai su žmona šiandien jau nebeturi tiek šilimos ir poezijos kaip pirmaisiais metais, vis dėlto, galima sakyti, normalūs: nors kai kada bent kiek pavydi žmona ir prikaišioja jam pusiau juokuodama, pusiau rimtai smalsumą gražiam veideliui, tačiau rimtesnio nesusipratimo ir tikros su ašaromis audros jų tarpe lig šiolei dar neatsitiko. Perlamutrinis peiliukas, taip jo mėgstamas kaip koks talismanas, buvo irgi žmonos dovanėlė iš pirmųjų metų

po vestuvių ir, kaip pasirodė, labai laimingas: kiek kartų jį buvo ar pametęs, ar kur po pietų ant stalo pamiršęs, jį vis netikėtai atrasdavo. Ant vienos jo kriaunos buvo emaliuotas Vytauto didžiojo atvaizdas, antroje pusėje parašas: dovanėlė.

Daktaro malonų *far niente* pertraukė iš prieangio skambutis, ir tarnaitė padavė telegramą. Vargiai kam telegrama daro gerą pirmąjį įspūdį. Gal tik vardinių dieną... Bet ir tai, kai jų nedaug, o laiškanešius reikia už patarnavimą dosniai padėkoti!.. Daktaras krūptelėjo, ir pirmoji jo mintis buvo, ar koks velnias nepatarė jo šeimynėlei automobiliu pasivažinėti ir pakeliui į akmenį sudužti.

Bet telegrama pasirodė mušta iš Klaipėdos: du jo profesijos draugai eskulapai kviečia Raubą pagalbininku į sunkią operaciją: turtingas kaufmanas, bečiupinėdamas revolverį, įvarė sau kulką į stuburkaulį. Nors Rauba memellenderių vokietukų nemėgo, bet esi chirurgas ir žmogaus gyvybę reikia gelbėti. Be to, dar čia prakalbėjo ir lietuvio ambicija: vokietis nesišaukia Karaliaučiaus garsenybių, tik Raubos, lietuvio. Iš pradžių daktaras buvo ketinąs apie savo išvažiavimą pranešti žmonai, bet paskui numojo ranka: dar besirūpins nereikalingai ar užsigeis ir pati pažiūrėti Klaipėdos ir marių, vieną naktį nuvažiuos, antrą pagrįš; gal dar ta proga aplankys ir kauniečių mėgstamą Palangą, kurios iki šiolei pats nebuvo matęs. Vienam bus laisviau.

Pasisamdęs miegamąjį kupė, tą patį vakarą išvyko į Klaipėdą. Monotoniškas traukinio bildesys ir minkštas lingavimas greit jį užmigdė, bet keistas sapnas iš miego pažadino: žmona jam pirštu pagrasė, ir jisai pamatė prieš save tamsią bedugnę, nuo kurios atšokęs pabudo: buvo Kretingos stotis ir giedras rytas; laikas krapštyti akis, pasirąžyti ir tvarkytis; už gero pusvalandžio ir Klaipėda!

Operacija, kaip paprastai, Raubai pasisekė laimingai, vokietis atsilygino vokiškai, nustatyta taksa, bet nei ligonio šeimyna, nei eskulapai draugai pietums nepakvietė; teko jų ieškoti restoranuose. Rauba nėjo į lietuvių

„Viktoriją“: jam norėjosi pratinti vokiečius lietuvių kalbos. Užėjo į vieną, bet, gavęs į lietuvišką pašnekinimą ištarmę: *nicht verstehen,* apsisuko ir išėjo. Antrame restorane ta pati istorija. Jau buvo beišeinąs ir iš čia, bet šeimininkas pasišaukė savo sūnų, II klasės gimnazistą, kurs bent kiek lietuviškai grabaliojo. Buvo dar kita priežastis, kuri daktarą sulaikė: apžvelgęs nedidžią valgomąją salę, pastebėjo, kad visi valgomieji staleliai užimti, tik prie vieno dviem vietom stalelio sėdėjo simpatiškas jaunas veidelis; neužteko daktarui jėgų atsispirti pagundai; mandagiai paprašęs leidimo, užėmė *vis à vis* laisvą vietą.

Jo kaimynė pasirodė mokanti gan gerai lietuviškai, nors su vokišku bent kiek akcentu;, bet pats tas švebeldžiojąs akcentas jos lūpose kažkaip simpatingai skambėjo. Pietūs buvo tikrai vokiški: aitriai saldi sriuba, kepsnys tomato sose ir kažkoks dar *Kuchen* ir *Käse.* Tačiau jaukioje ir šnekioje draugijoje tas viskas išsilygino; be to, dar pasirodė, kad abudu tą patį turį sumanymą: pirmuoju po pietų autobusu vykti į Palangą, pasigėrėti nepaprastai gražiu jos pliažu, pasižvalgyti. Jiems kartu išeinant iš restorano, vokietukai, cigarus po pietų užrūkę, šaipės, kaip Rauba spėjo, be abejo, dėl jų lietuviškos kalbos.

Autobusą juodu pasiekė kaip tik į patį laiką: turėjo išeiti už penkių minučių, ir jame buvo kaip tik dvi tuščios vietos. Rauba savo širdyje pamanė, kad ir čia jam sekas. Bet, dar neužėmęs autobuse vietos, iš ptypročio įkišo du pirštu į šoninę kišenaitę: perlamutrinio peiliuko nėra; mat po pietų senu papratimu buvo jį išsitraukęs, bet simpatingoje draugijoje susidrovėjo badyti dantis, padėjo ant stalo ir... užmiršo. Dabar susigriebęs neilgai dvejojo — ir restoranas už keleto namų, ir mūsų autobusų šoferiai nepapratę prie punktualumo: palauks!

Atsiprašęs ir pasižadėjęs simpatingam veideliui tuojau sugrįžti, didžiais žingsniais grįžo į restoraną. Šeimininkas su vokišku pedantizmu peiliuką įdėjo į voką, užlipdė, užantspaudavo ir, padėjęs užrašą *„unbekannte Litauer“,* užrakino spintoje. Iki Rauba visus formalumus, nors ir

skubiai, atliko, iki peiliuką atsiėmė ir į autobuso stotį sugrįžo, praėjo 10 minučių: autobusų stotyje buvo tuščia vieta. Pradėjo daktarui nesisekti. Antras autobusas žadėjo išeiti tik po dviejų valandų. Vis dėlto Rauba, sukeikęs vokišką punktualumą, pasiryžo jo laukti ir vytis savo simpatiją, nes kitaip galėtų dar vargšė pamanyti, kad jis tyčiomis ją apvylė. Tačiau, deja, jam nebeteko daugiau jos matyti: ne per toli nuo Palangos įsilinksminęs pirmojo autobuso šoferis paleido mašiną 80 kilometrų į valandą, paskutinio tekinio šina sprogo, autobusas apsivertė, benzino rezervuaras irgi sprogo, sudraskęs patį autobusą; pusė keleivių sunkiai sužeista, pusė užmušta. Išliko bemaž sveikas, dievai žino, kokiu būdu, vienas šoferis, toli į šalį nublokštas. Bėgo vargšas išsiblaivęs į mišką kartis, tik ant greitųjų užmiršo vargšas pasiimti pantį ir... nepasikorė. Palangos gydytojai jau buvo atvykę į katastrofos vietą.

Rauba, eidamas savo profesijos pareigas, šoko greitai gelbėti aukų;, ypač jam rūpėjo simpatingas veidelis. Tačiau nemaža nustebo, neradęs jos nei tarp užmuštųjų, nei tarp sužeistųjų: buvo jam ir džiaugsmas, kad ji išliko gyva, matyti, pasilikusi Klaipėdoje, bet kartu ir nusivylimas, kad ji gal rimtai ir nebuvo maniusi vykti į Palangą, bent be jo draugijos.

Sugrįžęs į Kauną, daktaras, pasakodamas šį įvykį, buvo įsitikinęs, kad peiliukas išgelbėjo gyvybę. Bet ne visi tos pasakos klausytojai buvo vienos nuomonės: vieni su šypsena manė, kad peiliukas daktarą išgelbėjo ne tik nuo mirties; žmona jam prikaišiojo, kad tai įspėjimas būti ateity atsargesniam su atsitiktinėmis pažintimis; pagaliau Raubos klientai ligonys tvirtino, kad daktaras, matyti, Lietuvos visuomenei labai reikalingas, todėl ir Dievo Apveizda jį apsaugojusi nuo pavojaus.

Šiame tome spausdinamos Maironio poemos: „Jaunoji Lietuva“, „Raseinių Magdė“, „Mūsų vargai“, parašytoji lenkų kalba „Znad Biruty“ ir jos vertimas į lietuvių kalbą, atliktas 1986 m. V. Katiliaus. Jos sudarė autoriaus parengtų spaudai „Raštų“ antrąjį tomą, išleistą Kaune 1926 metais. Poemų chronologinis išdėstymas (išskyrus svetimkalbę „Znad Biruty“, įdėtą pabaigoje) padeda pasekti Maironio požiūrį į Lietuvos visuomeninio gyvenimo raidą nuo XIX šimtmečio pabaigos iki buržuazinės valstybės susikūrimo. Po skaitytojui įprastų „Pavasario balsų“ poemos atrodo kaip kažkas nauja, smarkiai praplečiančio rašytojo kūrybos pasaulį. Jos leidžia geriau pažinti Maironį kaip kūrėją ir žmogų, suprasti jo polinkius ir interesus. Savo poemomis rašytojas iškyla prieš mūsų akis kaip epikas, kaip plačių istorinių tautos būties drobių piešėjas, kaip metraštininkas ir naujų visuomeninės minties bei gyvenimo formų skatintojas. Pažymėtina, kad šie kūriniai rašyti ne ramiai kontempliuojant, o aktyviai apmąstant ir bandant pakeisti norima kryptimi tikrovę. Jų meninis audinys įvairus: objektyvios realybės vaizdai čia nuolat užleidžia vietą lyriškai, švelniai ar ironiškai nuspalvintoms scenoms, fragmentams, epizodams. Skaitydamas Maironio poemas, negali likti abejingas — toks atviras emocionalumas. Imponuoja karštas autoriaus pasikliovimas meniniu žodžiu, jo sugestija skaitytojui, tikėjimas, kad grožinė literatūra skatina veiksmą, darbą, poelgį, kad ji formuoja žmogaus dvasinį pasaulį, atskleisdama poetinį grožį ir visuomeninę tiesą. Paliudydamos ir savo meninius netesėjimus, poemos sykiu padės skaitytojui savaip išspręsti klausimą, kiek Maironis yra lyrikas, o kiek epikas ir kas jos pagaliau yra: tik liūdnokas poeto lyrinio talento atšvaitas ar reikšmingas jo papildymas, naujas žingsnis tiek poeto kūrybinėje biografijoje, tiek lietuvių literatūros kelyje. Koks bebūtų skaitytojo galutinis žodis ir jo teismo ištartis, Maironio kūrybos logika rodo, kad pačiam rašytojui išėjimas iš eilėraščio į platesnį žanrą buvo būtinas. Poema praplėtė tai, kas eilėraštyje buvo išsakyta tik bendrais bruožais. Ji išaugo iš savo meto realybės, suleido į ją šaknis ir pirmą kartą Maironio kūryboje prabilo tokiu empirišku žodžiu, tokiomis gyvenimiškomis situacijomis, kad dauguma jų buvo paimta tiesiog iš paties autoriaus arba jį supusių žmonių biografijos. Antra vertus, maksimaliai, labiau už bet kurį kitą to meto lietuvių rašytoją priartinęs savo poemas prie realybės, prie „dabartinių laikų“, kaip pats rašė „Tarp skausmų į garbę“ paantraštėje, Maironis vis dėlto suvokė, kad poema turi vykdyti ir didingąją, išaukštinančią misiją, kad ji, kaip ir eilėraštis, turi poetizuoti. Iš čia kilo poeto epinių kūrinių

vidinis patosas ir entuziazmas, tas jaudulys, kuris retkarčiais nuslysdavo į melodramatizmą, į šiandien — intelektualinio racionalizmo laikais — stebinantį, netgi šypseną sukeliantį „naivumą“. Nesunku pastebėti, kad Maironio eilėraščiai ir poemos papildo, palaiko vienas kitą, kad eina susikibę rankomis. Retkarčiais eilėraštis įsilieja į poemą, retsykiais poema duoda impulsų naujiems lyrikos posmams. Eilėraštis kaip ryto rasa atgaivina, kaip saulės šiluma sušildo rupią poemų kasdienybės žemę, poemos, kaip kažkas labiau apčiuopiamo, realaus, geriau išstudijuoto ir objektyviai pažinto, veikdamos poeto širdį, pavirsta apibendrintais poetiškosios Maironio lyros posmais. Pastebime, kad poemos (tai natūralu) labiau už eilėraštį priklausė nuo istorijos eigos: sukosi laiko dantračiai, sukosi sykiu ir rašytojo poemų „filmas“, pavirsdamas taip pat istorija, metraščiu, kronika, greitai reaguodamas į visuomeninio gyvenimo įvykius, užbėgdamas jiems už akių, brėždamas jo perspektyvą. Tad geriausia Maironio poemas skaityti nuo pat pradžios, vieną paskui kitą: taip, kaip jas išdėstė „Raštuose“ pats autorius. Bet tai dar ne viskas. Maironio poemos (bent kai kurios) turi savo priešistoriją, savo pirmtakes, savo pirmuosius variantus bei pavidalus. Taip yra atsitikę su „Jaunąja Lietuva“, kuri tam, kad atsirastų, turėjo išlaukti savo meto. O prieš tai buvo kitas kūrinys — poema „Tarp skausmų į garbę“ — Maironio jaunystės vilčių išraiška, jo neįgudusio, bet tiesioginio ir nuoširdaus poetinio balso liudijimas. Logiškiausia poemas pradėti skaityti vis dėlto ne nuo jos, o nuo visos kūrybos pirmagimio — poemėlės „Lietuva“, rašytos dar jaunuolio ranka, bet nuspalvintos ir prisodrintos visomis būsimos didelio rašytojo kūrybos spalvomis. Čia visko pradžia, čia tas jaunystės krantas, nuo kurio bus tolstama ir į kurį nuolat atsigręžiama patikrinti savęs. „Tarp skausmų į garbę“ ir „Lietuvą“ skaitytojas ras išspausdintas skyriuje „Maironio nepublikuoti „Raštuose“ kūriniai“.

Poemų tekstai pateikiami beveik neredaguoti. Pritaikyta prie šių dienų reikalavimų skyryba bei rašyba, paliekamas autentiškas stilistinis didžiųjų raidžių rašymas. Vietovardžiai, tarptautiniai žodžiai, kur netrukdo ritmui, taisomi pagal dabartinę vartoseną. Sunkiau suvokiami žodžiai, realijos paaiškinti komentaruose. Norėjosi, kad skaitytojas išvystų Maironį tokį, koks jis buvo, yra ir jau bus visada nuo tos dienos, kai nustojo plakti jo širdis ir ranka paleido plunksną. „Raštų“ II tomo, kaip ir I, istorinę, politinę terminiją tikslino, papildė ist. m. daktaras V. Merkys.

Pagrindinį komentarų turinį sudaro kiekvieno kūrinio aprašas, kuriame nurodoma pirmiausia bibliografinės žinios, o po to turimi duomenys apie kūrinių genezę bei vertinimo lietuvių literatūros kritikoje ir moksle pagrindiniai bruožai. (Skliaustuose pirmasis skaitmuo reiškia panaudotos literatūros sąrašo numerį, antrasis — atitinkamos pozicijos puslapį.) Tai turėtų padėti geriau suvokti Maironio kūrybą ir jos recepciją skirtingais lietuvių literatūrologinės minties tarpsniais.

Plačiau apie redagavimo principus žiūrėti I tomo komentaruose.

POEMŲ KOMENTARUOSE CITUOJAMOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. *Čėsnys B.* Maironis. Jo gyvenimo bruožai.— „Naujoji romuva", Nr. 28—29.
2. *Gineitis L.* Maironio poezija. „Rinktinių raštų" II tomo paaiškinimai.— Kn.: *Maironis.* Rinktiniai raštai, t. 1. V., 1956, p. 5—49; t. 2, V., 1956, p. 237—244.
3. *Jakštas-Dambrauskas A.* Maironio „Jaunoji Lietuva".— „Draugija", 1908, Nr. 20, p. 445—454. Cit. pagal: Lietuvių literatūros kritika, t. 1. V., 1971, p. 507—516.
4. *Korsakas K.* Literatūriniai kontaktai. V., 1987.
5. *Korsakas K.* Didžioji lietuvių literatūros tradicija.— Kn.: *K. Korsakas.* Literatūros raida. V., 1985, p. 439—455.
6. *Lankutis J.* Maironio kūryba.— Kn.: *J. Lankutis.* Rašytojų siluetai. V., 1984, p. 8—18.
7. Lietuvių literatūros istorija, t. 2. V., 1958, p. 240—278.
8. Lietuvių literatūros istorija, t. 1. V., 1979, p. 151—172.
9. *Maironis.* Kritika.— „Lietuvis", 1925, rugsėjo 4.
10. *Maironis* (S. M-lis). Lietuvos istorija ir Lietuvos rašliavos apžvalga. Peterburgas, 1906.
11. *Maironis.* [Atsakymas į S. Matulaičio kritiką].— „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga", 1895, Nr. 22. Cit. pagal: Lietuvių literatūros kritika, t. 1. V., 1971, p. 292—299.
12. *Matulaitis S.* (N.) Tarp skausmų į garbę. Poema iš dabartinių laikų. Parašė St. Garnys.— „Varpas", 1895, Nr. 8, p. 133—136. Cit. pagal: Lietuvių literatūros kritika, t. 1. V., 1971, p. 235—245.
13. *Matulaitis S.* (S.) Pavasario balsai. Eilės, parašė S. Maironis,— „Varpas", 1898, Nr. 7. Cit. pagal: Lietuvių literatūros kritika, t. 1. V., 1971, p. 245—248.
14. *Mykolaitis-Putinas V.* Naujoji lietuvių literatūra, t. 1. Kaunas, 1936.
15. *Mykolaitis-Putinas V.* Adomas Mickevičius ir lietuvių literatūra. V., 1955.
16. *Mykolaitis-Putinas V.* Maironio poeto kelias. Maironis.— Kn.: *V. Mykolaitis-Putinas.* Raštai, t. 8. V., 1963, p. 303—313, 314—347.
17. *Mykolaitis-Putinas V.* Maironis. 100-tosioms gimimo metinėms paminėti.— Kn.: *V. Mykolaitis-Putinas.* Literatūros vertybių ieškant. V., 1984, p. 286—294.
18. *Pakalniškis K.* Kaip Maironio „Per skausmus į garbę" spausdinome.— „Rytas", 1932, rugpjūčio 10.
19. *Pakalniškis R.* Lietuvių poema. V., 1981.
20. *Paparonis* (A. Šmulkštys). Dėl Maironio poemos „Mūsų vargai".— „Laisvė", 1920, rugpjūčio 22.
21. *Sprindis A.* Povilas Višinskis. V., 1978.

22. *Sruoga B.* Maironis.— „Aušrinė“, 1913, Nr. 28, p. 197—208.
23. *Tumas J.* Jonas Maironis-Mačiulis. Kaunas—Marijampolė, 1924.
24. *Zaborskaitė V.* Maironis. V., 1968.
25. *Žėkaitė J.* Šatrijos Ragana. V., 1984

POEMOS

„JAUNOJI LIETUVA“

Bibliografiniai duomenys. Pirmoji publikacija: Maironis (M-lis). Jaunoji Lietuva. Poema. 1907 m. Kaune. Antroji: 1921 m. taip pat Kaune. Trečioji: Maironio „Raštų“ II tome, 1926 m.

Pirmosios šešios poemos giesmės buvo išspausdintos 1905 m. Petrapilyje ėjusiame „Lietuvių laikraštyje“, septintoji ir aštuntoji parašytos 1906 m. Poemos pabaigoje Maironis užrašė: „Pabaigiau Villa St. Charles Šveicarijoj liepos 25 d. 1907 m.“ Pirmojo leidimo pratarmė datuota 1907 m. gruodžio 15 dienos data.

Kūrinio genezės aiškinimas. Pirmojo „Jaunosios Lietuvos“ leidimo pratarmėje autorius rašė: „Bus jau metų apie 20, kaip, atspausdinęs poemą „Tarp skausmų į garbę“, paleidau ją į žmones. Kritika kaip kritika: vieni ją šiek tiek pagyrė, kiti skaudžiai išpeikė. Su laiku pats parsitikinau, jog mano veikalas buvo tikrai menkutis ir buvau visai jo išsižadėjęs. Kai kurie man prielankūs draugai (pirmiausia, matyt, turimi galvoje Vaižgantas ir A. Jakštas — *I. S.*) ne kartą prašė, kad, pertaisęs savo poemą, atspausdinčiau ją antrą kartą, bet man buvo įkyru prisipažinti ją rašius. Ant galo, bijodamas, kad kas jos neperspausdintų užrubežyje senovės rūbuose ir be mano žinios, pasiėmiau ją taisyti; bet greitai parsitikrinau, kad tai bergždžias darbas taisyti netikusį seną dalyką. Todėl tik vieną antrą mintį kai kur pasiskolinęs iš pirmosios poemos, parašiau bemaž visai naują...“. Šioje ištraukoje visų pirma krenta į akis Maironiui nebūdingas požiūris į sykį jau padirbtą savo darbą, į savo jau parašytą kūrinį. Tuo labiau kad poemą „Tarp skausmų į garbę“ poetas palyginti taip neseniai buvo vadinęs savo „mylimiausiu kūdikiu“. Rašytojo kūrybos kelias rodo, kad Maironis nebuvo linkęs ko nors kūryboje nuneigti, juoba ką nors numesti į šalį, visiškai išsižadėdamas. Tai, kas atrodė taisytina, taisė, gelbėjo, pritaikydamas prie savo pakitusio požiūrio ir dienos reikalavimų, bet taip pat saikingai, atsargiai, neužbraukdamas to, kas jau kartą nusistovėjo ir buvo atlikta. Be to, tai turbūt vienintelis atvejis, kai rašytojas leidosi taip paveikiamas kitų nuomonės. Didžiausios įtakos poemos „Tarp skausmų į garbę“ tolesniam likimui ir naujo kūrinio — „Jaunosios Lietuvos“ — gimimui bus turėjusi S. Matulaičio kritika ir primygtini Vaižganto pasiūlymai taisyti kūrinį.

Kaip pažymėta V. Zaborskaitės, naujosios poemos negalima laikyti

visai nauju kūriniu — „per daug glaudūs saitai su „Tarp skausmų į garbę“. Iš pirmosios poemos antrojon Maironis perkėlė ne „vieną antrą“ mintį, o žymiai daugiau — beveik pusę viso teksto, mažesniąją jo dalį ištisai įtraukęs į „Jaunąją Lietuvą“, o didesniąją sunaudojęs kaip motyvus, užuomazgas atskiriems „Jaunosios Lietuvos“ fragmentams“ (24, 261—262). Tiesa, būta ir kitokių nuomonių. Štai A. Jakštas buvo labiau linkęs sutikti su autoriumi, negu jam prieštarauti: „Pati „Jaunoji Lietuva“ — kaip autorius rašo savo „Pratarmėje“ — nėra suvis nauja; ji perdirbta iš poemos „Tarp skausmų į garbę“, išleistos pirm 20 metų. Bet tas perdirbimo darbas čia atlikta taip, kad iš seno veikalo vos tik viena antra mintis beužsiliko,— visa kita yra visai iš nauja autoriaus sugalvota ir sueiliuota“ (3, 508). Ir iš viso literatūros moksle iki šių dienų matyti tam tikros painiavos — taip ir neaišku iki galo, kas gi yra „Jaunoji Lietuva“: visiškai savarankiškas kūrinys ar tik poemos „Tarp skausmų į garbę“ variantas. Vaižgantas, kažkodėl manydamas, kad sutinkąs su autoriumi, vadino „Jaunąją Lietuvą“ poemos „Tarp skausmų į garbę“ „sutvarkytuoju juodraščiu“ (23, 118). Apie savarankiškumo statusą skaitome L. Gineičio parengtų Maironio „Rinktinių raštų“ įvade: „Kritikos paveiktas, Maironis ėmėsi taisyti veikalą ir davė žymiai pakeistą ir praplėstą jo variantą nauju „Jaunosios Lietuvos“ pavadinimu (1907)“ (2, 36). Plg. taip pat tų pačių „Rinktinių raštų“ paaiškinimų tekstą: „Jaunosios Lietuvos“ pirmoji redakcija vadinosi „Tarp skausmų į garbę“; ji spaudoje pasirodė 1895 m. St. Garnio slapyvardžiu“ (2, 237). Pirmuoju „Jaunosios Lietuvos“ variantu vadina „Tarp skausmų į garbę“ R. Pakalniškis, taikydamas išsyk du — ir „naujo“ poemos „Tarp skausmų į garbę“ varianto, ir „atskiro kūrinio“ terminą, teisingai pabrėždamas, kad savarankiško kūrinio statusą „Jaunajai Lietuvai“ suteikia ir autoriaus motyvuotai duotas kitas pavadinimas, ir pakitęs poemos žanrinis pobūdis. Tik „Jaunoji Lietuva“ davė lietuvių literatūrai tipišką XIX a. trečiojo—ketvirtojo dešimtmečio Europos literatūrai nacionalinę herojinę poemą: „Šitokią poemą Maironis sukūrė ne iš karto. Pirmajame variante „Tarp skausmų į garbę“ (1895) dar trūko gilesnio realistinio žvilgsnio (kadaise tai kėlė S. Matulaitis). <...> Palinkęs į romantinę lyrinę poemą (tai charakteringa ir 1904 m. paskelbtai jo poemai lenkų kalba „Nuo Birutės kalno“), vėliau Maironis stengėsi apimti visas nacionalinio judėjimo puses, pasverti pagrindinių jėgų vaidmenį nacijos gyvenime ir todėl negalėjo išsitekti lyrinės poemos rėmuose. Neatsitiktinai naują poemos variantą autorius laikė atskiru kūriniu ir parinko jam kitą pavadinimą“ (19, 125—126). Plačiausiai ir išsamiausiai abiejų Maironio poemų santykis nusakytas V. Zaborskaitės monografijoje „Maironis“

Kiti kūrinio vertinimai. Išvis teigiamas Vaižganto požiūris į „Jaunąją Lietuvą“ buvo visgi sudėtingas ir gana prieštaringas. Vos tik ėmęsis autorių pagirti, Vaižgantas tuojau pat atrasdavo antra tiek, už ką jį galima papeikti: teigiamai išgyveno ir interpretavo šių kūrinių idėjinį tematinį

turinį, nedarydamas autoriui jokių priekaištų, netgi gindamas nuo S. Matulaičio recenzijoje pareikštų ideologinio pobūdžio pastabų. Šiuo atžvilgiu rašytojas stovėjo tose pačiose klerikalinės lietuvių nacionalinio judėjimo pozicijose kaip ir Maironis. Kaip ir poemoje „Tarp skausmų į garbę", „Jaunojoje Lietuvoje" Vaižgantas pasigedo įtaigesnės meninės formos. Ypač — visapusiškų, įtikinamai apibrėžtų charakterių ir tikro dramatizmo: „Žmonės čia tik manekenai idėjoms palaikyti kaip telegrafo stulpai vieloms: per juos eina srovės, o ne jie sroves leidžia" (23, 119). Kūrinyje Vaižgantas atrado daug „psichologinio nenuosaikumo", peikė už tai, kad jame dominuojančios „lyrinės digresijos", kad jam stoka logikos, kad esąs perkrautas: „griebta, kas tik iš tų sričių pakliuvo: be jokio laiku sumanytojo plano, jokiam laiku nusistatytam tikslui: fotografuoti, ir tiek" (23, 156). Bet įdomiausias yra šią kritiką atsveriančių pastabų turinys. Jis ir šiandieną aktualus. Vaižgantas rašė: „Jaunoji Lietuva" tai poema, supinta iš atskirų, gangreit palaidų vaizdų kaip ir „Pragiedruliai". Abiejų autorių čia nemokėta sugalvoti įdomiai komplikuota fabula, kuri arti surištų tuos vaizdus. Ar tai didelis nusidėjimas dailei? Ne, tai nėra nusidėjimas; jei vaizdai katras sau įdomūs, jie patrauks skaitytoją ir leis jiems patiems pasidaryti bendrą sintezę. Bet jei vaizdai katras sau nėra užbaigtinai papiešti, pilnai aiškūs;, jei vienas vaizdas tuo pradėjimu pinas su kitais, tai kartais ne papildo vienas kitą, tik kliudo vienas kitam ir daro literatūrinę abrakadabrą" (23, 153—154). Bet svarbiausia — kaip Vaižgantas „abrakadabrą" supranta ir įteisina: nepaisant kronikiškumo, fragmentiškumo, netvarkingos kompozicijos, kas „sumažina jos („Jaunosios Lietuvos" — *I. S.*) literatūrinę vertę", tie patys minusai „padidina visuomeninę ir istorinę jos vertę: „Jaunoji Lietuva" liks labai svarbus galo XIX amžiaus Lietuvos inteligentijos nuotaikos dokumentas. <...> Tai, ką anasai inteligentas pavadino kūrinio abrakadabra — pati tikruma, ir jos tyrėjams nesunku bus prisiversti paskaityti veikalą, kaip miela malonu paskaityti nuobodžius metraščius.

Neaiškumai situacijų, neaiškumai tipų; visa ko vien atitraukti gabalai, idėjų skeveldros, norų kilimai, nedrąsa, nesijutimas ištesėsint kuriai didelei kovai, dėl to nesiėmimas kurių griežtų priemonių, dėl to kentėjimas iš tolo, pavydas iš tolo, neapykanta iš tolo,— visa tai buvusiojo chaoso „nebuliai" — rūkeliai, iš kurių per ilga turėjo pasidaryti tiršti debesys, aptempti horizontai, kilti audros su žaibais ir perkūnais. Tų laikų vaizduotojas jau gaus kitaip parašyti visuomeninės ir politinės reikšmės veikalą, neg tai parašė r ū k ų d r a i k y m o s i l a i k a i s (išretinta mano — *I S.*) Maironis" (23, 156—157) Po to Vaižgantas priėjo išvados, kad Maironio poemai „Jaunoji Lietuva" netinka abstrakčios idėjų poemos reikalavimų taikymas. Kūrinys vertingas būtent savo istoriškumu, labai autentiškai perteikta savo istorinio laiko dvasia, tiek autentiška, kad net forma organiškai įgavo jos savitumus, jos charakteringąsias žymes. Šie

daug racijos turintys Vaižganto argumentai vėliau mūsų literatūrologų nebuvo išplėtoti.

Iš savo estetinės koncepcijos pažvelgė į Maironio „Jaunąją Lietuvą" B. Sruoga straipsnyje, išspausdintame 1913 m. „Aušrinėje". Jis ieškojo poemos tautiškumo ir džiaugėsi jį su kaupu atradęs. „Rainys — įdomus visų pirma kaip psichologinis atgimimo laikų tipas. Tai jis yra jų, lietuvių, tautiškumo, dvasios, minties, ūpo ir būdo išreiškėjas atgimimo laikais" (22, 463). B. Sruoga čia tarsi išreiškia ir tai, ką vėliau taip aukštai įvertino Vaižgantas,— kūrinio tikroviškumą, autentiškumą. Tik jo pabrėžiami ne tiek istorinės, kiek psichologinės tiesos momentai. Labai neigiamai įvertinęs Zonio charakterį (libretas „Kame išganymas"), kritikas pabrėžė jo fone išryškėjančius teigiamus Juozo Rainio paveikslo bruožus, priešpastatydamas Rainio ryžtingumą, aiškų tikslo suvokimą Zonio suglebimui. B. Sruoga labai teigiamai apibūdino Rainio sugebėjimą išeiti iš meilės „krizės": „Jo šiuo atsitikimu vidujinė kova — tai tiktai lengvas atsiduksėjimas ir pasigailėjimas. <...> Tame yra visa Rainio dramos kvintesencija, jo, žmogaus, gilus turinys. Štai kuo jisai mums artimas ir todėl brangus. Nukentėjęs šiokią tokią „krizę" savo intymiuose reikaluose, Rainys toliau vysto savo idėjas, toliau skečia savo įgimtas pajėgas, toliau varo išauklėtą širdyje darbą. Jokie svyravimai nenulenkė laisvos jo galvos prieš tokius mecenatus kaip Goštautas, kad gautų asmeninę laimę; jis kibo visuomenės dirvoje, atrasdamas ten sau nusiraminimą. Rainys tampa karščiausias ir tvirčiausias iniciatorius tėvynės prikėlimo; draugus bežadindamas, tampa jų vadovu, jų kelrodžiu" (22, 467). Anot B. Sruogos, Maironis „Rainyje išreiškė grynai tautines lietuvių būdo žymes. Jisai Rainiu išreiškė ne turinį mūsų psichikos, bet formą, mūsų valios ir mąstymo procesus" (22, 468). Formą B. Sruoga paaiškino savaip: „tai yra valios ir protavimo procesai". Straipsnio autorius turėjo Maironiui dėl Rainio tik vieną priekaištą — „fabulos siaurumas neleidžia apsireikšti visoms jo būdo ir dvasios ypatybėms". Priekaištai dėl fabulos kartojasi visų rašiusių apie „Jaunąją Lietuvą" darbuose.

Įdomu ir tai, kad B. Sruogai Jadvyga Goštautaitė neatitinkanti tautiškosios Rainio paveikslo dvasios, ji esanti „internacionalinė", jos psichika visai kitokia negu Rainio. Jos paveikslas nudažytas visai kitais dažais. *„Joje daugiau turinio negu formos* (tekste kitas šriftas — *I. S.*). <...> Nieko joje nėra tokio, *kas būtų tiktai joje,* kad to „kas" nebūtų nacionaliniuose tipuose kitų tautų. <...> Pradėjęs seniu Juška, praeidamas pro senį Goštautą, baigdamas Jakštu, Klimu ir Tumu, nujauti šiek tiek nusimanąs apie mūsų gyvenamojo krašto žmones",— reziumavo B. Sruoga (22, 469). Jis buvo atlaidus ir Maironio poemos kompozicijos bei fabulos netesėjimams, įvairiems „kamšaliniams dalykams", pabrėždamas, kad „pašaliniai procesai" buvo reikalingi tam, kad sukoncentruotų skaitytojų dėmesį į Rainio paveikslą, kad atvestų jį į taką, „kuriuo jis turėjo eiti prie fabulos išvystymo" (22, 468). Poema esanti

novatoriška: „parašyta su filosofiniai lyriškais naujosios poemos stiliuje protarpiais, prigimties aprašymais“ (22, 469).

Poemos „Jaunoji Lietuva“ pasirodymą šiltai sveikino A. Jakštas-Dambrauskas: „Devynių giesmių poema, ir dar eilėmis,— tai retas mūsų neturtingoj raštijoj apsireiškimas. Malonu tai pažymėti, o dar maloniau pats veikalas perskaityti“ (3, 507). A. Jakštas teigiamai įvertino ir kūrinio turinį („tikrai prakilnus“), ir formą („eilės puikios“), gailėjosi, kad visi metai kritika apie šią poemą tyli. Recenzentas šią poemą įvertino kaip būdingą savo epochai reiškinį, aptardamas „Jaunąją Lietuvą“ kaip lyrinę poemą: „kur kas daugiau čia gryno lyrizmo, bet ir tas tik mums, šios gadynės lietuviams, pilnai tesuprantamas“. Recenzento nuomonė charakteringai sutapo su Vaižganto (šioji buvo vėliau pareikšta) dėl dramatizmo ir akcijos (veiksmo) stokos kūrinyje: „akcija poemoj labai neįdomi, ji plaukia lygiai, ramiai lyg Lietuvos upelis. Jei čia ir sukyla kokia stipresnė audra, ji nepadaro didesnio sujudimo, nesukelia mirtingų dramatizmo perkūnų. Ji išsilieja vien gausiomis ašaromis, lyg vaisingu lietučiu, gimdančiu sveiką ir gyvą žaliumą nualintose tėvynės dirvose“ (3, 509).

Kaip ir B. Sruoga (šis kiek vėliau), A. Jakštas pabrėžė Maironio sukurtų charakterių lietuviškumą. Jam Jadvyga Goštautaitė atrodė esanti tautiškas lietuvės paveikslas: „Skaitytojams nelietuviams tokie tipai, kaip Juozas Rainys ir Jadvyga Goštautaitė, bus visai nesuprantami. Vieni stebėsis, kaip Jadvyga, tokia išlavinta ir gabi mergina, galėjo pasiduoti despotiškai tėvo valiai ir išsižadėti savo mylimojo Juozo; kiti vėl, be abejo, kraipys galvomis, klausdami savęs, kodėl Juozas, toks energiškas vyras, nemokėjo pergalėti kliūčių ir be jokios kovos atsitraukė nuo Goštautaitės. Ir negalima sakyti, kad tie priekaištai nebūtų teisingi. Gyvenime tokių Juozų ir Jadvygų šiandieną vargiai besurasime. Bet jei tuose tipuose nėra pilnos realios tiesos, užtat poetiškai tiesai nė kiek čia autoriaus nenusidėta“ (3, 510). Priešingai Vaižgantui A. Jakštas poemą „Jaunoji Lietuva“ suprato ne tik kaip lietuviškos tikrovės kroniką, bet ir kaip abstrakčių, universalių idėjų kūrinį: „Pilnas atsidavimas kokiai aukštai idėjai, darbas ir kovojimas dėl jos paprastai neina išvien su asmens laime. <...> Maironis ir išreiškė tai simboliškai paveiksle suardytos Juozo ir Jadvygos meilės“ (3, 510). Kaip ir visi, kas apie Maironio poemas yra rašę, A. Jakštas ypač išgyrė „Jaunosios Lietuvos“ gamtos vaizdus, apibrėžė jų funkciją: „jie yra fonas, kuriame rodomas žmonių gyvenimas, jų santykiai, jų darbai, plaukią iš sielos gelmių bei prote įsivyravusių idėjų bei įsitikinimų“ (3, 511). Recenzentui atrodė, kad poemos netesėjimai atsirado daugiau dėl to, kad autorius skubėjęs: „Skaitant poemą jauti, jog daug kas čia tinkamai neišplėsta, daug kas kaip reikiant nepabaigta. Pačiame pasakojime užuot pilnos episkos ramybės — žymu paskubis; matyt, dainiaus norėta greičiau baigti savo darbas“ (3, 510).

A. Jakštas aptarė ir pagrindines kūrinio idėjas, atkreipęs dėmesį į tai.

kad Maironis tarė „tiesos žodį ponams „lenkams“, kad papeikė jaunimo tarpe paskliduśį nihilizmą, parodė „lietuvių inteligentų veikimą tėvynės naudai“, kunigų vaidmenį nacionaliniame judėjime. Recenzentas šiuo klausimu solidarizavosi su poemoje išreikštomis idėjomis: „Išbraukimas kunigų iš mūsų veikėjų tarpo, kaip to norėtų kiti kraštutiniai „pirmeiviai“ atrodo autoriui tiesiog juokingas“ (3, 513). Pritarė A. Jakštas ir „Jaunosios Lietuvos“ tautinės vienybės idėjai. Teisingai šie ideologiniai momentai buvo nušviesti tik tarybinio meto lietuvių literatūrologijoje. A. Jakštas pirmasis apibrėžė „Jaunosios Lietuvos“ žanrą: „nebus net per daug, pavadinus ją mūsų p i r m o j i, t i k r a i t a u t i š k a p o e m a“ (3, 516), ypač išgyrė kūrinio formą: „Kai dėl formos — užteks čia, trumpai pasakius, jog ir aštriausias kritikas neras beveik nieko, į ką galėtų kibti“ (3, 516).

V. Mykolaičio-Putino mintyse apie Maironio „Jaunąją Lietuvą“ bei kitas poemas patraukia keletas charakteringų momentų. Visų pirma mokslininkas išvedė aiškią takoskyrą tarp Maironio lyrikos ir poemų, įžiūrėjęs čia ryškius ideologinio pobūdžio skirtumus: „Kaip lyrinis poetas jis (Maironis — *I. S.*) ir toliau buvo laikomas „visos tautos“ dainium.

Kitaip atsitiko su Maironio epine poezija. Nors ir labai schemiškai vaizduoja jis savo poemose gyvenimą, nors jų personažai labai neryškūs, fabulos nesudėtingos, vis dėlto lengva jose įžvelgti poeto atstovaujamą jaunos lietuvių buržuazijos ideologiją ir jo paties luomo klasinius interesus. Reakcinė jo poemų prasmė buvo visai teisingai pažangiosios kritikos praskleista. Bet kitu atžvilgiu ir poemos, ir ypač populiariausia iš jų „Jaunoji Lietuva“, didesniąja dalimi parašyta dar prieš 1905 metus, kupinos to paties patriotinio entuziazmo bei kovingumo kaip ir jo lyrika“ (16, 335). Antra, būtent „Jaunosios Lietuvos“ pagrindu V. Mykolaitis-Putinas išvedė taip būdingą Maironiui chronologinę jo ideologinio „persiorientavimo“ takoskyrą: „Jau matėme, kad XIX a. pabaigoje poetas pragydo su dideliu įkarščiu, skelbdamas kovą, dideles viltis ir pasitikėjimą ateitim. Tokiu pat įkarščiu skamba dvi pirmosios poemos, parašytos tais metais: „Lietuva“ ir „Tarp skausmų į garbę“. Maironis pranašauja didelę ateitį ne vien tėvynei, bet ir šios pastarosios poemos veikėjams. Trečiosios poemos „Jaunosios Lietuvos“ paskutinėse giesmėse, parašytose po didelio lietuvių tautos laimėjimo, spaudos grąžinimo, ir 1905 metų įvykių, jau disonansu nuskamba kriticizmo ir nusivylimo tonai: visuomenė susiskaldžiusi, spauda panaudojama piktam, o poemos veikėjai vieni kilniai žūva kovoje dėl idealų, bet kiti jau žengia tvirtą žingsnį buržuazinio oportunizmo keliu. Poetas dar pridengia juos kilnia patriotizmo skraiste ir pyksta, kad socialistinė spauda parodo tikrą jų veidą“ (16, 340).

Trečia, V. Mykolaitis-Putinas — bene antrasis po Vaižganto — taip aiškiai aptarė Maironio poemų adresatą — jaunimą, išryškindamas jau-

natvišką rašytojo kūrybos dvasią. Ketvirta, pabrėžė anticarinį „Jaunosios Lietuvos“ pobūdį: „Maironis lyrinėse savo pirmųjų poemų vietose su dideliu dvasios pakilimu aukština Balkanų tautas ir jų nacionalinius herojus. Jų karžygiškumo sužavėtas, jis įterpia į „Jaunosios Lietuvos“ poemą iškilmingą himną, kuriame išdrįsta atvirai pulti carizmą:

> Jau slaviai sukilo. Nuo Juodmarių krašto
> Pavasaris eina Karpatų kalnais.
> Po Lietuvą žiema. Nei žodžio, nei rašto
> Neleidžia erelis, suspaudęs sparnais“ (18, 325).

Kitame straipsnyje V. Mykolaitis-Putinas taip pat pažymėjo: „Atvirų, revoliucinių šūkių prieš carizmą daugiausia randame „Tarp skausmų į garbę“ poemoje ir iš jos perdirbtoje „Jaunosios Lietuvos“ toje dalyje, kuri buvo parašyta 1905 metų revoliucijos išvakarėse. Revoliucinės nuotaikos tada buvo apėmusios visus žmones. Taip pat ir ankstyvesnis slaviškųjų Balkanų tautų atbudimas mūsų ankstyvajam buržuaziniam sąjūdžiui, kartu ir Maironiui, buvo didelis, skatinantis pavyzdys. <...> Jaunų, išsivadavusių tautų, tarp kurių jis mato ir Lietuvą, vizija, būsimosios tautų draugystės nujautimas paskatina poetą sušukti didelį linkėjimą: „Laimėkite, jaunos, pakylančios šalys! Drąsiai už tėvynę į kovą!“ (16, 307).

L. Gineičio rašytame skyriuje akademinei lietuvių literatūros istorijai (V., 1958, t. 2) akcentuojami ideologiniai poemos „Jaunoji Lietuva“ pakitimai, lyginant su „Tarp skausmų į garbę“, pabrėžiamas pagrindinio veikėjo pasaulietiškas statusas, atkreipiamas dėmesys į pažintinę reikšmę turinčias bei meniniu atžvilgiu vertingas „Jaunosios Lietuvos“ vietas: „Lyrinės autoriaus emocijos persunkia poemą, sudaro palaidiems epiniams pasakojimams tarsi kokį jungiamąjį foną. Šios emocijos poemoje vietomis išreiškiamos lyriniais nukrypimais — eilėraščiais, neturinčiais su poemos fabula tiesioginio siužetinio ryšio. Kai kurios iš šių lyrinių digresijų turi didelės meninės vertės, papildo Maironio „Pavasario balsų“ lyriką“ (2, 39);. „Jaunojoje Lietuvoje“ nestinga meilės lyrikos, puikių gamtos vaizdų, sudarančių paralelinį ar kontrastišką foną veikėjų išgyvenimams“ (8, 165). L. Gineičio koncepcija charakterizuoja socialinį poemos turinį, aptaria kūrinio žanrą; „Nepaisant aprašomųjų publicistinių digresijų, Maironio „Jaunoji Lietuva“ — reikšmingas kūrinys žanro raidos požiūriu. Po ramių, epinių K. Donelaičio „Metų“, po lyrinių gamtos aprašymų A. Baranausko „Anykščių šilelyje“ Maironis pirmasis į poemą įvedė lyrinį-dramatinį pradą, leisdamas jam atlikti svarbų struktūrinį vaidmenį. Taigi Maironis nemažai praplėtė žanrines poemos galimybes“ (8, 166).

Išsamiausiai „Jaunoji Lietuva“ yra aptarta ir išnagrinėta V. Zaborskai-

tės monografijoje „Maironis“. Autorė „Jaunąją Lietuvą“ laiko svarbiausiąja Maironio poema, kūriniu, „kurio vaizdai ir idėjos klostėsi daugiau kaip dešimtmetį“, ir todėl leidžiančiu pasekti rašytojo kūrybos genezę bei raidą. Pasekdama V. Mykolaičio-Putino koncepcija, V. Zaborskaitė plačiai ir detaliai apžvelgė Maironio meninio pasaulėvaizdžio pakitimus, ypač 1905—1906 metų poeto nuotaikas, kai „kultūros laisvės džiaugsmą jam užtemdė išryškėjusi arši visuomeninė kova. Priešingų klasinių interesų suskaldyta, didžiąja dalimi klausanti revoliucijos ir socializmo ideologų balso, Lietuva poetui atrodė grimztanti pražūtingų kivirčų sraute. Šiai suskilusiai ir kovojančiai Lietuvai jis dabar iškelia tautinės vienybės idealą, suvokdamas jį kaip atsisakymą nuo klasių ir partijų kovos“ (24, 359). V. Zaborskaitė išryškino sudėtingą kūrinio ideologinį mechanizmą, parodydama, kaip glaudžiai „Jaunojoje Lietuvoje“ susipynę pažangūs ir konservatyvūs momentai: „Tai buržuazinis judėjimas buržuazinės ideologijos žmogaus atkurtas — ir tai nubrėžia aiškias jo progresyvumo ribas: jis pažangus, nes nukreiptas prieš feodalizmo apraiškas, dvarininkiškąją carizmo imperiją, ir tampa konservatyvus, net reakcingas, kai susiduria su darbininkų judėjimu.

Bet, kaip visados tokiais atvejais būna, sociologinė schema nepajėgia atskleisti visos didelio poeto kūrinio prasmės, savo įvairiapusiškumu apimančios daugelį pastovią vertę turinčių tautos ir žmogaus gyvenimo momentų. Taip ir čia epochos paveikslas atkurtas tam tikros, šiuo atveju buržuazinės ideologijos šviesoje, bet, įgavęs meninę vertę, tampa mums ne tik istorinės praeities liudininku, bet suskamba jaudinančiu ir džiuginančiu poezijos žodžiu“ (24, 363). V. Zaborskaitė pirmoji taip plačiai iškėlė demokratiškuosius „Jaunosios Lietuvos“ pradus, valstietišką rašytojo požiūrį į nacionalinį judėjimą, išryškino išliekamąją kūrinio vertę, įžvelgdama ją ne tik poemos dokumentikoje, bet ir jos didelėse dvasinėse vertybėse: poema „išsako emocijas, kurias bet kuriuo metu žmogui sukelia santykis su gimtuoju kraštu ir savo tauta;, šlovindama žmones, visa esybe atsidavusius kilniam visuomeniniam tikslui, ji aukština tai, kas visuomet yra pagarbos ir pasigėrėjimo verta“ (24, 366). V. Zaborskaitės monografija išsiskiria ir aukščiausiu, tvirtai motyvuotu „Jaunosios Lietuvos“ poetiškumo įvertinimu: „Jaunoji Lietuva“, apėmusi visa, ką poetas iki tol buvo laimėjęs poemos kūrimo srityje, atskleidė visus šiam žanrui būdingus idėjinius-tematinius ir meninius pradus“ (24, 367).

Poemos įnašas į lietuvių poezijos žanrinę plėtotę teoriškai pagrįstas R. Pakalniškio studijoje „Lietuvių poema“. Studijos autorius argumentuotai parodo, kaip Maironio asmenyje lemtingai susitiko rašytojo talentas ir būdingos literatūros proceso tendencijos, kaip Maironis „Jaunojoje Lietuvoje“ atitiko bendrą poemos raidos dvasią, sukurdamas lietuvių literatūrai naujas žanrines nacionalinės herojinės poemos formas, atskleisdamas sudėtingą, bet teoriškai motyvuotą lyrinių ir epinių pradų

žaismę kūrinyje, tuo būdu tarsi sušvelnindamas bei neutralizuodamas amžinus ankstesnių poemos vertintojų priekaištus rašytojui tai dėl per didelio lyrizmo, tai per didelio episkumo: „Pasakotojas, gerai pažindamas herojų ir net atvirai su juo identifikuodamasis, apgaubia jį lyrine atmosfera, tuo tarpu labiau nutolusius antraeilius personažus charakterizuoja apibrėžčiau ir konkrečiau, nelyginant vaizduojamos panoramos detales. Bet glaudžiai siedamas savo išgyvenimus ir mintis su pagrindinio herojaus nusiteikimais, poetas neužmiršta episkiau parodyti jo žygdarbio ir likimo" (19, 127).

J. Lankutis pripažįsta „Jaunajai Lietuvai" lietuvių tautinio atgimimo epo statusą, laiko šį kūrinį asmenybės formavimosi poema, Juozą Rainį — pagrindinį poemos veikėją — herojinio epo didvyriu, romantine laisvės pranašo figūra, pabrėžiant, kad poemai „Jaunoji Lietuva" yra pakenkę tai, kad jos autorius ėjo „dar neataušusių įvykių pėdsakais": „savo meto idėjinių srovių veikiamas Maironis daug ką publicistiškai aprašinėjo ir komentavo, pabrėžė dešiniųjų visuomeninių sluoksnių pažiūras ir nuotaikas. Poetinio pasakojimo tėkmė dažnai įklimpsta referatyviniuose aprašymuose ir svarstymuose, kurie šiandien beturi vien pažintinę reikšmę. Poemos meninė jėga jaučiama ten, kur plaka Maironio lyriko pulsas, kur juntamas romantinis poeto užmojis perteikti bundantį tautos gyvybingumą, giedoti lietuvių liaudies dvasinio pakilimo giesmę. Tikrasis poemos herojus yra Lietuva, jos pavasariška jaunystė, susiliejusi su naujas viltis žadinančiais gamtos ritmais:

> Palaimintas laikas, kada vėversys,
> Į dangų iškilęs, viešai apgarsys
> Pavasario auštantį rytą;
> Kad vėjas, svetys tolimųjų kraštų,
> Tirpydamas sniegą, papūs iš pietų
> Ir gamtą prikels užmigdytą" (6,16).

Pirmoji giesmė

Psl. 8

Nors apeitum pavietą — pavietas (lenk. powiat) — pastovus administracinis vienetas su bajorų savivaldos organais; apskritis.

Per žingsnį nematai lyg per skietą — skietas — audžiamųjų staklių prietaisas, į kurį suveriami metmenys ir kuriuo sumušami ataudai.

Vieną kliaudę turėjo — kliaudė — trūkumas, yda, silpnybė.

Nors jį ponai guodojo — guodojo — gerbė; su juo skaitėsi.

Psl. 9

Lig Sekminių iššluosto paskutinį aruodą — Sekminės — religinė šventė septintąjį sekmadienį po Velykų; kitaip: neužtenka grūdų ligi naujo derliaus.

Maskoliai — taip Maironis pagal tų laikų tradiciją savo kūriniuose vadino carinės rusų nacionalinės politikos vykdytojus.

Abrusiteliai — rusintojai, tekste — maskolių sinonimas.

Bilazaras — poemoje ironiškai vartojamas tikrinis vardas. Bilazaro gentimi Maironis vadino tuščiai besididžiuojančius prieš savo tautiečius sulenkėjusius lietuvių bajorus. *Białozor* (lenk.) — viena žymių feodalizmo laikais pavardžių.

Psl. 10

Liūdnai švilpė sėjikai — sėjikai — sėjikų šeimos paukštis. Žemdirbių palydovai: skraido ant apsėjamų laukų.

Psl. 11

Net graikų ir romėnų pasakojo dėjas — dėjos — įvykiai, darbai.

Kuomet papams paliepus, plaukė minios krikščionių / Šventą žemę vaduoti iš nelaisvės turkų — papa — popiežius. Šventa žemė — Jeruzalė, Jeruzalės karalystė. Gyvavo XI a. pab.—XIII a. II pusėje (įkūrimo pradžia laikomi 1099 m.— Jeruzalės užėmimo per pirmąjį kryžiaus karą metai). „Lietuvos istorijoje" Maironis rašė: „Tada atėjo Konradui nelaiminga mintis parvadinti į Parusį raitelišką Kryžiuočių zokaną, kursai pradžią gavo Jeruzalėje, užveizėdamas ligotus ir sergančius; tasai zokanas, įgijęs sau garbę karėse su turkais, persikėlė paskui iš Šventosios žemės į Europą" (10, 35).

Psl. 12

Kaip malonūs jam buvo subatos vakarais / Tie nešparai prie žvakių! — nešparai (lenk. nieszpory) — mišparai. Tam tikros popietinės krikščionių pamaldos.

Juozas galvojo / Užsivilkti suknelę — suknelė — sutana.

Psl. 13

Jai tik jupos rūpėjo — jupa (vok. Joppe) — suknelė.

Psl. 14

Aukštus gražina siekius kaip artista tepliones — artista šiuo atveju dailininko sinonimas, teplionės — XIX a. lietuvių bendrinės kalbos tradicijoj prigijęs paveikslo įvardijimas.

Psl. 15

Ir ant Žaliojo kalno — Žaliakalnis — Kauno miesto vietovardis, iš pradžių žaluma apaugęs kalnas, vėliau gyvenamojo rajono pavadinimas.

Aleksotos pakalnės — Aleksotas, dabar vienas vaizdžiausių Kauno rajonų. Nuo jo atsiveria Santakos ir senamiesčio panorama. Aleksotas

Maironio buvo labai mėgstamas. Ten poetas į gyvenimo pabaigą pasistatė namą, į kurį svajojo persikelti, bet sutrukdė mirtis. Į Kauną Aleksotas buvo įjungtas 1931 metais. Iki tol — miestelis kairiajame Nemuno krante, priešais Kauną, Suvalkų gubernijos Marijampolės apskrities valsčiaus centras.

Antroji giesmė

K. Korsakas yra rašęs: „Maironio lyrikos geresniųjų kūrinių turinio ir formos darnumas, jų vidinis vaiskumas ir paprastumas, jų aukšta idėjinė paskirtis, jų liaudiškumas bei muzikinis skambumas — vis tai bruožai, kurie rodo Maironio poezijos ryšius su Puškinu, priartina ją prie būdingųjų puškininės mokyklos ypatybių. Ypač artimos Puškino kūrybai yra tos Maironio poezijos vietos, kur apdainuojama gamta. Argi ne puškiniškai skamba, pavyzdžiui, kad ir ši poemos „Jaunoji Lietuva" antrosios giesmės pradžia: „Pavasario dienos išaušo, prašvito...". Toliau cituojama dvylika pirmųjų II giesmės eilučių (4, 134).

Psl. 18

Liepai — liepos.

Jai akys kaip našlėse spindinčios rasos — našlės — šiuo atveju gėlių, našlaičių, našlelių, pavadinimas.

Psl. 20

Kaip ugnys safyro jam akys spindėjo — safyras (gr. sappheiros, hebr. sappir) — mėlynos arba rugiagėlių spalvos brangakmenis, Maironio kūrybai būdingas gražių akių poetiškas apibūdinimas.

Odi profanum vulgus et arceo (lot.) — neapkenčiu tamsios minios ir vengiu jos.

Psl. 21

Plaukai pasišiaušę kaip šiurpės nuo vėjo — šiurpės — šiurpinis gvazdikas. Viena Maironio mėgstamų darželio gėlių. Tarp kitų atsiminimų apie rašytoją yra užrašyti ir šie, nupiešiantys vieną iš Maironio apsilankymo tėviškėje charakteristikų: „Kur dabar eglės sodo kampe, Maironis buvo pasėjęs visą eilę šiurpių. Nueidavo jis su tokiu kabliu, išdraskydavo velėną ir sėdavo jas tiesiog į pievą. Anksčiau tame sodo kampe stovėjo suolelis, dabar jau sugriuvo...

Kai atvažiuodavo svečių, Maironis su jais, pasiėmęs divonus, eidavo į tą sodo galą užu šiurpių ir, pasitiesę juos, skaitydavo ar šnekėdavosi..." (Iš LTSR literatūros muziejaus fondų, P. Šniūkštos pasakojimas.)

Poemoje Maironis pasirėmė būdingu šiurpėms pašiurpimu, kiek netvarkingo, pasišiaušusio, bet vis dėlto mielo žiedo įspūdžiu.

Savitarpy ponais-paliokais vadinas — paliokas (lenk. Polak) — lenkas. Maironio vartojamas ironiškas bajorų, Sokaičių bajorkaimio (akalicos) bajorų, pavadinimas.

Jų moterys austi marginių nemoka,
Prie darbo gan tingios ir snausdamos ruošias;
Bet polką po aslą patrypdamos šoka
Ir išeigai perkelio jupomis puošias.

Marginiai — margi, namuose austi audeklai. Jie, kaip tradicinis lietuvių papuošalas ir lietuvaičių darbštumo ženklas, šiame fragmente Maironio priešpastatomi poniškam ištaigingumui — pirktinio perkelio drabužiams. Šis motyvas poeto buvo išplėtotas eilėraštyje „Tėvynės dainos" (eil. įėjo į 1895 m. „Pavasario balsų" leidimą — toliau I PB).

Psl. 22
Bijau, ar dūšelė į dangų neskris, / Gavėnei supliuškinus juodą sutoną — turimas galvoje ilgas pasninkas prieš Velykas ir jo pasekmės.

Psl. 23
Blėdis — klaidingumas, paikumas.
Nestato kaip čiaužiantis sliekas ragų — čiaužiantis sliekas — sraigė.

Psl. 24
Jarmulka — senoviška kepurė be snapelio, šašbauda, šlikė.

Psl. 25
Šopeno noktiurnai! Kiek slepiat gilybės! — Friderikas Šopenas — įžymus lenkų kompozitorius ir pianistas (1809—1894). Jo kūrybos jausmingumas, svajingumas atitinka Maironio kūrybos dvasią. Poemoje F. Šopeno pavardę sutinkame užrašytą dvejopai: vienur, kaip lietuvių tariama — Šopenas, kitur — Chopin, kaip įprasta prancūziškai rašyti. Apskritai Maironis nebuvo linkęs lietuviškai transkribuoti svetimvardžius, užrašydavo juos originalo forma.

Psl. 26
Nors, žinau, rūpestingos čia ant žemės kelionės — Maironio eil. „Skurdžioj valandoj" pirmųjų dviejų strofų ankstesnė redakcija. Eilėraštis įėjo į I PB.

Trečioji giesmė

Psl. 30
Keli spinduliai net ir langą užgavo,
Per medžių šakas nedrąsiai sužaibavo
Ir žiūri į vidų skaisčiau.

Poemoje „Tarp skausmų į garbę“ fragmentas skambėjo:

Keli spinduliai jau ir langą užgavo,
Įspindę į stiklą jo sklidų;
Primerkę akis, įvairiai sužaibavo
Ir žiūri pradrįsę į vidų!

Būtent šį posmą ir dar dvi kitas eilutes iš poemos citavo S. Matulaitis, kritikuodamas Maironį ir darydamas tokius apibendrinimus: „Poetiškumo joje (poemoje „Tarp skausmų į garbę“ — *I. S.*) nė kokio nerasi, matyt, autorius ne kiek nusimano apie poeziją. Nors, pamėgdžiodamas gerus poetus, mini kankles, vaideliotus, bet ir tai menkai gelbsti, jo eilės kaip niekai, taip niekai. Patvirtinimui savo žodžių paduodu čia keletą vietų iš jo eilių“ (12, 242). S. Matulaičiui atrodė esąs neįmanomas dalykas taip „dirbtinai“, kaip Maironis, rašyti. Todėl po cituotu posmu sekė gelianti replika: „Poetiški spinduliai ir akis primerkia, ir žaibuoja“ (12, 243). Į kritiką užgauta Maironio savimeilė atsakė šiais argumentais: „Apie poetiškumą sako kritikas, kad autorius nieko, o nieko nenusimano, jog jo eilės vien niekai; kaipo paveikslą kelias vietas išrašo, o žinoma, jau niekingiausias <...>. Kritikas negali suprasti, kaip tai spinduliai gali sužaibuoti ir, lyg primerkę akis, žiūrėti per langą į vidų. Tegul paskaito Šilerį;. ten ras ne vienoje vietoje apie žaibuojančius saulės spindulius per mišką, per langą ir primerkiančius akis ir gal taip nesistebės“ (11, 297).

Psl. 31
Indarokas — sijonas.

Psl. 32
Mergaičių gi jupos margai čerkesinės — čerkesas — čerkasas: naminis audeklas, kurio metmenys lininiai ar medvilniniai, o ataudai vilnoniai.

Dievotulės — tikintieji.

Pratėgminės dvarponių minkštos karietos — pratėgminis — arklių sukinkymas poromis po du. Maironio poemoje — ironizuojamas ištaigingumo požymis.

V. Zaborskaitė monografijoje „Maironis“ tarp kitko rašo: „Kitur vėl rasime posmelį, ironiškai nužvelgiantį tuščiai pasipūtusius, su kito žmogaus jausmais nesiskaitančius dvarininkus:

Pratėgminės dvarponių minkštos karietos
Ik šiolei netrinksi: bažnyčioje vietos
Už auksiną vis atsiras:
Sulėkusiems ponams pusiau tik sumos
Vis šveicorius vietą lazda iškamuos,
Daužydams sermėgiams kupras.

Įdomu palyginti šį posmą su ankstyvesniais jo variantais, rodančiais, kuria kryptimi evoliucionavo Maironio požiūris į dvarininkus.

1888 m. „Lietuvoje“ skaitome šią sceną, primenančią paveikslėlį ant pigių saldainių dėžės:

Pratėgmiais lekia vienas už kito
Šilkuotos ponios, barzdoti ponai.

Vežėjas švaisto šilkų papaušką,
Vežimas pilnas rožių-panelių.
Balti vaikiukai kaip strazdai čiauška,
Šunelis spokso ant ponios kelių.

Po penkerių metų rašytoje poemoje „Tarp skausmų į garbę“ panašios prasmės vaizde nebėra to sacharininio saldumo, bet poeto pritarimas vis tiek aiškus:

Nuo ryto bildėjo ir rūko keliai.
Kas gyvas, bažnyčion skubėjo;
Ir Glinskių sarti iškinkyti arkliai
Po langu žemes kapinėjo.

Ant galo nušvito vežėjui akis:
Bajorai apsėdo ratus,
Ir riebūs sartokai, suglaudę ausis,
Pasinešė lėkt per laukus.

Tuo tarpu „Jaunojoje Lietuvoje“, kaip matyti, ponai traktuojami jau visiškai kitaip — su neslepiama ironija“ (24, 282).

Psl. 33

Suma — sekmadienio ar šventadienio svarbiausios mišios, dažniausiai giedamos.

Strazdelio — poeto Antano Strazdo.

Psl. 35

Asesorius kunigus skaito: / Atvykti be bilieto jiems nevalia!..— asesorius — senasis vyresniojo policininko pavadinimas, čia turimas galvoje nuovados pristavas (viršininkas), kuris prižiūrėjo, kad kunigai be administracijos leidimo nevažinėtų iš parapijos į parapiją.

Psl. 38

Trilapį neužmaršuolės gėlelės — neužmaršuolė gėlelė — neužmirštuolė. Plg. Maironio eilėraštį „Neužmirštuolė gėlė“.

Psl. 39
Tos abejos mintys — tos abejonių mintys.

Psl. 40
XIII trečiosios giesmės fragmentas savo turiniu yra labai artimas tokiems gilios vienatvės ir didžiulės savitvardos kupiniems Maironio eil., kaip „Ko siekiu ir alkstu" (motyvas „Einu nesuprantamas, vienas keliu"), „Jei kada pančiai nukris" (motyvas „Nei vaitoti, nei verkti nepratę visai"). Budinčių, „nemiegančių žvaigždžių" motyvas Maironio lyrikoje vienas poetiškiausių. Fragmento aidas girdimas eil. „Užmigo žemė" (eil. įėjo į I PB).

XII ir XIII fragmentai — tai vėliau (jau po poemos „Tarp skausmų į garbę") autoriaus parašytos lyrinės meditacijos apie gyvenimo prasmę. Poemoje „Tarp skausmų į garbę" trečioji giesmė baigėsi lietaus vaizdu, kuriame tėra tik trumpa užuomina į žmogaus likimą:

Lietus vis tankesniai varvėjo lašais.
Pritrūko kalbos dėl visų.
Vieni tik sartokai teškeno purvais
Ir bėgo šarpiai ant namų.

Aptemęs dangus mėlynai vėl nušvis;
Po audrų laimės prigimimas.
Žmogaus tik kada ar išauš dar naktis?
Ar laimę atneš užtemimas?

Psl. 41
Nekrūpčiočiau, regis, nuo griausmo, žaibų,
Nei audros kaukimo, žmonių nelabų,
Nai priešų nuožmiausios gaujos!
Kaip milžinas stočiau į atvirą kovą,
Aprinkdamas Viešpatį sau už vadovą!

Ištrauka gana artima eil. „Pasitikėjimas savimi" psichologinei situacijai ir išraiškai. Vietomis sąšaukos akivaizdžios, plg.:

Nelenkdamas pečių po naštos sunkumu,
Kaip milžinas stosiu į kovą.
Pavargti už brangią tėvynę gražu!
Aukščiausį turėti vadovą!

Eil. „Pasitikėjimas savimi" įėjo į I PB laidą. Girdimi ir eilėraščių „Ko siekiu ir alkstu", „Ne, nenoriu sapnų" atgarsiai (eil. taip pat įėjo į I PB).

Psl. 42

Jakštas, Smigeika, Ažukalnis, Tumas ir nemaža kitų pavardžių Maironio buvo paimta iš gyvenimo, iš realių asmenų, daugiausia iš nacionalinio judėjimo aplinkos.

Už tai V. Mykolaitis-Putinas Maironiui priekaištavo: „Nors ir kaip dideli būtų buvę jų to laiko nuopelnai, bet poetinę poemos nuotaiką ir jos stilių jie, be abejo, ardo. Poezijos kūrinys apskritai nepakenčia tokio kasdieninio, grubaus konkretiškumo“ (17, 267—268).

Psl. 43

V. Mykolaitis-Putinas rašė: „Minėdami Maironio išverstą „Viliją“, turime pažymėti, kad šios dainos atgarsį randame ir originalinėje Maironio kūryboje. „Tarp skausmų į garbę“ poemos IV giesmės pradžia ir „Jaunosios Lietuvos“ IV giesmės III skyrelis yra turbūt sąmoninga „Vilijos“ parafrazė. Lietuvių jaunimą, kuris Mickevičiaus dainoje myli lietuvaitę, čia pakeičia beržas našlaitis, įsimylėjęs Dubysą, deja, besiveržiančią, kaip ir Mickevičiaus Vilija, į tolimą Nemuną“. Toliau V. Mykolaitis-Putinas cituoja posmus, prasidedančius žodžiais „Banguoja Dubysa...“ ir „Ne rasos, tai griaudžios...“. Po to seka išvada: „Tačiau Maironio poetinio palyginimo tolimesnė prasmė yra kitokia. Mickevičiaus Vilija pamilsta Nemuną, o lietuvė svetimą vyrą, pabėgdama iš gimtinės ir paniekindama savo jaunimą. O Maironio priešingai:

Lietuvės neieško kaip vilnys Dubysos
Sau meilės už kalnų, už girių tamsių;
Bet meilę ir širdį atranda ne visos,
  nes bėga lietuviai nuo jų.

Mickevičiaus „Viliją“ „Konrado Valenrodo“ poemoje dainuoja Albanas, norėdamas išreikšti liūdną Aldonos likimą, ir poetui nerūpėjo duoti šiai dainai platesnės aktualios visuomeninės prasmės. Tuo tarpu Maironis turi galvoj aktualų aniems laikams lietuviškų šeimų klausimą ir priekaištauja to meto jauniems lietuvių inteligentams, kurie dažniausiai vesdavo svetimtautes. Taigi Mickevičiaus „Vilijos“ motyvas Maironio kūryboje, veikiamas skirtingos epochos ir panaudotas skirtingam tikslui, įgavo kitokią idėjinę prasmę“ (15, 74—75).

Psl. 46

Kas volungei liepia verksmingai dejuoti? — Maironis atsakyme į S. Matulaičio kritiką minėjo ir šią eilutę, kuri poemoje „Tarp skausmų į garbę“ atrodė kitaip: „Kas volungei liepia verksmingai kukuoti“. Kritikas atvirai tyčiojosi: „Poemoje net paukščiai kitoki: kukuoja ten volungės (p. 28)“ (12, 243). Maironis minėjo kritiko „nemielaširdingumą“: „Pasinaudojo

čia kritikas iš apsirikimo; ir kad būtų dar daugiau išrašęs spaudos apsirikimų, kurių gana yra, tai bent išrodytų, jog jo viršus" (11, 297).

Psl. 48
Kas širdį žmogaus besuprasti galės?
Ji mainos kaip margos padangės nuo vėjo;
Bet neina pavėju: ir tą pamylės,
kurio sau pavergti nespėjo.

Nuskamba Maironio lyrikai būdingas paslaptingos ir nerimstančios širdies bei fatališkos, amžinos meilės motyvas. Plg. „Ko siekiu ir alkstu":

Man meilės nereikia, kai siūlos pati;
Neapkenčiu jausmų silpnybės;
Vien žavi bekalbė širdis paslapti,
Kurios nepasieksi gilybės!..

Eil. įėjo į I PB. Poemoje „Tarp skausmų į garbę" šio posmo dar nebuvo, o kiti skambėjo gerokai prasčiau:

Kas širdį suprastų ant žemės kada?
Ji mainos kaip oras nuo vėjo;
Bet eina prieš vėją, ne taip kaip banga:
Ji audras žaibus numylėjo.

Taigi tekstologinė analizė leistų padaryti išvadas, kad Maironio poetinis balsas nuo poemos „Tarp skausmų į garbę" iki „Jaunosios Lietuvos" labai subrendo ir išryškėjo, kad poemos „Jaunoji Lietuva" formavimasis vyko didelėje anksčiau parašytų, į 1895 metų „Pavasario balsus" įėjusių eilėraščių — jų idėjų ir poetinės išraiškos — įtakoje.

Psl. 50
Plekas — grėbliu sudarytas šieno pluoštas.

Psl. 51
Topelis — tuopa.

Penktoji giesmė

Psl. 53
Idėjos, jei didžios... — fragmentas artimas eil. „Nebeužtvenksi upės" (eil. įėjo į I PB). Plg. strofą:

Naujos idėjos — darbas ne vaiko:
Užtvenktos mėto audrų žaibus!
Nesustabdysi bėgančio laiko:
Vaikas tik trukdo amžių darbus

ir poemos fragmento pradžią:

Idėjos, jei gražios, nemiršta kaip žmonės;
Tik neina kaip saulė ramiai be karionės:
Jos mėto ne kartą žaibus!

„Tarp skausmų į garbę“ V giesmės pradžia skambėjo panašiai:

Idėjos, jei didžios, nemiršta kaip žmonės!
Jos tveria per amžius ilgus!
Bet neina kaip saulė šviesiai be karionės:
Tai audra, ką mėto žaibus!..

Jeigu reikėtų spręsti, kas gimė pirmiau, ar „Tarp skausmų į garbę“ fragmentas, ar pirmoji eilėraščio „Nebeužtvenksi upės“ (anksčiau vadinto „Litvomanams“) redakcija (ji kiek kitokia negu vėlesnė), sakyčiau, kad pirma gimė poemos eilutės, nes jų išraiška primityvesnė, o mintis ne taip plačiai ir giliai išplėtota. Tekstologinės analizės pagalba galima nustatyti, kad šiuo atveju „Tarp skausmų į garbę“ pasitarnavo Maironio lyrikai kaip pirmavaizdis, o patys 1895 metų eilėraščiai poemai „Jaunoji Lietuva“ kaip tolesnis autoriui charakteringų idėjų, motyvų ir išraiškos priemonių šaltinis.

Atėnų ir Spartos pagirtini sūnūs,
Atminę garsius pranokėjų galiūnus,
Iš amžino miego pakyla!
Ir veltui Islamas, galybe puikus,
Prieš Graikiją siunčia jančarų pulkus,—
Štai pančiai belaisviams jau dyla!

Šiuo ir sekančiais dviem posmais Maironis išaukštino už nacionalinę laisvę kovojančias tautas. Netiesiogiai primenamas graikų nepriklausomybės karas, kuris vyko 1821—1829 metais ir baigėsi autonomijos suteikimu Graikijai.

Islamas — religinis Mahometo mokslas, pasirodęs 622 m. ir išdėstytas Korane, poemoje Turkijos jungo sinonimas. *Jančarų pulkai* — ankstyvesnioji reguliari turkų pėstininkų kariuomenė, suorganizuota sultono Urchano 1328 m. (jančarai — turkiškai reiškia nauja kariuomenė), ji sudarė uždarą reakcingą kastą, feodalų buvo naudojama vykdant grobikiškus karus.

Kosovo kapai — Kosovo kapai — Kosovo lauke (Kosovo Pole). Pietų Serbijoje (Jugoslavija) 1389.VI.15 įvyko lemiamos kautynės tarp serbų bei bosnijiečių kariuomenės ir turkų armijos. Mūšis baigėsi turkų pergale, Serbija buvo paversta Turkijos vasalu, Kosovo gyventojai buvo išnaikinti arba išbėgiojo.

Nudžiugo Moldava, Morica raudojus,
Srauniau išsibėgo nuo Alpių Dunojus,
Kai tekančią aušrą užmatė.

Moldavos, Moricos, Dunojaus upių paminėjimas — aliuzija į slavų ir kitų tautų, per kurių gyvenamas teritorijas šios upės teka, išsilaisvinimo kovas.

Ir vengras vergauti toliau nesutiko.
Užsigeidė Stepono švento vainiko
Ant savo karalių galvos.

Vengrijos išsivaduojamasis judėjimas iš turkų ir Habsburgų vyko dar XVI—XVII amžiais. Kova dėl nacionalinės nepriklausomybės ypač įsisiūbavo XIX a., sukeldama 1848—1849 metų Vengrijos revoliuciją. 1867 metais Vengrija tapo suverenia dualistinės Austrijos—Vengrijos valstybės dalimi. *Steponas I* (970—1038) — Vengrijos karalius, įvedęs krikščionybę Vengrijoje, sutvirtinęs valstybę. Už tai jam buvo suteiktas Vengrijos karaliaus ir apaštalo titulas, jo garbei įsteigtas šv. Stepono ordinas. Po jo Vengrijos valdovai buvo vainikuojami karaliais. Pilnas titulas — Ištvanas I Šventasis.

Balkano pussalio — Balkanų pusiasalis.

Lužičai — lužitėnai, slavų kilmės tauta, kitaip sorbai, Lužicos sorbai. VIII—X a. kovojo su vokiečių feodalais, buvo iš dalies germanizuoti. Maironis 1885 m. „Aušroje" (Nr. 6—7 ir 8—9) buvo publikavęs straipsnį, skirtą lužitėnų folkloristui ir etnografui, nacionalinio sąjūdžio veikėjui J. E. Smoleriui (1816—1884). Kaip pažymėjo V. Zaborskaitė, iš J. E. Smolerio Maironis perėmė ir savaip išplėtojo poeto ideologijai taip būdingą tautos vienybės idėją: „J. Mačiuliui čia rūpi anaiptol ne vien skatinti inteligentiją, nepaisant pažiūrų skirtumo, prisidėti prie lietuvių kalbos, folkloro, istorijos tyrinėjimo. Apie vienybę čia kalbama daug platesne prasme, turint galvoje visuomenės vienybę socialiniu ir ideologiniu atžvilgiu" (24, 70).

Psl. 54

Karadzič, Šafarik, Dobrovski, Deakel — „Trumpoj visuotinės literatūros istorijoj" (Maironio Raštai, t. 5, p. 232) Maironis rašė: „Turtingą savo liaudies epą surinko ir sutvarkė Vukas Stepanavičius Karadzičas". *Karadžičius* (Karadžič) Vukas (1787—1864) — serbų filologas, 1804—1813 metų serbų sukilimo dalyvis. Remdamasis šnekamąja kalba, parengė

serbų kalbos gramatiką ir žodyną. Jo pastangomis serbai ir chorvatai susitarė dėl vienos literatūrinės kalbos ir rašybos principų. V. Karadžičius surinko ir paskelbė daug istorinės ir etnografinės medžiagos, serbų tautosakos. Maironis poemoje jį mini kaip poetą, bet poetas jis nebuvo. *Šafarik* — Šafaržykas (Šafarik) Pavelas Josefas (1795—1861) — slovakų ir čekų filologas, poetas. *Dobrovski* — Dobrovskis (Dobrovsky) Josefas (1753—1829) — čekų filologas, švietėjas. Vienas slavistikos pradininkų. Daug prisidėjo prie čekų literatūrinės kalbos norminimo. *Deake* — F. Deakas, Deako partijos (Vengrijos dvarininkų ir stambiosios buržuazijos partija) įkūrėjas.

Psl. 55

Brasta — Brestas.

Parčovas — Parčevas.

Podolė — sritis tarp Kijevo ir Volynės, priklausiusi Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei; Lenkijos feodalai ieškojo progos prisijungti ją prie Lenkijos. Po Liublino unijos Podolė su visa Ukraina atiteko Lenkijai.

Broliai — ironiškas lenkų feodalų pavadinimas.

Kas atėjo į mantą — kas praturtėjo.

Psl. 58

Juk kaip Aleksandras Didysis nebuvo
Didesnio! O ko taip jaunutis sužuvo?
Per daugel mylėti jam teko!

Aleksandras Didysis — Aleksandras Makedonietis (356—323 pr. m. e.), antikos karvedys; Makedonijos karalius. Mirė 33 metų. Maironis daro užuominą į audringų meilės nuotykių kupiną jo gyvenimą.

Psl. 62

Elksnis — alksnis.

Tvirtainė — tvirtovė.

Psl. 65

Piastai (lenk. Piastowie) — pirmoji Lenkijos kunigaikščių ir karalių dinastija.

Boleslovo Dnepre sapnavos stulpai— čia prisimenamas lenkų kunigaikščio, vėliau karaliaus, Boleslovo I Narsiojo 1018 m. žygis į Kijevo Rusią, per kurį laikinai užvaldė Kijevą ir kai kurias žemes prie Dnepro.

Sapnams Vernyhoros tikėjo — Vernyhora — Ukrainos kazokas, etimologiškai Verni gora. Gyveno XVII amžiuje. Kazokų ir Lenkijos draugystės šalininkas, bet pamatęs, kad Lenkija reiškia teises į Ukrainą, lenkus prakeikė, sakydamas, kad tik tada, kai Lenkija pavirs į lavoną, jis primins praeitį, ir lenkai vėl atgims. XIX a. pradžioje šis padavimas buvo labai paplitęs, iš rankų į rankas ėjo knyga „Vernyhoros pranašystės", žadi-

nančios viltį, kad Lenkija po visų padalijimų dar atsigaus. Vernyhoros motyvas, iš pradžių legendinis, vėliau tapo literatūriniu, atgimdamas J. Slovackio kūryboje, iš kur galėjo būti perskaitytas ir Maironio. Poemoje jis pritaikytas ironiškai.

Jam Zigmanto varpas minėjo — karaliaus Žygimanto Senojo 1520 m. Krokuvos katedrai dovanotas didžiausias Lenkijoje varpas (tebėra ir dabar).

Šeštoji giesmė

Psl. 68

Poemą šešimasčiais apmetė rimtą — šešimastis — hegzametras, šešių pėdų metras. K. Donelaičio „Metai".

Kad Bohuš, Kraševski ar Narbutas rašė — *Ksaveras Bogušas* (1746—1820) — lietuvių publicistas. Rašė lenkų kalba. Studijos „Apie lietuvių tautos ir kalbos kilmę" (1806) autorius. *Juzefas Ignacas Kraševskis* (1812—1887) — lenkų rašytojas, istorikas. Vaizdavo Lietuvos praeitį, naudojo lietuvių tautosakos motyvus, parašė monografiją apie Vilnių, istorinį kraštotyrinį veikalą „Senovės Lietuva". *Teodoras Narbutas* (1784—1864) — istorikas. Lietuvos istorijos studijų autorius. Palaikė ryšius su S. Daukantu, I. Onacevičiumi, S. Stanevičiumi. Svarbiausias veikalas „Lietuvių tautos istorija" (9 t., 1835—1841). Kaip rodo „Lietuvos istorija" su „Lietuvos rašliavos apžvalga" Maironis laikė K. Bogušą, J. I. Kraševskį ir T. Narbutą lietuvių tautinio atgimimo pradininkais, kilniomis asmenybėmis (10, 227—228).

Paskui Valančiauskas ir Daukantas Simas, / Net pats Baranauskas — Motiejus Valančius, Simonas Daukantas, Antanas Baranauskas. M. Valančių Maironis „Lietuvių rašliavos apžvalgoje" įvertino kaip „darbštumo paveikslą", gerbė už tai, kad šis „žadino jaunuomenę prie darbo, prie mokslo ir prie pamylėjimo tėvyniškų dalykų", kad kėlė „iš miego" prie patriotinio darbo kunigiją, „rašė ir spausdino žmonėms reikalingas knygutes". Teigiamai Maironis įvertino M. Valančiaus istorinį veikalą „Žemaičių vyskupystė" ir „Palangos Juzė" (10, 238). S. Daukantą Maironis adoravo už jo tautinę veiklą, už tai, kad darbavosi „ant lietuviškos dirvos", kad „buvo mokytas ir darbštus vyras, kursai per visą savo gyvenimą, rodos, nepaleido plunksnos iš savo rankų", kad yra „pirmas mūsų istorikas": „reikia tikrai stebėtis, kiek pas jį surinktos istoriškos medžiagos ir kaip autorius plačiai apsiskaitęs stojo į savo darbą. Visi Daukanto darbai paremti viena nuolatine tėvynės meile; kur tik paranki aplinkybė ar patogesnis atsitikimas, jisai nepraleidžia nepažadinęs karštais žodžiais mylėti ir gerbti mūsų bočių kalbą, papročius, būdą, užpuola ant bajorijos, kuri to brangiausio turto išsižada; jisai nuoširdžiai rūpinasi apie mūsų valsčionių gerovę ir apšvietimą ir Lietuvos būseną ir

tautišką atgimimą mato jų rankose" (10, 236—237). A. Baranauskas Maironiui buvo „poetas tikrai iš Dievo malonės" ir visų pirma „Anykščių šilelio" autorius: „... „Anykščių šilelis" niekados nenustos savo aukštos verčios ir ilgai prigulės prie gražiausių ir klasiškų mūsų poezijos veikalų" (10, 243, 246).

Psl. 69

Kas Vilniuje stabo stovylos nematė, / Kurį Muravjovui maskoliai pastatė? — 1898 m. Vilniuje, aikštėje prie generalgubernatoriaus rūmų (dabar Meno darbuotojų rūmai), buvo pastatytas paminklas M. Muravjovui Korikui (stovėjo iki 1915 m.).

Herostratis garso ieškojo sau tyčia, / Uždegęs Efese Dianos bažnyčią — Herostratas (gr. Herostratos) — graikas iš Efeso miesto (Mažoji Azija). Tikėdamasis išgarsėti, 356 pr. m. e. sudegino Efeso Artemidės šventyklą, laikomą vienu iš septynių pasaulio stebuklų.

Psl. 70

Budėja — budėtoja.

Tratulis — šnekus žmogus.

Kad tai klopomanija — lenk. chłop — valstietis.

Keliaujant iš Varšuvos į Vilanovą,
Kurią Marisenkai Sobieskis, mat kovą
Ties Viena laimėjęs, pastatė...

Vilanovas (lenk. Wilanów) — architektūros kompleksas Varšuvoje — buvusi karalių sodyba. Pagrindinis korpusas pastatytas 1696 metais, kai gyveno Maironio minimas Sobieskis. *Sobeskis,* Jonas Sobieskis (1629—1696) mirė Vilanove. Lenkijos didikas ir karvedys, nuo 1674 m. karalius (Jonas III) ir Lietuvos didysis kunigaikštis. 1665 m. vedė prancūzę Mariją Kazimierą (Marisenką). Per 1683—1699 metų Austrijos—Turkijos karą Sobieskio vadovaujama Lenkijos kariuomenė mūšyje prie Vienos (1683.IX.12) sutriuškino Turkijos kariuomenę.

Nebėra jau girių kaip Vazų laikuose — Vazos (šved. Vasa, lenk. Wazowie) — Švedijos karalių (1523—1654), Lenkijos karalių ir Lietuvos didžiųjų kunigaikščių (1587—1668) dinastija. Pradininkas — Gustavas I Vaza. Vazos — Jogailaičių palikuonys moteriškąja linija.

Psl. 75

Tai Sirvydas, Daukša, Tolkiemių klebonas, Juška, Valančiauskas, Antanas Baronas — K. Sirvydas, M. Daukša, K. Donelaitis, A. Juška, M. Valančius, A. Baranauskas.

Psl. 78

Štai vardas „Aušros" netikėtai, / Gal per įkvėpimą ištrūko poetai — „Aušros" laikraštėlį, rašytą ranka, prieš išeinant 1883 m. pirmajam nelegaliam visuomeniniam-politiniam ir literatūriniam lietuvių laikraščiui,

leido Maskvos studentai. Be to, Rygos lietuviai anksčiau turėjo „Aušros“ draugiją. Taigi „Aušros“ laikraščio vardas kilo ne Varšuvoj. Maironis čia prasilenkia su istorine tiesa.

Psl. 79

Į darbą! Į darbą, kam dega krūtinė! — tie patys šūkiai skamba Maironio eilėraštyje „Užtrauksme naują giesmę“ (eil. įėjo į I PB).

Psl. 80

Jau slaviai sukilo. Nuo Juodmarių krašto — vienas garsiausių Maironio poemos fragmentų. Vaižgantas jį vadina „Studentų himnas“ (23, 142). Jo tekste girdimi eilėraščių „Užtrauksme naują giesmę“, „Nebeužtvenksi upės“, „Pasitikėjimas savimi“ motyvai (visi šie eil. įėjo į I PB).

Septintoji giesmė

Psl. 82

Ir kas do naktis! — motyvą Maironis poemoje kartoja kelis kartus. Pirmą kartą jis nuskamba III giesmės pabaigoje, vėliau yra plėtojamas, peraugdamas į vieną gražiausių Maironio „Jaunosios Lietuvos“ lyrinių fragmentų. V. Zaborskaitė yra pažymėjusi: „Giesmė darniai, aiškiai sukomponuota, reljefiškai iškyla trys atžvilgiai, kuriais vystoma Lietuvos vargų tema. Labai margą, nevienodą ir nevienareikšmę medžiagą poetas sujungia vienalaikiškumo ryšiu — šaltos žiemos nakties peizažu.

Jo vaizdas pilniausias giesmės pradžioje — „Ir kas do naktis! Dega žvaigždės aukštai...“, kupiname iškilmingo, spindinčio ir trapaus grožio, kuriame dar junti neseniai nutilusių pūgų rūsčią giesmę. Tas vaizdas tolimas kasdienybei, skendintis tyloje, nužertas aukštų žvaigždynų švytėjimo. Bet štai pasigirsta artėjančių rogių skambalas: tokiu natūraliu ryšiu poetas sujungia peizažą su žmonių buitimi“ (24, 354—355).

Psl. 85

Bet žmonės jų siekį ir aukštą, ir tiesų / Sulankstė kaip siūlą verpėjos — žodžiuose skamba nusivylimas, kurio kupini tolesni giesmės fragmentai. Poetas jaudinasi dėl žemos nacionalinės savimonės, lenkų dvasininkų priešiškumo ir caro valdžios persekiojimų.

Psl. 86

Kaip Burba pabėgo, ir Kaupas, ir Šliūpas, / Milukas... Inteligentai Aleksandras Burba (1854—1898), Antanas Kaupas (1870—1913), Antanas Milukas (1871—1943) ir Jonas Šliūpas (1861—1944) dėl caro valdžios persekiojimo turėjo bėgti į užsienį, į Ameriką.

Psl. 90

„Coute que coute" (pranc.) — bet kokia kaina, žūt būt.

Psl. 93

Sum gente lithuanus, / Tačiau natione polonus — esu lietuvių kilmės, lenkų tautybės. Sulenkėjusių lietuvių bajorų nacionalinio apsisprendimo formulė, plačiai vartota XIX amžiuje.

Jau hermafroditams užkirsti ketino — Hermafroditas — senovės graikų mitologijoj Hermio ir Afroditės sūnus, su nimfa Salmanide sudaręs vieną būtybę. Maironis šią sąvoką vartoja ironiškame kontekste „puslenkiams", sulenkėjusiems lietuviams pavadinti.

Psl. 94

Lietuvių sodyba vadinas — Maironis išnašoje paaiškino: Litovskaja seminarija. Tai pravoslavų Lietuvos dvasinė seminarija Vilniuje.

Petrapily pučias kairėje Nevos / Kiti dar lietuviški rūmai — Lietuvių pilis Peterburge, pastatyta 1787 m., Lietuvių pulko kareivinės, 1823—1824 m. paverstos kalėjimu, vadinamu miesto kalėjimu, kuriame, be kriminalinių kalinių, būdavo kalinami ir politiniai. 1917 m. per Vasario revoliuciją sudeginta.

Psl. 95

Isakijo bokštas — Isakijaus cerkvės kupolas.

Petropaulas — Petropavlovskas.

Aštuntoji giesmė

Psl. 97

Kaip už turką prancūzas ir anglas užtarę
Prieš maskolį sukėlė smarkiausiąją karę
Ir jam ties Sevastopoliu kailį išpėrė.

Maironis mini 1853—1856 metų Rusijos su Turkija karą, į kurį Turkijos pusėje, bijodamos per didelio Rusijos įsigalėjimo, įsimaišė Anglija ir Prancūzija. Sevastopolis tada vienuolika mėnesių didvyriškai gynėsi nuo anglų ir prancūzų.

O prancūzas, anuomet gynėjas liuosybės,
Ranką laižė dabar autokratų galybės
Ir jiems pinigus skolino paskutinius.

Nuo 1888 m. Prancūzijos bankininkai, pasinaudodami Rusijos ir Vokietijos santykių pablogėjimu, Rusijai ėmė teikti stambias paskolas.

Aleksandro galybę beskelbė Europa...

Apie pataikavimą Aleksandro III galybei. Rusijos imperija Europos politikoje vaidino svarbų vaidmenį, 1881 m. sudarydama sąjungą su

Austrija—Vengrija ir Vokietija, o nuo 9-to dešimtmečio pabaigos vis labiau suartėdama su potencialiu Vokietijos priešu — Prancūzija.

Patį Bismarką griaužė kaimyno galybė;
Bet ir šis tik slapčia kartais draugui įgnybė;
Vien bulgarų Stambolovas keterį statė.

Otas Bismarkas (1815—1898) — Prūsijos ir Vokietijos valstybės veikėjas, aršus monarchistas, Vokietijos imperijos reichkancleris. Atsistatydino 1890 metais. Maironis turi galvoje tai, kad Bismarkas bijojo carinės Rusijos kaip pavojingo konkurento, tačiau mokėjo slėpti savo tikruosius kėslus, tuo labiau kad 1873 metais jo iniciatyva buvo sudarytas Rusijos, Austrijos—Vengrijos, Vokietijos susitarimas (Trijų imperatorių sąjunga). Vis dėlto Bismarkas išdavė šios sąjungos interesus, įstodamas 1879 m. į taip vadinamą Trilypę sąjungą, nukreiptą prieš Rusiją ir Prancūziją. Ir vėlgi, vengdamas karo dviem frontais, Bismarkas buvo priverstas atnaujinti 1881 ir 1884 metais Trijų imperatorių sąjungą. Taigi Vokietijos kancleris laviravo.

Stefanas Stambolovas (1854—1895) — Bulgarijos politinis veikėjas. 1887—1894 m. vadovavo vyriausybei, užsienio politikoje orientavosi į Austriją—Vengriją.

Tik kad Kražių bažnyčią kazokai uždarė — prisimenamos Kražių skerdynės (1893), caro valdžios susidorojimas su Kražių parapijos tikinčiaisiais, pasipriešinusiais Kražių bažnyčios uždarymui.

Psl. 98

Sako, caras, seniai ant japonų rūstingas,
Prieš mikado ilgai raitė kumštes galingas
Ir ant galo, palaiminęs šimtą pulkų,
Chrizantemų tėvynę užpulti paleido...

Maironis Rusijos—Japonijos 1904—1905 m. karo priežastimi laiko Rusijos carą, o ne Japoniją, kuri be karo paskelbimo pradėjo karo veiksmus. *Mikado* — imperatoriaus titulas. *Chrizantemų tėvynė* — Japonija.

Kada Mukdenas, Šachė, ant galo Cusimas — *Mukdeno* mūšis (1905.II.19—III.10) lėmė Rusijos—Japonijos karo baigtį. Pralaimėjimas prie *Cusimos* (1905.V.27—28) reiškė caro vienvaldystės karinį krachą. Mūšis prie *Šachės* upės vyko 1904.X.5—17. Juo baigėsi Rusijos armijos kontrpuolimas. Jame Rusija neteko daugiau kaip 40 tūkstančių žmonių.

Ivanas Baisus — Ivanas Rūstusis.

Psl. 99

Suvažiavę į Vilnių vaikai Lietuvos — kalbama apie Lietuvių suvažiavimą Vilniuje 1905.XII.4—5.

O kai sušaukė Rusija pirmąją dūmą,
Atkeliavo tada į Tauridišką rūmą.

Laviruodama prieš revoliucingai nusiteikusias liaudies mases, caro

valdžia 1905 m. gruodžio mėnesį išleido įsaką dėl rinkimų į I Valstybės dūmą, kuri formaliai gavo įstatymų leidimo teises. Rinkimuose (1906.III—IV) dalyvavo ir lietuvių atstovai. Valstybės dūma posėdžiavo Petrograde, Tauridės rūmuose.

Psl. 100

Kanklių draugija — „Kanklės" — to meto lietuvių muzikos ir teatro draugija.

Rodės, Vytauto Didžio užburtas šešėlis / Prakalbėjo patsai, iš kapų prisikėlęs — čia ir toliau Maironis, „ieškodamas 1905—1906 m. Lietuvai įkvepiančio pavyzdžio, atsigręžia į tuos laikus, kai Vytautas laimėjo kovą dėl centralizuotos Lietuvos valstybės. Didysis kunigaikštis, XIV a. pabaigoje nugalėjęs feodalinį susiskaldymą ir tuo atlikęs anam metui neabejotinai pažangią istorinę misiją, poetui iškyla kaip pavyzdys klasių kovos apimtai XX a. pradžios Lietuvai. Nesvarbu, kad lyginami absoliučiai skirtingi dalykai, o svarbu, kad istorinėje praeityje ieškoma pavyzdžio ir įkvėpimo dabarčiai — Maironis čia elgiasi taip, kaip jis visados elgdavosi savo poezijoje su istorine medžiaga. <...> Tik dabar Vytauto kultas panaudojamas „reakcingam tautinės vienybės šūkiui skleisti" (24, 359, 360).

Psl. 101

Didžios Katerinos — Jekaterina II.

Psl. 103

Dava — miestas Šveicarijoje, kur veikė tuberkuliozinė gydykla.

Psl. 104

Pasiskųst Šig-Achmetas iš Kauno atėjęs — Šich-Achmetas, paskutinis Aukso ordos chanas, 1500—1503 m. ieškojęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paramos prieš savo priešą Krymo chaną.

Ar vainiko prašyt Devlet-Hadži-Girėjas / Tochtamyšas pabėgęs iš Aukso ordos? — Čia turimas galvoje Chadži-Girėjus (m. 1466), kuris, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės remiamas, 1443 m. tapo Krymo chanu.

Betsabula, Tochtamyšo sūnus, Aukso ordos chanas 1413—1415 m. Gerempergas, tiksliau Jeremferdas (kitaip dar vadinamas Jerim-Berdej arba Džabbar-Berdi), Aukso ordos chanas nuo 1416 m.

Tochtamyšas, Aukso ordos chanas, 1395 m. praradęs sostą, kariaudamas su Vidurinės Azijos didžiuoju emyru Tamerlanu, pabėgo į Lietuvą ir iš Vytauto gavo Lydą.

Tai vienas iš murzų kilmės Edigėjo — Edigėjus, Edyga (1352—1419), Baltosios ordos emyras, Aukso ordos kariuomenės viršininkas. 1399 prie Vorsklos sumušė Vytauto ir į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę bėgusio Tochtamyšo jėgas. Žuvo kovoje su Vytauto remiamu Aukso ordos chanu, Tochtamyšo sūnumi.

Psl. 105

Kai Dimitro ir Algirdo atmeni kovas!

Vienas siunčia nedėgulį, antras kiaušinį!
O pribuvęs į laiką Maskvoj velykinį,
Trenkia kardą į Kremlių lietuvių valdovas!..

Savo „Lietuvos istorijoje“ Maironis yra papasakojęs tokį Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo ir Maskvos didžiojo kunigaikščio Dimitrijaus (vėliau — Dmitrijus Donietis, kuris 1368 ir 1370 m. apgynė Maskvą nuo Algirdo puolimų) tarpusavio kovų epizodą: „Užpykęs jaunas ir karingas Dimitris atleido siuntinius pas Algerdą, įduodamas jiems parodyti Algerdui kalaviją ir uždegtą pagalį (nadėgulį), per tai norėdamas parodyti, ateisiąs terioti Lietuvos kraštus; tada Algerdas išskėlęs ugnį su titnagu ir uždegęs pintį, įdavė vienkart su nudažytu kiaušiniu nunešti Dimitrui, rodydamas, jog jisai pats apie Velykas ateis deginti Maskvą. Ilgai nelaukdamas, Algerdas, sutaisęs stiprią kariumenę, su savo broliu Keistučiu traukė ant Maskvos <...>. Paskui lietuviai apgulė pačią Maskvą, kur Kremliuje užsirakino Dimitris ...“ (10, 84—85).

Nedėgulis — nuodėgulis.

Psl. 107
Krezas (gr. Kroisos, 595—546 pr. m. e.) — paskutinis Lydijos karalius. Garsas apie Krezo turtingumą virto legendomis. Iš čia kilo krezo sąvoka, reiškianti nesuskaitomų turtų savininką.

Devintoji giesmė

Psl. 110
Bėga kaip upės srovė tekina
Laikai į nežinomą šalį...

Negailestingai prabėgančio laiko motyvas bus girdimas visoje IX giesmėje. Jis nudažytas nusivylimu ir melancholija: „pagrindiniai giesmės akcentai pabrėžia ne tiek veikėjų likimo užbaigtumą, kiek apdainuotosios epochos pabaigą“ (24, 360). Poetą gąsdina naujos visuomeninės idėjos, nauja ideologija — „tai marksizmas ir socializmas, prieš kuriuos jis nuo seno kovojo. XX a. pradžioje ji tapo reali ir įtakinga lietuvių visuomeninio gyvenimo jėga, reiškiama gausioje publicistikoje, periodinėje spaudoje ir politinės veiklos programoje“ (24, 361).

Psl. 111
Roso kapai — Rasų kapinės.

Psl. 113
„Skardas“ — savaitraštis, Lietuvos socialdemokratų partijos organas (ėjo 1907 m.).

Psl. 117

Markso ir Darvino paikūs sapnai — neigiama, reakcinga aliuzija į K. Markso ir Č. Darvino materialistinę, ateistinę mintį.

Psl. 121

Ūkėsas — ūkininkas. „Aušros“ laikų žodis, vėliau išnykęs.

Už banko skolas, ne be dejonės
Atkirpo ponams bežemiai žmonės
Skverną nemenką:
Mat ponams užtenka
ir centro.

Minima dvarininko žemė įkeista už paskolą, gautą iš Vilniaus žemės banko ar kurio kito, ir paskui, laiku skolos negrąžinus, banko parduota valstiečiams iš varžytinių (po 1905—1907 m. revoliucijos valstiečiai jau lengviau galėjo pirkti dvarų žemę).

„RASEINIŲ MAGDĖ“

Bibliografiniai duomenys. Pirmoji publikacija: Maironis. Reseinių Magdė (Poematas) ir smulkmenos. Kaunas, 1909. Antroji: Maironis. Reseinių Magdė (poematas). Antroji laida. Naujai pertaisyta. Vilnius, 1918. Trečioji: Maironis. Reseinių Magdė (poematas). Trečioji laida, naujai pertaisyta. Kaunas, 1921. Ketvirtoji: Maironio Raštai. Epas. T. 2, Kaunas, 1926.

Vertinimo istorija. Poemą „Raseinių Magdė“ Vaižgantas laikė savotišku „Jaunosios Lietuvos“ tęsiniu, motyvuodamas savo išvadą tuo, kad Maironis, su tokiomis didelėmis viltimis rašęs apie Lietuvos atgimimą, deja, „nesulaukė tokių laikų. Politikos sąlygos palengva mainės, o piliečių sielos dar lėčiau. Praėjo bent keliolika metų (Vaižgantas skaičiuoja laiką nuo „Tarp skausmų į garbę“ — *I. S.*), savitarpiniai nenormalumai paliko tie patys: lietuviai mažai dar teprisirišę prie savo žemės, mažai tevertina savo kalbą ir būdą, mišrųjų moterysčių vėžys tebeėda inteligentiją, jaunuomenė dažnai svajoja apie abstraktus, apie luomų kovą, negrįžta namo darbuotis, bajorai vis dar tebėra sunkūs svečiai“ (23, 164). Šitaip Vaižgantas, sekdamas pačios poemos „Raseinių Magdė“ motyvais, būdamas tose pačiose ideologinėse liberalinės buržuazijos pozicijose, kaip ir Maironis, išvardino opiąsias XX a. pradžios lietuvių visuomeninio gyvenimo problemas. Vien dėl jų aktualumo Vaižgantas poemą „Raseinių Magdė“ vertino labai teigiamai, vadindamas šį kūrinį „tendentiniu veikalu“ gerąja prasme: „Vis dėlto tai vienas giliausių Maironies veikalų. Jis išlaikytas tai vienai idėjai paremti, nors detaliais ir digresijomis apsunkintas. Tai vienatinis giliai alegorinis mūsų literatūroje veikalas. Jis nesugalvo-

tas, tik kaip lyg savaime alegoringas pasidaręs, kūrėjui tik in confuso alegoriją įsivaizdavus“ (23, 174). Pagal reikšmę Vaižgantas „Raseinių Magdę“ laikė netgi prasmingesniu kūriniu už „Tarp skausmų į garbę“.

Priešingai Vaižgantui, šaltai poemą „Raseinių Magdė“ 1913 m. apibūdino B. Sruoga, laikydamas šį kūrinį Maironio talento atoslūgio rezultatu. B. Sruoga pasitenkino tik trumpai aptaręs „Raseinių Magdės“ problematiką ir pobūdį: „Sakyčiau, tai satyra į lenkomanus, išgamas, bedievius, dvarininkus ir vėjavaikes merginas su vaikinais kreipta, bet kaip satyrai trūksta tikrų satyros bruožų, trūksta ryškumo, trūksta spalvų ir išvedžiojimų. Sakyčiau galop, kad tai yra begalinė viena elegija, parašyta, matant tėvynę beskurstant, lietuvius ištautėjant, merginas vėjus begaudant ir t.t., besiilgint šviesios ateities ir beverkiant senovės milžinų ir buvusios (nors ir idealizuojamos) tėvynės galės ir garbės“ (22, 270). Kaip matyti iš citatos, B. Sruoga nuoširdžiai išgyveno ir suprato Maironio kūrinio intenciją, idėją, sumanymo kilnumą, bet laikė šį kūrinį priklausančiu Maironio kūrybos periferijai, savotišku meniniu netesėjimu.

Nemaža charakteringų poemos „Raseinių Magdė“ bruožų yra išryškinęs studijoje „Naujoji lietuvių literatūra“ V. Mykolaitis-Putinas. Jis aptarė centrinę poemos fabulą, siužetinę kompoziciją, poetinės formos savitumus. Bendras V. Mykolaičio-Putino žvilgsnis į poemą teigiamas. Ypač akcentuojamas gyvas, natūralus kūrinio poetinis vyksmas, jo motyvuota kaita: „Iš pradžių eina lyrinė įvada, kurioje poetas stilingais ir pakilios patriotinės nuotaikos kupinais posmais šaukia lietuvius mylėti „tą brangią žemę, kame nuo amžių tėvai gyveno“. Toliau, pakeitęs ritmą tripėdžiu anapestu, šešiaeiliais posmais pradeda nuo savęs pasakoti apie Magdės stovylą, kurią jau retas kas beatsimenąs. Tačiau kol prieis prie jau mums žinomos Magdės Buividaitės istorijos pasakojimo, poetas padaro dar keletą lyrinių digresijų, įveda naujų motyvų ir savo, kaip autoriaus, poziciją nejučiomis pakeičia. Apgailestavęs senovės liekanų nebranginimą, jis nusikelia į savo vaikystės laikus, susijaudina atsiminęs savo baltaplaukį mirusį senelį ir jo pasakas apie senovės laikus. <...> Senelio pasakojimo pabaigoj randame gražiausių patriotinės Maironio poezijos posmų. <...> Švelniai įpintu susimbolintu auštančio ryto motyvu baigia poetas tą puikią vasaros nakties sceną ir satyrinę Raseinių Magdės istoriją. Epilogo vietoje randame lyrinių patriotinių refleksijų pluoštą, kur dar sykį suaidi svarbesnieji poemos motyvai“ (14, 269). Reziumuodamas V. Mykolaitis-Putinas labai teigiamai pažymėjo: „Dėl išvidinio turinio darnumo ir dėl formalinių savumų „Raseinių Magdė“ laikytina geriausiu Maironio epiniu kūriniu. Šios satyrinės poemos siužetą poetas sudarė taip, kaip geriausiai tiko jo talento pobūdžiui“ (14, 270). Rašytojas yra nurodęs, kad dar jaunystėje „Raseinių Magdė“ yra padariusi jam su kitais Maironio kūriniais stiprų poveikį: „1909 metų vasarą, išvažiuodamas atostogų, atlankiau savo klasės draugą Petrą Šalčių. Jis man parodė Maironio poemą „Jaunoji Lietuva“ ir kai ką iš jos paskaitė: bene „Jau

slaviai sukilo". Knygelę aš įsigijau ir, važiuodamas namo, vežime godžiai ją skaičiau. Netrukus po to nusipirkau „Pavasario balsus", po to „Raseinių Magdę" — ir Maironis tvirtai įsišaknijo mano vidaus pasaulyje" (17, 291). Bet vėliau, tarybiniais metais, aptardamas Maironio poeto kelią ir įnašą į lietuvių kultūrą, V. Mykolaitis-Putinas šį kūrinį kone nutylėjo. Reikšmingesnė atrodytų beveik vienintelė tarybiniais metais V. Mykolaičio-Putino pastaba: „Ir tolimesnėj savo kūryboj „Pavasario balsų" dainius byloja apie „atbudimą", „prisikėlimą", „šviesų rytojų", „kitą gadynę" — ir mes žinom, kad visa tai reiškė poeto optimizmą dėl lietuvių tautos ateities. Iš „Raseinių Magdės" senelio pranašavimų galėtume spėti, kad Maironiui iš tiesų vaidenosi lietuvių tautos kultūrinės ir politinės laisvės galimumas. Dėl to lietuvių buržuazija mėgo Maironį vadinti Lietuvos nepriklausomybės pranašu. Ir štai matome, kaip Maironis, baigdamas savo kūrybos kelią, vertino buržuazinės kultūros drumzlėmis apmurzintą savo išpranašautą idealą" (16, 313).

Iš kitų Maironio poemų „Raseinių Magdę" išskyrė V. Zaborskaitė: „Poema, pirmąsyk išspausdinta 1909 m. ir susilaukusi iki 1926 m. keturių leidimų, parašyta, matyt, trumpu laiku, be ypatingo pasiruošimo, tarsi vienu ypu, ne taip, kaip „Jaunoji Lietuva" ar „Mūsų vargai", kurių rašymas tęsėsi ne vienerius metus.

Kūrybos proceso pobūdis atsiliepė poemos meninei struktūrai: ji vientisa, monolitiška, jai nebūdingas fragmentiškumas, kaip kitoms Maironio poemoms.

„Raseinių Magdėje" žymiai silpnesnis lyrinis pradas, užtat pasakojimas nuoseklus, vaizdingas; tiesa, jis perpintas publicistiniais epizodais, bet jie organiškai plaukia iš pasakojimo". „Poetas iš tikrųjų sukuria plastišką, spalvingą, gyvą eiliuotą novelę". Tačiau V. Zaborskaitė pabrėžė ir ryškius kūrinio trūkumus: jam „stoka tikro poetiškumo ir gyvybės — tai išprotautas, didaktinis veikalas, nealsuojąs betarpiška išgyvenimo šiluma" (24, 367, 369). Iš to darytume išvadą, kad „Raseinių Magdė" parodo, kokia yra takoskyra tarp Maironiui taip būdingo lyrizmo ir ne mažiau būdingo epiškumo. Lyrinėse savo poemose Maironis buvo silpnas „epikas", ir tai kenkė jo kūrinių meniškumui. Epinėje poemoje „Raseinių Magdė" (bent sąlygiškai ją galime taip vadinti, nes kaip pažymėta literatūros mokslo, čia, veikiant realizmui, priartėta prie epinio pasakojimo (19, 138), kūriniui pritrūksta lyrinės gyvybės. Geriausias Maironio pasiektas rezultatas — lyrinių ir epinių pradų sintezė. Tai įrodo poema „Jaunoji Lietuva". Toks kelias geriausiai atitiko rašytojo kūrybinę prigimtį. Tačiau ir poema „Raseinių Magdė" yra savaip vertinga, nes ji brėžė naują lietuvių poemos trajektoriją, priklausydama „minties literatūrai" (V. Zaborskaitė). „Raseinių Magdė" yra „m i n t i e s literatūra, jos svarstymų ir samprotavimų tūris bendrame poemos audinyje labai didelis, ir dėl to, žinoma, šio tūrio vertė iš esmės apsprendžia ir viso kūrinio vertę" (24, 369—370).

Tad kokios idėjos, kokios problemos kūrinyje keliamos, kokia jų

visuomeninė reikšmė? Pirmiausia V. Zaborskaitė pabrėžė paties Raseinių Magdės motyvo prasmingumą. „Centrinis poemos epizodas — pasakojimas apie Raseinių Magdę — atkuria būdingą gyvenimišką situaciją, daug kartų įvairiose literatūrose vaizduotą ir pašieptą. <...> Maironis sukūrė lietuviškąjį personažo variantą,— raiškų ir gyvą, turintį nemažos bendrinamosios reikšmės. Raseinių Magdė — tai žmogus, snobiškai besivaikąs svetimų madų ir papročių vien dėl to, kad jie nauji, svetimi ir neregėti, kad padeda išsiskirti iš aplinkos, atkreipti į save dėmesį. Tai anaiptol ne vaisingo ir būtino keitimosi vertybėmis tarp tautų smerkimas, o tik visiškai teisėtas požiūris, jog smerktina ir gėdinga yra netekti nacionalinės savigarbos ir atsižadėti savos nacionalinės kultūros. Šia prasme Raseinių Magdė yra universalus personažas, kuriuo galima apibūdinti tam tikrą žmogaus elgesio tipą bet kurioje epochoje ir bet kuriose sąlygose" (24, 370). Maironis į nutautėjimo problemą pažvelgė to meto istoriniam laikui būdingais aspektais. Kaip pažymėta V. Zaborskaitės, pirmiausia poemoje keliama mišrios šeimos problema. „Besiformuojant nacionalinei inteligentijai, mišrios šeimos problema buvo labai opi — ji plačiai diskutuota „Varpe", gvildenta šmaikščios V. Kudirkos plunksnos, išsamiai nagrinėta Vaižganto „Šeimos vėžiuose", ne kartą nuskambėjo A. Vienuolio apsakymuose" (24, 371). Čia norėtųsi atkreipti dėmesį į tai, kad Maironis mišrios šeimos klausimą sprendė ne siaurame „buitiniame" problemų rate, o plačiame socialinių ir politinių problemų kontekste, parodydamas, kaip lyg nereikšmingas lengvabūdės moters poelgis yra susijęs su giliai tautos egzistenciją paliečiančiais momentais. Su Raseinių Magdės motyvu rašytojas keliauja per plačius istorinius laikus (nuo 1569 m. unijos iki savo gyvenamojo meto), atskleisdamas tolydinę lietuvių nutautėjimo kreivę, savo kūriniu įsijungdamas į nacionalinio judėjimo problematiką.

Raseinių Magdės sąvoką rašytojas išplečia, ironizuodamas to meto „Raseinių Magdes". Taip poemoje gimsta lengvabūdžio Baltro Bandūros paveikslas. Charakteringa, kad per šį personažą pasireiškė ir reakcingos Maironio pažiūros, per jį rašytojas kritikuoja ir, kaip jam atrodė, iš svetur atkeliavusias klasių kovos, socializmo, marksizmo idėjas. Kaip rašė V. Zaborskaitė, „kodėl Maironis joms priešiškas, aiškinti nereikia, bet verta pažymėti, kad šioje poemoje joms pasmerkti jis randa naujų argumentų: revoliucinės idėjos, revoliucija esanti svetima lietuvių tautos charakteriui" (24, 373).

„Tretysis atžvilgis, kuriuo „Raseinių Magdės" istorija taikoma poeto gyvenamajam metui, yra Lietuvos bajorijos, dvarininkijos likimas. Jam Maironis skiria poemoje daugiausia vietos, ties juo sutelkia pagrindinį dėmesį" (24, 373). Poema išsiskiria vėlgi iš kitų Maironio poemų, nes „čia Maironis, atrodo, yra galutinai praradęs viltį atlietuvinti bajoriją. <...> Visuomet matęs ir supratęs antifeodalinį ir demokratinį nacionalinio judėjimo pobūdį, Maironis vis dėlto kartais ieškojo kompromisų su

dvarininkais. Pagaliau, nors ir labai vėlai, jis pamatė bergždžiai vylęsis ir grąžiojęsis į vakar dieną" (24, 373, 374). Charakteringa, kad Vaižgantas dvarininkijos ir bajorijos likimo temą poemoje suprato kitaip. Po ilgiausios įžanginės poemos dalies, kurioje ir kalbama šiuo klausimu, citatos, rašė: „Maironis čia visas pasikartoja: tautininkas, romantikas-patriotas, Vinco Kudirkos bendradarbis, kuriam nėra kitokių, ypač internacionalinių uždavinių, nes ir namie neapsidirbame. Jis 1909 metais tebetiki, jog meile ir geruoju galima ne tik patiems grįžti prie tautinių tradicijų, bet ir nutautėlius bajorus gali sugrąžinti, tikriau, apgręžti atgal: net lenkomaną mylėk bajorą" (23, 167). Ir toliau seka paaiškinimas kodėl: „Taip prakalbėjo krikščionybės kunigas. Jis kitaip ir negali kalbėti". Taigi prieš mus du tos pačios problemos sprendimo variantai.

Psl. 123
Il n'est pire sourd, que celui qui ne veut entendre (pranc.) — nėra blogesnio kurčiaus už tą, kuris nenori išgirsti.

Psl. 124
„Haidamakai" poemate — poemoje „Haidamakai". Šiame kūrinyje (1841) T. Ševčenka apdainavo herojišką Ukrainos praeitį, kovas su Lenkijos bajorija.

Psl. 126
Milda-dievaitė — tariamoji senovės lietuvių meilės deivė.

Psl. 126—127
Tos bažnyčios, kurią dėl garbės / Mūsų Mindaugas buvo pastatęs — kai Mindaugas 1251 m. apsikrikštijo, buvo įsteigta Lietuvos vyskupija, jos vyskupui Kristijonui aprūpinti 1254 m. užrašė pusę Raseinių, Betygalos, Ariogalos ir Laukuvos žemių. Kur buvo šios vyskupijos centras, katedra, kur buvo pati Mindaugo sostinė, ligi šiol neišaiškinta.

Psl. 128
Kuomet Gelgudo garsūs pulkai,
Nuo Chlopickio talkos nesulaukę,
Iš po Vilniaus į Prūsus patraukė
Ir ten vadą nušovė paikai.

Antanas Gelgaudas (1792—1831)—1831 metų sukilimo Lietuvoje vadas. 1830 m. Lenkijoje vadovavo sukilėlių kariuomenės daliniams. 1831.V.27 gavo įsakymą susijungti su generolo H. Dembinskio daliniu ir žygiuoti į Lietuvą. Kėdainiuose gen. D. Chlapovskio buvo įtikintas pulti Vilnių. Pralaimėjo kautynes Panerių kalvose (ties Vilniumi). Traukėsi link Prūsijos. Pasienyje nukautas sukilėlių kapitono.

Juzėfas Chlopickis (1771—1854) — generolas, nuo 1830.XII.5 Lenki-

jos karalystės sukilėlių diktatorius, kuris nebuvo linkęs plėsti sukilimo Lietuvoje. 1831.I.17 iš diktatoriaus pareigų pasitraukė: liko kariuomenės vado patarėju, vadovavo atskiroms kautynėms.

Per pirmąjį lenkmetį. 1831 m.— 1830—1831 m. sukilimas Lietuvos senojoje istoriografijoje kartais buvo vadinamas pirmuoju lenkmečiu, o 1863 m. sukilimas — antruoju.

Psl. 132

Rėsvutė — retoka.

Nebuvau dar beskaitęs Darvino — kaip ir „Jaunojoje Lietuvoje" Maironis ironizuoja Č. Darvino evoliucijos teoriją.

Psl. 133

O paskui tie kontušai, robronai,
Volterizmas, prancūzai, masonai...

Kontušas — senovės lenkų ilgas viršutinis drabužis. *Robronas* — plati, kliošinė, sustandinta suknelė. Šiame fragmente kaip ir tolesniame tekste Maironis kalambūriškai suplaka į vieną vietą kuo skirtingiausius reiškinius, ironizuodamas jų neįprastumą, keistumą, nepriimtinumą lietuvių tautai. Taip šalia prašmatnių garderobo detalių atsiduria visuomeninės minties reiškiniai. Jų atranka pirmiausia liudija negatyvų autoriaus požiūrį į materializmą ir ateizmą.

Psl. 137

Susirinkę Brastoj ar Parčove — Breste, Parčeve. Minimas Bresto-Parčevo suvažiavimas 1446 m., LDK ir Lenkijos derybos dėl unijos atnaujinimo. Unija buvo nutrūkusi 1440 m., kai Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu tapo Kazimieras Jogailaitis. Lenkija siūlė Kazimierui karaliaus sostą. Derybų metu LDK atstovai posėdžiavo Breste, Lenkijos — Parčeve. Unija atnaujinta, Kazimierui sutikus tapti Lenkijos karaliumi.

Ir karalium Valesą išrinko — Henrikas Valua (pranc. Henri de Valois, 1551—1589) — Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius (1573—1574). Toliau Maironis aprašo LDK ir Lenkijos bajorų prieštaravimus, renkant Henriką Valua Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, LDK bajorų nuolaidas. Daugirdas tik literatūrinis personažas.

Psl. 138.

Mus surišo Jogailos vestuvės — Jogailos vestuvės su Jadvyga, Lenkijos karalaite, įvyko 1386.II.18 Krokuvoje. Prieš vedybas Jogaila buvo įsipareigojęs prijungti Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę prie Lenkijos karalystės.

Psl. 143

Radvila gi Kėdainiuos gyvenęs,
Kurs kalvinų zbaruose pasenęs,
Tas bajorams neglostęs galvos:

Juos skaudžiai už tą maldą išbaręs
Ir ant ponų žuvėdus užvaręs,
Nes norėjęs senos Lietuvos.

Jonušas Radvila (1612—1655) — Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės evangelikų reformatų globėjas. Per 1654—1667 m. karą su Rusija vadovavo LDK kariuomenei. 1655.VIII Rusijos kariuomenei užėmus Vilnių, vadovavo LDK feodalų grupei, kuri sudarė Kėdainių sutartį su Švedija.

Didis Lietuvos etmonas Jonušas Radvila buvo padaręs Kėdainiuose su Karoliu Gustavu sąkalbą... — 1655.X.20 Kėdainiuose dalis bajorų pasirašė su Švedija uniją, pagal kurią Karolis X Gustavas tampa Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, Lietuvos kariuomenė dalyvauja kare prieš Lenkiją, garantuojamos bajorų ir katalikų bažnyčios teisės.

Žuvėdai — švedai.

Psl. 144

Žečpospolita — Lenkijos—Lietuvos valstybė, Respublika, gyvavusi 1569—1795 m.

Eidami į laižus — lažas.

Za króla Sasa popuść i pasa (lenk.) — ironizuojamas bajorų palaidas, sotus gyvenimas. Pažodžiui priežodis reiškia: karaliaus Sakso laikais atsileisk diržą. Reiškia, valgyk tiek, kad reiktų ir diržą atsileisti. Čia Maironis mini valstybės pakrikimą Augusto II valdymo laikais, tą metą, kai bendrame sąmyšyje kiekvienas žiūrėjo tik savo naudos.

Sasų karalius — iš Saksų (lenkiškai saksas — Sas) dinastijos Respublikoje karaliavo Augustas II (valdė 1697—1706 ir 1709—1733), Augustas III (valdė 1733—1763).

Trys valdytojai — Rusijos, Prūsijos, Austrijos monarchai.

Kosciuška (Kościuszko) Tadas (1746—1817) — Lenkijos politinis ir karinis veikėjas, vienas 1794 metų sukilimo organizatorių. Poemoje Maironis mini sukilimo pralaimėjimą ir jo numalšinimą, įsikišus trims valstybėms — Rusijai, Prūsijai ir Austrijai. „Lietuvos istorijoje" Maironis rašė: „Nuo to laiko prasideda kas kartą daugiaus vargingas ir verksmingas lietuvių ir lenkų gyvenimas" (10, 210).

Psl. 145

Į kantunką jaunuomenę gaudė — kantunka (vok. Kantonist) — pašauktasis karo tarnybai. Ėmė į rekrutus (Lietuvoje nuo 1794 m.).

Endekai — Lenkijos buržuazinių nacionalistų politinė grupuotė, savo judėjimą vadinusi tautine demokratija (narodowa demokracja, iš čia sutrumpintai endecja, ND). Poemoje ironizuojami endekų siekimai atgaivinti Respubliką, todėl minimas Liublinas (Liublino unija).

Pandžieju (iš lenk. pan dobrodziej) — ponas geradarys.

Tuteišai (iš lenk. tutejszy) — čionykštis, vietinis, t. y. Lietuvos tautiškai neapsisprendęs (paprastai apslavėjęs) gyventojas.

Psl. 148

Man dar bočiaus senelio kalbėta,
Man daug turtų slapčia užžavėta
Mūsų žemėje guli seniai!..

Šios ir tolesnės trys teksto eilutės primena Maironio baladės „Dyvitis" situaciją. Tiesa, „Dyvitis" buvo parašytas daug vėliau (1921), bet jame poetas gana artimai pakartojo „užžavėtų" turtų — lietuvių senovės liudininkų — akordą.

Tik ne gudiško plauko beždžionių — kartais Maironio poetinis žodis tampa pernelyg ironiškas ir aštrus. Kaip teisingai yra konstatuota V. Zaborskaitės, interpretuodama „prasmingą ir talpią" Raseinių Magdės parabolę, poema vis dėlto vietomis „netenka visuotinumo, susišaukdama savo siužetu su konkrečiai apibrėžtomis istorinėmis sąlygomis, ji iš dalies įgauna net reakcinės prasmės" (24, 370). Tai akivaizdu ir kadenciniame poemos fragmente, kuriame su tokia prasminga to meto Lietuvos istorinei situacijai šviesesnės ateities viltimi yra susipynę ir kai kurie neigiami ideologiniai akcentai: religingumo skatinimas, perdėta svetimtaučių įtakos baimė ir pan.

„MŪSŲ VARGAI"

Bibliografiniai duomenys. 1912.I.28 laiške L. Girai Maironis rašė: „Į pirmą numerį („Vaivorykštės") galiu atsiųsti pirmąją dalį naujai pradėto poemato „Mūsų vargai". Pernai vasarą aš ją parašiau (apie 600 eilių), bet kada parašysiu antrą, o rasit ir trečią dalį, ir ar kada prisirengsiu, Dievas žino". Ši dalis buvo išspausdinta 1913 m. „Vaivorykštėje" (I kn.), vėliau pratęsta 1913 m. II kn., nedideliu tiražu padauginta atspaudais. Atskira knyga poema pasirodė 1920 m.: Maironis. Mūsų vargai. Poema penkiose dalyse. Kaunas (be datos). Antrasis leidimas: Maironio Raštai. Epas, t. 2. Kaunas, 1926. Tekste yra žymių pertvarkymų, nors bendras poemos pobūdis išliko nepakitęs (žr. V. Zaborskaitė, p. 378).

Vertinimo istorija. Vos tik poemai pasirodžius, tais pačiais metais „Laisvėje" (rugpjūčio 22) buvo išspausdinta aštri jos recenzija, kurios autorius Antanas Šmulkštys (1886—1951), pasirašydavęs slapyvardžiu Paparonis, klerikalinis visuomenės veikėjas ir rašytojas. Pagrindinė recenzento mintis — išsakytas nusivylimas, kad Maironis — jau nebe Maironis, kad jo talentas jau gęsta: „Nuo Maironio, vargeli, tiek daug buvo tikėtasi, kad, atvirai kalbėdamas, aš turėčiau pasakyti: „Drauge, atsiimk savo poemą — jinai tavęs neverta". Ir apskritai Paparonis išreiškė koncepciją, kad Maironis yra vertingas mūsų literatūrai tik atskirais savo kūriniais, t. y. eilėraščiais, bet visuma apvilia, kai traktuoji ir visos rašytojo

kūrybos, ir vieno kurio didesnės apimties kūrinio mastu: „Žodžiais kalbant, Maironis nedavė mūsų literatūrai nė vieno itin gražaus veikalo, kuriame be atskirųjų, kartais be galo gražių lyrikos žiupsnelių, visoj pilnumoj išsivystytų ir fabulos turtingumas, ir charakterių įvairumas bei įdomumas, ir viso veikalo majestotinis kilnumas". Tuoj po tų žodžių sekė be galo griežta išvada: „Maironio poemos: „Jaunoji Lietuva", „Raseinių Magdė" ir ypač „Mūsų vargai" — galima tais vardais vadinti tik tiem, kurie nežino, kas yra poema". Šitaip aprioriškai, nežinia kokiu masteliu matuojant (jis recenzijoje nenurodytas) — grynai teoriniu ar kitų, labiau pažengusių tautų literatūrų pavyzdžiais — Maironiui buvo suduotas tiesiog mirtinas, pačius jo epinių kūrinių — poemų — pagrindus paneigiantis ir sugriaunantis smūgis. Recenzentas, rašydamas apie „Mūsų vargus", svarstė nedaug, dar mažiau abejojo ir kėlė sau klausimą, o kas gi šiame iš tikro didelio lietuvių poeto (su tuo A. Šmulkštys visai sutiko) kūrinyje yra įdomaus ir gero: nueita vienu, atvirai nepasitenkinimą reiškiančiu, bet jo visapusiškai nemotyvuojančiu keliu. Nuo detalesnės poemos analizės net nusigręžiama, numojant ranka: „Tai ir visa, ką galėjau pasakyti. Gilesnės kritikos neduodu ir abejoju vargu bau kas ir galėtų duoti. Juk nėra „Mūsų varguose" nė vieno charakterio, kuris galima būtų analizuoti, nėra nei vieno tipingo mūsų tautos gyvenime nuotykio, nėra net tųjų pilnų paslapties pranašavimų, kuriuos randame „Jaunoje Lietuvoje" ir kurie jau išsipildė ar išsipildys. Žodžiu, nėra nieko, kas tiktų rimtai kritikai". Tiesa, toliau recenzentas padarė lyg ir objektyvesnę išlygą, lyg mandagų, gero tono reveransą: „Bet tasai „nieko" — pakartoju — galima taikinti tiktai Maironiui. Jisai nieko nauja nedavė. Yra tačiau labai gražių poemoje vietelių, ir ne vienam gal skaitytojui Maironio vardo aureolė ypatinga šviesa apsiaus poemą, ir ji bus kurį laiką graži". Tai patys paskutinieji recenzijos žodžiai, bet stipriausiai vis dėlto nuskambėjo kiek ankstesni, iš recenzijos vidurio, tie, kuriuos daug kartų jau yra citavę mūsų literatūrologai, kalbėdami apie klasikinės tradicijos, kuriai tvirčiausiai XX a. trečiajame dešimtmetyje dar atstovavo Maironis, ir jaunosios rašytojų kartos, ateinančios dažniausiai su modernistiniais siekimais, susidūrimą, apie tą dramatišką koliziją, kurią, esmingai keičiantis literatūrinio gyvenimo klimatui, teko skaudžiai patirti vienam pačių didžiųjų lietuvių literatūros klasikų — Maironiui. Deja, tokia buvo literatūros plėtotė. Todėl Paparonis taip simptomiškai — patetiškai ir užgauliai paskelbė: „Maironi! Nors tavo siela žvaigždžių takus pažino ir ne vienam keleivių žemės nušvietė kelią, bet tave patį šios žemės kelionėje aš matau saulolaidos masinančioj šviesoj ir tariu, gerbdamas tavo vardą: „Labanakt, Maironi!". Galbūt net nesąmoningai, siekiant atsipalaiduoti nuo galingos Maironio sugestijos, imta buvo neigti viskas: ir jo estetika, ir idėjos, drąsiai ir atvirai remiant rašytoją prie sienos, stumiant jį nuo aktyvaus literatūrinio darbo, nuo aktyvios pilietinės pozicijos, taip būdingos Maironiui, metant jam į akis dar vieną skaudų argu-

mentą: „Jisai, man rodos, šių dienų nesupranta". Šitokio kritiško santykio su rašytojo kūryba atmosferoje (prisiminkime B. Sruogą, A. Venclovą) brendo paskutinieji rašytojo kūriniai. Iš čia tik vienas žvilgsnis ir iki Maironio istorinių dramų.

Vaižganto nuomone, poema „Mūsų vargai" tik „savo dėstymo forma, eilėmis tepridera į poezijos rūšį. Šiaip jau tai yra grynai prozinis veikalas — kronika. Poetinių vietelių tėra dvi: II praeludium ir apie Vilnių. Daugiau nė aforizmų nėra visame veikale, nei bet kokių apstesnių stiliaus papuošalų, tropų ir figūrų. Jei tad žiūrėtume į šį veikalą poezijos reikalavimų žvilgsniu, kaip ir pats autorius iš pradžių yra manęs, kai sakės I praeliudiume:

„lydint mano jau temstantį kelią,
atsiliepė rytmečio aidas malonus,
apšvietęs prieblandą mano kelionės,
pataręs širdžiai ne vieną eilutę",— tai šitas veikalas, tikrai, įvarytų skaitytoją į nusiminimą, kaip tai pasireiškė Paparonies lūpomis (žr. „Laisvės" 1920 m. Nr. 169)" (23, 175). Poema Vaižgantui atrodė esanti šalta, tolygi įvykių suregistravimui, bet, priešingai Paparoniui, jis gynė Maironį kaip talentingą rašytoją, kurio talentas dar neišsekęs, kuris dar nevaikščioja „savo amželio prieblandoje", anot cituotų poemos eilučių. Patvirtina tai ir kiti Maironio kūriniai, kuriuose, nors ir nedažnai, bet dar „sproginėja" „jo tikrojo talento žiežirbos": „reiškia, jog Maironis tebėra kūrėjas ir lyrikos formą tebevaldo kaip ir pirma" (23, 176). Šitaip Vaižgantas atrėmė Paparonio mestus kaltinimus. Įdomu, kad Vaižgantas pirmasis labai teisingai pastebėjo (vėliau ši mintis buvo išplėtota kitų literatūrologų), kad poemos pobūdis esąs ypatingas, kad lyrizmo ir aprašomųjų, epiškųjų elementų santykis „Mūsų varguose" esąs savitas ir motyvuotas pačios kūrinio temos: „Pasirinktoji tačiau tema pati išvedė autorių iš pasirinktosios vagos ir priskyrė veikalą prie visai kitokios rūšies: prie tos, kurios mes iki šiol dar turėti neturime, būtent eiliuotųjų istorijos veikalų" (23, 177). O iš čia, iš tokio regėjimo taško, jau ir kyla kūrinio vertė: „Taip žiūrint į „Mūsų vargus", kitaip, sakau, nė nedera žiūrėti, veikalas įgyja didžiulės reikšmės ir nepaprasto įdomumo. Autoriaus čia surinkti tikra kronikininko kantrybe ir skrupulatumu visi ilgoko, keliolikos metų Rusų imperijos, tad ir mūsų pačių, politikos karščiai" (ten pat). Vaižgantas „Mūsų vargams" pripažino tolygią istorijos veikalui vertę: „Kol kuris mūsų universitetininkas profesorius parašys šio laikotarpio monografiją, o būtų tai monumentalinis nepaprasto įdomumo veikalas, ne sausa faktina forma, tik gyvais gyvenimo virptelėjimais, kaipo reagavimu visam kam gyvam, Maironis suskaito juos apysakos formoje. Tai neapsakomai brangus indėlis į visuomenės pulsavimo istoriją" (23, 178). Toliau seka originali mintis apie tai, kad, norint dar labiau pakelti šio kūrinio meniškumą, reikią visiškai atsisakyti lyrinių jo vietų: „reiktų iš-jo pašalinti abidvi preliudijas ir dirbtinai įspraustą čia „minėjimą" Donės, Sutkaus ir Brazdos. Jie gali sudaryti visai kitos rūšies ir gana

pabaigtą vaizdelį; dabar gi nežinai, bent lig šiol nežinota, ar tai jie čia yra digresijos šalin ar istorija yra digresija, savo apstumu nusmelkianti pačią intrigą. Tada liktų grynai visuomeniškai istorinė dalis, kuri taptų klasinė, pavyzdinė tam tikrai literatūros rūšiai vaizduoti" (ten pat). Šitaip Vaižgantas savaip išsprendė „amžiną" Maironio poemos lyrizmo ir epiškumo santykiavimo problemą.

Čia išsyk bus pravartu, peršokus didelį laiko nuotolį, pereiti prie pačių naujausių Maironio poemos „Mūsų vargai" vertinimų ir pasakyti, kad Vaižgantas šiais savo samprotavimais turėjo nemaža racijos. Pirmiausia dėl to, kad, kaip pažymėta R. Pakalniškio „Lietuvių poemos" studijoje, „Mūsų vargai" atvertė tikrai ypatingą, naują lietuvių poemos raidos puslapį. Ji sudaro retą mūsų literatūrai išimtį, būdama veikalu, „kuriam tiktų „eiliuoto romano" ar „poemos-romano" vardai". „Stiprėjant realistinėms tendencijoms, prie romano lietuvių poema pradėjo šlietis tik XX a. pradžioje. Padidėjęs įvairių personažų ir charakterių, fabulos vaidmuo ryškus Maironio poemose „Raseinių Magdė" (1909) ir „Mūsų vargai" (išl. 1920, II red. 1926). Iš jų eiliuotam romanui ypač artima „Mūsų vargai", kur išsamiau atskleidžiamas Lietuvos visuomeninis politinis gyvenimas, detaliai vaizduojamos buržuazinių partijų rietenos, aukštinami buržuaziniai veikėjai, pasakojama romantiška pagrindinių personažų meilės ir veiklos istorija, mėginama psichologiškai pagrįsti jų santykius" (19, 150). R. Pakalniškis pritarė Vaižganto požiūriui į „Mūsų vargus" kaip į „istorijos veikalą — kroniką", bet vadovavosi jau kiek kitu požiūriu. Eiliuoto romano-poemos koncepcija šiam literatūrologui leido kiek atlaidžiau pažiūrėti į „lyrinę" poemos pusę, joje nupasakotą meilės istoriją, kuri yra svarbus romano žanro ingredientas. Pritardamas anksčiau pareikštoms V. Mykolaičio-Putino, V. Zaborskaitės mintims, R. Pakalniškis pabrėžė, kad poemos meniškumui kenkia „personažų schematiškumas, siužeto melodramatiškumas, gausūs publicistiniai samprotavimai ir sentimentai", bet dar labiau akcentavo, kad Maironio kūriniui yra pakenkusios ideologinio pobūdžio priežastys: „Bet Maironį nesėkmė ištiko <...> dėl gyvenimiškesnių idėjų, be kurių negali išsiversti ilgesnė poema, stokos. Jo poemose vis dar buvo kartojamos aktualumo netekusios buržuazinės nacionalinio sąjūdžio idėjos" (19, 150—151). Vaižgantas šiuo požiūriu Maironiui priekaištų neturėjo, sutiko su Maironio patriotine akcija, buvo jos netgi sužavėtas. Vien už tėvynės palyginimą su „naktim ir dangum" („Daug kentėjus, tėvyne, užmirški vargus! / Juk tu mano naktis ir dangus!") Vaižgantas buvo pasiryžęs iškelti poetą į padanges: „Kelk Maironį, brolau, į padanges už tą vieną pavykusį pasakymą!" (23, 179). Idėjinio pobūdžio kritika išryškėjo V. Mykolaičio-Putino darbuose. Pats autoriaus sumanymas taip pakiliai nupasakoti „Mūsų vargų" istoriją mokslininkui atrodė esąs vertas ironijos. Kūrinio fabula vertinama kaip „naivi" (14, 266). Ir vėlesniais metais V. Mykolaitis-Putinas „Mūsų vargus" taipogi ir už jų idėjinę tendenciją vertina labai skeptiškai, pripažindamas tik atskirų poemos siužetinių elementų ir kūrinio pažintinės reikšmės

vertę. Ankstesnis rašytojo sumanymas buvęs kitoks: „Poema greičiausiai būtų buvusi kupina kriticizmo bei nusivylimo, kaip tai iš tiesų ir yra pirmosiose giesmėse. Bet, poemą berašant, Lietuvą užplūdo banga didelių įvykių, kuriems poetas negalėjo pasilikti abejingas: karas, „tremtinių" pasitraukimas į Rusiją, vokiečių okupacija ir Lietuvos valstybės susidarymas. Poema virto sausų įvykių kronika, nedarniai susieta neįtikinamai sugalvotos fabulos. Vertingiausia, ką joje randame — tai ryškūs vokiečių okupacijos vaizdai, kuriuose atpažįstame Ordino grobikų palikuonis. Tačiau poema yra reikšminga Maironio ideologijos raidai nušviesti. Poetas akivaizdžiai stebi realizavimąsi to idealo, apie kurį svajojo jaunystėje, bet kurio įvykdymu vargu ar kada rimtai tikėjo. Nesupratęs istorinės visuomeninės raidos proceso, buržuazinės Lietuvos valstybės susikūrimą jis priima kaip savo ir viso buržuazinio sąjūdžio siektojo idealo realizavimąsi — su entuziazmu ir be jokių rezervų" (16, 311). V. Mykolaitis-Putinas Maironio poemos idealizme įžiūrėjo tik „dirbtinį patosą", iškeldamas kaip teigiamus „kriticizmo ir nusiskundimų" elementus (16, 340).

V. Zaborskaitė, kaip ir Vaižgantas, iškėlė kūrinio istorinių ir lyrinių momentų santykio problemą, prieidama išvados, kad „organiško ryšio tarp šių dviejų poemos planų nėra", pripažindama, kad istorinių įvykių srautas, „dažniausiai protokoliškai autoriaus fiksuojamas, turi čia savarankišką reikšmę, o poemos veikėjams, gana schematiškai nubrėžtiems, jie tėra tik fonas" (24, 378). Poemai kenkia referavimas: „Tokio pat referatyvinio pobūdžio yra pasakojimai aštuntoje giesmėje apie pastangas susikurti nepriklausomą valstybę. Visa ši meniškai neįprasminta medžiaga šiandien jau „nebeskamba" ir apskritai yra pagrindinė priežastis, dėl kurios „Mūsų vargai" anksti neteko poetinės gyvybės" (24, 382). Kaip pažymėta monografijos autorės, „deramo meninio brandumo tepasiekė viena „Jaunoji Lietuva", bet apskritai visomis savo poemomis Maironis „sukūrė šio žanro pagrindus naujajai lietuvių literatūrai, išpopuliarino jį" (24, 385).

Kūrinio autobiografiškumas ir kai kurios realijos. Kūrinio autobiografiškiesiems elementams daugiausia dėmesio paskyrė V. Zaborskaitė, pažymėjusi, kad „Mūsų varguose" esama ir labai asmeniškai nuskambančių posmų (24, 384). Kaip ir kitose poemose Maironis žvelgė į gyvenimą per savo patirties plotmę, daug kur medžiagą apribodamas savo konkrečia gyvenimiška ir psichologine patirtimi. Galima būtų teigti, kad Maironio poemų sumarinis vaizdas atspindi autoriaus charakterį, temperamentą, tą savitą rašytojui būdingą psichologinį kompleksą, kuris jo asmenį ir kūrybą, kaip to asmens savotišką meninę projekciją, išskiria iš kitų lietuvių rašytojų ir kūrinių. Maironio poemų polėkiai ir netesėjimai (lyrizmo ir epikos santykis, dažnas perėjimas į melodramatizmą, savitas jausmingumas, jo spalvos ir ryškumas) atspindėjo ir meninę rašytojo prigimtį, jos prieštaringumus, jos skirtingas — tai blaiviai pasvertas, tai emocijų vėl užtvindytas ir pergalėtas puses. Pagaliau šis kūrinys dar kartą parodė ir tai, kad poeto nesibijota išeiti su savo gyvenimiškąja patirtimi

į poezijos sceną, kad jis buvo atviras ir drąsus, savarankiškai eidamas poezijos (sykiu ir poemos) subjektyvizacijos keliu. Skaitydami Maironio kūrybą, skaitome ir patį Maironį.

Iš „Mūsų varguose" atsispindėjusių charakteringų autobiografinių momentų visų pirma minėtini šie. Pirma. Poemos ryšys su poeto pažįstama Apolonija Petkaite. Jai dedikuojama pirmoji „Mūsų vargų" preliudija, jos vardas poemoje įrašytas akrostichu: „Akrostichą pastebėjo prof. V. Mykolaitis-Putinas. 1926 m. poemos leidime antrosios eilutės „prašvito" pakeista į „nušvito" — tai pagadino akrostichą" (24, 376). Pirmosios dešimt „Praeliudium" eilučių sudarė vardą „APOLONIJA", „Raštuose" (1926) antroji raidė sugadinta, pakeičiant į n. Petkaitės pavardę savotiškai pakartoja šie skiemenys": „Petrapilio slėgusi bėgo naktis, / Kai tekančią laisvę užmatė viltis". A. Petkaitė įkvėpė Maironio nuvargusį talentą, padėjo poetui, vėl sukaupus dvasines jėgas, imtis iki tol taip sunkiai rašomos poemos „Mūsų vargai". V. Zaborskaitė rašo: „Kas toji moteris, kuriai dedikuoti, be poemos, dar du eilėraščiai 1920 m. „Pavasario balsuose"?

Poetas su ja susipažino, atvykęs 1915 metų pabaigoje į Krekenavą, kur ji buvo klebonijos šeimininkė, klebono Kazlausko pusseserė, tuomet turėjusi apie 30 metų. Jos atvaizdas įdėtas į 1920 m. „Pavasario balsus" — iš fotografijos žvelgia energingas, gana paprastų bruožų veidas. Poeto sesuo Marcelė apibūdino ją kaip išsilavinusią ir išauklėtą moterį" (24, 376). Kaip pažymėta monografijoje, „poemoje išdėstytoje Danutės „vargų ir kančių" istorijoje galima nugirsti A. Petkaitės išgyvenimų tolimą aidą: ji prieš karą buvo susižadėjusi, karo metu neteko sužadėtinio ir liko netekėjusi. Šitai, taip pat abiejų preliudijų kai kurios paralelės (moters-įkvėpėjos motyvas) leidžia poemos Donėje, o ypač preliudijos Danutėje matyti kūrybiškai transformuotą, žymiai nuo pirmavaizdžio nutolusią gyvo asmens poetinę sublimaciją" (24, 377). Donės paveiksle, kurio pagrindą sudarė Apolonijos Petkaitės asmuo, Maironis iškėlė dvi jo poetizuojamas linijas — tėvynės meilę, patriotinį darbą, pasiaukojimą jam ir tyrą širdies istoriją. Antrasis momentas ypač išryškėjęs vėlesnėje, 1926 metų, kūrinio redakcijoje: „poema baigiasi ne idiliška Danutės ir Brazdos santuoka Šveicarijoje, kaip anksčiau, o jų išsiskyrimu. <...> Antrojoje redakcijoje vargus nugalėjusios Lietuvos kelias, be abejo, taip pat šviesus, bet tokio entuziastingo pabaigos akcento joje nėra: poema dabar baigiama melancholiška refleksija apie laimės nesuradusią Donę ir labai asmeniškai nuskambančiu posmu, kuriame junti paties poeto karčią gyvenimo patirtį:

Pirmų pavasario žiedų,
Pirmosios meilės ataudų
Nelieskite, beširdžiai žmonės,
Žiauriai šventvagiška ranka!
Ar ne per daug ir taip pilka
Padangė žemiškos klajonės?" (24, 384)

Antra, poemoje atsispindėjo okupacijos metų Maironio gyvenimo patirtis, leidusi taip ryškiai ir konkrečiai, „su Maironio kūrybai neįprastu realizmu, kur daug brutalių detalių ir atviro pasipiktinimo žodžių“ (V. Zaborskaitė) nutapyti reikšmingą Lietuvos istorinio gyvenimo panoramą. Jos platų ir vaizdų įvertinimą suformulavo K. Korsakas: „Tikrą kaltinamąjį aktą vokiškiesiems grobikams randame Maironio poemoje „Mūsų vargai“. Šioje poemoje, iš esmės idealizuojančioje ir iškreiptai nušviečiančioje buržuazinės santvarkos kūrimąsi Lietuvoje, pateikiama nepaprastai ryškių vaizdų iš lietuvių tautos gyvenimo kaizerinės okupacijos metu. Gaisrų pašvaistės, sugriauti miestai ir išdeginti kaimai, nekaltų žmonių žudymas, besaikis visa ko plėšimas, banditiškos rekvizicijos, beatodairiškas šalies turto naikinimas ir grobimas, žmonių terorizavimas ir persekiojimas, smurtas ir prievartavimas, visiškas gyventojų laisvės suvaržymas drakoniškais okupaciniais įsakymais, kultūrinio gyvenimo likvidavimas, badas ir epidemijos, mirtis ir kruvinos žmonių ašaros, šimtai sušaudytųjų ir kaltinamųjų už menkiausią savo teisių gynimą, tūkstančiai uždarytų koncentracijos stovyklose ar išvežtų katorginiams darbams į Vokietiją, atvira, sisteminga vokietinimo politika, varoma pagal tikslius nurodymus iš centro — štai tas okupuotos Lietuvos gyvenimo vaizdas 1915—1918 m., kuris iškyla prieš mūsų akis Maironio poemoje ir apie kurį pats poetas su apmaudu sako:

Tų neteisybių, tų skriaudų,
Kultūros vokiškos žiedų,
Rods, nuo kryžiuočių paveldėtų,
Kas nėra matęs akimi
Ir neapverkęs širdimi,
Vargiai Europoj betikėtų“ (5, 450).

Plataus atgarsio Maironio poema „Mūsų vargai“ įgavo Didžiojo Tėvynės karo metais, kai su nauja baisia jėga vėl pasikartojo nelemta dabar jau fašistinės Vokietijos agresijos banga. Tarp kitų panašios prasmės lietuvių autorių tekstų fragmentai iš poemos buvo išspausdinti antologijose: Amžinoji neapykanta. Paruošė K. Korsakas. M., 1942; Вековая ненависть. Сост. К. Корсакас. М., 1943; Gyvajai Lietuvai. M., 1942.

Pirmoji giesmė

Psl. 154

Ant aukšto kalno Šatrijos — fragmentas artimas Maironio baladės „Medvėgalio kalnas“ dvasiai (baladė, kaip ir poema, pasirodė 1920 PB).

Psl. 157

Kaip girnoms malant kalata — toks girnų prietaisas. Kalatė — žmogus, kuris daug kalba, įkyrus.

Tikroji pumpėnų versmė — pumpėti — bambėti, priekaištauti. Kalbama apie bambeklį žmogų.

Psl. 159
Gadzinkos — katalikų rytais giedamos giesmės.

Psl. 161
Greičiau sau vilklakiu pastaugs — vilklakis — vilkolakis, vilkatas — užbūrimu kuo nors pavirtęs ar paverstas žmogus.

Psl. 164
Antrosios dūmos drąsumu — Valstybės dūma, Rusijos imperijos patariamoji atstovaujamoji įstatymų leidimo įstaiga, veikusi 1906—1917 m. Petrograde. Ją įkurti paskatino 1905—1907 m. revoliucijos įvykiai. Valdantieji sluoksniai tikėjosi, kad ji padės sustiprinti monarchistų sąjungą su buržuazija ir pamažu pereiti nuo absoliutinės monarchijos prie buržuazinės, išlaikant caro politinę vienvaldystę. I dūma buvo paleista caro manifestu dėl pasikėsinimo į dvarininkų žemėvaldą. II dūma, apie kurią rašoma, vėl svarstė žemės municipalizavimo projektą ir buvo vienas iš svarbiausių legalių bolševikų veiklos centrų. Maironis jos veiklą vertina konservatyviai.

Tik žydų Bundui vien tarnavo — Bundas, Visuotinė Lietuvos, Lenkijos ir Rusijos žydų darbininkų sąjunga, žydų smulkiaburžuazinė organizacija. Per 1905—1907 m. revoliuciją laikėsi menševikinių pozicijų.

Sojuzo rusko milžinai
Malšinti laisvę pasiryžo,
Smarkiais skrajodami šimtais — toliau Maironis aprašo juodašimtininkų siautėjimą Lietuvoje. *Sojuzo rusko* — Rusų tautos sąjunga, masinė juodašimtiška organizacija Rusijoje 1905—1917 m.

Psl. 168
Į Vilniaus banką įsikliudę — Vilniaus Žemės bankas buvo įsteigtas 1872 m., jis už įkeičiamus dvarus davė ilgalaikes paskolas.

Antroji giesmė

Psl. 172
Susukę gūžtą Turkestane — pasmerkiami tie jauni lietuvių inteligentai, kurie, baigę mokslus, negrįždavo į Lietuvą, o vykdavo į tolimus Rusijos imperijos pakraščius, kur gaudavo didesnius uždarbius.

Psl. 173
Vydūno „Angą" — Vydūno dramos „Prabočių šešėliai" įvadas suvai-

dintas ne Maskvos, kaip rašoma poemoje, o Peterburgo scenoje, 1908 m. įsteigtame „Lietuviškai muzikališkai dramatiškame būrelyje“.

Psl. 174
Renoma — renomė, reputacija.

Psl. 177
Tau lieps ieškoti deučenbado — vokiškų maudyklių, kurortų.

Psl. 179
Bet ginčus užtraukė Brazda — kaip pažymėta V. Zaborskaitės, „teigiamo poemos veikėjo Brazdos pavardė sietina su Brazdžiu, kurio dvare Vašuokėnuose (dabar Anykščių raj.) buvo prisiglaudusi kaizerinės okupacijos metu Kauno seminarija ir, žinoma, jos rektorius“ (24, 378).

Psl. 181
Su autokratais jos tamsiais
Be barikadų neapseis,
Andai taip sakė Chrustaliovas...
Maironis ironizuoja Brazdos poziciją — dalyvavimą ne lietuvių nacionaliniame judėjime, o Rusijos socialdemokratiniame judėjime. *P. Chrustaliovas* (1877—1918) — rusų politinis veikėjas, menševikas, 1905.X—XI Peterburgo tarybos pirmininkas, linkęs į avantiūrizmą.

Psl. 185
Tolyn nuo raudonų vaikų!
Nuo jų be ateities aukų!
Ne jam kentėtojo vainikas.
Taip veikėjo lūpomis pasireiškė neigiamas poeto požiūris į revoliucinį judėjimą, didelis skepsis jo atžvilgiu. Maironis neagituoja tiesiogiai prieš revoliuciją — jis laikosi nuošalyje, stengdamasis nukreipti nuo jos lietuvių inteligentijos jėgas, jo nuomone, taip žūstančias Lietuvai, kuriai svarbiausias tuo metu esąs nacionalinis klausimas.

Trečioji giesmė

Psl. 188
Iš kur dar Algirdas didus
Net chanus baudė ir gudus...
Minimi XIV a. vykusios Lietuvos feodalų kovos prieš Aukso ordą ir Smolensko, Tverės, Maskvos žemių grobimai.
Su lenkais dėjais širdimi,
O jie, tau priešai svetimi,

Nor širdį Lietuvai išrauti...— kalbama apie artėjančius Vilniaus krašto okupacijos įvykius.

Psl. 194

Basanis, Vileišiai, Juška,

Gimžauskas, Tumas, Kudirka — Maironis, kaip ir kitose savo poemose ir tolesniame „Mūsų vargų" tekste, veikėjams pavadinti dažnai yra parinkęs ženklius lietuvių nacionalinio judėjimo veikėjų vardus.

Ketvirtoji giesmė

Psl. 205

Pirmoji dūma išvaikyta — kaip pažymėta V. Zaborskaitės, „nuo ketvirtosios giesmės poeto dėmesys sutelkiamas ties politiniais įvykiais. Visa ketvirtoji giesmė kalba apie rinkimus į II dūmą ir jų rezultatus" (24, 379).

Ką seimas Vilniuje andai / Jau buvo vienbalsiai nusprendęs — 1905 m. gruodžio 4—5 dienomis Vilniuje Lietuvių suvažiavimas, kuriame dalyvavo įvairių partijų atstovai, priėmė kompromisinę rezoliuciją apie pagrindinį kovos tikslą: etnografinės Lietuvos autonomija su seimu Vilniuje.

Psl. 206

Fereinus vokiečių pažinęs — sąjungas (vok. Verein).

Psl. 207

Ar katalikiška šalis,

Kame pirmeivių tik dalis

Net liberalų šalininkų

Naujos srovės ateitininkų

Prabilo kaip su viltininkais

Su demokratais-tautininkais — išvardijamos partijos, kurios kūrėsi 1905 m. revoliucijos metu ir dalyvavo su įvairiomis programomis Lietuvių suvažiavime.

Psl. 211

Kazna — (rus. казна) — valstybės iždas.

Kolo — lenk. koło — organizacija, draugija, ratelis.

Į dūmą... socialus renka — į II Valstybės dūmą buvo išrinkta 18 bolševikų. Apie šį poemos fragmentą V. Zaborskaitė rašo: „Smulkiai, bet ne per giliai apibūdinta partijų kova gali būti įdomi nebent ano meto visuo-

meninės minties tyrinėtojui — ne savo faktine puse, žinoma, bet interpretacija, pateikiama klerikalinių pažiūrų politiko. Jo grupuotės psichologijai bei ideologijai pažinti įdomus klerikalų nustebimas bei nusivylimas, išrinkus į dūmą kairiųjų kandidatą ir pasikeitus masių nuotaikoms bei simpatijoms" (24, 379).

Penktoji giesmė

Psl. 215

Zitos draugijas — Lietuvių katalikų tarnaičių šv. Zitos draugija. Veikė 1906—1940 metais. Šelpė bedarbes ir sergančias moteris, rengė bendrojo lavinimo kursus, vaidinimus.

Psl. 218

Naktis graži, rami, vaizdi — lyrinis fragmentas savo pagrindiniu motyvu „naktis graži" yra artimas 1920 metų PB pasirodžiusiam eilėraščiui „Duetas".

Psl. 220

Varaniežius — Voronežas.

Šviesuolių visgi dauguma / Į Vilnių spietės vargdama — iš kovos veiksmų zonos daug pabėgėlių traukė į Vilnių, čia laikinai persikėlė Marijampolės, Vilkaviškio gimnazijos, Veiverių mokytojų seminarija, būrėsi lietuvių inteligentai.

Psl. 221

Iš komitetų sau kelių — karo pabėgėliams šelpti 1914.VIII.11 Vilniuje įsikūrė Lietuvių laikinasis komitetas nukentėjusiems dėl karo šelpti, kurį tų metų pabaigoje pakeitė Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpti. Greta jos 1915.V.21 Vilniuje buvo įkurta Lietuvos draugija nukentėjusiems dėl karo, agronomijos teisėms ir pagalbai teikti (trumpiau — Agronomijos teisių draugija). Veikė ir kitos gyventojų šalpos organizacijos, pvz., Suvalkų gubernijos piliečių komitetas.

Čia Tatijanos pinigais — Rusijos valdžios lėšas nukentėjusiems nuo karo šelpti skirstė 1914 m. pabaigoje įsteigtas Centrinis caraitės Tatjanos komitetas pabėgėliams šelpti, nuo 1914 m. spalio mėn. veikė jo Vilniaus skyrius. Daugumą lėšų Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpti gaudavo iš Tatjanos komiteto.

Už karo nekaltas aukas / Nebekantraudamas kai kas... — sąšauka su satyra „Kai kam" (išspausdinta „Vaire" 1924.I.3).

Memento šaukti — memento (lot.) — atsimink.

Psl. 221

Kaip anglai nori vokiečiai
Ant marių viešpataut plačiai:
Lenktynės!..

Maironis taikliai pastebi į I pasaulinį karą įsitraukusių didžiųjų valstybių prieštaravimus ir pastangas perdalyti pasaulį. Trilypės sąjungos narė Vokietija siekė įsiviešpatauti jūrose, išstumdama Antantės bloko dalyvę Didžiąją Britaniją, ir įsigyti naujų kolonijų. Antantės bloko narė Prancūzija turėjo taip pat tikslą susigrąžinti Elzasą bei Lotaringiją, t.y. tą teritoriją, kurią Vokietija buvo atplėšusi nuo Prancūzijos per 1870—1871 m. karą.

Psl. 222

Pirmasis šūvis iš pietų,
Kur bėga Bosna tarp kalnų,
Belgradui pritariant, prašneko...

1914.VI.28 Sarajeve (Bosnijoje) įvyko atentatas prieš Austrijos—Vengrijos sosto įpėdinį Pranciškų Ferdinandą (su žmona), kuris buvo atvykęs stebėti savo šalies kariuomenės manevrų. Pasikėsinimo organizavimu buvo kaltinama Serbija, paskelbus jai karą, prasidėjo I pasaulinis karas.

Tropniausieji — smulkiausieji.

Mardva, sartai ir čukna — mardva — mordviai, sartai — sėslieji uzbekai, čuchna, čuchoncai — seniau rusiškai vadinami estai ir suomiai.

Psl. 224

Nuo Ežerėnų lig Seinų — Ežerėnai — Zarasai.

Kur Belgija kraujais tekėjo — Pirmojo pasaulinio karo veiksmai Vakarų Europos karo fronte prasidėjo Vokietijos įsiveržimu į Liuksemburgą (VIII.2) ir Belgiją (VIII.4). VIII.20 vokiečiai palaužė belgų kariuomenės pasipriešinimą.

Kai Tilžė paimta kovoj — 1915 m. pavasarį Rusijos kariuomenė antrą kartą įsiveržė į Prūsiją, paimdama Tilžę, Klaipėdą.

Psl. 225

Įkurtos „Saulės“ — „Saulė“ — klerikalinė Lietuvių švietimo draugija, veikusi 1906—1940 m. Centras Kaune. Steigė ir išlaikė mokyklas, skaityklas, organizavo mokytojų kursus. I pasaulinio karo metu jos veikla buvo labai varžoma okupantų.

Psl. 228

Jau Marnos degino laukus — pasakojama vėlesnė I pasaulinio karo eiga. Užėmę Briuselį, vokiečiai įsiveržė į Prancūziją ir 1914.IX.5 tarp Paryžiaus ir Verdeno perėjo Marnos upę. Marnos mūšyje Prancūzija ir D. Britanija kovojo prieš Vokietiją. Jis vyko IX.5—12 dienomis ir sužlugdė Vokietijos strateginį planą, kuriuo buvo tikimasi greitos pergalės Vakarų fronte.

Čia metų bus šimtai penki
Teutonų ordino puiki,
Žiauri galybė sutrupėjo! — kalbama apie Rytų Prūsijos operacijos (1914.VIII.17—IX.15) eigą. Tai Rusijos kariuomenės puolamoji operacija. Jos tikslas buvo užimti Rytų Prūsiją. Operaciją vykdė Šiaurės vakarų fronto vadai J. Žilinskis, P. Renenkampfas, A. Samsonovas. Vokietijos pajėgoms vadovavo P. Hindenburgas. Puolimą pradėjo Rusijos armija, iš šiaurės apeidama Mozūrijos ežerus, kuriuos Maironis minėjo kiek anksčiau. Operacija nepavyko. Joje Rusija neteko 245 tūkstančių žmonių ir buvo nublokšta už Nemuno. Pralaimėjimo priežastys — nepakankamas pasirengimas ir prastas vadovavimas. Maironis poemoje kritikos ugnį nukreipė į Renenkampfą, džiūgaudamas dėl šio pralaimėjimo, laikydamas jį carinei Rusijai pelnytu atpildu už žiaurią kolonijinę politiką. Sykiu poetas demaskavo ir imperialistinio karo esmę. Epizodas nuspalvintas Žalgirio mūšio dvasia.

Psl. 229

Nuo trenksmo Krupo patrankų — garsios militaristinės Vokietijos įmonės, priklausiusios Krupo firmai, produkcija.

Psl. 235

Beveržtis ant Šiaulių pradėjo — Šiauliai užimti 1915.VII.21.

Psl. 236

Nuo popų riasos ir barzdos
Lyg būtų šluota kas iššlavęs — čia pasireiškia Maironio priešiškumas pravoslavijai, kuri carinės Rusijos sąlygomis vykdė kolonijinę politiką. *Riasa* (rus. ряса) — pravoslavų šventiko sutana.

Subėgo pasitart kaip broliai — minima 1917.IX.18—22 dienomis vykusi Vilniuje vadinamųjų Lietuvių tautos atstovų konferencija. Tolesni epizodai referatyvinio pobūdžio. Juose nušviečiami įvairių ideologinių grupuočių ginčai dėl Lietuvos ateities, išryškėja poeto opozicija Lietuvos prisijungimui prie Vokietijos.

Psl. 237

Nereikia man jų buferštato — Bufferstaat (vok.) — buferinė valstybė.

Psl. 238
Globoj Šveicarijos laisvos
Atstovai Lietuvos visos
Andai į Berną suvažiavo.— Šveicarija Pirmojo pasaulinio karo metais buvo vienas iš lietuvių veikimo centrų. Minima 1916 metų kovo mėn. 1—5 dienomis Berne sušaukta konferencija, kurioje iškelta buržuazinės Lietuvos valstybės sukūrimo idėja.

Psl. 240
Basanis su žila barzda — J. Basanavičius.

Septintoji giesmė

Psl. 246
Nežino, kas ten Lietuvoj;
Tik girdi, jog baisioj kovoj
Suminta serbus ir rumunus;—
Ir jog Europa merdina,
Ant kelių klaupias kruvina
Prieš Hohenzolernus-galiūnus.
Serbija buvo sumušta 1915 m. gruodį. Rumunija nuo 1916 metų dalyvavo kare Antantės pusėje. Jos kariuomenė sumušta 1916 metų pabaigoje, du trečdaliai teritorijos okupuoti Vokietijos ir Austrijos—Vengrijos. *Hohencolernai* (vok. Hohenzollern) — Brandenburgo kurfiurstų (1415—1701), Prūsijos karalių (1701—1918), Vokietijos imperatorių dinastija (1871—1918).

Psl. 250
Pristeigę šuilių, vokietina,
O amtsforštegerių rimtai
Paruošta jau dvarų šimtai,
Kuriuos kolonizuot ketina.
Šuilių (vok. Schule) — mokyklų. *Amtsforštegerių* (vok. Amtsvorsteher) — valdybos, žinybos viršininkas. Tuo metu valsčių viršaičiai (vokiečiai) buvo vadinami amtsforsteheriais. Okupantai perėmė be globos paliktus arba neūkiškai tvarkomus dvarus. Juos valdė dažniausiai vokiečių karininkai ir puskarininkiai, žemę įdirbti vertė apylinkių gyventojus.

Nemezis (gr. Nemesis) — Nemezidė. Senovės graikų mitologijoje — teisingumo, atpildo deivė, baudžianti už nusikaltimus. *Nemezies diena* — atpildo diena.

Psl. 256

Kaip per Švarcvaldą naktimis — Švarcvaldas — kalnų masyvas VFR pietvakariuose, Badeno—Viurtenbergo žemėje, Reino dešiniajame krante.

Psl. 257

Pietuos Šafhauzeno krioklys — krioklys Reino upėje.

Psl. 258

Lozanos mieste, kur vaizdžiai
Prancūzų žemės pakraščiai,
Nuo Bezansono saulei tekant,
Ženevos maudos ežere...

Lozana — miestas Šveicarijos pietvakariuose, prie Ženevos ežero. Per I pasaulinį karą buvo vienas lietuvių buržuazijos politinių centrų, čia nuo 1915 metų veikė Lietuvių informacijos biuras, 1916 m. įvyko dvi konferencijos. *Bezansonas* — Prancūzijos miestas netoli Šveicarijos sienos.

Lietuvių užsieny būrys:
Alšauskas, Bartuška, Gabrys...

1916.V.30—VI.4 Lozanoje vyko pirmoji, 1916.VI.30—VII.4 — antroji Lozanos konferencija, įkurta Lietuvių tautos taryba — ryšių su Vokietijos valdžia organas. Konferencijose dalyvavo Šveicarijoje gyvenantys buržuaziniai veikėjai J. Gabrys-Paršaitis, J. Purickis, atstovai iš Lietuvos (S. Kairys, A. Smetona, J. Šaulys), Rusijos (M. Yčas), JAV (V. Bartuška, J. Bielskis). Maironis mini autentiškas pavardes. Alšauskas — Olšauskas Konstantinas, lietuvių klerikalinis veikėjas, Lietuvių informacijos biuro narys.

Psl. 259

Germanai savo nelabais
Povandeniniais u-laivais — 1917 metų kampanijoje Vokietija nutarė atsisakyti puolamųjų operacijų sausumoje, o daugiausia dėmesio skirti neribotam povandeniniam karui. 1917.II—IV Vokietijos laivai nuskandino daugiau negu tūkstantį Antantės ir neutralių šalių prekinių laivų. D. Britanijos padėtis pasunkėjo. *U-laivai* (vok. U-Boot, arba Unterseeboot) — povandeninis laivas.

O Vilsonas, kad su laivais,
Su tankais, jankesų pulkais
Išėjo karo spręst likimą,
Pareiškė, kad mažų tautų
Išeinąs ginti nuo skriaudų
Ir už tautų apsisprendimą.

1917.IV.6 į karą Antantės pusėje (D. Britanija, Prancūzija, Rusija) įstojo JAV. *Vilsonas* (Wilson) Tomas Vudras (1856—1924) — 1913—

1921 JAV prezidentas. Jo iniciatyva 1917.IV.6 JAV paskelbė karą Vokietijai. Garsėjo kaip demokratas. *Jankesas* (angl. yankees) — jankis.

Ir konferencija luomų,
Visų į Vilnių kviečiamų,
Viešai po Lietuvą paskelbta.

Provokiškos orientacijos lietuvių buržuazinių veikėjų konferencija Vilniuje 1917.IX.18—22, kurioje dalyvavo 222 žmonės. Konferencijai pirmininkavo J. Basanavičius. Ji priėmė su vokiečių okupantų administracija suderintą rezoliuciją dėl Lietuvos valstybės kūrimo sąjungoje su Vokietija. Buvo išrinkta A. Smetonos vadovaujama Lietuvos taryba, ėmusi veikti lietuvių tautos vardu. Stovėdamas dešiniosios, klerikalinės buržuazijos pozicijoje, Maironis šios konferencijos veiklą vertino teigiamai.

Psl. 260

Bangų Lemano mėlynų — Lemanas (Léman) — Ženevos ežeras.

Psl. 263

Brastos taikoj nuo jos Maskva
Jau atsisakė... ir teisingai!

Bresto taika — RTFSR taikos sutartis su Vokietija, Austrija—Vengrija, Bulgarija ir Turkija, pasirašyta 1918.III.3 Breste. Ja buvo nutrauktas karas tarp RTFSR ir Vokietijos bei jos sąjungininkų. Vokietijai atiteko 1 milijonas kv. km teritorijos, į kurią įėjo ir Lietuva. Siekdama įtvirtinti Lietuvoje okupaciją, Vokietija rėmėsi buržuazinės Lietuvos tarybos 1917.XII.11 aktu, kuris skelbė, kad Lietuva užmezga su Vokietija tvirtus ir amžinus draugystės ryšius, prašo jos pagalbos ir paramos. Ir šis istorinis faktas Maironio įvertintas iš dešiniųjų pozicijų.

Psl. 265

Bramante, Sanzio — Bramantė (Bramante) Donatas (tikroji pavardė Paskučas d'Antonijus, 1444—1514) — italų architektas, brandžiojo renesanso atstovas. Sanzio — Rafaelis Santis, arba Sancijus (1483—1520) — italų dailininkas, architektas, vienas žymiausių brandžiojo renesanso atstovų.

Psl. 266

Kai leidos vyrai Hanibalo
Kariaut su Romos milžinais — Hanibalas (lot. Hannibal) (247 arba 246 pr. m. e.— 183 pr. m. e.) — Kartaginos karvedys ir valstybės veikėjas, siekęs užkariauti Romą.

Čia Julis Cezaris kalnais
Pavergti ėjo liuoso galo — Gajus Julijus Cezaris iki 51 m. pr. m. e. užkariavo visą Galiją. Galija (lot. Gallia) — Europos istorinė sritis,

kurioje dabar yra Šiaurės Italija, Prancūzija, Liuksemburgas, Belgija, dalis Olandijos ir Šveicarijos. VI—V a. pr. m. e. čia gyveno keltai, romėnų vadinami galais.

Aaras (vok. Aare arba Aar) — kairysis Reino intakas Šveicarijoje. Dabartinė vartosena — Arė.

Psl. 268

O jųjų kaizeris puikus,
Nuleidęs Vilsonui laiškus,
Su priešais susitarti žada — 1918.X.5 Vokietija kreipėsi į JAV, prašydama paliaubų. *Kaizeris puikus* — šiuo atveju kaizeris išdidus.

Jiems Mane, Thekel, Phares rašė! — garsus posakis. Maironis pasinaudojo siužetu iš Šv. Rašto senojo įstatymo Danieliaus pranašystės knygos. Jos V perskyrime pasakojama apie taip vadinamą Baltazaro puotą. Baltazaras buvęs Babilonijos karaliaus sūnus ir iškėlęs nepaprastą puotą, kurios metu jam kilo mintis pavaišinti svečius iš šventųjų indų, pargabentų iš Jeruzalės. Tik staiga pasirodė ranka, kuri užrašė ant sienos žodžius — „Mane, Tekel, Phares". Kai niekas negalėjo suprasti jų prasmės, karalienė pasikvietė pranašą Danielių ir šis paaiškino skyrium kiekvieno šių trijų žodžių prasmę. Mane: Dievas suskaitė tavo karaliavimą ir padarė jam galą. Tekel: tu pasvertas ant svarstyklių ir rastas per daug lengvas. Phares: tavo karalystė bus padalinta ir atiduota midams ir persams (IV knyga, V perskyrimo 26—28 eilutės). Baltazaras patikėjo ir įsakė apvilkti Danielių purpuriniu rūbu. Tą pačią naktį karalius buvo užmuštas. Tas siužetas labai patiko rašytojams ir dailininkams, tapo populiarus. Istorikai nustatė, kad tokio karaliaus Baltazaro nebuvo.

Per ilgo karo apmaudai
Ir revoliucijos aidai
Sau kruvinų aukų paprašė — 1918.XI.9 Vokietijos darbininkai ir kareiviai nuvertė monarchiją. Bijodama, kad revoliucija Vokietijoje gali plėstis, XI.11 Kompjene Antantė pasirašė su Vokietija paliaubas. Vokietija prisipažino nugalėta ir įsipareigojo išvesti kariuomenę iš okupuotų teritorijų. Maironis šį faktą vertina teigiamai.

Aldeučai (vok. Alldeutsche) — pangermanistų politinis susivienijimas.

Soldatenratai — kareivių tarybos. Po Vokietijos Lapkričio revoliucijos (1918 m.) kariuomenėje susikūrė kareivių atstovų tarybos; Lietuvoje ėmė irti okupacinis režimas, kariuomenėje kūrėsi spartakininkų (kairiųjų socialdemokratų) revoliucinės organizacijos, propagavę internacionalines idėjas, agitavę prieš karą ir okupaciją.

Psl. 269

Pro Augustavą per miškus
Didybės manija puikus
Seinus pagrobęs lenkas brovės;

Viliojo Liublino raštais
Ar gundė Pregelio kraštais,
Visur gi šmeižė be dorovės.— Lietuvos ir Lenkijos Suvalkų sutarties, pasirašytos 1920.X.7, sulaužymas. *Liublino raštais* — Liublino unijos tradicijomis, „dviejų tautų sąjunga". *Gundė Pregelio kraštais* — kėlė viltis, kad su Lenkijos pagalba iš Vokietijos atgaus Priegliaus kraštą, t.y. Mažąją Lietuvą.

Seni pabėgėliai tautos,
Ieškoję Rusijoj naudos,
Dabar pavojų ten pajutę,
Paplūdo Lietuvon banga...— dėl caro valdžios nacionalinio engimo politikos dauguma lietuvių pasauliečių inteligentų gauti darbo Lietuvoje negalėjo, jie turėjo vykti į Rusijos gilumą. Kai kurie jų, ypač užėmę pelningas vietas ir praturtėję, Spalio revoliuciją sutiko priešiškai, po Bresto taikos sutarties kartu su karo pabėgėliais grįžo į Vokietijos okupuotą Lietuvą.

Šauliai — Lietuvos Šaulių sąjunga, nacionalistinė organizacija, veikusi 1919.VI.—1940.VI. Maironis konservatyviai, reakcingai vertina Lietuvos politinio gyvenimo situaciją, aštriai pasisakydamas prieš liaudies masių revoliucinį judėjimą. Itin akcentavo poetas Vilniaus krašto, okupuoto lenkų nacionalistų, klausimą. Paskutinieji poemos fragmentai vaizduoja (tiksliau — aprašo, referuoja) buržuazinės Lietuvos respublikos kariuomenės kovas, slopinant Lietuvoje tarybų valdžią, ir išreiškia Vilniaus atgavimo Lietuvai viltį.

Psl. 271
Sursum corda! (lot.) — pakelkime širdis!

„ZNAD BIRUTY"

Bibliografiniai duomenys. Pirmasis leidimas: Znad Biruty. Przez Halinę z Polągi. Brooklyn, 1904. Antrasis: Znad Biruty. Poemat przez Majronisa. Kaunas, 1924. Trečiasis: Maironio Raštai. Epas, t. 2, Kaunas, 1926.

Vertinimo apžvalga. Apie poemą nedaug rašyta, nes ji neužėmė ypatingesnės vietos Maironio kūryboje ir, išėjusi lenkų kalba, ilgą laiką nesulaukusi pakartotinio leidimo, išslydo iš skaitytojų ir literatūros kritikos bei mokslo akiračio. Pirmasis plačiau apie šį kūrinį prabilo Vaižgantas. Jis pabrėžė šio kūrinio paskirtį — „skiriama Lietuvos lenkams" — ir reikšmę — „kaip ir „Jaunoji Lietuva" labai nulenkė (t.y., paveikė — *I. S.*) lietuvius". Kūrinio idėją Vaižgantas nusakė esant labai artimą „Jaunajai Lietuvai": „Tos dvi poemos beveik tolygios savo sudėtimi: ta pati idėja — išaukštinti Lietuvą, paskatinti jos piliečius, kad dirbtų Lietuvos naudai" (23, 194). Vaižgantas pažymėjo ir pagrindinės poemos veikėjos — Celinos — pro-

totipą grafaitę Mariją Tiškevičiūtę, kurią čia „nesunku atspėti“ ir kuriai „čia labai papataikauta“ (p. 194). Sykiu Maironis yra pagirtas už pilietinę drąsą paskirti savo kūrinį „sulenkėjusiems mūsų bajorams“ ir už „puikią lenkų kalbą“ (p. 195). Vaižgantas pirmasis teisingai pastebėjo, kad vertingiausias šios poemos elementas yra jos ryškus lyrizmas: „Ir tai visa „Znad Biruty“ vertybė, nes poemos fabulos, kaip ir kitose Maironies poemose, veltui ieškotumei: jos tėra neaiškios atbrizgos“ (p. 196). Iš to, kad Vaižgantas mini kai kuriuos „Jaunosios Lietuvos“ pakartojimus („Jaunąją Lietuvą“ minėti netikslu, reiktų sakyti „Tarp skausmų į garbę“), matyti, kad, jo nuomone, šie kūriniai yra gimę pagrečiui dar XIX a. pabaigoje. Tik „Znad Biruty“ buvęs vėliau išspausdintas. V. Zaborskaitė yra pažymėjusi, kad būtent dėl vėlyvo publikavimo šis kūrinys nebeteko savo aktualumo, „kurį dar galėjo turėti prieš dešimtmetį“ (24, 251).

V. Mykolaitis-Putinas taip pat akcentavo, kad „ši poemėlė turi daug ką bendra su „Jaunąja Lietuva“: ta pati ideologija, ta pati personažų pora, ta pati, tik mažesnio masto, konstrukcija, ta pati forma. Skirtumas tas, kad „Znad Biruty“ skirta poniškiems aristokratiškiems skaitytojams, dėl to jos koloritas yra poniškas: aristokratų rūmai, lenktynės, Šveicarijos kurortai, poniškos kalbos, tokiai aplinkai priderinti patriotiniai poeto argumentai. Gal dėl to, kad poemėlė skirta kitokiems skaitytojams, joje nėra to neskanaus naivumo, kurio taip gausu „Tarp skausmų į garbę“ poemoj. Užtat daug svajingos nuotaikos, sentimentalumo ir jaunuoliško jausmų karštumo“ (14, 271). Kaip tipišką Maironiui momentą V. Mykolaitis-Putinas pabrėžė poeto susirūpinimą „aristokratijos ir bajorijos nutautimu“ ir karštą norą „ją atlietuvinti“. Ir pačioje pabaigoje, darydamas išvadas, mokslininkas gana griežtai įvertino ir šią poemą, ir kitus epinius Maironio kūrinius, sakydamas: „Baigiant dar sykį tenka pabrėžti, kad Maironio poemų vertingumas pareina nuo patriotinio visuomeninio jų turinio ir lyrinių savybių. Epinės mūsų kūrybos jos nepraturtino“ (14, 272).

Sugretindamas poemą „Znad Biruty“ su „Jaunąja Lietuva“, L. Gineitis pažymėjo, kad jas abi jungia tas pats motyvas: „Lietuvos feodalų „atlietuvinimas“ ir įjungimas į kovą dėl lietuviškos buržuazijos siekiamų klasinių tikslų. Kartu Maironis gina ir propaguoja gimtosios kalbos teises. Poemoje „Znad Biruty“, skirtoje aristokratiniams sluoksniams, kai kuriuo mastu atsispindi pastarųjų parazitiška, prabangi buitis, tačiau vyriausiosios veikėjos — aristokratės Celinos „atsivertimo“ kelias autoriaus dirbtinai sugalvotas, neturįs pakankamo psichologinio pagrindo“ (2, 40—41).

V. Zaborskaitė ryžtingiausiai iš iki jos rašiusių prabilo apie poemos „Znad Biruty“ reikšmę: „Tačiau vis dėlto pro šį kūrinį negalima praeiti negirdomis. Nesuvaidinęs ryškesnio vaidmens lietuvių literatūros raidoje, jis lieka įdomus Maironio kūrybinės biografijos faktas, padedąs atskleisti

kai kurių temų, charakterių, vaizdavimo būdų raidą arba pamatyti išryškėjusius tokius motyvus, kurie silpniau, o kartais tik užuominomis, nuskamba plačiai žinomuose Maironio kūriniuose" (24, 252). Monografijos apie Maironį autorė pabrėžė šio kūrinio visuomeninį prasmingumą ir dvi jame susipynusias tendencijas: poetizuojančią ir demaskuojančią, satyrinę, kaip ir Vaižgantas akcentavo asmeninių poeto įspūdžių prasmę ir įtaką šiam kūriniui atsirasti, plačiau praskleisdama Maironio pažinties su Marija Tiškevičiūte puslapius. V. Zaborskaitė poemoje nemato atviro autobiografiškumo: „... bet nėra abejonės, kad kūrinio siužetinės situacijos yra poeto fantazijos padaras — autobiografiškumo jose ieškoti nėra mažiausio pagrindo" (24, 255). Vaižgantui poemoje pavaizduotas „jaunikaitis — pats autorius" (23, 197). V. Zaborskaitė pirmoji taip plačiai išplėtojo mintį apie poemos „Znad Biruty" ir eilėraščio „Nuo Birutės kalno" dvasinę giminystę, iškeldama klausimą, ar nebus ir eilėraštis susijęs su Marijos Tiškevičiūtės prototipu (24, 255), aptardama bendruosius Maironio poemų moterų veikėjų tipologinius bruožus („Nagrinėjant, pavyzdžiui, Jadvygos paveikslo kūrimo procesą, aiškiai matyt, kad Celina jame sudaro vieną etapą" (24, 256). Knygoje prieita išvados, kad „Znad Biruty" ne tik papildo, bet ir išbaigia romantinės poemos formą Maironio kūryboje, „kad ji yra labai svarbi grandis, jungianti „Tarp skausmų į garbę" su „Jaunąja Lietuva" (24, 258).

Tiek ankstesnė kūrinio vertinimo eiga, tiek ypač V. Zaborskaitės prieitos prasmingos išvados pabrėžia šio kūrinio literatūrinę ir pažintinę mokslinę vertę, parodydami, kad be šios poemos Maironio kūrybos vaizdas yra nepilnas, kad joje atsiveria kituose kūriniuose nerealizuotos poetinio žodžio prasmės. Kaip yra pastebėjęs V. Mykolaitis-Putinas, stojęs į išlavintos lenkų literatūrinės, poetinės kalbos kelią ir kreipdamasis į išprususią visuomenės dalį, Maironis atsiskleidė čia dar nauja savo talento puse, paliudydamas, kad jam — iš valstietiškos lietuviškos aplinkos išėjusiam inteligentui — nestoka meninės elegancijos. Antra vertus, lietuviui skaitytojui šios poemos fone dar labiau suprantamesnis ir brangesnis tampa Maironio poetinio žodžio demokratizmas.

Poema pateikiama dabartine rašyba bei skyryba (didžiosiomis raidėmis rašomi daiktavardžiai, žymintys tautybę: *Litwin, Tatar*; koreguojama kai kurių prieveiksmių rašyba: *z nad→znad, napróżno→na próżno, oddawna→od dawna*...). Kaip „Raštuose" paliekamos kai kurių vardažodžių galūnės, nes jų moderninimas griautų rimus. Turėtina galvoje, kad, kai pasirodė pirmas poemos leidimas, buvo rašoma *Szwajcarija, Wenecija, nacija*... Sumoderninus „Raštuose" šių skolinių rašybą, suiro eilučių ritmika. Šioje publikacijoje respektuojami „Raštų" taisymai.

MAIRONIO NEPUBLIKUOTI „RAŠTUOSE“ KŪRINIAI

„LIETUVA“

Poemėlė „Lietuva“, kaip spėjama, buvusi parašyta 1888 metais, Maironiui baigiant Kauno kunigų seminariją. Ji taip ir liko rankraštyje, kuris saugomas Vilniaus Valstybinio universiteto bibliotekoje (F 1-268). Rankraštį sudaro 85 puslapiai storame sąsiuvinyje švariai autoriaus ranka perrašyto teksto. Tituliniame puslapyje nurodyta autorystė: „Kl. J. Maculevičius“ (kl.— klierikas.— *I.S.*). Rankraštis nedatuotas. Dėl to, kad poemėlė liko neišspausdinta, ne kartą buvo apgailestauta: „Gaila, kad šis charakteringas kl. J. Maculevičiaus kūrinys liko nespausdintas. Dedikuotas ir įteiktas 1888 m. „Anykščių šilelio“ autoriui vyskupui Baranauskui, nugrimzdo šio bibliotekoje. Gerai dar, kad kan. Tumo rūpesčiu radosi ir išliko bent rankraštyje Kultūros muziejuje“ (*Čėsnys B.* Maironis. Jo gyvenimo bruožai.— „Naujoji romuva“, Nr. 28—29).

Nemaža apie šią poemėlę yra rašęs Vaižgantas, vadinęs „Lietuvą“ visos vėlesnės Maironio kūrybos gemalu ir svarbiu savo epochos istoriniu dokumentu, paliudijančiu ir anticarines to meto lietuviškos moksleivijos nuotaikas, parodančiu, kad „Maironis, dar tebeeidamas mokslus, buvo jau atsiradęs tėvynės atgaivintojų žvaigždyne“ (23, 96). Vaižgantas „Lietuvą“ laikė perdėm romantišku kūriniu, kurio tikslas, Maironiui nusižiūrėjus į lenkų poeto V. Polio „Pieśń o ziemi naszej“, apoteozuoti Lietuvą.

Priešingai Vaižgantui, V. Mykolaitis-Putinas studijoje „Naujoji lietuvių literatūra“ pasitenkino vos keliomis šio kūrinio istoriją charakterizuojančiomis frazėmis, neduodamas nei platesnės jo apžvalgos, nei šiltesnio įvertinimo. Plačiausiai poemėlę „Lietuva“ yra aptarusi V. Zaborskaitė, pažymėjusi, kad šis kūrinys savo reikšmingumu išsiskiriąs kitų pirmųjų rašytojo bandymų fone. Jis svarbus mums tuo, kad padeda atsekti idėjinių ir vaizdinių Maironio kūrybos motyvų genezę, kad atspindi autoriaus ankstyvas istorijos studijas, jo susidomėjimą filologija, apėmusį ano meto inteligentiją (24, 75, 76). Poemėlė esanti įdomus lietuvių poetinio žodžio dokumentas. XIX a. lietuvių poezijos fone ji išsiskiria savo lyrizmu, sudarančiu ryškų kontrastą aprašomajai tradicijai: „Lietuva“ stovi ant ribos tarp kontempliatyvios, aprašomosios „Aušros“ poezijos ir naujųjų laikų lyrikos, kurios pradininku lemta bus tapti Maironiui savo „Pavasario balsais“. O pirmoji poemėlė — tai toji arena, kurioje rungiasi šie du pradai, tos priešiškos tendencijos. Ir jau pergalingai čia skamba ir naujo poetinio žodžio, ir naujos epochos nusiteikimų pirmosios pranašystės“ (24, 80—81).

Psl. 292

Tėve mūsų tėvynės! — poemos pirmasis fragmentas — dedikacija A. Baranauskui.

Psl. 294

Lietuva! mano brangi tėvynė! — iš fragmento vėliau išaugo garsioji „Lietuva brangi". Čia jau aiškiai girdimi kai kurie būsimo kūrinio akordai. Tarp jų ypač išsiskiria pirmoji strofa, žaliųjų pievų įvaizdis, retorinis kreipinys „Graži tu, mano brangi tėvyne!".

Psl. 296

Indijos dangų dėl jos apleido — Maironis rėmėsi tuo metu populiaria hipoteze, teigiančia, kad indoeuropiečių protėvynė esanti Azijoje.

Rūmų Jūratės — frazėje, kaip ir visame posme, girdėti būsimosios baladės „Jūratė ir Kastytis" motyvai.

Psl. 298

Tarp puikių vietų iš žalio sodo / Ten balti kyšą dvarai matyti — eilėraštyje „Lietuva brangi" šios eilutės nuskambėjo taip: „Kaip puikūs tavo dvarai, tėvyne, / Baltai iš sodų žalių bekyšą!".

Psl. 299

O kaipgi sodžiai širdį gaivina — šis ir tolesnių posmų motyvai taip pat perėjo į eilėraštį „Lietuva brangi", atsisakius poemėlei būdingo aprašymo ir empirikos.

Psl. 301

Gražios pakalnės kalnų Dubysos!
Vanduo skaistus ten, kalnai žaliuoja;
Tenai sesutės po krantus visos
Graudžias malonias dainas dainuoja. — posmas, nedaug tepakitęs, įėjo į eilėraštį „Lietuva brangi". Plg.:

Kaip puikūs slėniai sraunos Dubysos,
Miškais lyg rūta kalnai žaliuoja;
O po tuos kalnus sesutės visos
Graudžiai malonias dainas ringuoja.

Valakų žemė — Italija.

Psl. 302

O kad jau, stojęs ant amžiaus tako,
Praeigos ieškai mislim sparnuota,
Ko tada kalnai tie tau nesako?
Kokių didvyrių čia nežingsniuota? — motyvas vėliau nuskambėjo baladėje „Dyvitis":

Aš ne aukso,— ieškau turtų
Čia užburtų brangesnių:
Tie kalnai man daug apsako
Iš senovės davinių.

Šventragiui mirus — Šventaragis — legendinis asmuo.

Tada Lietuvars su sūnum's savo — Liūtauras — legendinis asmuo; beje, Plačiosios redakcijos Lietuvos metraštyje — Bychovco kronikoje — neminimas. Vytenis pirmasis neabejotinas Gediminaičių dinastijos atstovas, jis valdė 1295—1316 m., o Gediminas — 1316—1341 m.

Ją ten vadino kalnu „Paklona" — Poklonaja — Pasveikinimo kalva prie Maskvos (dabar Maskvoje).

Dmitris — Dmitrijus Donietis.

Naugardas — Novgorodas.

Psl. 303

Kaip naktis juodas tamsus Nevėžis
Ten juosta juosia žaliąsias pievas,
Tyliai ein, gilų lovį išrėžęs,
Giliàs dūmàs jo težino Dievas! — posmas kiek redaguotas įėjo į eilėraštį „Lietuva brangi":

Ten susimąstęs tamsus Nevėžis
Kaip juosta juosia žaliąsias pievas;
Banguoja, vagą giliai išrėžęs;
Jo gilią mintį težino Dievas.

Rudens jau dienos ilgos, nuobodžios! — apibūdindamas rudeniškai slopią nuotaiką, eilėraštyje „Rudens dienos" Maironis vėliau rašė: „Nuobodžios, pilkos slenka dienos". Tad šių eilučių prasminis ir emocinis ryšys taip pat akivaizdus. Be to, šia eilute prasidedantis poemėlės „Lietuva" fragmentas savo nuotaika bei meniniais vaizdais yra artimas poemos „Jaunoji Lietuva" devintajai giesmei, kurioje randame liūdną rudeniškos gamtos aprašymą.

Psl. 304

Šidlavas — Šiluva.

Psl. 305

Valančauskas — M. Valančius.

Rudens turtingos ir sočios dienos — ta eilute prasidedantis epizodas taip pat nuskambėjo poemos „Jaunoji Lietuva" minėtame fragmente.

Psl. 306

Šarma apaugę, medžiai apmirę — žiemos motyvas, pakartotas „Jaunojoje Lietuvoje".

Kvartapijonas — fortepijonas.

Psl. 307

Brangi man gryčia: ranka matutės / Mane mažutį ten užlingavo — plg. eilėraščio „Mano gimtinė" eilutes:

Ten močiutė užlingavo
Raudomis mane...

Aplinkui sniegas lyg baltos jūrios
Pusiau apsėmė sodžių ne vieną,
O giria eglių, pusnis išdūrus,
Matytis toli, lyg juoda siena.
Šis ir kiti du posmai panašiai pakartoti poemoje „Jaunoji Lietuva".

Psl. 308

Štai dangus blaivos, ir pusė veido
Mėnesies žiūri ant į žvaigždelę!
Ten Grįžo Ratai ant nusileido!
Šienpjoviai spokso į Paukščių Kelią!
Iš šio, Vaižganto žodžiais tariant, gemalo, išaugo nuostabus žiemos dangaus vaizdas, įėjęs į poemą „Jaunoji Lietuva", prieš tai į „Tarp skausmų į garbę":

Dangus kaip gražus! Tarp žvaigždžių įsikirtę
Septyni antai Šienpjoviai!
Aukščiau ir šviesiau Grigo Ratai apvirtę;
Sietynas tik šviečia tamsiai.

Apskritai tekstologinė „Lietuvos" analizė leidžia padaryti išvadą, kad poema „Jaunoji Lietuva" išaugo iš anksčiau parašytų Maironio kūrinių: poemėlės „Lietuva", į pirmąjį „Pavasario balsų" leidimą įėjusių eilėraščių, na ir, žinoma, svarbiausia — poemos „Tarp skausmų į garbę". Jų susikirtime, jų poetinėje sintezėje, kurią išaudė autoriaus meninė vaizduotė. Iš poemos „Tarp skausmų į garbę" į „Jaunąją Lietuvą" buvo perimtas visas siužeto karkasas ir pagrindinės idėjos, iš poemėlės „Lietuva", kaip matome, į čia įplaukė lyrinės sugestijos, nemaža poetinių gamtos refleksijų, maironiško peizažo detalių.

Bažnyčios tavo, Lietuva mano! — motyvas pasikartoja eilėraštyje „Lietuva brangi" ir poemoje „Jaunoji Lietuva".

Psl. 309

Ant seni Žeimiai, kur kad pažino
Jau pirmą kartą sprandas kryžoko
Rankos smagumų mūsų Gedmino,
Jo vieno vardo privengt išmoko.

Ant Karsakiškių laukai taip garsūs!
Kryžokus ten tai, apkaltus plienu,
Kareiviai mūsų Rimgaudo narsūs
Visus paklojo narsumu vienu.

Žeimiai — į šiaurę nuo Jonavos. Plačiosios redakcijos Lietuvos metraštis — Bychovco kronika — mini Gedimino vadovaujamos kariuomenės mūšį su vokiečiais. Patikimesniais istorijos šaltiniais šis faktas nepatvirtintas.

Ant Karsakiškių laukai... — Lietuvos metraščiai savo legendinėje dalyje mini kunigaikštį Ringaudą, valdžiusį apie XIII a. pradžią. Tačiau nieko nežinome nei apie jo karių mūšį prie Karsakiškio, nei apskritai apie susidūrimus su kryžiuočiais, su vokiečiais.

Psl. 311
Jau pavasaris atėjo — taip prasidedąs fragmentas primena dramos „Kęstučio mirtis" I aktą, ten nupieštą pavasario vaizdą.

Psl. 314
Kraslavo kalnų — Kraslavas — miestas Latvijos TSR pietryčiuose, Latgalos aukštumoje.

Psl. 315
Liñksma laivù tai ardýti marès — paliekamos Maironio pažymėtos kirčio vietos. „Norėdamas, kad skaitančiajam būtų aiškus bendras kūrinio dinamikos pobūdis, poetas neaiškiose vietose sužymėjo kirčius, cezūras, nors kirčius žymint didesnio nuoseklumo nematyti. Daugiausia tai pagrindiniai ritminiai kirčiai; kitur tai grynai metriniai iktai <...>, iškraipą natūralią sakinio intonaciją, dar kitur — natūralūs ritminiai kirčiai, derinami su dirbtiniais metriniais iktais" (*Girdzijauskas J.* Lietuvių eilėdara. V., 1966, p. 211).

Psl. 316
Kad Martyno mokslas Europai užrūkė — liuteronybė, viena pagrindinių protestantizmo krypčių, kurios pradininkas Martynas Liuteris.

Psl. 319
Neskųsis prūsas tad už Rumnovą — Rumnovas — iškreiptas Romuvos vardas. Petras Dusburgietis savo kronikoje (baigta rašyti 1326 m.) mini Romuvą Nadruvoje (Prūsija), kuri buvusi baltų religinis centras.

Psl. 320
Mãneliai — grandinės.

Psl. 322
Viltis gražiausė — jaunieji mūsų — / Bedievių moksle smertį sau geria — už šią idėją, išreikštą ir poemoje „Tarp skausmų į garbę", Maironis buvo kritikuotas St. Matulaičio.

Psl. 323

Čia matėm Aušrą ne visai šviesią — motyvas perėjo ir į poemą „Jaunoji Lietuva", atspindėdamas, kaip pažymėta V. Zaborskaitės, Maironio idėjinių pažiūrų konservatyvumą, radikalesnių socialinių-politinių Lietuvos gyvenimo pakitimų baimę (24, 63). Toliau tekste atsispindi teigiamas Maironio santykis su klerikaline „Šviesa" ir „Varpu" (lietuvių studentų liberalinės švietėjiškos draugijos prospektas).

Ką Jeremijas / Verkdamas verkė aukšto Siono — gindamas taikų kultūrinį darbą Lietuvos labui, Maironis šiame posme kovos pozicijai priešpastato krikščionišką santūrumą. Sionas — kalva Jeruzalės pietryčiuose. Biblijos teigimu, čia buvusi žydų karaliaus Dovydo rezidencija, vėliau Jahvės šventykla. Biblijoje Sionas dažnai vadinamas dievo namais. Senasis testamentas aprašo, kaip pranašas Jeremijas verkė, kai buvo niokojama iškilusi žydų valstybė. Senajame testamente yra du skyriai, susiję su Jeremiju, vienas iš jų vadinasi „Jeremijaus raudos".

Psl. 326

Kn. Antanas Juškevyčė — Antanas Juška, lietuvių tautosakininkas, etnografas.

Gražybe lietuviškų dainų jau Gėtė negalėjo atsidžiaugti — J. V. Gėtė dramoje „Žvejė" (1782) panaudojo liaudies dainos „Aš atsisakiau savo močiutei" motyvą, taip pat recenzavo L. Rėzos parengtą lietuvių liaudies dainų rinkinį „Dainos" (1825).

Rasit senovės yra tai dakai — remiamasi J. Basanavičiaus lietuvių kilmės iš trakų-frygų hipoteze. Dakai — šiaurinių trakų genčių grupė.

Psl. 330

Kiek atminimų!.. Jausmų malonių!.. — šis ir prieš tai nuskambėjęs raudonmargių gėlių motyvai vėliau išaugo į eilėraščio „Vakaras (Ant ežero Keturių Kantonų)" posmus.

Ciesaras — ciesoriai — bot. karališkoji margutė.

Psl. 331

Birštėnai — Birštonas.

Unitai — stačiatikiai, sudarę su katalikų bažnyčia Bresto bažnytinę uniją. Bresto unija lietė Respublikos valdomą Ukrainą ir Baltarusiją. Jai nepritarė Rusijos carai, todėl popiežiai veikė per valdovus Steponą Batorą ir Zigmantą Vazą, kurie unijos pagalba siekė įsitvirtinti rusų, ukrainiečių ir baltarusių žemėse. Bresto bažnytinė unija Lenkijos ir Lietuvos stačiatikiams suvienyti su katalikų bažnyčia įvyko 1596 m., taigi Respubliką valdant Zigmantui Vazai (valdė 1587—1632).

Psl. 333

Ties Giranonu mačiau čia pilį — Geranainys (baltr. Geraniony, rus.

Geranony), miestelis Baltarusijos TSR, Gardino srityje. Iki 1542 metų priklausė Goštautams.

Kreivių pilis — Krėvos pilis. Iki 1795 metų Krėva priklausė Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei. 1382 metais joje buvo įkalintas ir nužudytas Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis.

Psl. 334—335

Ne žodžio, verksmo — vaikų silpnybė — / Darbo didvyriais mums reikia būti; / darbą, broliai! — šie motyvai netrukus nuskambėjo Maironio lyrikoje, skelbdami didvyrišką pasipriešinimą carinei priespaudai.

Psl. 336

Suñkūs skaũsmai spaũdž mus, bròliai! — taip prasidedančiame poemėlės fragmente girdėti eilėraščių „Nedaugel mūsų" ir „Sunku gyventi" užuomazgos.

Psl. 338

Broliai-juodvyžiai — jotvingiai. Manoma, kad prieš XIII a. pietuose jotvingių gyventa iki Bugo vidurupio.

Žebrys (rus. зубр) — stumbras.

Psl. 339

Ten linksma saulė kad anksti rytą / Trakams jau šypsos — fragmentas vėliau atsikartojo eilėraštyje „Trakai", davė jam pradžią.

Psl. 340

Tanenbergas — Tannenberg (dab. Stembarkas). Slėnyje prie kelio Liudvigsdorfas (dab. Lodvigovas)—Tanenbergas Žalgirio mūšio metu vyko smarkiausia kova tarp Kryžiuočių ordino ir pirmaisiais į kovą stojusių lietuvių. Vytauto motyvas iš poemėlės vėliau perėjo į Maironio lyriką, poemas ir dramas, išsiplėtodamas po visą kūrybą. Neatsitiktinai „Lietuvos" pabaigoje Maironis citavo I. Kraševskio žodžius, charakterizuojančius Vytautą: „Tai buvo savo laikmečio žmogus, dar atšiaurios Lietuvos atšiaurus didvyris; jo gyvenimas yra poetiškiausia Lietuvos istorijos epocha; giesmė apie jį, jei koks nors poetas kada nors pasiryš apdainuoti, bus garsi homeriška giesmė, kupina paprastumo ir didybės! Mažame kūne jis turėjo nepalaužiamą dvasią, į kurią iki gyvenimo pabaigos nieko panašaus nebuvo".

„TARP SKAUSMŲ Į GARBĘ"

Bibliografiniai duomenys. Poemą „Tarp skausmų į garbę" Maironis, kaip rodo kūrinio pratarmė, užbaigė 1893 metų balandžio 23 dieną.

Tuo metu poetas dėstytojavo Kauno kunigų seminarijoje. Bet kūrinys galėjo būti parašytas kiek anksčiau — studijuojant Peterburgo Dvasinėje akademijoje. Poema išspausdinta Tilžėje 1895 metais. Antraštė — „Terp skausmų į Garbę“. Paantraštė — „Poėma isz dabartiniu laiku“. Paraszė St. Garnys.

St. Garnys — vienas ankstesniųjų Maironio pseudonimų. Kriptograma St.— Stanislovo santrumpa. Stanislovas — M. Valančiaus duotas Maironiui per dirmavonę vardas (23, 19).

Publikavimo priešistorė. K. Pakalniškis (Kazimieras Pakalniškis — Dėdė Atanazas. 1866—1933) — Maironio bendramintis iš Kauno kunigų seminarijos laikų, aktyviai dalyvavo periodinėje spaudoje. 1932 m. jis publikavo atsiminimus, liečiančius Maironio „Tarp skausmų į garbę“. Kaip pažymi V. Zaborskaitė, jo pasakojimas vertingas ir leidinio istorijai pažinti, ir duoda vieną kitą konkrečią buitinę bei psichologinę detalę (24, 95).

„K a i p M a i r o n i o „P e r s k a u s m u s į g a r b ę“ s p a u s d i n o m e. Buvo tai vėlybas ir lietingas ruduo. Vieną tamsų vakarą nuėjau kunigų seminarijon ir užėjau pas prof. Maciulevičių (taip jis tuomet vadinosi). Mūsų kalba tuojau nukrypo literatūros sritin. Jis žinojo, kad aš esu „Apžvalgos“ („Žemaičių ir Lietuvos apžvalga“ — *I. S.*) bendradarbis, o aš vėl žinojau, kad jis rašo kokius tai eilėraščius. Prašiau, kad jis turi ką nors parašęs, duoti „Apžvalgai“. Jis nieko nesakydamas atsikėlė nuo kėdės ir, atidaręs komodą, ištraukė storą rankraštį ir ėmė man skaityti: „Tarp skausmų į garbę“. Poema. <...> Sėdint mums prie arbatos stiklo, jis skaitė ir skaitė savo poemą, o aš sėdėdamas klausiausi. Ir iš tiesų buvau ta poema „sužavėtas“, kaip dabar sako, dėl to, kad tokių poemų mūsų literatūroj dar nebuvo. Gerokai poemos skaitymui įpusėjus, aš ėmiau ir pertraukiau skaitymą:

— Gerbiamas kun. Profesoriau,— sakau,— ar nebūtų galima tą šedevrą atskiroj knygelėj atspausdinti ir plačiajai visuomenei duoti.

Mudu ėmėme tartis, kaip tą poemą greitu laiku galėtume atspausdinti. Toliau jis jau poemos nebeskaitė ir rankraštį atidavė man. Aš prižadėjau tą poemą maždaug per 3—4 mėnesius pasirūpinti atspausdinti ir jam knygelę atsiųsti. Buvo jau vėlybas laikas, kai aš kupinas džiaugsmo ir malonaus pasigėrėjimo skaitymu lietuviškos poemos, išėjau iš profesoriaus buto ir, sugrįžęs miestan į viešbutį, išėmiau iš kišeniaus poemą ir ėmiaus skaityti, ir balsu deklamuoti vienas pats.

Man tik tuomet labai keistas pasirodė ant poemos viršelio užrašytas pseudonimas: „Maironis“. Tokios pavardės iš niekur nebuvau girdėjęs. Antrą dieną aš išvažiavau namon ir grįžau Akmenėn lyg su dideliu ir brangiu radiniu. Grįžęs namon, perskaičiau ligi galo poemą. Manau, bene būsiu buvęs pirmasis, kuris tą poemą perskaitė.

Praėjo jau savaitė laiko, ir aš pradėjau galvoti, kaip tą poemą reikėtų atspausdinti. Žinoma, visos mano mintys krypo į Tilžę, kur ėjo „Apžvalga“ ir kiti mūsų spaudiniai. Bet kaip ten nuvykti? Kunigui ten keliauti rusų valdžia leidimo neduos, o taip kokiam kontrabandininkui pasitikėti ir jam rankraštį duoti, kad jis Tilžėn nuneštų, taip pat pavojinga. Jis gali tą rankraštį kelionėje pamesti arba rusų žandarai gali užpulti ir atimti... Man taip begalvojant, praėjo jau beveik ištisas mėnuo, o aš vis nieko negalėjau sugalvoti, kaip tą Maironio rankraštį būtų galima atspausti.

Vieną kartą, o buvo jau, regis, netoli Kalėdos, ateina pas mane mano gerai pažįstamas eksklierikas Juozapas Ložinskis, jaunas dar vyrukas, Kuliškių žemaitis, kuris su manim buvo Kauno dv. seminarijoje klieriku, vienu kursu už mane jaunesnis. Bet neturėdamas į kunigų luomą pašaukimo, ar gal kitokiais kokiais sumetimais iš kunigų seminarijos trečiojo kurso išstojo ir, nusipirkęs arklį ir vežimėlį, ėmė po Lietuvą lietuviškas knygas vežioti ir platinti. Aš, jį pamatęs, labai nudžiugau dėl to, kad jis Maironio poemos rankraštį galėjo nuvežti į Tilžę ir ten greitu laiku atspausdinti. Jis pas mane viešėjo 2—3 dienas ir išpasakojęs visas savo „naujienas“ ir kelionės nuotykius su rusų žandarais, pasiėmęs Maironio poemos rankraštį, 100 rublių, kuriuos aš įdaviau rankraščiui spausdinti ir 25 rublius kelionės išlaidoms — išvažiavo namon į Varnių parapiją (ten viename kaime jis gyveno) ir tuojau žadėjo važiuoti Tilžėn ir ten Maironio poemos rankraštį atspausdinti.

Tuo tarpu praslinko pusmetis, o apie Juozapą Ložinskį ir žadamąją atspausdinti Maironio poemą — negirdėti. Rašiau Ložinskiui keletą laiškų į Varnius, klausdamas, kaip ten yra su įduotąja spausdinti Maironio poema. O iš jo jokio atsakymo nėra: viskas lyg į vandenį įkrito ir dingo. O tuo tarpu iš prof. Maironio gaunu laiškus su užklausimais, kaip ten yra su jo poema, ar ji atspausdinta, ar ne. Man jau gerokai ir baimės įvarė: gal rusų policija Ložinskį sučiupo su visa poema ir pasodino kalėjiman ar gal ištrėmė kur Rusijon. Kun. prof. Maironis iš Kauno persikėlė į Petrapilio Dvasinę kunigų akademiją profesoriauti. Iš čia jis ėmė man smarkesnius laiškus rašyti, reikalaudamas, kad aš grąžinčiau jo poemos rankraštį. Parašiau jam visą tiesą: poemos rankraštį su pinigais įdaviau Ložinskiui, kuris žadėjo poemą atspausdinti. Maironis Ložinskį gerai pažino. Man buvo didelis nemalonumas, kad su jo poemos rankraščiu išėjo tokia netikėtai bjauri „istorija“. Praėjus jau pusantrų metų, aš iš Kretingos nuo kunigo Stanislovo Stakelės, kuris tuomet už nežinau kokias „nuodėmes“ sėdėjo vienuolyne, gavau laišką, kuriame man pranešė, kad Ložinskis atnešė pas juos Maironio poemos rankraštį ir pametė, žinoma, pinigus sau pasilikęs. Pasakęs dar, kad rankraštį iš manęs gavęs. Kun. Stakelis rašė, kad rankraštis Tilžėn pasiųstas, ir jam atspausti prašė atsiųsti 100 rublių.

Iš džiaugsmo, kad Maironio poemos rankraštis atsirado, net aukštyn

pašokau, o 100 rublių tuojau paštu išsiunčiau ir už mėnesio Maironio poema „Tarp skausmų į garbę“ buvo atspausdinta. Tai jau, regis, buvo 1895 m. Ta poema buvo paskui perdirbta į „Jaunąją Lietuvą“. Aš tuojau pranešiau kun. Maironiui, kad jo poema atspausdinta. Greitai gavau iš Tilžės siuntinį — poemą „Tarp skausmų į garbę“ drauge su laikraščiais. Tarp kitų laikraščių buvo 1 egz. mūsų inteligentų Tilžėje leidžiamo mėnesinio laikraščio „Varpo“. Paskutiniame „Varpo“ numeryje radau Maironio poemos kritiką. Perskaičiau ir nustebau. Kritikos autorius dr. Vincas Kudirka[1] Maironio poemą sumaišė su purvais, išvadindamas ją „davatkų gadzinkomis“ ir t.t. Išplėšiau iš „Varpo“ tą kritiką ir pasiunčiau Petrapilin Maironiui. Jis atsiuntė man laišką, kuriame buvo įdėtas atsakymas dr. Kudirkai dėl jo kritikos „Varpe“. Tą Maironio atsakymą Kudirkai pasiunčiau Tilžėn įdėti „Apžvalgon“. Jį „Apžvalga“ tuojau ir įdėjo savo skiltyse. Tuo metu mūsų santykiai su prof. Maironiu lyg nutrūko. Ilgai mes nesusitikome ir nesišnekėjome, gal dėl to, kad nebuvo progos susitikti: jis gyveno toli nuo Lietuvos, Rusijos šiaurėj, Petrapily, o Lietuvon parvažiuodavo trumpam laikui atostogų. („Rytas“, 1932, rugpjūčio 10.)“

Kaip pastebėjo V. Zaborskaitė, poemos „Tarp skausmų į garbę“ „rankraščiui teko pereiti būdingą aniems laikams lietuviškos knygos kelią“ (24, 96). Čia vėlgi galime prisiminti tokią pamokančią „Apsakymų apie Lietuvos praeigą“ publikavimo istoriją, nupasakotą Vaižganto ir paminėtą šių „Raštų“ įvadiniame straipsnyje.

Vertinimo istorija. 1895 metais 8 „Varpo“ numeryje pasirodė recenzija, pasirašyta kriptonimu N. Jos autorius Stasys Matulaitis (1866—1956) — XIX a. pabaigos lietuvių demokratinis kritikas. Jo raštams būdinga materialistinė estetinė mintis. S. Matulaitis yra pirmasis Maironio kūrybos vertintojas. Minėtoje recenzijoje jis priekaištavo poemos „Tarp skausmų į garbę“ autoriui už klerikalinę tėvynės meilę, griežtai pasmerkė pastangas iškelti teigiamą kunigijos vaidmenį nacionaliniame judėjime. Recenzentas priėjo išvados, kad poemoje „idėjos geros nėra“ (12, 243), aštriai pasisakė prieš etinių rašytojo pažiūrų siaurumą ir ydingumą, jų klerikalinę ideologiją. Poemoje reiškiamos tėvynės meilės idėjos, S. Matulaičio nuomone, esančios abstrakčios, nes nesiejamos su liaudies masių revoliucine kova. Recenzijos autorius šiuos priekaištus Maironiui pareiškė, vertindamas visuomeninius idealus iš socialdemokratinių pozicijų, agituodamas už mokslą liaudžiai ir „laisvės geismą“ (12, 242). Recenzijoje esama ir poezijos formą liečiančių išvadų. S. Matulaičio nuomone, St. Garnys neturįs pašaukimo. „Jo poemoje ir eilės netikusios, ir sunkios, ir nuobodžios, jausmo mažai, vervos (įkvėpimo — *I. S.*) nėra“ (12, 244).

Į šią kritiką tuojau reagavo Maironis, parašęs atsakymą, kuris

---

[1] Iš tikrųjų autorius buvo S. Matulaitis.

buvo išspausdintas „Žemaičių ir Lietuvos apžvalgoje", 1895 metų 22 numeryje. Straipsnis pasirašytas St. Garnio slapyvardžiu. Atsakyme recenzentui atsispindi klerikalinės Maironio pažiūros į dvasiškijos vaidmenį lietuvių nacionaliniame judėjime, į revoliucinį judėjimą. Maironio nuomone, egzistuojąs tikrasis mokslas ir pseudomokslas, t. y. „kreivas mokslas". Pirmojo reikšmė didžiulė, antrasis gi remiasi neteisingomis ideologijos dogmomis ir atveda į bedievystę. Tuo Maironis motyvavo poemoje „Tarp skausmų į garbę" išreikštą skeptišką santykį su pasaulietiškomis mokymo įstaigomis. Maironio atsakyme nedviprasmiškai, o labai atvirai ir kategoriškai formuluojamas neigiamas požiūris į Prancūzų revoliuciją, argumentuojant jos „bedieviškumu" („po visą Prancūziją bažnyčios buvo bjaurintos ir uždarytos", 11, 295), o bedievystė esanti baisi blogybė: „bedievis, jei norės, tai ras išteisinimą ir vagystės, ir girtuoklystės, ir palaistuvystės. Tai už ką pykti, jei žmogus, tikįs į dievą, juos visus į vieną eilę suveda" (11, 295). Rašytojas nematė ir nevertino tų problemų, kurias lietuvių nacionaliniame judėjime kėlė ir sprendė kairioji inteligentija, atstovavo klerikalinės buržuazijos, o ne liaudies interesams. Maironis galvojo, kad lietuvių tautos gyvenimas galįs plėtotis tik katalikybės dogmų rėmuose. Kaip reziumuota V. Zaborskaitės, „St. Matulaičio kritika palietė labai svarbius poemos „Tarp skausmų į garbę" idėjinius motyvus, teisingai įvertindama jų visuomeninį reakcingumą, jau Maironio kūrybinio darbo pradžioje parodydama tuos jo poezijos momentus, kurie ne tik svetimi, bet ir priešiški liaudies išsivaduojamajam judėjimui" (24, 222). Tačiau tuo kūrinio reikšmė neišsemiama. Jame esama ir labai brangintinų momentų. Jie išryškėja ir autoriniame kūrinio sumanymo apibrėžime.

Maironis atsakyme St. Matulaičiui rašė: „Poemos „Tarp skausmų į garbę" idėja yra taip apgiedoti jaunos Lietuvos kilimą iš tautiško miego, Lietuvos vargus, skausmus, per kuriuos tiktai įgis garbę, ir per tai prikelti miegančius. Toliau poemos idėja yra parodyti, jog žmogus turi dievo paskirtą pašaukimą, kurio painijos neišdildo, bet tiktai lig laiko kliudo (Juozas), iki žmogaus tvirtas būdas visko nepergalės" (11, 296—297). Šiandieną sutelkiame dėmesį į pozityviuosius šios koncepcijos aspektus, nes kaip tik jie ir yra suvaidinę lemiamą vaidmenį poemos kelyje į lietuvių skaitytoją. Mums svarbus yra kūrinio idėjos formulavimas, autoriaus pateiktas knygelės „Tarp skausmų į garbę" pratarmėje: „Ant galo negaliu nepasakyti ačiū Tai, kurios meilė prikėlė mane iš miego, išžadino aukštesnius jausmus ir davė įkvėpimą. Dėl jos tai norėčiau nupinti garbės vainiką, kad jos vardas pasklistų ką plačiausiai, kad ją pažintų ir pamylėtų broliai taip karštai ir širdingai, kaip pamylėjau aš, ir išsipildytų anie žodžiai:

> Pasklido giesmė po tą šalį toli,
> Kur mėlynas Nemunas bėga;

Pamėgo tave, pamylėjo visi:
Ir rūmai, ir pilka sermėga.

O ta mano numylėtoji tai Lietuva-tėvynė!"

Pratarmė reikšminga ir tuo, kad atspindėjo poeto nusivylimą „mūsų garbingąja didumene", kuri, anot autoriaus, kūrinio nesupras, „seniai išvariusi iš salionų s vo tėvynės liežuvį", „moka jo tik tiek, kad su tarnais susišnekėtų", „ant galo neturi kada jo gerai ir išsimokinti, padėjusi nemaž laiko ant prancūziškos, vokiškos ir kitų kalbų". Nedėjo rašytojas vilčių ir į „ūkininkus-vargdienius": „reikia dar jiems apšvietimo, kad galėtų ją (poemą — *I.S.*) suprasti". Visa Maironio viltis buvo apsišvietęs, mokslus išėjęs jaunimas. Autorius jame matė Lietuvos progreso pagrindą, tikėjosi, kad jo idėjos jauniems žmonėms nepasirodys „nepasiekiamos ir negalimos". Kad poeto lūkesčiai išsipildė, daugeliu atžvilgiu parodo tolesnė poemos „Tarp skausmų į garbę" vertinimo istorija.

Savo studijoje apie Maironį Vaižgantas, pavadinęs „Tarp skausmų į garbę" pirmąja Maironio proklamacija, įvedė į knygą atskirą skyrelį, kurį pavadino: „Kaip jaunimas tą proklamaciją priėmė" (23, 106—115). Jame pakiliai ir vaizdžiai rašė: „Jaunas dainius gyveno dar nesuprozintas, pats lakiojo ukštai aukštai ir pigiai (t y. lengvai — *I.S.*) kėlė aukštyn nedaug tereikalaujantį paraginimų jaunimą. Jaunas dainius degė tėvynės meile. Sakės taip ją mylįs, jog net abejojęs, ar berasis kas kitas lygiai mylįs. Mylėjo ir jaunus savo draugus. Ir įvyko, kas turėjo įvykti: jaunimas jį pamilo sulig tiesos: mylėk, jei nori būti mylimas, dek pats, jei nori kitus uždegti; būk kaip Rabindranato Tagorės žiburys, kurs kitiems šviesos duoda tik tada, kai patsai šviečia. Skaisčių, nesurumbėjusių jaunimo širdžių pigiai neapgausi" (23, 107).

Tuometinei jaunų žmonių kartai priklausė ir V. Mykolaitis-Putinas. Kalboje, pasakytoje Maironio 100-osioms gimimo metinėms pažymėti, yra šios mintys: „Pradėdamas savo kalbą, sakiau, kad Maironis yra didis ir brangus ypač mano kartos žmonėms. Mes esame maždaug trimis dešimtimis metų jaunesni už Maironį. <...> Vyresniosios kartos, Maironio amžininkai, nesutarė su juo daugeliu ideologinių klausimų. Tai buvo lietuvių visuomenės diferenciacijos laikotarpis. <...> Už klerikalines jo kūrinių idėjas jį aštriai puolė St. Matulaitis, šnairavo Kudirka, Šliūpas ir visi kairiosios krypties žmonės.

Jaunesniosios už manąją kartos laikė Maironį jau pasenusiu, atgyvenusiu, nebeaktualiu rašytoju. Jos tarėsi išsivadavusios iš Maironio pažiūrų bei poetikos poveikio.

Ištikimiausia Maironiui pasirodė manoji karta. Didžiuma jos žmonių buvo nusiteikus laisvamaniškai religijos atžvilgiu. Kad Maironis — kunigas, ji žinojo, tačiau žiūrėjo į tai atlaidžiai. Mumyse dar ilgą laiką buvo gyva Maironio įdiegta Lietuvos senovės romantika, praeities heroizmas, bočių-didvyrių šlovė. Mes pakilia nuotaika skaitydavome:

Kur šiandieną Jinai?
Miega jos milžinai;
Po žemių jų ilsis krūtinė!
Kaip po audrų didžių
Kad ant marių plačių
Užmiega vilnis paskutinė.

Mes ilgai prisiminėm tamsius carinės priespaudos metus — ir vėl deklamuodavom:

Jau slaviai sukilo. Nuo Juodmarių krašto
Pavasaris eina Karpatų kalnais.
Po Lietuvą žiema. Nei žodžio, nei rašto
Neleidžia erelis, suspaudęs sparnais..." (17, 289—290)

Šios citatos — Maironio poemos „Tarp skausmų į garbę" fragmentai. „Maironis mano kartos žmonių sąmonėj įsitvirtino kaip didelis lietuvis ir poetas",— taip apibendrino išsakytas mintis V. Mykolaitis-Putinas. Šie žodžiai giliai įsidėmėtini — juose yra viskas: ir didelio, ne mažesnio už Maironį talento patirtis, ir gyvai išsaugoti jaunystės įspūdžiai, ir tikras žmogiškumas, ir didelė tolerancija.

Apie lemiamą Maironio poveikį XIX a. pabaigos — XX a. pradžios jaunimui ir bręstančiai rašytojų kartai liudija ir žymios lietuvių literatūros klasikės — Šatrijos Raganos — gyvenimas ir kūryba. „Viktutė" — stambiausias jaunos Šatrijos Raganos pasakojimas, skelbiamu patriotizmu primenąs Maironio poemą „Tarp skausmų į garbę". Rašytoja atskleidė jaunos, išsižadėjusios lenkiškumo dvarininkaitės išgyvenimus, mokantis gimtosios kalbos, šviečiant liaudį, formuojant savo būtį taip, kad būtų kuo naudingesnė artimiausiai aplinkai" (25, 106). Įspūdingą Maironio poemos „Tarp skausmų į garbę" recepcijos dokumentą paliko Šatrijos Ragana savo „Viktutėje", kur dienoraščio forma išsakyti ką tik patirti šio kūrinio skaitymo įspūdžiai. Šis dienoraščio fragmentas pradedamas pakiliai cituojamu pirmuoju „Tarp skausmų į garbę" posmu „Kur šiandieną Jinai?..", po to seka toks tekstas: „Vėlu jau, o aš apie miegą nė pamanyti nenoriu; gražiausios poemos vietos skamba ir skamba man ausyse lyg muzika, lyg daina... Šįvakar mums daktaras skaitė tą poemą; aš klausiau, klausiau lyg sužavėta. Pirmą sykį išgirdau tokią gražią lietuvišką kalbą, ir pasirodė ji man šimtą kartų gražesnė už lenkišką ir visas kitas. Yra tokių poetiškų vietų, kad jas nori kartoti be galo. Poemos turinys man atrodo menkas: asmens neaiškiai nupiešti, bet forma, kalba — negaliu apsakyti, kaip patiko. Man rodos, kad tai yra pirmas tikras Lietuvos

poetas, tas Garnys;. duok dieve, kad jo mūza būtų kuo vaisingiausia.

Dieve, kaip malonu skaityti gražius veikalus savo kalba! Dėl ko mes tiek mažai jų turime? Dėl ko mūsų tėvai paniekino gimtąją kalbą!

Kas buvo, tas buvo, nebeatmainysi. Juoba turime darbuotis, kad kuo greičiausiai pataisytumėm praeities klaidas". Šatrijos Ragana, kaip matyti iš šios ištraukos, labiausiai įvertino Maironio poemos poetiškumą, drąsą ir sugebėjimą prabilti lietuvių kalba. Turinio atžvilgiu ji pasisakė labai lakoniškai ir skeptiškai. Bet yra dokumentų, liudijančių, kad savo idėjomis — taip pat ir klerikaliniu jų pobūdžiu — „Tarp skausmų į garbę" atitiko Šatrijos Raganos ideologines pažiūras. Rašytoja nepritapo prie demokratinės nacionalinio judėjimo linkmės. Todėl, „kai Marija, susižavėjusi poema „Tarp skausmų į garbę", ypač jos meniškumu, pasipiktino S. Matulaičio kritika (Ach, kaip mane supykino ta kritika,— rašė ji. Przecież to jest idyotyzm twierdzić ,że w poemacie nie ma poezyi! Czy nie zgodzisz się tem? Jeślí tam nie ma poezyi, to nie ma jei i w całej literaturze litewskiej, to nawet i w polskiej trudno ją znaleść...) ir prašė pasakyti savo nuomonę, Povilas (Višinskis — *I.S.*) neatsiliepė nė žodžiu" (21, 75). Skirtingi, prieštaraujantys požiūriai į Maironio poemą atskleidžia sudėtingą XIX a. pabaigos — XX a. pradžios lietuvių nacionalinio judėjimo turinį.

Apie poemą „Tarp skausmų į garbę" kaip būdingą savo epochos kūdikį, kaip jos ideologinę išraišką nemaža svarbių dalykų yra pasakyta Vaižganto.

Visų pirma Vaižgantas bene pirmasis taip iškėlė šio kūrinio reikšmę lietuvių visuomeniniam gyvenimui, kaip ir Šatrijos Ragana bei V. Mykolaitis-Putinas, parodydamas per savo patirtį, kaip stipriai „Tarp skausmų į garbę" veikė savo epochos mąstyseną, kokio lemiamo poveikio turėjo tolesniam jo paties ir daugelio lietuvių gyvenimui. Jau gerokai vėliau, ruošdamas apie Maironį savo paskaitas, rašytojas rašė: „Jei Vaižgantą dažnai pavadindavo visuomenės ūpo barometru, tai pavelykite pacituoti iš jo dieninio tų pat 1895 m., kuriais ir „Tarp skausmų į garbę" pasirodė.

„Bevaldžias rankas nuleidęs, skaitomą knygą ant stalo pamiršęs, kėpsau plačiame krėsle. Kūnas ištižęs, kone apmiręs. Dvasia lyg veržiasi aukštyn, į nežinomas sritis; veltui tačiau mėgintumei susekti, kame mintys klajoja. <...> man viena aišku, kad tarnystė ir šablonas man laiką ėda, o jau belaikė išėda vidurį. Ten viduryje rimties nėra, ten kažkas spurda, kovoja. Bet kas? Ten dirgsnius kaip gyva ranka trauko. Bet kas? Tašloje argi gali būti smarki kova ir skaudūs dirgsniai? Netvarka viduje daro liūną, kurin įsmenga visa nauja. Smenga ir nespiria ieškoti išėjimo. Toli toli matos iškilmingos, aukštos, bet jau apleistos idėjos. Sopa, bet noro grįžti nėra. Liūdna, neapsakomai gaila man paties savęs, kad nėra kam išvaduoti, įbingusį paraginti, tašlą sukietinti ir ką dora iš jos išlipdyti; nėra kam elektros kibirkšties per susilpnėjusią valią perleisti!

Netikėtai atneša jam pirklys kontrabandininkas naują poemą „Tarp skausmų į garbę". Jis skaito įžangą. <...>

Žiūrėk, tyla laukia vėjo. Vėją kelia geravaliai karštaširdžiai, pamindami po kojų asmeninius menkus ir nemenkus savo skausmus. Ar dabartinioji karta padės pūsti tą vėją? Ar būsimoji įvertins nepavykusį kitų darbą? Ar mokės pasaldinti nelauktą užvylį savo bešališku teisingumu? Ar atmokės garbe tiems, kurie per skausmą ėjo? Kas bus kaltas, jei dabartinių darbas — vėjo kėlimas — nepavyks, nevykėlių nieks nepaguos? Tu ir kiti tavo eilės!" (23, 108—110). Kaip panašios šios Vaižganto nuotaikos į Maironio eilėraščio „Jei po amžių kada sunkūs pančiai nukris" kankinančias abejones. Toliau Vaižgantas aprašo aktyvinantį poemos poveikį jam pačiam ir visai amžininkų, bendraminčių kartai: „Krito balzamo lašas ant ištižusios dūšios. Stebuklingai aną išdirbo, suminkštino; valia lyg tampresnė pasidarė. Idėjai — kelti vėją, nuvarysiantį miegus ir tylą, atsiliepė jaunoje krūtinėje. Kas buvo pergalvota, kas neaiškiai jausta, staigiai ėmė tenėti, tvirtėti, valiai pritariant, be jokių samprotavimų ir svyravimų" (23, 110). Įdomu, kad Vaižgantas, kaip ir Šatrijos Ragana, ypač pabrėžė didžiulį estetinį, emocinį kūrinio poveikį. Apie poemą sakoma: „Ji veikė į jausmą kaip muzika. Dar į ją neįsiklausai, dar neatspėji, o jau ji, muzika, savo įtaką bus padariusi.

Visa audra troškimų gimė galvoje ir širdyje. Kas siautė tada, bevaikščiojant ilgas valandas po kambarį; kokia krota (grotomis, kalėjimu) rodėsi man tas svetimo šono butas; kokiuo ištrėmimu tasai netolimas, vis dėlto svetimokas kraštas... ir parašiau laišką apie nostalgiją, apie pasiilgimą darbo tarpe savųjų. Aš nieko neatsimenu iš to laiško. Bet jis turėjo būti karštas ir įtikinantis, kad per savaitę jau buvau... paliktas visai be vietos" (23, 111). Tuo metu Vaižgantas (1893 m. baigęs Kauno kunigų seminariją) kunigavo Latvijoje, Mintautoje. Čia minimas laiškas Žemaičių vyskupystės kurijai.

Vaižganto prisiminimai praskleidžia uždangą į literatūros kūrinio poveikio „mechanizmą", aiškiai parodydami, kaip menas gali sukrėsti žmogų, paveikti jo sąmonę taip stipriai, kad tuojau seka konkretūs poelgiai. Begalinį Maironio sugebėjimą jaudinti skaitytojus labai teigiamai įvertino V. Mykolaitis-Putinas. Aptaręs Maironio suformuotų idėjų svorį, tęsė: „Tačiau ne vien savo poezijos idėjomis veikė Maironis ano meto skaitytojus. Emocinė to laikotarpio jo kūrybos nuotaika taip pat atitinka veržlų epochos kovingumą ir kartu su idėjiniu tūriu atliko organizuojantį vaidmenį" (16, 307). Čia dar priminsime, kad, baigdamas išlieti savo įspūdžius apie poemą „Tarp skausmų į garbę", Vaižgantas rašė: „Teiravaus ir kitų, kokio jie įspūdžio yra prityrę, beskaitydami pirmąją Maironies poemą. Visi vienodai sakėsi buvę pagauti, patraukti, įkaitinti. Karšta tėvynės meilė, žėrinti kone iš kiekvieno puslapio, daugybė jausmo, liūdnai melancholingas, kartais lig patoso pakyląs stilius į visų širdis veikė gerai, minkštino jas ir graudino. To buvo labai gana. Autorius pasiekė ko norėjo" (23, 111—112).

Tolesnis poemos likimas ir reikšmė. Iš pradžių, anot Vaižganto,

Maironis buvęs įsitikinęs, kad jo poema „Tarp skausmų į garbę" buvusi „tobulas veikalas" (23, 197), bet aštri „Varpo" kritika autorių gerokai atvėsinusi, nors gynėsi labai kategoriškai ir karštai. „Paskui Vaižgantas privačiai pastatė didesnių reikalavimų net kalbos ir gramatikos žvilgsniu. Ir Maironis ryžos šią poemą griežtai pertaisyti" (ten pat, 98). Naujo poemos varianto pradžia — „Per skausmus į garbę" — buvo išspausdinta „Lietuvių laikraštyje" 1904—1905 m. Nr. Nr. 4—10, 12—16, 18—28, 34—40, 43—51. Taip gimė pirmosios šešios „Jaunoji Lietuva" giesmės.

Vaižgantas šių dviejų poemų santykį nusakė: „Kai reikėjo mums kalbėti apie savotišką poetinę atgimsiančiai Lietuvai paleistą proklamaciją, mes tesiskaitėme su poema „Tarp skausmų į garbę"; ten jos pasisekimo elementų teieškojome. Dabar imsimės to veikalo jau kaipo indėlio į mūsų literatūrą, ir mums teks jau skaitytis su paskutiniąja jos redakcija, su „sutvarkytuoju juodraščiu" (23, 117—118). 1907 m. Maironis „Jaunosios Lietuvos" įžangoje prašė, kad jo senąją poemą visai užmirštų. Ir pats Maironis, ir Vaižgantas poemą „Tarp skausmų į garbę" traktavo kaip laiko užmarščiai pasmerktą mūsų literatūros relikviją. Vaižgantui ji labai brangi kaip savo epochos dokumentas, kaip kūrinys, padaręs didžiulį poveikį savo meto tikrovei, bet nepriimtina meniniu požiūriu. Pagyrė Vaižgantas Maironį tik už „pribarstytas dainas": „Jaunuomenė, neabejojame, džiaugės rasdama poemoje pribarstyta dainų; jas mielai dainavo ir gaivinosi; vis dėlto Maironį įvertino vargu bau kaipo poezijos menininką. Ne, jį pamilo daugiau kaipo širdies žmogų" (23, 107). Galėtume prieštarauti Vaižgantui, kad nebūtų buvę tokio didelio šio kūrinio poveikio nei jam, nei kam nors kitam, jei „Tarp skausmų į garbę" nebūtų buvusi ne tik turininga, bet ir poetiška, galėtume čia vėlgi prisiminti Šatrijos Raganą, ypač pabrėžusią šios poemos meniškumą. Bet tai vis tiek nebūtų pakankamai atsveriantys argumentai, nes ir V. Mykolaitis-Putinas buvo skeptiškas pirmosios Maironio poemos atžvilgiu ir vertino ją tik kaip poemos „Jaunoji Lietuva" ištakas (14, 258). Tačiau V. Mykolaitis-Putinas atkreipė dėmesį ir į tai, kad poema „Tarp skausmų į garbę", nors ir būdama ne tiek tobula turinio atžvilgiu, kiek „Jaunoji Lietuva", turi ir tam tikro pranašumo: jos „turinys, ypač patriotiniai jo elementai, pirmosios redakcijos pasirodymo metu buvo daug aktualesnis, ir dėl to gyviau priimtas, negu pasirodžius „Jaunajai Lietuvai". <...> Tenka sutikti su Vaižgantu, kad „sulyginus su visa ta (to laiko — *V.M.*) literatūra, jauno Mačiulio poema „Tarp skausmų į garbę" buvo pirmos skaistybės kometa, nes nesulyginamai sklandžiau ir patetingiau parašyta. Ji buvo ano laiko šedevras, kuris pilnai patenkino to kvapo ištroškusius" (14, 258—259).

Galutinis kūrinio vertės balansas pasiektas V. Zaborskaitės monografijoje, kur pažymėta, kad „Tarp skausmų į garbę" „įdomi ne vien istoriniu aspektu. Dar ir šiandien neišblėsęs jos poetinis žavesys, paliečiąs mus, nepaisant visokeriopų dar nebrandaus kūrinio trūkumų. Gal tam tikra prasme ir esame dabar šiam žavesiui jautresni negu poemėlės

amžininkai, nes mums nebe aktualūs tie anos tolimos epochos sąlygoti dalykai, kurie kadaise kurstė ideologinės kovos aistras, į antrąjį planą nustumdami estetinį išgyvenimą" (24, 212). V. Zaborskaitė iškėlė ir poemos įtaką lietuvių poemos raidai: „čia ieškotina epinės-lyrinės lietuvių poemos ištakų" (24, 238), tai „pirmoji mūsų romantinė poema" (24, 250). Kaip pabrėžiama R. Pakalniškio lietuvių poemos studijoje, jau pirmaisiais savo bandymais „Maironis įtvirtino ir mūsų laikams artimą poemos tipą" (19, 106), „čia stovime prie lietuvių lyrinės poemos ir nacionalinės herojinės poemos ištakų" (19, 125—126).

„PEILIUKAS IŠGELBĖJO"

Publikuota: „Vairas", 1930, Nr. 11, p. 164—167. Yra išlikęs rankraštis „Ar peiliukas išgelbėjo" (Signatūra 20040 R-1142, LTSR literatūros muziejus).

Novelė „Peiliukas išgelbėjo" gerokai netikėtas Maironio plunksnos darbas. Jam trūksta įprasto šiam rašytojui temos solidumo, didelių užmojų. Tai poeto kūrybinio atokvėpio, laisvalaikio rezultatas, lengva ironija pro šypseną, gal ir realiai gyvenime nugirstos įdomios istorijos atspindys. Nesuvaidindama Maironio kūryboje reikšmingesnio vaidmens, ši novelė miela, nes rodo poeto požiūrio į gyvenimą gyvybingumą ir sugebėjimą įdomiai, vaizdžiai pasakoti, suintriguoti skaitytoją. Patraukia lengvas, sklandus šio apsakymėlio stilius ir graži kalba.

Far niente (it.) — nieko neveikimas.
Nicht verstehen (vok.) — nesuprasti.
Vis à vis (pranc.) — vienas prieš vieną, akis į akį.
Kuchen (vok.) — pyragaitis.
Käse (vok.) — sūris.
Unbekannte Litauer (vok.) — nepažįstamas lietuvis.

Irena Slavinskaitė

NUO BIRUTĖS KALNO

Vertimas

I

Nuo kalno Birutės, kur Baltijos srovės
Skandina svajas apie protėvių darbus,
Aš tau nepragysiu kalba mūs senovės,
Kad neįsižeistų bajorai pagarbūs.
Širdim ir kalba jie iš Krokuvos,— ausį
Nugręš tuoj šlėkta, kunigaikščiai šviesiausi.

Lietuvis — tik „chlopas". Sūnums Gedimino
Su herbais ir rūbas nuo Vyslos atėjo.
Ką šaliai skolingi, kuo buvo — nežino,
Kalbos šventos protėvių išsižadėjo.
Svečiopai jiems gysti? Ar skausmo palaužtam
Į jūros putas kankles trenkti iš aukšto?..

Nesupsiu it ramios bangelės į miegą,
Skausmingai užgausiu čia stygą dejonės.
Lig dugno pažinęs kančios visą jėgą,
Neg sapno kerais nūn svaiginsiu aš žmones?
Paaiškins lai sielvartai, ašaros gausios,
Dėl ko čia kartėlio akordus išgausiu.

Prabilsiu šiurkštokai: kalba juk ne motės —
Svečia, kaip žemaičių tiem broliam poliakam.
Sava prarasta: tarsi skrydžio sparnuotis
Per Liublino žieduotuves jos netekom.
Gal ryt, kai Maskva broliais ims pravardžiuoti
Ir rusiškai ponai mums lieps uždainuoti!..

* * *

Ne bangos čia ūžia Birutės papėdėj,
Čia grūdasi, plyšoja balsiai kas gyvas
Žiūrovai, būriais pajūry susisėdę,—

Jie reginio laukia nuo ryto ankstyvo:
Lenktynėms žirgų vietos ponai žadėjo
Prikviest Lietuvos ir Žemaičių jojėjų.

Štai maršą užgrojo. Minių tai neguodžia,
Bangų mūša garsą jiems muzikos tildo.
Kalbas apie arklius kai kas veda bodžiai,
Čia galvos smalsuolių tik tą mįslę gvildo:
Kas, sėdęs į balną ant sarčio žemaičių,
Gaus vardą laimėtojo mūšiuose greičio?

Ir aikteli ragas. Ir šaunūs raitoriai
Paleidžia tuos žirgus,— taip šuole bus joję
Kazokai per stepę ar mūšy totoriai,—
Kad dirvos, pati Lietuva net dejuoja.
Pasiektas jau finišas. Kas pirmutinis?
Tai moteris! — ščiūva, nuščiūva tos minios.

Lengva ir liauna, ogi kasos auksinės
Kaskadom grakščiausiais pečiais žemyn raitės.
Dvi akys — safyrai ar žvaigždės žydrynės.
O lūpos — rubinai!.. Lazduonos!.. Dievaitės!..
Tai ji — Celina čia!.. Jai žirgas, medžioklė
Mieliau nei šneka salone arba šokiai!

Našlaičiams Kėdainiuose išstatė ji trobas;
Taip nieks nepaguos, jei vaikai kur pravirkę,—
Per pūgą, greitom sermėga apsigobus,
Su mediku skuba sodietiškon pirkion.
Dvasia tvirta, grožis, jos lobiai, jos kraitis —
Iš tėvo vis veldėti,— šneka žemaitis.

Dėl kraičio to čion volyniečiai ir lenkai
Arkliais šešeriais atitrinka karietom,
Tik žodį Celinos laimėt jiems netenka —
Nelauk, kad didžiūnų skolas ji mokėtų.
Jos širdį pažadins tik tas, kurs to vertas.
O gal jos gerumas žmonėms besutvertas...

* * *

Suskambo plojimai! Neg balso ar delno
Gailu kam, Celinai varžybos laimėjus?

O ji, it mergaitė nuraudusi švelniai,
Dėkinga vien lankstės visiems pralinksmėjus.
Bet čia ji šalip kažką stovint išvydo;
Neplojo tasai, tik akim per ją slydo.

Jį matė jau vakar saulėlydžio metą,
Kai valtys lengvutės bangom slidinėjo,
O saulė pavargusi baigė jau ratą —
Į ten jis nuo kopos į jūrą žiūrėjo.
Kažkoks liūdnaveidis, šviesplaukis, aukštokas,
Ir svajos jo buvo ne žemės — kitokios...

„Ak svajos!.. Rūdis tai gyvenant ir veikiant,
Su ašarom močių duota nuo vystyklų,—
Darbuotei ugnies juk jos niekad neteikia..."
Slapčia taip ji mąstė, gailėdamos tykiai.
O betgi akin tas nublyškėlis krito —
Viliojo kažkuo it žarojimas ryto.

Ir dar pagražėjęs nūn rodės jaunuolis,
Žvelgiąs į dievaitę pro spindžių vainiką;
Žiūrėjo į jį rausvaskruostė gražuolė,
Kol žirgas atatupstam žingsny sutriko
Ir ją, neatidžią, pagavo ant karčių.
Jaunuolis pagelbėti puolėsi sparčiai...

* * *

Į vakarą rūmai a giorno nušvinta,
Atvyra plačiai įėjimas į salę:
Pjesikė svetainėje bus suvaidinta,
Rūbus šaunius damos parodyt čia gali.
Žmonių tik suėjo būriai nedidžiausi:
Koloniją lenkų vien kvietė negausią.

Koloniją lenkų?.. Pajūry? Žemaičiuos?..
Deja! Tik toks vardas mūs šlėktai čia teko,
Juos prie svetimšalių teisėtai priskaičius,
Nes du šimtai metų svečia kalba šneka...
Lietuviai kilme, jie lenkybėj gyveno
Ir auką altoriui šiam nešė iš seno.

Tėvai nusidėjo atkritėliais virtę,
Bet nūn jų klaidas mums taisyti nėr noro,—

Tai mano jie. Šiuokart užvis įsikirtę
To laikos žemiausios pakopos bajorai.
„Waszecie! Waszmość!“ — jie sveikintis moka,
Jų daug Ašmenoj ir Liaudoj, rods, nestoka.

Prie arklio ant margų ten vargsta šlėktelė,
„Klebučiais maslionkose“ vaišėj dalinas,
Bet, sako, kalbėti vien lenkiškai gali,
Kad būtų matyt, jog jisai ne litvinas.
Tik lenkų tikrų nė kalba nėra tokia —
Žargoną jų keistą tie vos besuvokia.

O dar kiti „lenkai“ — tai jau dvarininkai.
Visokio jie plauko, visokio ir proto.
Jie rautuos net „Litvą“ minėti įninka;
Sekmadieniais vaiko kiškius visu plotu,
Pagerbia net kalbą toks, chlopą sutikęs,
Klojimuos ar tvartuos prašnekina sykiais.

Nors Vilniuje matą jau davė jiems bankai,
Po rautus jie vis, po pietus ūžaut lankos;
Nors rimbo kietesnio arkliams ieškot tenka,
Pro debesis dulkių karietom vis trankos.
Apsunko laikai. Laukas derliaus neduoda,
O linksmintis reikia!.. Tai mišką parduoda.

Jie nacijos lenkų, genties jie litvinų —
Parodijos tokios pasauly nerasi...
Jie logikos, matos, Trentovskio nežino...
Ak, moka pasaulis kraipyt savo dvasią...
Nemėgsta anie patrioto lietuvio:
Dėl šių, matai, Lenkija skaldos ir žūva.

Bažnyčioj už lenkus meldžiausi ne sykį.
Draugystę šią saugau!.. Tik, ponai, dėl šito
Tautos savo teisės parduot?.. Pamanyki!..
„Pal djabli was!“ — lenkas ir pats pasakytų,
Kas savo tėvynę išduoda ne kartą,
Nė svetimas tokiu tikėt nepatartų.

Yra čia ir lenkių. Joms skirta likimo
Užgimt Lietuvoj tarp meškų pilkaplaukių.
Ir liūdna nūn lėlei: čia maža žaidimų —
Iš Lenkijos jojančių riterių laukia!

Tad stengiasi mėgdžioti Polščios akcentą,
Prieš veidrodį žiūris, kaip garbanos krenta.

Tačiau bus gana šito šaukiančio skundo —
Juk neatsiliepia į tai šie lavonai!
Dabar, kai gimtoji pastogė išbunda,
Nebunda juk jie — šitie griaučiai, ponai!
Kilminga gentis, tautos buvę vadovai,
Dabar svetimi mūsų kalbai ir kovai!

Nėr Goštautų, Brestą, Parčevą kur gynė,
Podolę kai grobė mums radęsi broliai.
Nūn lengva užmiršti jiems seną tėvynę.
Rytoj... parduot Maskvai gal imsis šie uoliai.
O motin Tėvyne! Tai sūnūs tavieji?
Tai turtas tas vienas, kuriuo patikėjai?

Gana, ak, gana! Juk šis skundas per nieką —
Krūtinę vien drasko, galvon kraują trenkia!
Istorikas šitas dėmes lai palieka —
Lai metrašty gėdos lapus šiuos aplenkia!
Be gailestingumo nuteis juos Nemezis —
Kapuos jis supurtys jų kaulų trūnėsį!

* * *

O rūmuos — teatras. Ten orios matronos
Susėdo su dukrom, skaisčiom tarsi rožės.
Bekraitės tos dukros, nors dailios, malonios,
O turtas, žinia, patrauklesnis nei grožis.
Be to, ir jaunikių nedaug susirinko,
O širdys ir tų į Celiną belinko.

Ne, neatmes Celina pagerbimo,
Tik laimės dailiam jos veide nesurasi.
Žvalgytis po publiką retkarčiais ima —
Jo nėr... Gal svajom vėl kur sotina dvasią.
Nežino jaunuolio svajų jinai skrydžio,
Pasmerkia todėl mintyje jį iš didžio.

* * *

O Baltijos jūra pašiurpus banguoja
Ir drumsčias lig dugno, ramybę praradus.
Tai milžine grumtis su vėtromis stoja,
Tai krantą sidabrina putų kaskadom.
Prie kalno Birutės jis vienišas rymo,
Niūniuodamas stebi jis jūros šėlimą.

Poezija bedugnių gylių!
Kas tavo slaptą man įspėtų?
Brauki tu arfos stygą bylią
Lyg pats dangus tonus šiuos lietų!

Angele grožio! Akiai tavo
Į širdį smigti galia duota!
Tik kas suprast mokės šį žavą,
Įspėt šį skrydį nežabotą?

Mane pagavo tavo kvapas,
O tildai burną man užbūrus!..
Kaip man aidu šių burtų tapus,
Jei vien dejuoju lyg tos jūros!

O karaliene ir tirone!
Atvėrei arfa dangų gilų!
Tai ko man žodžio stingdai donę,
Lyg akmenį darai nebylų?

Poezija! Tą arfą teikis
Man duoti: garsas įstabusis
Sugaus širdy skausmus įveikęs,—
„Busk", tarsiu Lietuvai, ir bus ji.

II

Padangėj pietų, kur Tirolio paukštvylis
Taip žaltiškai piemenio treles pagauna,
Venecijon jis ar Neapolin kilęs,
Koncertais garsiais kišenes prisikrauna,
Kur Alpės žydrynėj pro miglą vos matos,—
Ten plūsta ligoniai taisyti sveikatos.

Karališkos rožės čia ne Jerichono,
Čia pynėmis rožės alpinės keroja.
Monblanas tautas čia lyg seka iš šono,
Miglų debesis jį boluojantį kloja.
Tu, Imatra, šiaurėj viena taip nusruvus —
Čia tūkstančiai liudija galią Jehovos.

Klajūnai poetai, netekę tėvynės,
Lietuviai, bet Lenkus garsino jų eilės.
Adomas prie Spliugeno, vėl prisiminęs,
Ilgėjos Marilės, pirmos savo meilės;
Ir čia pranašavo jis būsimą laiką,
Kai tautos iškeis smurtą, karą į taiką.

Šveicarija, žygiais garsėjanti Telio!
Tu — laisvės tėvynė! Svajonė poetų!
Kieksyk į šį glėbį patrauklų aš kelio
Ieškojau, kad sielvartas čia sušvelnėtų.
Gal aš tik sapnuoju kalnų miglos jūrą
Ar viršum galvos šitą gryną lazūrą?

Taip klausė save tas aukštasis šviesplaukis,
Kurs ten, Palangoj, eilėm, jūra bemito.
Čia Alpių vanduo, kriokliais srūvantis, plaukia,
Po kojomis gebenė, luitai granito.
Ponias štai dvi lenkiškai kalbančias regi;
Vienos jų net akys iš nuostabos degė.

Lietuvis ir lenkas — bastūnai jie nūdie.
Jie vaidijos daugsyk, bet vargas jų vienas:
Jie kaip Izraelis, tėvynę pražudę,
Bičiuliai yra, susitikę už sienos!
Lyg tuodu beržai, suaudrojus nuo Dono,
Jie rauda viens kitą pajutę prie šono.

„Pan z Litwy, nieprawdaż?“ — „A panie z Korony?“ —
„O ne, mes su mote nuo Baltijos esam“.—
Šypsnys tik palūžęs, kalba gailaus tono,
Tarytum kažko balso stygos jai geso.
„Jūs užpernai buvot prie Palangos kranto?
Ten jūra taip ošia, tam Żmudź nasza święta“...

„Buvau Palangoj. Vis vaidenas jos girios,
Jos jūra, it raudanti bundant iš miego;

Bet slopią vienatvę esu ten patyręs,
Todėl tylumon nuo žmonių aš vis bėgau.
Maniau, kad lengvai jie užmiršt mane gali,
Jei juos kur kitur susitikčiau ant kelio".

„Seniai jūs Šveicarijoj? Gal dėl sveikatos?
Šis kraštas žavus, tačiau savas brangesnis,
„Dzień dobry" netars mums čia niekas, nė retas,
Ir upių, miškų ten ošimas mielesnis.
Nyku čia, bet, matote, gydos mamytė —
Mus vienišas teiksitės gal aplankyti?"

Tik štai dangų ima jau debesys niaukti,
Toli užu Alpių jau griausmas girdėti,
Ir vėjas atšalo — nėra ko belaukti.
„Tai gal panorėtum mus nūn palydėti?
Lietus,— sako motė,— vakaris ims griūti,
O aš taip baidaus atvėsimo ir liūties".

Bet lietūs užgaišo, kraštais nuriedėjo,
Vaivorykštę išgaubė saulė virš kalno,
Gamta lengvą svają į širdį įliejo
Ir sielą pakėlė ant angelo sparno.
„Poete, sakyk, kai tiek dangiško grožio,
Juk tai širdy žemę ir duoną užgožia!

Atrodo, tik čia menai sirpti ir gali —
Kaip šitų vaivorykščių penimi vaisiai.
Kad neštum šį grožį į Lietuvos šalį,
Galbūt čia ir pats varsų dainai dairaisi.
Į šituos kerus godžiai kreipdamas žvilgsnį,
Gal nė Lietuvos, nė namų nepasilgi?"

„Sakai, nepasilgi?" — sau tarė, ir veidu
Gilus liūdesys it šešėlis nuslinko
Ir... dingo. Bet žvilgį vis tiek mėtė klaidų,
Nors lyg pralinksmėjęs jau dairės aplinkui.
Tik vaikiškai švelnūs jo bruožai pakito:
Rimtis ir vėsa daug ryškiau juos apkrito.

„Šveicarų padangė šlovės nusipelno:
Žavingai čia Alpės virš debesio plyti.
Bet man mieliau žvelgti nuo Šatrijos kalno —
Ir Telšius, Šiaulius ir Varnius pamatyti.

Jei jūs pro Žarėnus keliavote, ponios,
Ar nesusimąstėte Minijos kloniuos?

Dubysą mačiau. Ten Kirkšnovė — sesuo jos,
Mėnuliui išplaukus, glėbin anos nyra.
Mačiau: skundės žemė pro ašarų sluojas,
Į dūmą nugrimzdus mergaitiškai tyrą.
Matau aš Veliuoną žavingą ir tuosius
Šilus, kurie vandenį supa Šventosios.

Matau slėnius Vilniaus!" — ir čia jis pritilo,
Gal susidrovėjęs jausmų pakilimo,
Kalba prie sveikatos, kaitrų jiems atkilo —
Dėl to ir neliko jau susitelkimo.
Jis net pralinksmėjo it vaikiščias ynas,
Ko verkė — užmiršęs, kas ryt bus — nežinąs.

Tuščiai Celina jame dairės poeto —
Žvaigždės kaktoje — už minias juk jis kentė,
Atrodė žmogum, deja, niekuo nedėtu,
Kokiam net smagu šioj pakalnėj gyventi.
Žmonijos kančia ir jos kovos bei žaizdos —
Gal jam nepažįstamas, svetimas vaizdas.

O dievas juk siuntė poetą giedoti,
Lopšy pašaukimo jis balsą jau girdi,
Jis giesme šventa tautų būvio audroty
Krūtinėms šaltoms įpūs dvasią ir širdį,
Juk verksmas ir džiaugsmas giesmėj jo sutilpo,
Juk pulsas žmonijos krūtinėj jo virpa.

Atrodė jis toks jai pajūry prisėdęs,
Kai smigo į tolius jo ilgstančios akys,
Kai žemė jam rodės tik kloniu papėdės,
Gelmėn amžinybės minties sparnai plakės.
Bet nūn jis ne toks!.. Kaip įspėti jo dvasią?..
O gal? Juk poetą gan sunkiai suprasi.

* * *

Jau vakaras. Padvelkė rožėmis oras;
Sapnan žiedai, vandenys, dirvos nuskendo.
Kaip miela, jauku, dienos žygį sukorus,
Stiklinei arbatos susėsti verandoj!

Kaip kontūrai dingsta rūke, taip čia žmonės
Nejaučia ribos tarp jausmų ir svajonės.

Iš tarpu žvaigždžių taikos angelas sargas
Į sutelktas širdis nukritęs įglunda!
Jausmai tyri liejas abipus be vargo,
Dvasia nuoširdumo, draugystės išbunda!
Tiesiog įstabu: keruose mėnesienos
Jie angelo gymio atrodė kiekvienas!

Bet juodu juk žmonės!.. Prijaučiantis žvilgis
Pro minią įspįs lai į prieblandas šitas.
Nekirdys jų vakaras, karas nedilgys,
Jų nė nesupras, neįspės niekas kitas!..
Išpuikę? Nejautrūs?.. Gal atima viltį
Pavydas žmonių, verčiąs burną nutilti?..

* * *

„Jus gal Palangoj kažkas skaudžiai užvylė,
Kad vengėt žmogaus?.. O gal nerimas jūros
Ramumą gramzdino į Baltijos gylį,
Be jokios vilties kažkam širdį užbūrus?
Tik Alpių kaštonų ūksmė, rožių krūmai —
Balzamas, rods, geras žaizdoms ir liūdnumui“.

„Tikrai! — jis prajukdamas sako.— Galėčiau
Aš juoktis it vaikas, kitiems aplink klegant.
Kas smalsaus tada, kai viltis many šviečia,
Gėlėm ar gal ašarom kelias man dega!
Nesu aš laimingas? Kas tuo patikėtų,
Jei įkvėpimu mintu skrydy poeto.

Iš kur žaizdoms būti? Mus tikslas didysis
Triūse ir darbuos moko rasti paguodą,
Ar viesulas siautės, ar griausmas trankysis,
Giedra ši tiesos pavydiems neparodo!
Tai ko nejuokaut? Nejučių juk tai mostas,
Kad posmai vienatvėj liūdni kartais klostos!..“

„Išties ašen jūsų nemoku suprasti,
Nemoku nė jūsų dainoj susigaudyt:
Lietuvių *tarmė* mums nežinoma esti,

Begirdim ja lūšnose šnekantis liaudį.
Aš jus net paklausti, poete, norėčiau:
Kam žudot talentą dėl šitų kaimiečių?“

Pašoko jaunuolis, iš snūdo pakirdęs,
Ir akys jo buvo it gilmenys tyros:
„Jūs žodyje panieka kalbai tai girdis,
Kurią grandis protėvių jums yra skyrus.
Kalba, ne tarme aš eiliuoju lietuvio,
Atėjo jai metas vėl stotis kaip buvo.

Gyventi nūnai visos tautos sujunda,
Kurios snaudė junge po stipriojo sauja!
Jauna Lietuva užsidegusi bunda,
Artėjančią dieną aušra pranašauja!
Nors priešai paneigia tautos atgimimą,
Vilty, nors svetur, jai nešu įkvėpimą!..

Tautos neigi dvasios grandim nesukaustyt,
Kada ji karštai vėl gyventi pakilus.
Kaip Nemuno tirpsmai krantus kyla rausti,
Taip ir Lietuva bunda amžiuos pražilus.
Atgims vėl kalba, kaip ir sentėvių žygiai;
Garsės vėl daina ir vaikai, juos prilygę.

Jai skyriau aš viską, kada tik ko geidęs,
Gimtinę ir viską, ką jaunas pamato,
Atidaviau Lietuvai, šaukdams it aidas
Ištol į istoriją, kalbą, gyvatą!
O jūs šitaip skaudžiai užgaut mane drįsot,
Lietuvių *kalbos* neužskaitot iš viso!“

Nutilo jis čia. Mėnuo blyškiai stebėjo
Jaunuolio šio skruostus pro debesio skarą.
Ne pykčiu, ekstaze jo veidas žėrėjo,
Lyg būtų kažkokio jis apimtas kero.
Celinai paprieštaraut tarpais knietėjo.
Bet šįkart klausytis tyli benorėjo.

* * *

It bangos taip laiko sparnai blaško viską —
Sapnus, svajones, pačius žmones aplinkui.

O betgi virš viso tiesos dvasia tviska —
Skirtingas dejas savo važin ji kinko.
Po metų, Celiną vienatvei apsupus,
Su draugo daina liūdnai virptels jos lūpos:

Gal tų metų gaili? —
Jie nuvytus gėlė,
Jų pavasario saulė nešildė!
Gaili džiaugsmo sapnuoto? —
Jam net vardo neduota,
Tik ištol jis lyg aidas begildė.

Lūpos krešo krauju? —
Nieks nematė gi jų,
Net nė žvaigždės aptemusią naktį!
Dėl siekimo to vieno
Matei sunkią vien dieną —
Ką uždirbai, to gali pakakti!

Mesk sapnus apgaulius,
Greit tos ašaros džius —
Tik už žygį hosanna netyla!
Būk ramsčiu tėviškėlės,
Nešk vėluką iškėlęs —
Žvaigžde liksies, ką auštant pakyla!

III

Paskui laidotuvių šiaurys giesmę drėbė,
It žaisdamas vandenis kaustyt netruko.
Užšalo, užpustė. Į mirtiną glėbį
Gamta be vilties it lavonas susmuko.
Nyku! Ąžuolai du šerkšnoti prie tako
It griaučiai švogždom pro dantis kažką sako.

Taip mirė kas gyva ir, rods, visam laikui.
Bet ne! Kovo saulė užkaito,
Vidudieniui veidą meilesnį ištaiko
Ir šypsos tarytum mergaitė pro snūdę.
Tuščiai spirias šėlsmas šiaurinio vėlyvo:
Pavasario dievas — viltis viso gyvo!

Pavasari! Sveikas!.. Švieti tu žydrynėj
Ir pulse gamtos, kad gyventi ši ruoštųs!
Lakštingalas Nemuno choran suginęs,
Augių lietuvaičių tu rausvini skruostus.
Pavasari! Sveikas! Šlovė lai tau griaudi,
Kad mirusią prikeli, glėby prispaudi.

Pavasaris eina ir kitas. Kur rymo
Kapai, viršum jų jis vėluką jau stiepia.
Gyvent šaukia! Himną šalies atgimimo
Nūnai širdžių tūkstančiai skambiai atliepia.
Iš miego, iš peleno keliasi sūnūs,
Ir dainos pasauliui apskelbia galiūnus.

O argi seniai priešai sakė, jog žuvom,
Jog mes it žaltvykslės be ženklo užgesim?
Seniai mūsų širdys dar kruvinos buvo —
Už močios kančias kai nėr nuodo piktesnio?
Seniai atminimų vien atliekom buvę,
Net vardo teisėto garsai buvo žuvę?

Dabar Lietuvoj jau kitaip girios siaudžia,
Ir jūros mūša Palangoj kitaip girdis.
Nūnai jau ko kito nuolankiai ir graudžiai
Per maldą, Dievuliau, vis prašo mūs širdys:
Palaiminki, Viešpatie, jauną tėvynę,
Sunkioj valandoj duok tvermės jos krūtinei.

Palaiminki mūsų atgimusią dainą
Ir ranką pirmųjų kovotojų jauną,
Ir knygnešius laimink — nakčia jie išeina,
Pro akį sargų tamsoje prasibrauna.
Ir tą laimink, Dieve, to prašo poetas,
Kurio didis siekis į dainą sudėtas,

Kurs vieną tą meilę (ne moteriai!) žino,
Akių tylų ilgesį, atdūsius metęs,
Pro skausmą nebylų kurs myli Tėvynę,
Kovoj nuo žaizdų pasiguosti įpratęs,
Kuris jauną širdį ir viską aukojo —
Į pirmas gretas aušrininkų pastojo.

* * *

Ant Baltijos kranto, kur pušys Birutės
Skaras į Žemaičių vis šiurpina šoną,
Ištroškę be rūpesčių jungo pabūti,
Lyg atgailai žmonės suplūdo sezonui.
Skambu Palangoj, kaip prieš daugelį metų,
Kai plūsdavo čion grietinėlė magnatų.

Vidudienį nėr jiems galva kaitroj svilus,
Be vargo iš nuobodžio žaisti papratus.
Nūnai, kietan būvin ir mokslan pakilus,
Kovoms ir darbams reikia kaupti sveikatos.
Dėl to ir saldžiau dabar čia pailsėti,
Dėl to Palanga maloniau paminėti.

Ne vienas juristas bylus, inžinierius
Nuo Nevos čion vasarai leidžias į kelią;
Po to, atminimų svajon pasinėręs,
Iš tolo vis sveikina savą kampelį.
Čia girios sakų jis kvapus atpažįsta,
Prisimena mokslo dienas ir jaunystę.

Juk čia kadaise mokės! Ir knygą tą mena,
Kuri, dar jaunučiui, akis jam atvėrė:
Tėvynėj, šventoj Lietuvoj, jis gyvena,
Kuri kelius kryžiaus be skundo ištvėrė.
Kolega kuris kad užtrauks, žiūrėk, dainą,—
Lietuvišką! — sieną ji knygoj praeina.

Ten mokinių mylimą ponią jis rado,
Kuri jiems lyg motė žemaitiškai suokė
Ir taip gimtą kalbą, nors tarmiško žado,
Mylėti ir gerbti dar jauną išmokė.
Jei bunda kalba it aušra atjaunėjus,
Jai ačiū — ji buvo tenlink pavėdėjus.

Sveika, Palanga! Tavo šventas kampelis
Pažadins į darbą prie tėviškės rūmo,
Pušyne apsups bendraminčių būrelis —
It jūra drumzles nuplaus abejingumo,
Kils geismas į karštą darbymetę stotis
Ir trupinti šarvus dėl Tėviškės — Motės!

Sveika, Palanga! Guodi tu atminimais,
Kai brėkštant geresnės dienos belūkėta!
Ir kai kančioj dužo širdies jau plakimas,
Kai plaučiams iškiurus, viltim vos tikėta,
Tau dėkui: neplyšojo sielvarte lūpos —
Kova kančiose ištverta neparklupus!..

Menu aš tą vasarą!.. Ne per seniausią!
Svečiai suvažiavo būriais iš aplinkui —
Celiną iš Vilniaus girdžiu atkeliausiant,
Tai ją, garsenybę, išgirst susirinko.
Na, o atžymėti šiai valandai svarbiai
Koncertą Celinos čia surengė garbei.

Koncertas šis rūmuos su herbais ant sienų,
Po salės žibintais luomas rinktinis.
Flangais jie eilėm dviem susėdo prieš sceną
Drabužiais patogiais, dailiais, bet... marginiais!
Lietuviškais!.. Ir ne mados tai kaprizas:
Dvasia atgimimo čia tėviškėn grįžus.

Nugiedrink akis mėlynąsias, Celina,
Pasveikink guviai žiūrovus kaip kadaise:
Aplink juk girdi kalbą protėvių gryną,
Ką čia tu regi — tavo darbo tai vaisiai!
Nejau tavo visos sužlugo svajonės,
Jei šit į tave žvilgsnius nukreipė žmonės?

O ji taip rimtai, susimąsčiusi stovi,
Kad drobėj tapytų ją pats Raibolinis,
Kolonų ūksmėn į Bolonos šventovę —
Grūste tada grūstųs dievotųjų minios!
Tai ko toks nuvėsęs kadais jaunas kraujas,
Kur dingo žvalumas? — svečiai to teiraujas.

Jie šnibždas it pušys krantų vainikuotos,
Kad vėjas jas puola nuo Baltijos jūros;
Nutilsta, kada į nežemiškus plotus
Svajinga daina neša, sielas užbūrus.
Nėr to, ko daina ši užgožt negalėtų —
Ši sielos viešnia iš nežinomų vietų.

Nakty gegužės aš lakštingalų bėgau
Tyloj paklausyti prie Nemuno upės.

Dar gausmą minorinį smuiko aš mėgau,
Į liūdesį saldų dvasia įsisupęs.
Bet kai iš krūtinės žmogaus daina plaukia,
Į tolį bekraštį nuo žemės ji traukia.

Dėl to atkarus man nupigęs plojimas,
Skaudus net tas klyksmas pro juoką man esti,
Kai audriai sutinkamas juo įkvėpimas,
Nors širdžiai mieliau tyloje būtų skęsti!
Norėčiau prie jūros, kalnų tada skuosti,
Ten, Dieve, tavy tylomis pasiguosti.

* * *

Septintąjįsyk įkvėpty dainininkas
Akordais skambiais dainų lobį iškrauja.
Septintąjįsyk jį audringai įninka
Prašyti minia, kad dainuotų iš naujo,
O jis užsimąstė... Dainų nepriteko?
Plojimai netiko? Ar jėgos išseko?

Jis draugą prisiminė, ežerą gilų,
Kuris tarp žydrynių ten Alpėse plyti,
Ir vasaros vakaro pokalbį tylų —
Kaip troško gimtinę jis dar pamatyti,
Kaip tas Lietuvos, kaip Tėvynės ilgėjos!
Kaip girios, kalnai tykiai maldai sustingo,
O jis žvalgės veidu gailiu, ilgesingu!

Prisiminė, ak, dainas, draugo sudėtas!..
Jis šiandien čia tą sudainuos paskutinę,
Kurią sueiliavo dar gyvas poetas,
Jei tik ištesės jau pavargus krūtinė...
Bet vos Celina uždainavo, nublyško,
Ir ašarom akys — safyrai pratryško.

Ši daina, tik ji viena,
Lydinti tremtinio raudas,
Juodais rūbais vilkina,
Birutės kalne sugaudus,
Darbais pavers manas idėjas,
Šarvuotę šventą užsidėjus!

Lai kovos be kardo
Neš šlovę ir vardą
Į Vytauto Didžiojo gentį,
Kad gautų tėvynė
Kalba savo gryna
It šventas Libanas skardenti!

* * *

Baltija suūš pakilus,
Lies krantus vandenų plynė,
Kur pro miegą pušys tylios
Praeitus žygius mums mini!
Jūra sveikins naują dieną
Su Birute karaliene!

Tada naktį gūdžią,
Iš džiaugsmo apgrudę,
Man vilks akis ašaros brangios.
Po mūšių atvėsęs,
Ant amžių ilsėsiuos
Ramybėj svečios man padangės.

Vertė *Viktoras Katilius*

Vertėjas dėkingas R. Zadušauskaitei už konkrečią polonistinę pagalbą, verčiant poemą.

TURINYS

POEMOS

MAIRONIO NEPUBLIKUOTI „RAŠTUOSE" KŪRINIAI

Литературно-художественное издание.

Майронис. СОЧИНЕНИЯ, Т. II. Поэмы. Подготовила *СЛАВИНСКАЙТЕ Ирена*. На литовском языке. Издательство «Вага», 232600 Вильнюс, пр. Ленина 50.

Grožinės literatūros leidinys.

Maironis. RAŠTAI, II T. Poemos. Parengė *SLAVINSKAITĖ Irena*. Redaktorė *R. Umbrasaitė*. Dailininkas *R. Kepežinskas*. Meninis redaktorius *S. Chlebinskas*. Techninė redaktorė *E. Juzėnienė*. Korektorė *L. Lengertienė*.

ИБ № 4717

Duota rinkti 1987 12 15. Pasirašyta spaudai 1988 07 29. LV 12176. Leidinio Nr. 12314. Formatas 84×108/32. Popierius spaudos Nr. 1. Garnitūra „Literatūrinė", 10 punktų. Iškilioji spauda. 28,14+0,95 įkl. sąl. sp. l. 30,77 sąl. spalv. atsp. 24,62 apsk. leid. l. Tiražas 50 000 egz. Užsakymas 2243. Kaina 3 rb 10 kp. „Vagos" leidykla 232600, Vilnius, Lenino pr. 50.

Spausdino K. Poželos spaustuvė, 233000 Kaunas, Gedimino 10